

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5 YTL

KIZILCIK

2006 ŞUBAT
MART

26

Jan Vermeer
Ayfer Coşkun

Ekonomide iyileşme mi?
İzzettin Önder

“Çılgın Türkler”
Taner Timur

Nobel konuşması
Harold Pinter

Maliye’den “Vur abalıya!”
Arslan Başer Kafaoğlu

**Avrupa kapitalizmi:
sosyal diyaloga ne oldu?**
Gaye Yılmaz

Günah keçileri
Eduardo Galeano

Paris yanarken
Halim Togan

**Türkiye’nin enerji/çevre
politikaları**
Tanay Sıdkı Uyar

Şemdinli

DİSK’in parti kurma arayışı
Yalçın Yusufoğlu

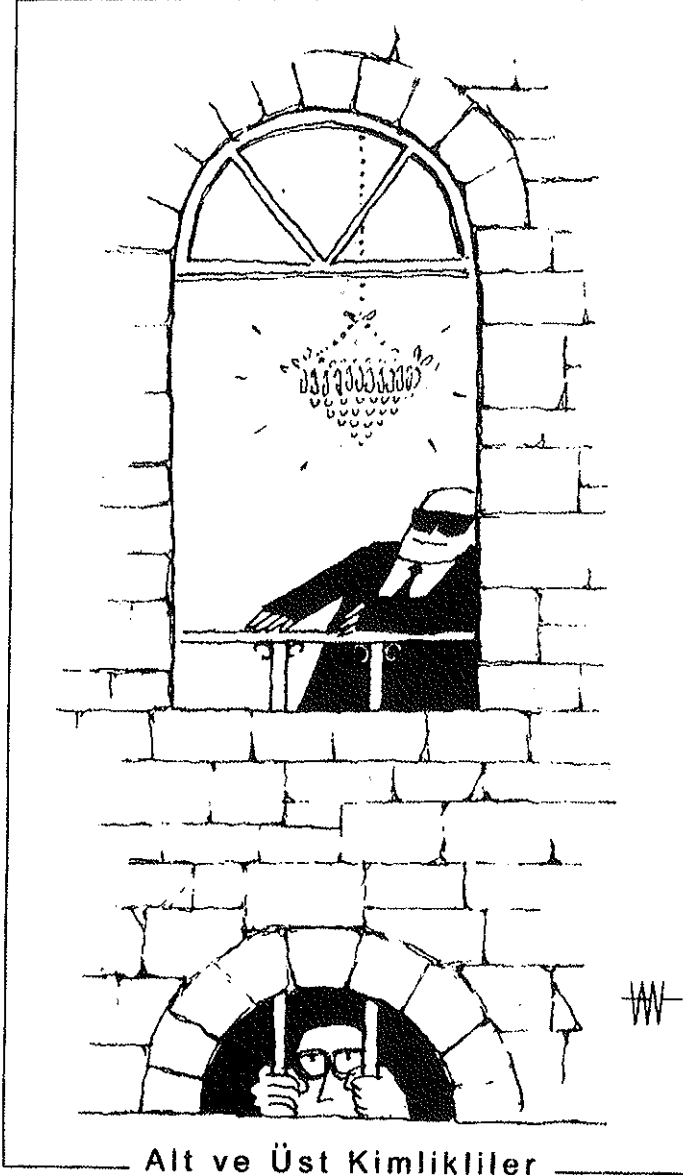
“Ulusalçılık”
Hüseyin Hasançebi

1905 Devrimi/Sovyetler
Mehmet Özgen

Vüs’at O. Bener üzerine
Konur Ertop

Vüs’at O. Bener
Cemil Eren

Millî futbol, millî hezeyan
Refik Zerengil

Bu sayıda

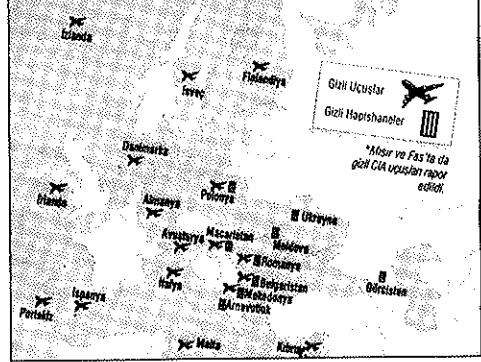
Kapak ve iç sayfalarda:
Jan Vermeer'in resimleri

- 6 Hayat Ağacı
- 10 Ekonomide iyileşme mi, ne pahasına?
İzzettin Önder
- 15 "Çılgın Türkler", "Lloyd George'un
Çocukları" ve anti-emperyalizm
Taner Timur
- 20 Nobel konuşması
Harold Pinter
- 25 Maliyeden "Vur Abalıya" hamlesi
Arslan Başer Kafaoglu
- 28 Avrupa kapitalizmi:
sosyal diyalogun da mı sonu geldi?
Gaye Yılmaz
- 34 Günah keçileri
Eduardo Galeano
- 39 Paris yanarken
Halim Togan
- 42 Benzer olguların farklı anlamları
Güray Öz
- 45 Latin Amerika'daki gelişme
Ömer Bedri Canatan
- 50 Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'nin
enerji ve çevre politikaları nasıl olmalı?
Tanay Sıdkı Uyar
- 56 Şemdinli'nin gösterdiği
- 61 Disk'in parti kurma arayışı
Yalçın Yusufoglu
- 64 Ulusalcılık
Hüseyin Hasançebi
- 68 1905 Devrimi ve Sovyetler
Mehmet Özgen
- 76 Kadına yönelik şiddet
- 80 Vermeer'in kapalı dünyası
Ayfer Coşkun
- 83 Sıradan insanların iç dünyası ve
Vüs'at O. Bener
Konur Ertop
- 87 Vüs'at O. Bener
Cemil Eren
- 91 Aziz Bey
Tektaş Ağaoğlu
- 92 Millî futbol, millî hezeyan
Refik Zerengil

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal,
Hüseyin Hasançebi, Kaan Tokar, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arıkel

Sahibi ve Sorumlu Yazışleri Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:**
Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04, Fax: 0212
243 32 57 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik:**
Kızılçık. e-posta kizilcik2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

CIA'nın sorgu üsleri ve "durakları"

İnsanların "yol ortasında ya da evleri basılarak kaçırılıp kayıtlara geçmeden, yargılanmadan, resmî suçlama olmadan tutulduğu, işkence altında sorgulandığı gizli ABD üsleri..." — Günlük dünya basınından.

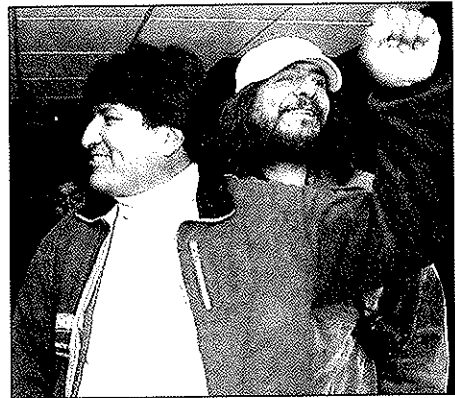
Nerelerde?

Kızılçık, bundan önce, "satılmış diktatörlerin gizli mahfellerinde" demişti. Oysa görün, daha nereleri varmış!

Bizdeki bakan da, Sabiha Gökçen alanına korsan iniş yapan uçak için, "Ne uçağı olduğuna bakamayız," diyor-du, basın muhabirlerinin gözünün içine baka baka.

Der. NATO işi olduğunu hepsi bilir. Bizim bakan da bilir.

FBI ve CIA başkanlarının Ankara'yı ziyaretlerinin bu "iş"le doğrudan ilişkili olup olmadığını ise acaba kim bilir?

Latin Amerika'da Kızılderili başkan.

F. Morales'in Latin Amerika'nın ilk Kızılderili başkanı olması o kadar önemli değil. Latin Amerika'nın ilk Kızılderili başkanının Küba dostu olması, ABD'ye Hugo Chavez'in yanında açık cephe alması ve sosyalizmden söz etmesi önemli.

EN BÜYÜK!

Yeteneği vasat (orta karar), afisi yüksek-âyâr bir şairin delikanlı duyarlığı modernitenin ufkuna yeni ayak basan toplumun bluğçağı hassasiyetlerine rastgeldi, zuhurundan yarım asır sonra şairi eşi bulunmaz "deha" ilan ettiler.

Densizin biri de Türk Şiiri'nin "kare ası" diyerek dört isim saydı, o isimler arasında Attila İlhan vardı, Fazıl Hüsnü Dağlarca yoktu!

A. İpekçi'yi öldürmekten "ağır" müebbetle mahkûm olmamış mıydı? Hepi topu 5 yıl yattı, çıkardılar.

Kimler çıkardı?

"Derin devlet" saptırmadı.

Devletten sorumlu olan hükümet ve hükümetin memurları değil midir? Derin devlette "derin" olanı değil, devleti arayın. Onun ardında da "sivil toplum" denilen neyse ona bakın!

KIZILCIK

Rejimin Sırrı

Seçim barajı rejimin alâmeti fârikası. Kendini, fiilen, onunla tanımlıyor. Boşuna değil. AKP, CHP, DYP... üçü de barajın olduğu gibi kalmasından yana çıktılar. Kalınca ne olacak? Sözgelimi DYP, hatırlayın, 2002'de %10 barajı kıl payı kaçırmıştı. Ne oldu? Çıkaracağı altmış, yetmiş milletvekilini AKP'lilerle CHP'li-ler aralarında paylaştılar: Almamış oldukları "oy"lar karşılığında. İşin sırrı burada.

Rejimin de!

Temsilde adalet olmalı ama istikrar da gözetilmeli! diyor 82 Anayasası, polis devleti nizamnamesi kafasıyla. Ve rejimin muted partilerine bunu "sağlayacak" her türlü tedbiri alma yetkisini tanıyor.

Ne "adalet"i? Ne biçim bir istikrar için ne kadar adalet?

%10...7...5...3...? Çok sayın Cumhurbaşkanı da lütfetti, %7'yi münasip gördü!

Milletin vermediği oylarla milletin vekili olmak... Yani, işin özü, sözde bir seçimle tek başına "iktidar" ya da iktidar ortağı olmak. Buna demokrasi diyorlar. Demokrat Türkiye! Avrupa Birliği'nin medarı iftihar! Bölgenin herkese örnek tek demokrat ülkesi!

Utanmıyorlar.

Çalıntı oyların üstünde oturup, "İstikrar sağladım. En büyük benim!" diyor birisi. Asıl seçilenlerin yerinde biz oturmazsak "Meclisi Kürtler işgal eder..." demeye getiriyor bir başkası.

Her şey bu kadar açık. Alabildiğine şeffaf. Kimsenin pervası yok. Neden olacak? Bir itiraz eden — ya da edecek olan — olsa kulak veren mi var? Gidene ağam, gelene bayım demenin adı millî iradeye, halk egemenliğine çıkarılmış!

Evet, rejimin sırrı... Onsuz yapamazlar. Yapamıyorlar. Dörtte bir oyla dörtte üçlük iktidar olmadan nasıl istikrar sağlar, nasıl bu ülkeyi yönetebilirsiniz? Asla "mümkün değildir!"

Böyle...Yerseniz.!

Buna demokrasi denmezse, n'apalım, buraya kadar!

Kenan Evren de öyle demişti. "Siz bilirsiniz. İsterseniz bu anayasaya oy vermeyin, biz beş kişi hiç gitmeyelim, kalalım burarlarda," dememiş miydi?

Kendileri güttüler ama niyetleri çeyrek yüzyıl bâki kaldı. Barajın faşist cuntadan müdevver bir garabet değil, rejimin kendi iç mutabakatının ta kendisi olduğu kabak gibi ortada şimdi. Üstelik, mutabakat yalnız düzen partileri arasında mı? "Sivil toplum" denilen neyse, mutabakatın aslı orada. O yüzden, yalan söylemeye bile gerek duyulmuyor. Bile bile lâdes... Parlamenter demokrasiye dair birkaç protokolere kelâm, o kadar. Bütün sıfatlar ve yetkiler de protokolden sâdır.

Büyük Millet Meclisi'ymiş!

Büyükmüş!

Milletinmiş!

Meclismiş!

"Millet" in umuru mu? Olsa, böyle kalmaz, millet olmuş olurdu.

İş başa düşmüştür. Bu "millet"ten ne bu işe bir Hayır çıkar, ne kimseye bir hayır gelir. Ne gelecekse sınıftan gelecek. İşçi, küçük çiftçi, her türden ücretli, memur, işsiz gücsüz kim varsa... ne olduğunu, olmadığını bilecek, gereğine bakacak.

Bakmazsa... Ülke/yurt/toplum çıktığında en altta o kalacak.

Suistimal

Türkiye Batı'nın "demokratik, hümanist değerleri"nin (!) İslam dünyasına satılmasına aracı olmakla kalmayacak, Avrupa Birliği'nin petrol/doğalgaz ihtiyacının karşılanmasında merkezî ikmal ve dağıtım istasyonu işlevini de üstlenecek. AB içindeki "Türkiyeciler"lerin — ister tam üyelik taraflısı, ister imtiyazlı ortaklık ya da özel ilişki yanlısı olsun — temel tezi bu. Türkiye üzerine kurulan esas proje de bu.

Bakü-Ceyhan... Mavi Akım... Samsun-Ceyhan... Kerkük-Yumurtalık... Ve ilahir...

İkmalin ve dağıtımın korunması, savunulması, gerektiğinde "pre-emptiv" saldırı taktikleriyle kollanması işlevi de var işin içinde, "doğal olarak"! Türk ordusunun gücüne, ehliyetine, hareket kabiliyetine, kahramanlığına ve geleceğine, vb. duyulduğu sık sık onca hararetle dile getirilen güven ve hayranlığın ardında başka ne olabilir? Hele de kendi meziyetleri yetmezse işi sahiplenip devralacak onca güvenilir müttefik ve "dost" güç ortalarında kol gezer ve onca "türlü çeşit" istihbarat elemanı ikinin biri Ankara'da fink atarken..?

Bu şu anlama geliyor, tabii: Ülke başkalarına ait olma yolunda hızla ilerliyor: başkalarının ihtiyaçlarının, emellerinin, orta-uzun vâde planlarının, arada yeri zamanı geldikçe zuhur edecek emrivâkilerinin at koşturduğu bir alana dönüyor. (Bunu, ortak çıkara dayalı "karşılıklı bağımlılık" diyerek ülke halkının kazanç hânesine yazmanın ne anlamı var? Azmettiriciyle tetikçi arasındaki ilişki de ortak çıkar ilişkisidir ama ne için, nasıl bir "karşılıklı" bağımlılıktır?)

Bu durum, üzerinde yetmiş milyon insanın yaşamakta olduğu, ileride daha da fazlasının yaşayacağı toprakların ve o onların yeryüzünde işgal ettiği yerin — "jeo-stratejik konum" deniliyor — doğrudan suistimalidir: kötüye kullanılması. Yetmiş milyon insanın toplam varoluş potansiyeli, bugünüyle ve geleceğiyle çarpıtılıyor, bağımsız gelişimi engellenerek kendilerinin değil, başkalarının yararına yönlendiriliyor. Ülkenin kaderi, nice-dur, bunu son derece doğal ve olağan sayan ve gereğini yerine getirmeyi üzerine vazife bilen yönetimlerin elinde. Söz gelimi üç yıl önceki bir genel seçimde seçmen sayısının sadece dörtte birinin oyuyla tek başına yeterli çoğunlukla hükümet olan bir siyasî heyet, ülke topraklarını önüne gelenin kötüye kullanımına dilediği gibi sunmakta kendini yetkili görmekte. Medyada, bürokraside, siyasî partilerde ve Üniversite camiasında hâkim

eğilim de o yetkiyi kutsama yönünde. O arada yetmiş milyonun belli bir çoğunluğu da bütün bunları olağan karşılıyor, üstüne üstlük bir de bulunmaz nimet sanıyorsa, bunun da üzerinde ayrıca düşünmek gerekmez mi?

Bu durumu görüp de karşı çıkar görünen bir hayli çevre var gerçi, yok değil ama, akli başında bir bölüm sosyalist sol dışında hiç biri bu karşı çıkışta ülkeye ve halkına yukarıda çizilenden farklı bir "misyon" yakıştırmıyor, çünkü hepsi Türkiye'nin "jeo-stratejik" konumu denilen şeyi bir pazarlık

ve kazanç, giderek, "kalkınma" faktörü olarak görüyor ya da "değer"lendiriyor. Ulusalçılarla diyalim ki küreselleşmeciler arasındaki tek esasa değgin fark — karşılıklı retorik atışmasını saymazsak — ülke potansiyellerinin dış dünyaya pazarlanmasında vurgu dağılımıyla ilgili. Bir başka deyişle, ikisinin de öngörülleri "ülke çıkarı"na endeksli.

"Ülke çıkarı" ile ülkenin insanlarının çıkarı her zaman örtüşmez. Kapitalizmde hiç bir yerde, hiç bir zaman örtüşmez. Sermaye düzeninin "rasyonel", "sağlıklı", "istikrarlı", vb... işleyişi, özellikle bu *örtüşme* ilkesi üzerine kurgulanmıştır. Ulusalçılıkla sermayecilik arasında tam da bu bağlamda kopmaz kan bağı vardır.

Ulusalçıların da, globalistlerin de jeo-strateji kavram ve terimini her zaman büyük bir iştahla kullanmakta birleşmeleri boşuna değildir. Jeo-stratejik, jeo-politik gibi kavramlar, insanların çalışıp yaşadıkları topraklar üzerinde büyük çıkar ve güç odaklarının karmaşık güç/çıkarcı hesapları dışında bir anlam taşımaz. Türkiye'yi global ekonominin işleyişine adanmış enerji ikmal istasyonu — tapusu değilse de intifa hakkı ona buna ait! — olarak gören bütün toplum projeleri (yarın öbür gün, olur a, birileri buna küreselleşmeci ya da ulusalcı yerine sosyalist de diyebilirler!) bu ülke halkının hâline ve geleceğine yar olmayacaktır.

Neyin yar olacağı ise şu ya da bu mezhepten ve meslekten âkil adamların masa başında oluşturacağı tezlerle, projelerle, vb. ile değil, yetmiş milyon nüfusun en azından altmış milyon emekçi çalışanın çıkarlarının gereği doğrultusunda şekillenecek sınıf mücadelesiyle belirlenecektir.

Bu kendiliğinden, kendi kendini var edip götürecek bir süreç değildir. İradî gayret ve müdahaleyi gerektirir. Sınıf mücadelesinde sür git hâkim sınıfların üste çıktığı toplumların âkıbeti, kaçınılmaz olarak, onun bunun elinde heba olup gitmektir.

Irak

Evet, Irak. Yine Irak.

Irak, çünkü orada üç yıldır (bin gündür) korkunç ve açık bir cinayet işleniyor. Bütün dünyanın gözü önünde. Dünyanın en "uygar" denilen ülkelerini yönetenlerce. Kör kör parmağım gözüne! Cinayetin kurbanları arasında her gün birkaçı havaya uçurulan kendi insanları da var. Amerikan ölümlerinin sayısı iki bin hayli aştı.

Ne ki bu cinayetin boyutu sayılarla ya da yol açtığı tahribatla ölçülemez. O alana daldığınız anda canilerin tuzağına düşersiniz. Onların istediği gibi kıyaslama kaldırır bir durum yok ortada. Saddam Hüseyin ve adamlarının geçmişte işledikleri cinayetlerin hesabı ne sayıca, ne nitelikçe bugün ABD/İngiltere korsan koalisyonunun işlediği cinayetlerin — ve topyekûn cinayetin — mâzereti olamaz. Bu bir.

İkincisi, Saddam Hüseyin ve adamları bugün sözümona bir yargı prosedüründen geçirilerek dünyaya teşhir ediliyorlar. Buş ve Blair ve hempalarına ne oluyor? Onlar, BM zirvelerinde, AB'nin Brüksel salonlarında, orda burda G7, G8, G bilmemne platformlarında pişmiş kelle gibi sırttan suratlarıyla güneşir boy gösteriyorlar. Hiç bir şey onlarsız olmuyor.

Böyle şey olmaz!

Oysa pekâlâ oluyor işte. Dünya seyrediyor. Orali değil. Değil, çünkü 1989-90-91 yıllarında Rusya'da ve Doğu Avrupa'da olanlardan sonra dünyanın (ve insanlığın) idraki üzerine perde indi, vicdanı bağrından sökölüp köpeklerle atıldı. (Hasan Cemal fasilesi o tarihten sonra azdılar. Tesadüf değil!)

Irak'ta otuz yıldan bu yana son bir yıl içinde bu üçüncü seçilmiş. Halk akın akın sandığa gitmiş, oy vermiş. Âlâ bir şey olmuş, şimdi Irak'ta işbaşında seçimle gelen meşrû bir hükümet varmış. Ahâli eli kanlı diktatörlerin zulmünden kurtulmuş. Daha ne isteniyormuş?

Emperyalist elebaşların, sözcülerinin ve güç tapıncına baş koymuş "kanaat" erbabının bütün söylediklerinin özeti bu. Bu kadar.

Emperyalistler birilerini zulümden kurtarmak için değil, kendi çıkarları için Irak'a ve Ortadoğu'ya saldırdılar. Bunu herkes başından beri biliyor. Bu azgın saldırı durmayacak, dinmeyecek. (İran'la, Suriye ile şimdiden maraza çıkarmaya hazırlanıyorlar. Lübnan'da kazan kaynıyor. Türkiye'ye de bölge genelinde ve özel olarak Irak'da yeni işlevler biçiliyor, sivil siyasîler ve devlet erbabı askerî rical içte, dışta Amerikan planlarının hakkını vermeye seferber

ediliyor.) Daha geçende Buş efendi, bölgeden elini eteğini niçin çekmeyeceğini göğsünü döve döve açıklarken, bir kere daha, "Orada olmamız millî çıkarımız gereğidir," dedi mi, demedi mi?

Yine o günlerde Amerikan CNN'inde Irak'ta işi bitip evlerine dönmüş iki ABD askeriyle görüşme vardı. Biri, yüzbaşı rütbelisi, mealen, "Şimdi orda seçim olacak. Sonucun ne olacağı Iraklıları hiç ilgilendirmiyor. Onlar kendi lâğımlarında (bu kelime aynen

kullanıldı) yaşıyorlar. Sorunları o... Biz oradaydık. Gördük... Sonu kötüye varan bir maceranın içinden çıktık geldik... Daha da çok kötü şeyler olacak orada," diyordu.

Buşların, Rumsfeld'lerin filan dediklerine bakmayın, "demokrasi ve özgürlük savaşı" denilen cehennemden içinden çıkıp gelen yüzbaşının dediklerine bakın, oradayken ya da yurtlarına döndükten sonra akıllarını oynatıp hastanelere, kliniklere düşen daha yüzlerce gariban Amerikalı'yı dinleyin... Buş'un "millî çıkar"ının nerede, nasıl tecelli ettiğini anlamak istiyorsanız!

Bu savaş "Saddam"a karşı açılmadı. Irak'ın Arap, Kürt, Türkmen, Şii-Sünni Baas'cılarına, Irak halkına karşı verilmiyor, bütün bölge halklarına, bütün insanlığa karşı bir savaş. Her yerde, Newyork'un kaldırımalarında, Londra'nın metro istasyonlarında, İspanya'da, İtalya'da, Uzakdoğu'nun her bir köşesinde, Avustralya'da, Latin Amerika'da görünür/görünmez hallerde sürüyor, sürecek. Buş, Çeyney, Blair gibileri yüzde 20'si açlık sınırı civarında âvâre sürünen kendi yurtdaşlarına karşı da savaş hâлиндeler, arkalarında cümle petrol/doğalgaz/silah tekellerinin gizli, açık adamları mevzilenmiş, dünyayı ve uluslararası piyasa âlemini tarassut etmekte.

Vicdan körelmesi "vicdan" sorunu değildir. Maddî ârızadır. Vicdanlar köreldiği için gözler kör olmaz, algıya perde inince vicdan körelir. İkide bir TV ekranlarında, radyolarda, gazete sütunlarında, üniversite kürsülerinde insanların karşısına çıkıp, "Bütün izm'lere karşıyız... kahrolsun tüm izm'ler... yaşasın ideolojilerin sonu!" diye karanlık gözlükler ardında şakıyıp duranlar var ya, işte onlar, tarihin en eli/gözü kanlı izm'inin hayranları ve yandaşları yani, göz ve beyin damarları Duvar'ın yıkıntısı altında kalmış bakar körler, kendi vicdan boşluklarını dünyaya bulaştırmayı meslek edinmiş Yeni Dünya Düzeni mollaları... onları alın, Minnesota akıl hastanesinde dinlenmeye yatmış 22 yaşında savaş emeklisinin eline teslim edin... Görün bakalım birbirlerine ne derler ve ne ederler!

Dinlenmeye yatanlar her şeyi gördüler.

TÜSİAD

TÜSİAD hükümeti eleştirdi. Yargıyı da eleştirdi. Başbakan buna çok kızdı ve savcılar TÜSİAD'ın işlediği "suç" için kovuşturma açmaya çağırdı. Savcılar çağrıya uydular. "Araya girenler" in hükümetle TÜSİAD'ı barıştırmamasından önceki iki gün içinde herkesin yüreği ağzına geldi. Siyasî kriz mi doğacak? Ya işin sonu 4 yıl önceki gibi olur da maazallah piyasalar çökerse? AB üyeliğimiz tehlikeye girerse? Sermaye-iktidar muhabbeti bozulacak olursa..?

Hükümeti, siyaseti, devleti TÜSİAD'dan "bağımsız" düşünmek ne demektir? Tekelci sermaye devlete, hükümete ve siyasete, öyleyse yargıya da belli bir otonom alan mı bırakmıştır da, o alanla çelişkiye düşmüştür? Böyle saçmalık olabilir mi?

TÜSİAD'ın isteyip de hükümetin istenilen hızla yerine getiremediği bir şeyler elbette olacaktı. Siyaset dalgalı toplumsal alana kılcal damarlarla bağlı bulunduğu için kendi temelini gözetmek zorundadır. Toplumun gaafil avlandığı ve serdengeçtilerin eline düştüğü özel durumlar hariç, işi çaktırmadan yürütmek şarttır. Demokrasiden murad da budur, "demokrasi" de budur.

Hükümet "ılımlı İslamî bir rejim" kurmak peşindeymiş, TÜSİAD bundan tedirgin olmuş, uyarmış! Ortalıkta kendini bu işlerin uzmanı sayan kim varsa TÜSİAD'ın sözcülerine hak verdi. DİSK "önderliği" bile, söyleyeceğinin nasıl söylenmeyeceğini bilememenin klasik örneğini sergileyerek, "Arkalarındayiz, dediklerinin altına imzamızı atarız!" diye efelendi.

Hükümet aklını mı kaçırmıştır? Yılda 160 milyon litre cin-rakı içen bir toplumu "ılımlı İslam"laştırmak! Ekonominin yüzde 63'ünü kontrol altında tutan 90 adet tekelin hilâfına siyaset gütmek! İran'ı ortadan kaldırmaya çalışan ABD'ye rağmen İran'a benzemeyi düşünmek..! Aklından bu varsayımları geçirmek bile akıl işi olamaz.

TÜSİAD elbette uyaracak. Bir modeli var çünkü. Bu modelin işlemleri lâzım. Batacaksa AB ile, çıkacaksa AB ile çıkacak. Bu kader seçimine siyasetin gölge düşürmesine elbette tahammül etmeyecektir. Uyarıysa, uyarı. Bas-kıysa baskı. Tehdit, şantaj gerektiğinde, tehdit, şantaj... Bunu hükümetlerin de yadırgadığını sanmak safdilliktir. Hattâ bunların hiç biriyle

karşılaşmamayı yadırgarlar, kuşkuya düşerler. N'oluyoruz, el altından, arkamızdan bir şeyler mi dönüyor diye. Arada bir ekonominin efendilerine kafa tutar görünmenin de politik yararı yok değildir, ayrıca.

Takkeli, eşarplı, fesli, türbanlı siyasî partilerle ve onların iktidarıyla kapitalizmin en güçlü eğilimi ve modern yapısı olan tekelci sermaye (TÜSİAD) ilişkilerindeki dinamik, Türkiye'de toplumsal zeminde belirlenir. TÜSİAD her balans ayarı yapmak istediğinde bundan yeni bir "28 Şubat" beklenmez. Koç-Erba-

kan/Çiller çatışması öyle, yok Aşkın, Pamuk davaları, Sincan duası veya Kaddafi'nin çadırıymış gibi üfürük nedenlerden değil, Erbakan'a hayat veren sermaye zümresine yer açma kavgasında doğmuştur.

Benzer bir çelişki, AB ile müzakereler bağlamında bugün de var. TOBB ve tabanı tedirgin. "Kayıt dışı" ekonomi, yani olabilecek en düşük maliyetli yatırım burada. En ucuz istihdam burada. AB'nin kurcaladığı her "uyum" konusu TOBB'un vücut sıcaklığını yükseltiyor. Hem AB'ye uyum için ilerlemek, hem de Çin ile rekabet edebilmek gibi bir imkânsızlıktan doğan çaresizlik ve bunun yol açtığı ürkütücü perspektifler nedeniyle hiç de yabana atılamayacak sıkıntılar yaşanıyor. AKP sihirbaz değil, TÜSİAD-TOBB çelişkesini kabul edilebilir sınırlar içinde tutmaya çalışırken dışıyla da sürtüşmeleri olacaktır, içiyle de. Gerilimin havası da böyle alınır. Bu bakımdan, bir süredir ayrıntı kabarır gibi görünen ulusalcıların umudu da erkendir, liberallerin korkusu da.

TÜSİAD-hükümet uyumu ancak, hükümetin yaptığını daha iyi yapacak bir alternatif gözüktüğü veya hiç yaptırmayacak bir halk mücadelesi ortaya çıktığı zaman bozulur. Türkiye'de ikisi de yok.

Bizi ilgilendiren, ikincisidir.

Öyle bir mücadele yoksa, niçin olmadığına cevap aramanın da işe yarar bir anlamı yoktur. Niye olmadığını sormak yerine, olmasını istemek gerekir. Bunu "istemeye" de, salt istemek yetmez. Bu anlaşılmadıkça, anlaşıldığı eylemle ve eylemde kanıtlanmadıkça, TÜSİAD-hükümet uyum ve muhabbetinin dalgalanmalarını seyredip üzerinde ahkâm kesmekten başka yapacak bir işimiz hiç bir zaman olmayacak demektir.

Tekerleme

"Türkiye AB sayesinde 'Kemalist modernleşmeden demokratik modernleşme'ye geçiyor"muş! (M.Altan, *Sabah*, 17 Ekim 2005.)

Laf ola beri gele!

Muhteremin Kemalist modernleşme dediği şey, tapındığı sözde "demokratik" modernleşmenin alt yapısının içinde beslenip serpildiği, üst yapısının da kasnağının çatıldığı vahşi ilk/ilkel birikim yatağıdır. Kemalist modernleşmenin bütün suçları bu süreci yaşatıp ilerleterek bugünlere getirmek için işlenmiştir. M. Altan gibileri bunu bilirler; en azından, babalarından işitip öğrenmişlerdir ama bilinmese de olur, ne de olsa geçmiş bugünün gübresidir diye düşünürler.

Vahşet sürüyor. Daha çok sürecek. Türkiye'yi — rivayete göre İngiltere'nin lütfu, Bay Buş'un himmeti ile — AB'ye alacaklarsa, emeğin serbest dolaşımı olmadan alacaklarını tutanağa geçirdiler, sözgelimi. Tam o sırada, AB'den gelecek yatırımlara hazırlık olarak, asgarî ücretin Doğu/Güneydoğu'da yarıya kadar düşürülmesinin ekonomiye neler kazandıracağı konuşulmaktaydı...

Bu 2. Cumhuriyetçiler fasilesi, maşallah, her biri tam da — boy bos, kalıp, kudretten sürme göz... — hık demiş 1. Cumhuriyet/Halk Fırkası kodamanlarının burnundan düşmüşler. Numaralı Cumhuriyetlerden birincisinin vahşetin yatağı, ikincisinin de onun kemâle ermişi olduğunu onlara asla anlatamazsınız.

Grev

Öğretmenlere birileri öğretse bari. (Hatırlayan da olur belki içlerinde...) : sokaklar yürümekle aşınıyor, polis/devlet direniyor, olan yürüyene- lere oluyor.

Protesto eylemiyle, polisten dayak yemeye hak mı kazanılmış! Çalışan insanın en güçlü silahı...

ÇALIŞMAMAKTIR! İş bırakmak. Bir adı daha var:

GREV!

Önü ardi, dört bir yanı iyi kotarılmış, medyada gürültü koparmaya değil, sonuç almaya kararlı, yaygın bir iş bırakmanın nelere kaadir olduğunu görmek bunu ilk (nice yıllardan sonra ilk!) deneyenlere nasip olacak.

Bir kez olsun denemeye değmez mi?

Sattım..! Aldım..!

Türkiye satılıyor, evet. Rıhtımları, koyları, limanları, iskeleleri, meydanları, vapurları, hizmet sektörü, sanayisi, demiryolları, sazlı sözlü ve yazılı basını ve, tabii, çalışabilir ve tüketebilir halde olan insanları... hep satışa çıkarıldı.

Taliplisi hiç de az değil.

AKP'li olsun olmasın tüm Yeni Dünya Düzeni yalakası tipler düğün bayram ediyor, ülkeleri daha da satılacak ve daha iyi fiyata gidecek diye.

Bu da öyle bir sevinmek işte!

Ne diyebilirsiniz?

Öyle de, kime satılıyor bu Türkiye? Herkesin aklında "yabancı"lar var. Satışa karşı olanlar, çoğunluk, Türkiye'nin "yabancı"ya gitmesine karşı. Oysa, TÜPRAŞ'ın Koç'a, ERDEMİR'in OYAK'a satılması, mesela, "Türkiye satılıyor" kategorisine girmiyor mu?

Kapitalizmde ülkenin malının mülkünün ne kadarı sermaye sahiplerinin, ne kadarı sizin, bizim gibi "sıradan yurtdaş"lara aittir? TÜPRAŞ bir anlamda — hiç de önemsiz olmayan bir anlamda — hepimize ait iken şimdi artık Koç'ların ve ortaklarının. ERDEMİR'in de yarısı (şimdilik) OYAK'ın, yani emekli subaylarla onların potansiyel (gelecek) ortaklarının mülkü. Böyle olunca, bize ait olan Türkiye "satılmamış" mı oluyor?

"ERDEMİR, ne iyi, OYAK'ın oldu, şuna buna, yabancıya gitmedi!" diye sevinmek ne biçim bir sevinmektir, ne için sevinmektir?

Mazeret perdesi

Saddam Hüseyin'i yargılayan uyduruk işgal mahkemesinin reisi yargıç daha fazla dayanamayıp istifayı bastı basmasına ama, ondan önce o yargılamadan sahneler niçin o kadar (Aralık 2005 başı) öne çıkmıştı? Vaktiyle işlenen suçların bir kere daha temcit pilavı gibi dünyaya sunulması neye yarıyordu..?

Bush-Blair korsan koalisyonunun kendi suçlarına mazeret perdesi gerilmesi gerekti. ABD'de bu Irak savaşı artık halkın burasına gelmeye başlamıştı ki...

"Mahkeme" başkanının duruşmalarda yeterli zaptı rapt sağlamakta acize düştüğü için istifa ettiği açıklandı... İş tersine döndü.

Irak'ta Amerikan koboyları ne yapsalar, yaptırırsalar ayaklarına dolanıyor.

İş

Şimdikiler de tıpkı öncekiler gibi. Kendilerine ait, yalıtılmış bir âlemde yaşıyorlar. Bu şehirde yaşayan bunca insan yok, bi onlar ve de kafalarının içinde kaynaşan "proce"ler var!

İstanbul'u dünya sermayesi adına işgal edip Avrupa'nın "en büyük finans merkezi"ne çevirmeyi iş edinmişler. Koca şehrin ve insanların günlük sorunlarını, ihtiyaçlarını görüp düşünmeye, âcil çözümler üretmeye ne vakitleri, ne nakitleri var. Ne de niyetleri elveriyor. Günün en olmayacak bir saatinde yolunuzu kesen münasebetsiz bir kazıdan yakınıyorsunuz, size on yıl sonra trafiği yağ gibi akıtacağını iddia ettikleri 116 — evet, yüz on altı! — harika tasarımdan söz açıyorlar.

Al birini (münasebetsizliği) vur öbürüne!

Biri var ki, tam evlere şenlik. Trafik sorununu "çözmek" için İstanbul'un altını üstüne getireceklermiş. Yedi (rakamla 7) tünel vaadediyor bayım Topbaş bize, iyi mi! Hepsi iki yıl içinde kazılıp edip hizmete girecekmiş!

İstanbullu hemşerinin yine yıllar boyu çekeceği çileyi düşünün. Kışın bir türlü, yazın bir başka türlü... Yıkım/yapım bir arada bitene kadar bir fasıl, bittikten sonrası başka fasıl!

Niye? Çünkü her gün trafiğe 700 yeni taşıt giriyormuş! Her halde az geliyormuştur, günde 1700 olana kadar tünel sayısını arttırmak gerekiyormuştur ki, her birinden kimbilir kaç yıl sonra, kimbilir kimlere ne kadar — milyon dolarla sayılacak — "hakediş"!!

Üçüncü köprüünün değil, yedincinin — her bir tepemize bir tane! — yolda olduğu besbelli.

Takiyye

AKP hükümeti içkiye yasak getirmeye hazırlanıyormuş da...

Bir bardak suda fırtına!

İçki yasağı bunların varlık düstûru olan "hem siyaset, hem ticaret" anlayışıyla nasıl, ne kadar bağdaşır?

Tüccar siyasetçilere böyle bir niyet yakıştırmaya ve de yakıştıranlara ne demeli?

"İçki yasağı" diye bir garabet şu ya da bu biçimde gündeme düşmüşse, maksat yasak savmaktır.

Yani kendi tabanlarına takiyye!

AKP ricâlinin önümüzdeki seçimde alacakları sonuçtan ciddi kaygı duyduklarının işareti.

Efsane

Yargı ve yargıç bağımsızlığı burjuva demokrasisinin en sinsi efsanelerinden biridir. Bırakınız kapitalist devletin temel ideolojik paradigmalarının koruyucusu/kollayıcısı olmasını, günü birlik işlemlerinde de yargının işi gidene agram, gelene bayım demekten öte bir şey midir? "Adalet herkese lâzım" tekerlemesi, özellikle solcu olmaya heveslenenlerin ağzında, ne zaman züğürt tesellilerinden öte bir şey olmuştur ki?

Yargı, Ortaçağ'da ve daha sonraları, 17. Yüzyıl ortalarına kadar, kralın ve feodal beylerin doğrudan özel mülküydü. Bugün, fiilen, hükümetlerin ve sermayenin yaptırım gücü ve disiplin sopası olarak işlev görüyor. "Demokrasi"lerde yasamayı, parlamentoları evirip çeviren

"yönetişim" onu da cebinde taşıyor. Amerika'da yargıçları sözde "halk seçer": partilerin gösterdiği adaylar arasından! Orada "bağımsız yargı"nın ne olduğunun klasik örnekleri Amerikan sinemasında az sergilenmedi. Dünyanın başka yerlerinde de yargıçlar ve yargı büyük ya da küçük politika karşısında işte o kadar "bağımsız"dır.

Şu işe bakın:

Terörle Mücadele Daire Başkanı olacak zat, tam da o olay günü Şemdinli'de "hazır ve nâzır" değil miymiş? Tesadüfen..!

TBMM araştırma komisyonunda şöyle konuşuyor (AKP'li vekil soruyor: "Halkta Şemdinli olaylarını devlet görevlilerinin tertiple-diği yönünde inanış var. Siz ne diyorsunuz"): "Burada bir şey söylemek yargının görev alanına müdahale olur." (Cumhuriyet, 19 Ocak 2006.)

İyi mi?

Yargının "görev" alanı da, orada nasıl ve ne için "bağımsız" olduğu da pekâlâ bilinir. Şu en son Ağca olayından sonra acaba hiç bilmeyen kalmış mıdır? Ya da Şemdinli'de olay günü bir CHP milletvekili ile ilçe savcısının da aralarında olduğu topluluğa ateş açıp bir kişiyi öldüren, beş kişiyi yaralayan "uzman çavuş"un ilk duruşmada serbest bırakılmasından sonra..?

Şemdinli'yi araştırıp/soruşturup duran TBMM Komisyonu raporunda KKK'nin eylemci astsubaya arka çıkmasından söz edilmesine de CHP'lilerin itiraz ettiği yazılmıştı basında.

Şaştınız mı?

Niye şaştınız ki?

Medya faresi

Herşeyi içine atıp susmuş muydu bunca yıl? Şimdi artık dayanamayıp "patlayan" o muymuş?

Ne münasebet!

Kimse kızmasın diyerek, "Yirminci Yüzyıl'ın özgürlükle komünizm arasında büyük mücadelelerle geçtiğini" yazan ve bunun bin benzerini bin kez orda burda, her yerde tekrarlamak için hiç bir fırsatı kaçırmayan o değil miydi? "Özgürlük" dediğine duyduğu hayranlığı, minneti ve şükranlığı dile getiren? Komünizme nefretini kusmaktan hiç geri kalmayan..?

On beş yıl susmuş olduğu da nereden çıkıyor? Bugün yaptığı ne? İnternet dedikodusu düzeyinde sıradan kalem egzersizi.

Lâfı bir kez edilir ve geçilir...

Tavşana kaç...

İstanbul'da Şişli adliyesi önünde ve içinde dünyanın gözü önünde olanlar nasıl oldu, olabildi diye soruldu hep. Şaşkınlık da, "tepki" de ayyuka çıktı.

Nasıl mı oldu?

Burası neresi?

Türkiye değil mi?

Ne olduysa, olsun isteniyordu da onun için oldu. Burada, Türkiye'de, devlet adına ve uğruna istenmeden bu kabil hiç bir şey olmaz. Olduğunu ne zaman gördünüz? Yalnız kadın hakları eylemcileriyle öğrenci ve öğretmenler dert yanmaya sokağa çıkarlar, polis de onları bir güzel döver... Öyle değil midir?

Şişlideki sergerdeleri polis dövmediyse, dövülmeyi haketmediklerindendi. Bundan sonra da — AB'de üyeliğe, müyeliğe bakılmaksızın — öyle olacaktır.

Olmamasını isteyenler avuçlarını yalasın.

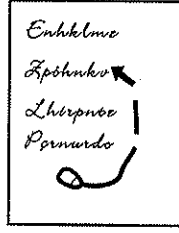
İkide bir şunu bunu isteyenler ne istediklerini bilsinler!

Nerden icabediyor?

İyi güzel de...

O. Pamuk'a yönelik linç teşebbüslerine tepki duyan hemen herkesin, fikir belirtmeden önce, söze, "... görüşlerine hiç katılmıyorum ama..." diye başlaması nereden icabediyor?

Ne alâkası var?

Mahkeme Duvarı

Şu bitmez tükenmez yolsuzluk/dokunulmazlık/malvarlığı mavrasından da artık gına geldi. Lâf ayağa düştü. Kimsenin aldıracağı yok. Herkes karnından konuşuyorsa, neden bütün suratlar mahkeme duvarı..?

Erkan Mumcu'nun, "Bilerek konuşuyorum," diyerek yaptığı açıklamalar, apaçık suçlamalar başka yerde olsa yer yerinden oynamaz mıydı?

Katmerli

Siz şu sözden ne anlarsınız?

"Yasakların hâlâ var olduğunu iddia edenler mahkeme kararları ortaya çıktığında bunların doğru olmadığını görecektir." — Abdullah Gül.

Adalet Bakanı — her sorunu çözücübaşı — C.Ç'nin A.G'ye teminat verdiği anlaşılıyor! Bir başka deyişle, yeni T.C.K'nin hükümleri ortalık yerde durduğuna ve habire yeni yeni dâvalar açıldığına göre* mahkemelerden *ismarlama* kararlar çıkacak bundan böyle!

Biz söylemiyoruz. A. Gül (Başbakan Yardımcısı) söylüyor. C.Ç. de (Cemil Çiçek, Adalet Bakanı!) herkese "demokratik sabır" tavsiye ediyor!

Bunlara şu kadarcık da olsa umut bağlayanlar umutsuzluklarına yansınlar!

* En son örnek: "Hrant Dink'in aldığı 6 aylık hapis cezasıyla ilgili haberler nedeniyle Dink'le birlikte Agos gazetesinin yöneticilerine ve yazarlarına 'yargıyı etkilemek' suçundan yeni dâva açıldı." (Radikal, 25 Aralık 2005.)

Standart

Başbakan RTE dünya basınının Orhan Pamuk

dâvasına duyduğu ilgi üzerine, "Ben de bir şiir okuduğum için cezaevine girdim. Kimse gelip ne olduğumu sormadı, bir nevi çifte standart var," dedi yine, bu defa dünyanın taa öbür ucundan ses vererek. (Radikal, 11 Aralık 2004.)

Ya neyin ne olduğunu bilemeyecek kadar kendisiyle meşbû (dopdolu), ya da...

Evet, çifte standart var, tabii var, efendim, ne sandınız, sayın başbakan? Anlatalım mı?

Hürriyet'ten

Hangisi haklı?

Putin'in Rusyası haklıydı.

Ukrayna'nın siyaset mafyası Rusya'nın gazını çalmış mıydı, çalmamış mıydı bilemeyiz ama kavga çıkana kadar Ukrayna'ya 4 (dört) kat ucuza gaz satılmış olduğu açıklanınca kimse inkâr etmedi.

Turuncu fularlı beyaz siyasetçi (Merkez Bankası başkanlığından gelme meydan "devrim"çisi Yuşenko) AB'li olmak istiyor ama Rus gazına AB fiyatı ödemek istemiyordu!

Öykünme

ABD uçakları Pakistan topraklarında bir köyü vuruyor. Bin Ladin'in yardımcısı hedef alınmış, öyle diyorlar. Adam ölmüyor: Ya orada yok — yanlış istihbarat! — ya da kıyametten sağ çıkıyor. O arada çoluk çocuk 18 kişi parçalanarak ölüyor. Yan zaiyat!

Zevahiri öldürülemediğine göre, öldürülen 18 insan neyin yan zaiyatı? Zevahiri öldürülebilmiş olsaydı neyin yan zaiyatı olacaktı?

Olayın üzerine biraz daha giderseniz altından bir zamanların ünlü Nazi uygulaması (direnişçilerle başetme yöntemi) çıkar:

Toplu rehine katliamı!

"N'olmuş, öyle işte, tek kutuplu dünyada yaşıyoruz!" deyip dünyaya kına satanlar var...

Şemdinli

Birileri yine kendilerini çıkar çetesine dönüştürmüş... ya da kendi kendilerine "vatan kurtaran aslan" rolüne soyunmuşlardı, öyle mi?

Her şey çok açık ve net, kör kör parmağım gözüne şeffaf.

Yerseniz!

Susurluğun ertesi günü de, artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak denmişti. Ağır şimdi iktidara oynuyor. Havayı alacak büyük ihtimal ama, oynuyor ya, siz ona bakın!

"Suç işlenmişse, kim işlemişse cezalandırırız!" nakaratının suça teşvik yerine geçtiği durumlar hiç de az değildir. Avrupa'da bundan 15-20 yıl öncesinin hiç bir GLADIO soruşturması ve kovuşturmasından dişe dokunur, kalıcı sonuç çıkmamış olduğu acaba ne kadar akıllardadır?

Tesadüf bu ya...

Malatya Çocuk Esirgeme Kurumu'nda 2-6 yaş arası bebelerin tesettürlü kadınlar elinde nasıl "esirgendikleri"nin açığa çıktığı, hükümette aileye bakan bayanın yurtdışı gezmelerden gecikerek dönüp aile acele üç beş çocuğun eline bebekler, oyuncaklar tutuşturarak ortalarda boy gösterdiği günlerde, Tekirdağ'ın tuğla ocaklarında çalıştırılan çocuk işçilerin hâlimden, olaya adı karışan Uğur Dündar sayesinde haberdar oldu kamuoyu.

Ocak depolarında yığılı — ve daha da yapıp yığılacak — tuğlaların sahibi işletmeci meğer nelere kaadirmiş! Candarmayı ânında ayağına getirip, işine burnunu ve kamerasını sokmaya cüret eden ünlü gazeteciye bi güzel gözaltına aldırılmış!

Aldırır.

12 yaşında çocuk içerde — gazete-lerin sözbirliği ettiği üzere — köle gibi çalışıyorsa, kapıda candarma bekçi durur. Başka türlü olabilir mi? Nerede görülmüş?

İşin tuhafı, Uğur Dündar'ın başı bu olay yüzünden asıl o çocukların aileleriyle derde girebilirdi. Analar babalar, "Ne arıyorsun buralarda... ekmeğimizle oynama!" diye üzerine yürüyebilirdi.

Ucuz kurtulduğuna şükretsin.

Hareket

Hikmetyar'ın dizinin dibinde oturmuş olmasında ne var? Kime ne?

Ama "suçlama"dan korkup da savuşturmaya kalkınca, "... geldiğinde başbakandı, resmî ziyarette ..." demeye kalkması neydi? Neresinden bakarsan bak, en hafifinden hilafı hakikat!

Ama öyle işte. Çok alıştı. İşin racunu bu deyip ağzına geleni — doğru, yanlış — söylüyor. Yüzüne vurulduğunda duymazdan geliyor. Sıkıştırılmaya da hiç gelmiyor:

"Hareket yapma!"

Böylesi görülmemişti.

Hamas

On yıldır seçim yapılmamıştı. Yapıldı.

Şimdi ne olacak?

Filistin'de ister barikat kur, ister sandık koy, ardından direniş çıkıyor. Emperyalist emrivâkilere karşı sadece Filistin halkının değil, bölgenin ezilen bütün halklarının çıkarını içeren mücadele çıkıyor.

İsrail tanklarıyla karşı karşıya kalan Filistinliler taş atıyorlardı; sandık konulunca oy attılar!

Oylar kurşun gibi geldi...

Ekonomide İyileşme mi, Ne Pahasına..?

İzzettin Önder

Uygulanan programın amacı ekonominin sağaltılması olmayıp, merkez kapitalizmin siyasal hedeflerinin Türkiye üzerinden sağlanmasıdır

Türkiye ekonomisi Cumhuriyet'in kuruluşundan beri başlıca üç döviz krizi geçirdikten, 1990'ların çalkantı ve krizlerinden sonra, küreselleşme döneminin çok yoğunlaştığı son yıllarda krizler dışına çekilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, ilk kez 1958 krizi ile tanışmış olduğu IMF ile o dönemden beri on yedi kez stand-by anlaşması yapmış ve hiçbirini tam olarak uygulamamış olan Türkiye, 2000 başında IMF ile yapmış olduğu stand-by anlaşmasını, iktidar değişikliğine rağmen, tavizsiz uygulamış ve beşinci yılın sonunda enflasyonda tek haneli oranlara ulaşılmıştır. IMF hedeflerinden sadece bir tanesi olan enflasyonun düşürülmesi, bazı çevrelerce fevkalâde olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Bu süreçlerin anlaşılması ve bugün varılmış olan sonuçların gerçekçi bir değerlendirmeye tâbi tutulabilmesi için, biraz geçmişten başlayarak, uygulanan politikaların gerçekçi boyutlarıyla irdelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin, sırasıyla, ticarî, montaj ve finansal sömürü süreçleri içinde, ekonomik kalkınma ve gelişmesini ulusal çıkarları doğrultusunda değil de, gelişmiş merkez kapitalist odakların çıkar ve yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleştirerek büyük borç stoku ile ulaştığı 1999 yılı IMF'nin ekonomiyi gözetim altına aldığı yıldır. 2000 yılı başından itibaren IMF ile stand-by anlaşması yapılarak, ekonomi, derin kriz yaşayan küresel kapitalist dünyanın tercihi doğrultusunda programlanma rampasına yerleştirilmiştir. Zaman zaman "güçlü ekonomiye geçiş" gibi parıltılı sıfatlarla anılan ve uygulama süresi içinde ufak değişikliklerle uygulanan stand-by programının temel ilkesi ve hedefi daima korunmuştur. Türkiye'nin borç yönetiminin düzenlenmesi ve enflasyonun denetlenmesi görüntüsü altında IMF'nin asıl hedefi, kriz içindeki güçlü Batı merkezlerinin çıkarları doğrultusunda, Türkiye'yi borçlarını ödeyebilir konuma çekerken, özelleştirmelerin yapılmasını, devletin ekonomiden çekilmesini ve ekonominin serbestleştirerek, dışa açılmasını sağlamaktır. Programın bu genel görüntüsünden de anlaşılacağı gibi, IMF'nin hedefi, küreselleşen güçlü merkez sermayeye elverişli üretim merkezleri yanında, uygun ürün ve finans pazarı hazırlamaktır. Bunu sağlamanın yo-

lu da, kutsal "piyasa" kurallarını Türkiye'ye kabul ettirmektir.

IMF programının görüntüsü şöyledir. Bilindiği gibi, 1999 yılı içinde IMF ile yapılmış olan "izleme programı", 2000 yılı başında "üç yıllık istikrar programı"na dönüştürüldü. Söz konusu istikrar programı çerçevesinde yapılan stand-by anlaşmasında "borçların sürdürülebilirliği" olgusu ağırlık noktasını oluşturdu. Bu saptama iki açıdan yanlış idi. Bir defa, borçların sürdürülebilirliği üzerinde yoğunlaşmak, ekonominin altyapısını ihmal ederek, konuyu salt bir "borç yönetimi" ve finans alanını düzenleme konularına hapsedmek anlamına geliyordu. Bu yaklaşım çerçevesinde, ekonomik altyapıyı güçlendirecek derin sağaltıma gidilmeyip, kamu açığının ve cari açığın baskılanarak, enflasyonun ve faiz haddinin geriye çekilmesi yeğlendi. İkinci olarak da, bizzat borç yönetimi konusu da, varolan borçlanma koşullarında hiç bir değişiklik öngörülmeden, oldukça dar kapsamlı bir çerçeve içinde ve âcilen ödenmesi gerektiği biçiminde ele alındı. Bunun da ötesinde, borç ödeme planında hiç bir değişiklik yapılmadığı gibi, yükün toplumda dağıtımında da "ödeme gücü" ya da "adalet" gibi bir ölçüte hiç uyulmadı.

Bu iki yaklaşımı bir arada ele aldığımızda, programın ne tür bir mantığa oturtulduğu anlaşılmaktadır. Hedef açıktır: Ödeme koşullarında hiç bir değişiklik yapılmadan, alacaklıların alacaklarını almalarını sağlayacak politikaların gerçekleştirilmesi. Bunu sağlamanın da iki yolu vardır: (1) Politik olarak güçsüz kesimleri baskılamak; ve, (2) değerli kamu varlıklarını elden çıkartarak likide etmek.

Ülke ekonomisi açısından yanlış, ancak emperyalist kapitalist merkezler açısından olumlu ve yararlı bir tanı ve sağaltım mantığına dayandırılmış olan program, üç temel ayağa oturtuldu. Bunlar; para politikası ayağı, maliye politikası ayağı, ve yapısal reform ayağı olarak saptandı.

Programın para politikası ayağında, Merkez Bankası "para kurulu" statüsüne geçirilerek, para emisyonunda bulunma gücü ortadan kaldırıldı ve böylece alacaklılar monetizasyona ve yaşanan enflasyonla borçların eritilmesine karşı korunmuş oldu. Bu program çerçevesinde iddia bir enflasyon hedefi saptandı ve devalüasyon yapılmadan, hedeflenen enflasyon hızına göre saptanmış "döviz çıpası" uygulamasına

geçilerek, Türkiye'nin yabancı tüketicilere pazar olma işlevini sürdürmesi sağlandı. Politikanın bütünselliği içinde bakıldığında, döviz çıpası kur riskini kaldırarak kısa dönemde nominal faizleri geriletici bir etki yapmış olmakla beraber, öngörülen hızda denetlenemeyen enflasyon karşısında ithalat-ihracat dengesini bozarak cari açığın büyümesine, buna bağlı olarak da dış kaynak gereksinimine ve faiz hadinin yükselmesine neden oldu. Görülüyor ki, uygulanan programla, borç sıkıntısı içindeki bir ekonomide altyapının güçlendirilmesi için gerekli reel önlemlerin alınması yerine, verimsiz altyapı nedeni ile, ekonomi, dış satıcılara ve faiz parazitlerine elverişli bir pazar konumuna itilmiş oldu.

Açıktır ki, bir yandan ödeme koşullarında hiçbir değişikliğin yapılmadığı, diğer yandan da giderek küçültülerek borç ödeme sorumluluğunu yerine getirmeye zorlanan bir ekonomiye iki ek önlem daha gerekli idi. Bu önlemler de, maliye politikası yolu ile iç baskı oluşturma yanında, yapısal reform gibi aldatmaca bir görüntü altında değerli varlıkları yok pahasına satarak dış kaynak sağlamak ya da, daha doğru bir ifade ile, "borç/özsermaye değişimi" olarak saptandı ve bu yolda uygulamaya geçildi.

Sıkı maliye politikasının temel hedefi faiz dışı fazla verilerek, yani vergi gelirlerinin tümünü kamu harcamalarında kullanmayıp, faiz ödemeleri için bir miktar pay ayırmak amacıyla, bütçedeki faiz yükünü olabildiğince kamu çalışanlarının özlük hakları ve kamu hizmetleri gibi kalemler üzerine yıkmaktır. Bu

durumda, faiz dışı fazla, faiz borcunun bir bölümünün, kamu emekçileri ve/veya kamu hizmetleri ve kamu yatırımları gibi bütçe kalemlerine yıkılması anlamına gelmektedir. Bu uygulama ile devletin küçültülmesi öyle boyutlara taşınmaktadır ki, devlet asıl görevlerini dahi yapamayacak bir hâle gelmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, yanlış bir isimlendirme ile, yapısal reform programının da iki alt ayağı bulunmaktadır. Yapısal reform programı, bir yönü ile, özelleştirme ve yabancılaştırma kapsamında THY, TEKEL, Petkim ya da Telekom gibi güçlü kuruluşların yabancılara satışını öngörerek, borçlara karşılık ulusal varlıkların yabancılara devrini, ikinci yönü ile de, tüm piyasaların serbestleştirilmesi projesiyle, bir yandan tarım gibi henüz rekabete hazır olamayan alanların, diğer yandan da TEKEL gibi kamusal yöntemlerle denetlenmesi gereken piyasaların dünya devletlerine teslimini amaçlamıştır. Günümüzde yapılan özelleştirme ve serbestleştirmeler başlangıçta güdülen bu amacın çok açık delilini oluşturmaktadır.

İstikrar programının birinci perdesi, Kasım 2000'deki öncü şok ve daha sonra, Şubat 2001 şoku ile, kendi olağan süresini tamamlayamadan, az sayıdaki bazı finans çevrelerince çöktürüldü. 2000 sonlarında ve 2001 başlarında cari açık inanılmaz boyutta yükselip, devalüasyon söylentileri de hızla yayılırken, Temmuz 2001 için tasarlanmış olan döviz bandının genişletilmesi süresini beklemek yerine, ani devalüasyon gerçekleştirmek güçlü finans kuru-

luşlarının çıkarına idi. Zira, böyle âni bir patlama, açık döviz pozisyonları yüksek güçsüz finans kuruluşlarını elimine edecekti. Sonuçta, döviz pozisyonu görece güçlü olan ya da Merkez Bankası'ndan devallüasyon öncesinde döviz alabilen bankalar (bilindiği gibi, tüm taleplere rağmen bir türlü ismi açıklanmayan birkaç bankadan söz edilmekte idi) bu politikadan ciddi kazanç sağlamış oldular.

Şubat krizi ertesinde başlatılan Derviş programı da, ana programla uyumlu bir biçimde, borçların ödeme koşullarında ve yükün toplumda dağıtılması yönteminde hiç bir değişiklik öngörmeden, iki temel noktada farklılık gerçekleştirmiştir. Bunlardan birincisi enflasyon hedefinin belirlenmemesi, daha doğrusu belirlenememesi, ikincisi ise, buna bağlı olarak, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasıdır.

Derviş programı da yük dağılımında "ödeme gücü" ve "adalet" ilkelerini bir yana bırakarak, dört temel noktaya yük yıkma yoluna gitmiştir. Üzerine yük yıkılması tasarlanan dört ana kanal şunlardır: (1) Kamu reel harcamaları artış hızının milli gelir artış hızının altında tutularak, oluşturulacak yüksek faiz dışı fazlanın faiz ödemesine ayrılması; (2) sınırlanmış ücret artışlarından sağlanacak paylarla tasarruf sağlanması; (3) hızlı özelleştirmelerle yaratılacak fonlarla faiz ve borç ana-para ödemelerinin yapılması; ve, (4) faizle alınacak dış krediler ve IMF yardımları. Görüldüğü gibi program ve uygulamalarda, maliyetleri toplumda adalet ve hakkaniyet esaslarına göre dağıtacak ve reel ekonomiyi güçlendirerek ayağa kaldıracak, istihdamı ve ihracatı arttıracak hiç bir önlem yer almamaktadır.

Uygulanan programın felsefesine ve elde ettiğimiz sonuçlara baktığımızda, ekonominin sadece kendi iç dinamikleri doğrultusunda değil, maalesef, uluslararası siyasetle de iç içe olduğunu görmekteyiz. Bu programın bir amacı olduğu açıktır. Ama bu amaç, ekonominin sağaltılması olmayıp, merkez kapitalizmin siyasal hedeflerinin Türkiye üzerinden sağlanmasıdır. Soğuk savaş döneminde komünizm ile kapitalizm arasında kalan Türkiye, günümüzün tek kutuplu ve çok merkezli küreselleşme döneminde de ABD ile AB arasında sıkışmış durumdadır. Başat olarak ABD hegemonik ilişkisi içinde bulunan Türkiye, Avrasya, Büyük Ortadoğu, Kıbrıs vb. politikalarının uygulama aracı konumunda tutulmak istenmektedir. Öte yandan, sıkışan merkez kapitalizm, kendisine yeni faaliyet ve kâr alanları ararken, bu arayış, mâlî sıkıntı içinde bulunan Türkiye özelinde, piyasaların serbestleştirilmesi, devletin küçültülmesi, özelleştirme ve yabancılaştırma biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Böylece, yeni sömürgecilik uygulaması olan "küreselleştirme" politikası doğrultusunda Türkiye, ekonomisi yeniden düzenlenerek, devletin ekonomideki rolü zayıflatılarak, özelleştirmelere hız verilerek ve ekonomi denetimsiz dış piyasaya açılarak merkez kapitalist ekonomilerin istediği rampaya oturtulmuş oldu. Bu modelde Türkiye'nin iç kaynaklarının zayıflaması gerekiyor ki, dış tasarruflar boşalan alanı

doldursun. Nitekim, 2000 yılında milli gelire oranı % 18 olan tasarruf oranı 2002 yılında % 15,5'a gerilemiştir. Buna paralel olarak, yatırımların milli gelire oranı da, 2000 yılındaki % 18,2 değerinden, kriz sonrası 2002 yılında % 15,6 değerine gerilemiş bulunmaktadır. 2004 ve 2005 yıllarına baktığımızda, tasarruf oranlarının hızlı ekonomik gelişmeyi sağlayacak düzeye ulaşmadığını görmekteyiz.

Tasarruf ve yatırımların geriletildiği bir ekonomide, reel ücretler de şiddetle baskılanmıştır. Reel ücret indeksini 2000 yılı için 100 olarak alırsak, indeks değeri 2002 yılında 88,8'e gerilemiş, günümüzde dahi hâlâ reel olarak 2000 yılı düzeyini yakalayamamıştır. Buna karşın, kamu bütçesinden yapılan faiz ödemelerinin millî gelire oranı 2000 yılında % 17 iken, bu oran 2001'de % 22'ye yükselmiş, 2002 yılında ise % 16 düzeyine gerilemiştir. 2005 Bütçesi faiz ödemelerinin milli gelire oranı da hâlâ % 11,7 oranındadır. Doğal olarak, söz konusu oransal oynamalarda sadece borç miktarındaki değişimler değil, millî gelirdeki değişimler de önemli olmuştur. Kârlara baktığımızda, İstanbul Sanayi Odası verilerine göre, iflâslara ve bazı alanlarda küçültmelere rağmen kârın millî gelirdeki oranının gerilemediği anlaşılmaktadır. Ancak, yine aynı kaynağa göre, kârlar, olağan faaliyetlerdeki gelişmeler ya da verimlilikteki artıştan değil, eleman çıkarma ve ücret baskılamalarından kaynaklanmıştır.

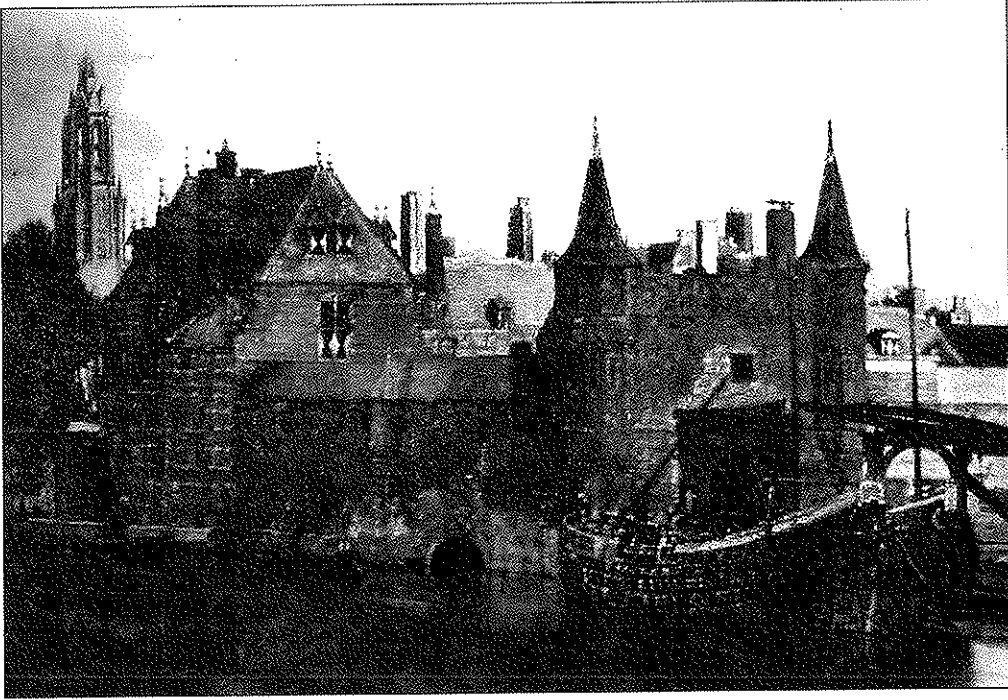
Bu genel tablo, Yeni Dünya Düzeni içinde sürüklenen Türkiye ekonomisinde şu net görüntüleri ortaya koymaktadır:

— Ekonominin serbestleştirilmesi ve özelleştirmelerle, ekonominin bazı üretim alanları çökertilmekte, telekomünikasyon, ulaştırma, haberleşme, vb. gelişme potansiyeli yüksek alanlar maliyetlerinin çok altında bir değerle iç veya dış sermaye ajanları tarafından ele geçirilmektedir. Bu durum, Türkiye'nin sadece ekonomik değil, siyasal ve dış politika kararlarında da dışa ve güçlü devlet veya kurumlara bağımlılığını arttırmaktadır.

— Tarım gibi genetik araştırmaların yoğunlaştırıldığı ve Batı dünyasında büyük üretimlerin gerçekleştirildiği alanlar, serbestleştirme ve destekleme politikalarının kaldırılmasıyla çökertilmektedir. Tarımsal ürünlerin dünya fiyatları, güçlü dış tarımsal ürün taccirlerinin devlet destekli fiyatları ile baskılanmakta ve böylece verimliliği düşük ve devlet desteğinden yoksun bırakılan Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin tarımsal faaliyetleri çökertilmektedir.

— İşletmelerin verimsizliği, vergi vermeme ve/veya kamu harcamalarından aşırı destek alma biçiminde kamu bütçesine yansıtılarak, özel kesimin kaynak gereksinimi kamu kesimi borçlanma gereksinimine dönüştürülmekte ve böylece iç ve dış finans parazitleri palazlanırken, faiz yükü de tüm topluma, özellikle de yoksul kesime yıkılmaktadır.

— Ekonominin açıklarının topluma yayılması sonucunda yükselen faiz haddi finans kesimini kârlı kılarak, kaynakların büyük bölümüne el koymasına neden olmuştur ve hâlâ da olmaktadır. Bu ortamda

serbestleştirilen finans piyasası, toplumdaki çok yüksek oranlarda reel kaynak çekerek, ekonomik yoksulluğun temel nedenini oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile, finansal serbestleştirme bir yandan kur baskılaması ve yarattığı şoklarla reel sektöre ve ihracata sekte vururken, diğer yandan da ekonomide yaratılan değerlerin büyük bölümünü emmektedir. Bunun sonucunda işsizlik ve/veya ücret baskılaması yoluyla emek kesimine büyük yük binmektedir.

— Olağanüstü boyutta kamu kesimi borçlanma gereksinimi ile karşı karşıya bulunan ekonominin denetimsiz finansal serbestiye açılması, sadece ekonomiden çok büyük kaynakların çekilmesine neden olmakla kalmamakta, aynı zamanda spekülâtif amaçla ekonomiye sokulan çok kısa dönemli fonlar da reel ekonominin işleyişinde büyük şoklar yaratmakta ve ekonomiyi krize sürüklemektedir. Denetimsiz finansal serbesti, ekonomi üzerindeki kamusal denetimi de zayıflatmaktadır. Bu durumda kamusal yönetim ve denetim sadece borç yönetimine ve ödemesine yoğunlaşmakta, tüm kaynaklar bu amaca hizmete koşmaktadır. Borç ödemesinin aksatılmaması için tüm harcamalar baskılanmakta ve kamusal projeler iptal edilmektedir.

— Ekonomik verimsizlik yanında finans kesiminin de giderek yüksek oranlarda katma değere ortak olması sonucunda emek baskılanmaktadır. Aynı şekilde, kamu bütçesinde giderek yükselen faiz ödemeleri nedeniyle de hem kamu personeli özlük hakları baskılanmakta, hem de kamu yatırımlarına ve kamu reel harcamalarına ayrılan paylar törpülenmektedir. Böylece, parasal gelirlerin gerilemesi yanında, kamu kesiminden sağlanan reel hizmetler de geriletilmiş olmaktadır.

— Sosyal devlet hizmetleri çöktürülürken, toplumun büyük kesimleri yoksulluğa itilmektedir. Böylece, görece varıllardan ve yoksul büyük kitlelerden oluşan ikili bir sosyo-ekonomik yapı oluşmaktadır.

— Borç yönetim programı görüntüsü altında, bir yandan borç stokunu yükselterek, diğer yandan da gerekli gelişmeyi sağlayamadıklarından büyük kesimleri baskılayarak sorunu çözdükleri görüntüsü ile halkı aldatan siyasîler ise, toplumun bugünkü siyaseti üzerine olduğu kadar, gelecekteki ekonomisi ve siyaseti üzerine de ipotek koyulmasına aracı olmaktadır.

Tüm çevresel konumlu ekonomiler gibi Türkiye ekonomisi de, küreselleştirme politikalarıyla, güçlü merkez ekonomilerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilirken, uygulanan politikalar zaman zaman ekonomiyi rahatlatır ve düzlüğe çıkarır bir görüntü sergiliyor olmakla beraber, uzun dönemde ekonomiyi zayıflatmakta ve çökertmektedir. Uygulanan politikalar arasında sıkışan halk yığınları, sermayenin söylemi ile de yönlendirilerek, giderek artan yoksulluğa çare imiş gibi, halkın kutsal duygularının sömürüsü üzerinde kendisine politik plâtfon yaratan bir partiyi "tek parti" olarak iktidara taşıdı. Bu denli yüksek bir sandalye sayısı ile iktidarı ele geçiren AKP, ülke siyasetini, başta ABD olmak üzere, gelişmiş kapitalist merkezlerin çıkarları doğrultusunda götürürken, karşılığında elde ettiği ucuz kredi ve politik desteklerle ekonomiye makyaj yapmakta, siyaset tabanını genişletmek için de olağandışı cüretkâr davranmaktadır. Sosyal açıdan bakınca, çözülen ve gerici akımların geliştiği bir ekonominin, giderek dış siyasette bağımsızlığını yitirdiği, iç siyasette de sertleşmeye yüz tuttuğu anlaşılır.

AKP iktidarı, derin kriz yaşayan merkez kapitalist ekonomilerin emrine girdikçe, kısa dönemli "ölüm iyiliği" saadeti yaşanmaktadır. Örneğin, ABD'nin, yükselen cari açığı ve işsizliğine çare olarak Euro karşısında Dolar'ın değerini aşındırması, ABD'ye ve merkez kapitalist ekonomilere yarar sağlarken, Türkiye'nin ithalatının yükselmesiyle merkez kapitalist ekonomilerin ekonomik sıkışıklığına, bir derece de olsa, çare olmaktadır. Diğer taraftan, bu sürecin Türkiye'nin cari açığını büyütmesi de yine merkez kapitalist ekonomilerin Türkiye'yi faiz cenneti olarak görmesine neden olmaktadır.

İlginç olarak, merkez kapitalist ekonomiler açısından yararlı olan bu süreç, Türkiye ekonomisine de makyaj işlevi görmektedir. Şöyle ki, Dolar'ın düşük değerinde seyretmesi, enflasyonu ve kamu açığını denetlemede önemli bir faktör olmaktadır. Diğer taraftan carî açık, uzun dönemde çok ciddi bir sorun olma potansiyeli taşımakla beraber, kısa dönemde ülkeye müreffeh bir görüntü dahi vermektedir. Başka bir ifade ile, 1980'den beri sürdürülen politikaların doğal uzantısı olarak, Türkiye ekonomisi, AKP politikalarıyla, merkez kapitalist ekonomilere hem ürün piyasası, hem de finansal piyasa işlevini görmeye devam etmektedir. 2000 yılı başlangıcından bugüne dek, reel ortamda yaşanan çöküşe rağmen, göstergelerde ve yüzeyde olumlu görüntü alınmasının nedeni, IMF politikaları ile gerçekleştirilmiş olan ve gerçekleştirilmesine devam edilen yapısal değişikliklerle, yaşanan ve derinleşen yoksulluğa rağmen, Türkiye'nin hâlâ sömürülecek ekonomik stokunun bulunduğu ve "güvenli" bir ekonomi olduğunun yabancılar tarafından anlaşılmış olmasıdır. Toplumun baskılanması, merkez kapitalist ekonomiler açısından "güven" işareti ve başarı olarak görülürken, açıktır ki, bu süreç iç ekonomiyeye "güven cenderesi" ve yoksullaşma olarak yansımaktadır.

Enflasyonun düşüyor olması, söz konusu "güven cenderesi"nin içeride başarı ile uygulanmasının bir sonucudur. Fiyatların bir süre maaş, ücret ve geniş halk kesiminin gelirlerindeki artışın üzerinde seyrettikten sonra hız kesmesi, yaşanan pahalılığın enflasyonu frenlemesinden başka bir şey değildir. Geniş halk yığınlarının fiyatlara yetişme gücü kalmayınca, fiyatlardaki artış hızı da, doğal olarak, durur. Ama bu durum, yani enflasyonun gerilemesi, hattâ tamamıyla durması, halkın refah düzeyinin artması anlamına gelmeyip, tam tersine, geniş halk kitlelerinin itildikleri yoksulluk kümelerinde tutulduğunu ifade eder. Uygulanan politikalar sonucunda orta gelir grubu neredeyse erimiş ve toplum kutuplaşmıştır. Açıktır ki, toplumun kutuplaşmış olması, sosyal ve ekonomik anlamda ileriye derin sorunlar taşımaktadır.

Bilindiği gibi, AKP bu politikaların mimarı olmadığı gibi, iktidara gelmeden önce eleştiricisi idi. Geçmiş iktidarlarda döneminde uygulamaya konulmuş olan IMF politikaları, yarattığı sosyal sorunlar nedeni ile toplumda tepki ile karşılanmıştı. Bu durumda, eski siyasal örgütlerin sahnedan çekilmesi, aynı anda toplumsal hafızalarda uygulanan politika-

ların olumsuz etkilerinin de silinmesine ya da zayıflamasına yol açacağı düşünüldü ve bu düşünce ile, halkın içinden çıktığı görüntüsüne bulandırılmış, dincilik gibi sosyal ideolojileri kullanmaya yatkın "yeni" bir partiye görev verildi. Bu parti, kendisine verilen görevi fevkalâde başarılı bir biçimde sürdürürken, çok doğal olarak, başta ABD olmak üzere, çoğu merkez kapitalist ülkelerin de beğenisini kazanacak idi ve öyle de oldu. Zaman zaman borçları ertelenmiş, ithalat kolaylıkları sağlanmış olan bir ekonomi, ilerideki sıkıntılara gözlerini kapatırsa, doğal olarak, rahat bir görüntü sergiler. 1980 döneminde de aynı manzara yaratılmıştı. IMF baskısıyla beş yıldır yine bu politika sürdürülmektedir.

Bu iş nereye kadar gider?

Bir olasılık, toplumun gidişatı görüp, bilinçlenmesi ve sistem üzerinde iradî değişikliğe yönelmesidir. Ne var ki, dünya konjonktürü ve Türkiye koşullarında, ufukta şimdilik böyle bir parlıtı gözükmemektedir. Diğer bir olasılık ise, bir yandan krizden çıkıyoruz senaryoları ve yapay olumlu görüntülerle, diğer yandan da Irak, YÖK-YEK, imam-hatip, türban ya da "ulema" vb gibi konularla toplumu uyutarak gidebileceği yere kadar durumu idare etmektir. Maalesef, şimdilik bu ikinci olasılık tek yol gibi gözükmektedir.

Bu tabloda görülen tüm çarpıklıkları geçmiş ya da şimdiki siyasîlere yüklemek, kapitalist işleyişin anlaşılmadığı anlamına gelir. Sistemin işleyişinde, alt-yapıdaki üretim ilişkileri başat rol oynar. Bunun üzerinde yükselen siyasetin rolü, başat kesimlerin taleplerine uygun ve çeşitli toplumsal kesimler arasında kısmen uyum sağlayıcı, kısmen baskılayıcı ya da işleyişe meşrûyet kazandırıcı politikalar uygulamaktan ibarettir. Üretimde sermaye hâkimiyeti yükselirken, aynı anda kâr ve birikim oranları da gerilerken, kapitalist sosyal politikalar çöker, demokrasi rafa kaldırılır ve siyasal yapı sertleşir.

Evet, enflasyon geriletildi, belki de 2006 yılı sonuna doğru % 5'ler dolayına kadar da geriletilecektir. Peki, bu bir başarı mıdır! Buna yanıt verebilmek için, tüm yukarıda özetlenenlere ilâveten, şuralara bakmak gerekir: İş ve istihdam olanakları ne durumdadır; teknolojik atılım yapılabildi mi; sanayi kesiminde yatırımlar ve verimlilik yükseldi mi; ithalat-ihracat dengesi nasıl, vs..? Doğrusu, reel ekonomi ile ilgili bu sorulara verebileceğimiz yanıtlar fazla iç açıcı değil. Yanıtlar iç açıcı olmadığı gibi, enflasyonun baskılanması da yoksullaşmanın bir sonucu olduğuna göre, diyebiliriz ki, politikalar başarılı olmamıştır; maliyetler ise çok yüksektir. Bunların da ötesinde, son üç yılda Türkiye'nin dış borcu 40 milyar dolar dolayında artmıştır, bunun içinde 18 milyar dolarlık bölümü kamu borçlarıdır. Faiz haddi hâlâ reel olarak % 8 ilâ 10 arasında gidip gelmektedir. Carî açık ise, tehlike sınırı olarak bilinen, milli gelirin kritik % 5 sınırını aşmış bulunmaktadır. Şimdilik uçak uçuyor, ama motorlar durma noktasında... Bakalım ne kadar gidecek!

“Çılgın Türkler”, “Lloyd George'un Çocukları” ve Anti-emperyalizm..

Taner Timur

Özakman, 1920'lerin emperyalizmini neredeyse Lloyd George'un Türk düşmanlığına indirgeyerek “küçültmüş”, daha doğrusu küçümsemiştir. Eserini baştan sona sosyal sınıf gerçeği ve sınıf çelişkileri dışında kaleme almış olan bir yazar açısından bu hiç de şaşırtıcı görünmüyor

Tarih mi, edebiyat mı?
Turgut Özakman'ın satış rekorları kıran kitabını hangi niyetle okuyacağız?

Kuşkusuz *Şu Çılgın Türkler*'i¹ “tarihî roman” kategorisine sokarak bu ikilemden kurtulacağımızı sanabiliriz. Yazın tarihinde de “tarihî roman” diye bir tür zaten mevcut değil mi? Ne var ki, yazarın ortaya koyduğu eserle ilgili açıklamaları böyle bir çözümü kolaylaştırmıyor. Özakman kitabıyla ilgili söyleşilerinde, üniversite hocalığı tecrübesine dayanarak, ısrarla, gençlerimizin yakın tarihimizi hiç bilmediklerini söylüyor ve daha çok “tarih öğretmeni” kimliğine bürünüyor.² Oysa eser sıradan bir tarih kitabına da hiç benzemiyor. Zaten yazar da kapağında “roman” yazan eserinin girişinde, “*Şu Çılgın Türkler*, elbette bir tarih kitabı değildir,” diyor (s. 9) ve gerçekten de zengin bir kaynakçaya ve her türlü belgeye dayanan bilgilerin yanı sıra hayalî kahramanlara, hayali konuşmalara ve hayalî aşklara da yer veriyor. Böylece tarihî bilgiler romantik ve nostaljik duyguları, bunlar da tarih bilincini kamçılıyor ve ortaya pişanın plebisitiyle de onaylanmış bir eser çıkıyor.

Esere, yine de, roman üslûbuyla yazılmış bir tarih araştırması diyebilir miyiz?

1) Turgut Özakman, *Şu Çılgın Türkler*, Bilgi Yayınları, 2005. Daha sonra esere yapılan göndermeler metnin içinde verilecektir.

2) Özakman, Süsoy'la söyleşisinde kategorik bir tarzda şu ayrımı yapıyor: “Bu gün Türk gençliği birbirine hiç benzemeyen iki tarihe inanır hâle geldi. Biri *Şu Çılgın Türkler*'de esas aldığım gibi sağlıklı, dürüst, hepimize gurur veren gerçek tarih; öteki ise Cumhuriyetimizi yıkmaya çabalayanların uydurduğu, yalanlarla dolu sahte tarih.” *Hürriyet*, 29 Ağustos 2005.

Gitar Çalan Kız. Detay.

Şahsen, *Şu Çılgın Türkler*'in ne tarihî, ne de edebî bir eser olduğunu düşünüyorum. Bana göre Özakman'ın son kitabı özüt itibariyle siyasal bir eser ve *Şu Çılgın Türkler*'in yazarını bile şaşırtan başarısı da öncelikle siyasal mesajından kaynaklanıyor. Bu sözlerim elbette eserin edebî niteliğini ve tarih derslerini yadsımak ya da küçümsemek anlamına gelmiyor. Aksine Özakman'ın, eserinde, hepsi bir bu-

çuk yıllık bir zaman dilimini son derece akıcı bir üslûpla ve bir sürü ilginç tarihî bilgiyle tablolastırdığını düşünüyorum. Oysa aynı üslûp ve araştırmacı titizlik Özakman'ın daha önce yayımlanmış bazı eserlerinde de gözleniyordu. Yine de bunların hiç biri son eserinin yarattığı “çılgın” tutkuyu yaratamadı.

Neden?

Bu yazımda sıra dışı bir yayın olayının toplumsal ve siyasal nedenlerini tartışmak istiyorum. Çünkü, aslına bakılırsa, sadece bir “yayın olayı” ile değil, Özakman'ın şahsını ve eserini aşan bir “sosyal olay” ile karşı karşıya bulunuyoruz. Belki durumu şöyle bir soruyla ifade etmek daha yerinde olur: 2005 yılında, Cumhuriyet'in ilanından seksen iki yıl sonra, *Şu Çılgın Türkler*'i nasıl bir dünyada ve nasıl bir toplum düzeninde, hangi arayışlar, hangi özlemler ve hangi tutkular içinde okuyoruz?

Şu Çılgın Türkler, Nisan 1921'de İnönü zafriyle başlıyor ve Büyük Zafer'e ve İngilizlerin barış masasına oturmaya mecbur edilmelerine kadar sürüyor. Kısaca eser bir savaş, kahramanlık ve zafer öyküsü. Aslına bakılırsa Özakman'ın iyi bilinmediğini söylediği bu dönem Atatürk'ün

Nutuk'ta ayrıntılı bir biçimde anlattığı bir dönemdir. Ne var ki yazarımız, *Nutuk*'taki espiye sadık kalmakla beraber, esas olarak çağdaş tarihçilere (Sina Akşin, Şerafettin Turan ve Bülent Tanör'ün eserlerine) dayandığını söylüyor. Bunu, "*resmî tarih*" etiketinin fazla makbul sayılmadığı bir dönemde, bir ölçüde Özakman'ın *Nutuk*'u bir savunma ve polemik eseri olarak gören çevrelere karşı nesnellik kaygısıyla açıklayabilir miyiz? Bu bağlamda eserde *Nutuk*'a yapılan göndermelerin azlığı da (700 sayfalık kitapta toplam on iki gönderme) dikkati çekiyor. Fakat bir de şu var: Yazarımız 1921 ve 1922 yıllarını anlatmakla beraber, o dönemi o günlerin değil, daha çok bugün yaşadığımız toplumun (daha doğrusu bazı toplum kesimlerinin) özlem ve duyarlılıkları ile sorguluyor. Esere "siyasal" nitelik veren ve bizleri günümüzü teşhisteki isabeti tartışmaya götüren husus da bu. Zaten Özakman'ın, anlatısında Kurtuluş hareketini diplomatik ve örgütsel bütünlüğü içinde değil de sadece ölüm kalım kavgasının doruğundayken resmetmesi yine bugünkü duyarlılıkların sonucu gibi görünüyor.³

Yukarıda sözünü ettiğimiz ve Özakman'ın günümüzde de geçerli bulduğu "özlem" ve "duyarlılıklar"la neleri kastediyoruz? Şimdi bu konuda daha somut olabiliriz.

Aydınlarımız arasında geniş bir kesim son yıllarda, genellikle Batı, özel olarak da AB ile ilişkilerimizin endişe verici hâle geldiğine inanıyor. Bu eğilimde olanlara göre AB, "*Kopenhag Kriterleri*" bahanesiyle iç işlerimize karışıyor ve ulusal bütünlüğümüzü bozmaya, gizliden gizliye Sevr'i canlandırmaya çalışıyor. Buna karşı yanıt da kendiliğinden ortaya çıkıyor: Silkinmemiz, "mütareke basını"nın yarattığı sisleri dağıtmamız ve koşulların umut kırıcı olmasına rağmen atalarımızın seksen yıl önceki "çılgınlığı"ni yeniden yaşamamız gerekiyor. 1920'lerde Mustafa Kemal ve arkadaşları "emperyalizme karşı verilmiş ve kazanılmış ilk kurtuluş savaşının" (s. 9) bayrağını açmamışlar mıydı?

Yazarımız Sakarya Savaşı'nı anlatırken gerek

3) Esere gösterilen ilgi ve bir takım askerî birlikler ve üniversiteler tarafından yapılan "toplular" da bugünkü duyarlılıklardan kaynaklanıyor. Mine Kırıkkanat, günümüzde her şeyin 1920'lerin aynı olduğunu, sadece Atatürk'ün, yani bir "Çılgın Türk"ün eksik olduğunu yazarken genel bir beklentiye yansıtıyor. bkz. "Çılgın Türk'ü Beklerken", *Vatan*, 22 Kasım 2005. M. Şerif Onaran ise, "Demokrasi aldatmacasıyla ulusal bilincin köreldiği bir toplumda *Şu Çılgın Türkler* bir umut ışığı yakıyor," diyor. *Varlık*, Ekim 2005.

kurtuluşçu güçler gerekse 1920'lerin Ankara'sı için son derece karanlık bir tablo çiziyor: Yunan orduları Ankara'ya doğru ilerlerken Ankara'da esen bozgun rüzgârları; ordudan "tüfeği ile kaçan 30 112 asker" (yani ordunun yarısı); kaçak sayısının artmaması için komutanları tarafından vurulan askerler; korkudan başkentten göçen milletvekilleri; Mustafa Kemal Paşa'ya Meclis'te saldırılar; onu pek de samimi olmayan duygularla komutanlığa davet eden ve "muhaliflerce alkışlanan" konuşmalar; sınırdan tehdit dolu mesajlar gönderen Enver Paşa ve Meclis'teki yandaşları...

Ve Ankara!..

Bir lokantası, bir oteli, bir kitapçısı bile olmayan köylü ve yobaz Ankara! Zaferden sonra bile kadınların evlerinden çıkarak kutlamalara katılmalarına "homurdanan" esnafın, "Müslüman hemşirelerin yabancı erkeklere dokunmasının dine uygun olmadığını" söyleyen hocaların şehri! Bu haliyle "*Çılgın Türkler*" elbetteki yobazlığa karşı da savaşmak durumundadır ve eser, düşmanın yanı sıra çağdışı önyargılarla da savaşan kadın kahramanlarla doludur: Kurtuluş savaşına nefer olarak katılan, sonra onbaşılığa, Büyük Zafer'den sonra da çavuşluğa terfi eden Halide Edip hanım; babasıyla kavga ederek Ankara'ya gelen ve hemşire olarak kurtuluşçu güçlere katılan (hayalî kahraman) Nesrin hanım; subaylara "hiç yakınmadan silahınıza cephaneye, size ekmek taşıdık; yüksünmeden siperlerinizi kazdık; severek yaranızı yıkadık, kırığınızı sardık" diye seslenen ve onlardan zafer bekleyen Gül hanım; kıyıcı bir Rum çetesini basan ve ırz düşmanlarını cezalandıran "Kara Fatma ve kızları!" vb...

Tabloyu karartan ve umutsuzluğu artıran bir unsur da kurtuluşçu yönetimdeki bölünmelerdir. Ölüm kalım savaşı başlarken Ali İhsan Paşa ve Refet Paşa gibi görev kabulünde kıdem kavgaları yapan kaprisli komutanlar; umut cephesinde umutsuzluk saçan Yakup Şevki paşalar; Enverciler; Şeriatçılar vb...

Bu durumda zafer nasıl gelir? Ankara'dan top sesleri duyulurken zafere inanmak için "mucize"ye inanmak ve "çılginca" davranmaktan başka yol var mıdır? Özakman'a göre "Milli Mücadele işte bu mucizenin, bu onurlu, güzel çılgınlığın adıdır." (s. 20.)

Aslında "*Çılgın Türkler*" sözü ilk önce Kurtuluş Savaşına karşı olanların ağzından çıkmıştır. İnönü zaferinden sonra Londra'ya gönderilen Bekir Sami Bey'in görüşmelerdeki taleplerine bakarak, *Peyam-ı Sabah* gazetesi sahibi Mihran Efendi, "Bunlar çılgın!" diye söylenir ve ortağı

Ali Kemal de "bu nitelemeyi pek sever." (s. 36.) Ne var ki teşbihte hata olmaz ve ilerleyen sayfalarda aynı nitelemeyi yazarın da benimseyişini görürüz. Aslında çoktan hurda sayılması gereken uçaklarda "vızır vızır uçan" pilot yüzbaşı Fazıl'ı anlatırken, Özakman, "Zorunluluk ve çılgınlık, teknik gerekleri aşip geçiyordu," der (s. 293).

"Çılgın Türkler"e yönetim katında yine de "akıl" hâkimdir. Savaşın doruğunda, Başkomutan "alan savunması"nı savunurken, "Bir ordu aklını ve anlayışını koruyorsa onun için mevzi önemli değildir," der, "bir asker her yerde savaşır; tepenin üstünde, tepenin altında, derenin içinde, ovada, her yerde." Belki bu da "akılcılık" şeklinde sunulan bir "çılgınlık"dır. Hayalî kahraman yüzbaşı Faruk ise kendine göre akli selimi şöyle konuşturur: "Bir de M. Kemal Paşa *Türk subayı kahramandır, cesurdur* diyor; ilgisi bile yok; içim korkudan köpek yavrusu gibi titriyor." (s. 494.) Diyelim ki esere yanlışlıkla girmiş izlenimi veren bu satırlar, (Lloyd George'u bir an unutup Shakespeare'i hatırlayan) yazarın destan söylemini aşma ve "roman"a in-

san fenomenini evrensel boyutları ve psikolojik derinliği içinde sergileme ihtiyacıyla yazılmıştır.

Özakman'ın anlatısında Kurtuluş Savaşımızı bir "mucize" ve "çılgınlık" olmaktan çıkaran ve onu daha sade, daha anlaşılır (rasyonel) kılan başka hususlar da bulunuyor. Özellikle Yunanistan'da Kral Konstantin'in iktidara dönüşünden sonra gerek Yunan asker ve politikacıları arasında, gerekse Yunanistan ile Üçlü Anlaşma (İngiltere, Fransa, İtalya) arasında çıkan ihtilaflar Kurtuluş Savaşımızı çok daha elverişli koşullara yerleştirmiştir. İngiltere ile İtalya ve Fransa arasında İzmir'in işgalinden sonra giderek derinleşen çıkar çelişkileri Sakarya Zaferi'nden sonra Fransa ve İtalya'yı âdeta Türkiye yanlısı hâle getirecektir. Fakat Lloyd George tam bir Türk düşmanı, Yunan dostudur; sonuna kadar da Yunan ordusunu destekleyecektir. Bu bağlamda Türklerin kurtuluş savaşı ve antiemperyalist kavgası da, esas itibarıyla ve geniş anlamda "Lloyd George'un çocukları"na karşı verilir. Bu çocuklar arasında, özellikle İstanbul'da bol miktarda Müslüman da bulunmaktadır.

Özakman, yukarıda ana unsurlarını verdiğimiz "anti-emperyalist" kavgayı bugün için de gerekli görüyor ve eserinde değilse bile eseriyle ilgili konuşmalarında tüm yurtseverleri "Lloyd George'un çocukları" ile yeni bir savaşa davet ediyor. Ona göre günümüzde "(Kurtuluş Savaşı'nın) özü, yani emperyalizme karşı bir savaş olduğu kitaplarımızda yazmaz oldu. Bir zaman geldi ki emperyalizm kelimesi bir sol terminoloji terimidir diye kullanılmaz oldu."⁴ Ne var ki yazarımız konuşmalarında ilk vurulacak hedefi emperyalizm olarak değil de onun ülkedeki ajanları olarak sunuyor. "Çözülme"yi 1980'le başlatan yazarın 12 Eylül cuntasını değil de "bilinçli aydının yerini (alan), varolan her şeye karşı çıkan, kendi içinde bir değerler sistemi kuramamış ya da bize çok yabancı bir değerler sistemi kurmuş birilerini" (burada herhalde Marksistler kastediliyor. T. T.) suçlaması ilginç görünüyor. Fakat Özakman gerçek emperyalistleri de

Gitar Çalan Kız. 1672 dolayları. Tuval üzerine yağlıboya, 53x46.3 cm.

4) Turgut Özakman, Neslihan Ateş ile Söyleşi, *Picus* Kasım 2005.

unutmuyor ve şunu söylüyor: "Ayrıca birkaç yıldan beri Avrupa da bizimle oynuyor. Üstelik bunu çok saygısızca yapıyor. Yani diplomasinin bir inceliği, bir efendiliği vardır. Avrupa görgülü bir yerdir ama yeni diplomatları çok görgüsüz. Bunlar Shakespeare'in torunları değil, Lloyd George'un çocukları". İşte Özakman'ın kitleleri büyüleyen başarısı (ve de eserinin içerik açısından zaafı) bu "görgüsüz emperyalizm" tablosunda yatıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile bugün içinde yaşadığımız koşullar arasında kuşkusuz bazı benzerlikler bulunuyor. Fakat sorunu "anti-emperyalist kavga" programı içinde düşününce çözümü milliyetçi (ve "çılginca") bir şahlanışta arayabilir miyiz? Somut olarak "emperyalizm nedir?", "Osmanlı Devleti'ni yarı-sömürge statüsüne getiren bağlar nelerdi?", "Günümüz emperyalizmi 1920'lerin emperyalizminden hangi hususlarda farklıdır?" gibi soruları tartışmamız gerekmiyor mu? Kuşkusuz Özakman, "Ben iktisatçı değilim; nihayet bir roman yazdım; bu benim işim değil," diyebilir. Fakat eseri yüz binler tarafından bir çeşit "anti-emperyalizm programı" şeklinde okunuyor ve kendisi de bunu benimsiyor ve destekliyor. Bu bakımdan eserini bu açıdan da değerlendirmek ve tartışmak kaçınılmaz oluyor. Ben burada sadece önemli gördüğüm bir iki noktaya değinmekle yetineceğim.

Özakman eserini sunarken, "Hiç bir şeyi abartmadım; küçültmedim de!" diyor (s. 9). Yazarın içtenliğinden kuşku duymamakla beraber, destan şeklinde yazılmış bir tarihî eserde elbette bir takım "abartma"lar kaçınılmaz sayılmalıdır. Fakat beni daha çok eserde saptadığım bazı "küçültme"ler ilgilendiriyor ve birkaç madde hâlinde, esere siyasal bir nitelik veren mesajı belirleyen bu "küçültme"ler üzerinde duracağım.

5) Lenin, *La Maladie Infantile du Communisme*. Pekin, 1970. s. 81.

6) Gazetenin yazdığına göre işçi sendikaları (TUC) delegasyonu bu konuda bir resmî rapor hazırlamış ve başkan J. B. Williams Ortadoğu'da savaşın ülkeyi savaşı önlemek için kurulan Milletler Cemiyeti'nin dışına iteceğini, buna "kefil olmayacaklarını" söylemiştir. Lloyd George ise yanıtında Yunanlılar'a "6 peni bile vermediklerini" ve onlara "ne silah, ne de para vermek sûretiyle" yardım etmediklerini ifade etmiştir. *The Times*, 10 Ekim 1922.

7) Bu, otuz beş yıl önce yaptığımız bir saptamadır. bkz. *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Yayınları, 2001. s. 47-56. (İlk baskı 1971.) Bugün de aynı görüşümü koruyorum.

1) Özakman, bana göre, 1920'lerin emperyalizmini neredeyse Lloyd George'un Türk düşmanlığına indirgeyerek "küçültmüş", daha doğrusu küçümsemiştir. Eserini baştan sona sosyal sınıf gerçeği ve sınıf çelişkileri dışında kaleme almış olan bir yazar açısından bu hiç de şaşırtıcı görünmüyor. Fakat bu yaklaşım İngiltere siyasetini ve bu siyasette Lloyd George'un yerini sağlıklı bir şekilde teşhise engel olmuştur. O sıralarda Liberal Parti'de yer alan İngiliz başbakanının temel kaygısı partisinden İşçi Partisi'ne kaymaları önlemek ve bunun için de "reformist" girişimlerde bulunmaktır. 1920 başlarında, Lenin, Avrupa sol hareketlerini incelerken, "Lloyd George sadece çok zeki biri değil, aynı zamanda Marksizm'den çok şey öğrendi," diye yazıyordu; "biz de ondan öğrenmekle iyi ederiz."⁵ Kendi ülkesinde sınıf kavgasını başarıyla yürüten bu büyük burjuva aslında milliyetçi duygularla değil, sınıf ideolojisiyle hareket ediyordu ve 1921'de İrlanda Devleti'nin özgürlüğünü tanıırken de aynı çıkarlara sadıktı.

Lloyd George Türkiye'ye karşı da benzer bir politika izlemiş ve Üçlü Anlaşma'nın dağılması için çok çaba sarf etmiştir. Konstantin'in dönüşünden sonra Yunanlılara kredileri kesmiş ve onları ancak dolaylı biçimlerde (özel kredi almalarına olanak sağlayarak) desteklemiştir. Aslında İngiltere'de Lloyd George'un emperyalist politikasını asıl engelleyen işçi sınıfı olmuştur ve *The Times*'in yazdığına göre 1922 sonbaharında Türk-İngiliz çatışması işçi sendikaları (TUC) temsilcilerinin başbakana yaptıkları baskı ile önlenmiştir.⁶

Bunlarla ne demek istiyoruz?

Demek istiyoruz ki "anti-emperyalizm" bir milliyetçi coşku ve düşmanlık, bir "çılginlık" sorunu değildir ve emperyalizm olgusu sınıf analizleri ve sermaye hareketleri dışında çözümlenemez. Nitekim o tarihte yapılan tüm emperyalizm analizleri sermayenin niteliğini araştırmalarının merkezine yerleştirmişlerdi ve 1920'lerde Türkiye'ye biçilen elbise de Kapitülasyonlar'a ve Dünyunu Umumiye'ye dayanan bir "yarı-sömürge"

8) Mete Tunçay, *Türkiye'de sol akımlar (1908-1925)*; BDS Yayınları, İstanbul, 1991. Tunçay'ın yazdığına göre *Kurtuluş Grubu* daha başından itibaren Millî Mücadele'yi desteklemiş ve Dr. Şefik Hüsnü 1919 sonlarında "Türk Amelesi"nin "savaşa hazır" olduğunu ileri sürmüştür. Berlin'den gelen Türk Marksistlerinin bir kısmı da Anadolu'ya geçerek millî mücadeleye katılmışlardır. "Sevinçle karşılanan" Büyük Zafer'den sonra da *Aydınlık* çevresi İstanbul'da bildiriler dağıtarak Mustafa Kemal lehine, emperyalizm, kapitalizm ve monarşi aleyhine propaganda yapmıştır. Cilt. I, s. 171-173.

elbisesiydi. Her fırsatta yabancı sermayeye karşı olmadıklarını ifade eden Ankara temsilcileri ise esas olarak yarı-sömürge statüsünü temsil eden Sevr Anlaşmasıyla kavga hâlindeydiler.⁷ Hattâ Mustafa Kemal Paşa, 5 Şubat 1920'de asker ve sivil yöneticilere gönderdiği gizli genelgede, Üçlü Anlaşma'nın ulusal sınırlarımızı tanıması hâlinde onlarla birlikte Sovyetlere karşı savaşacağımızı da not etmişti.

Bugün AB'nin emperyalist oluşumunu yadsınamamakla ve buna karşı tavır almakla birlikte Türkiye'nin AB üyeliğini çağdaş bir Sevr olarak değerlendirebilir miyiz? Bu bir "abartma" olmaz mı? Türkiye'nin AB üyeliğini komünist ve sosyalist partilerin destekledikleri ve burjuva partilerinin de şiddetle karşı çıktıklarını bu bağlamda nasıl yorumlayacağız? Buradan Özakman'ın eserinde saptadığımız ikinci "küçültme"ye geçebiliriz.

2) Anlatısında sınıf gerçeğine sırt çeviren Özakman bunun sonucu olarak Kurtuluş Hareketi'ne katılan sosyalist ve komünist hareketleri de "küçültmekte", hattâ yok saymaktadır. Eserde, Anadolu'daki "mütegalebe" ve "mültezim"den sadece bir kez, Seyis Köse söz eder. Ona göre bunlar halkın "sıtmadan ve yoksulluktan sonra gelen" düşmanlarıdır. Ve Köse'yi doktor azarlayarak susturur (s. 390).

Eser Mustafa Suphi'nin öldürüldüğü sırada geçen olaylarla başlar; buna rağmen Şu Çılgın Türkler'de ne M. Suphi'nin adı geçer, ne de Bekir Sami Bey'in Londra'ya gitmesinden önce

Anadolu'daki solcu hareketlerin tasfiyesine değinilir. Buna karşılık Özakman, eserinde, İstanbul'daki sosyalist solla ilgili tek gözlem olarak şunu yazar: "İstanbul solunun gündeminde emperyalizme karşı ölüm kalım savaşı veren Milli Mücadele yoktu" (s. 552).

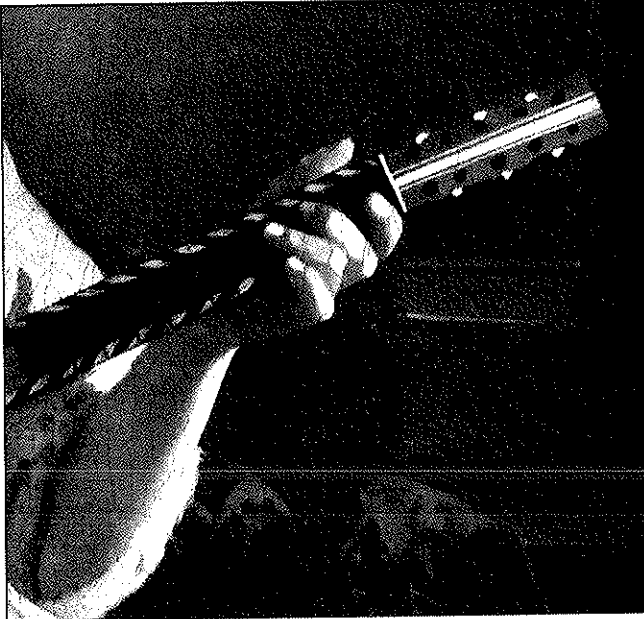
Acaba?

Anti-emperyalist olmayan bir "sol" düşünülebilir mi? Sanıyorum ki Özakman bu hükme varırken konuyla doğrudan ilgisi olmayan kaynaklar yerine, örneğin M. Tunçay'ın (kaynakçasına aldığı) Türkiye'de Sol Akımlar'a baksaydı hayli farklı şeyler yazabilirdi.⁸ Ne var ki yazarımız sosyalist hareketlere pek de gizleyemediği bir antipatiyle bakmış ve Marksist yorumları titizlikle sansüre tâbi tutmuştur.

Özakman'ın milliyetçi yaklaşımı, eserinde Kürtlerin de yok sayılmasına yol açmış görünüyor. Ya da Şu Çılgın Türkler'de Kürtler sadece, Yunan komutanının umut bağladığı "Doğu'daki Ermeniler ve Kuzeydeki Pontus çeteleri"yle birlikte Türk ordusunu kuşatan Güneydeki Kürt aşiretlerinden ibaret sayılmıştır (s. 220). Sakarya Savaşı sırasında, Meclis'te, "Biz buraya kaçmaya mı geldik, yoksa kavga ederek ölmeye mi?" diye seslenen Tunceli milletvekili Diyaş Ağa'nın Kürtlüğü de ancak ima yoluyla ifade edilmiştir (s. 211). Öyle görünüyor ki Özakman Kürt konusunda da Kurtuluş Savaşı'nın değil, Takriri Sükûn Kanunu sonrasının (ve günümüz milliyetçiliğinin) duyarlılıklarını yansıtmış ve ölüm kalım kavgasını "Çılgın Türkler"e indirgeyerek Kürt katkılarını "küçültmüş"tür.

Sonuç?

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Özakman (pek de yeni bir şey söylemese bile) zevkle okunan, heyecan verici, toparlayıcı ve öğretici bir eser vermiş, fakat eserini (kitabın başarısı üzerine aldığı siyasal tavırlarla) gereksiz yere politik bir kavga aracı haline getirmişti. Bu durumda günümüzün çok farklı bir konjonktürden beslenen sorunları 1920'lerin "çılgınlığı"na endekslenmiş ve karşımıza anti-emperyalizmden çok, Batı düşmanlığı kokan bir reçete çıkmıştır. Oysa önemli olan ve Özakman'ın yapmadığı şey, bizi 1920'lerden bu günlere getiren toplumsal güçleri analiz etmektir. Yazarımız bunun yerine kırkıklar arasında 1920'lerle özdeşleşmemize yol açacak psişik mekanizmaları harekete geçirmiştir. Eğer Özakman'ı okuyanlar yobazların, fırsatçıların, korkakların ve satılmışların yanı sıra bizleri bugünlere getiren toplumsal güçlerin öyküsü üzerinde de düşünürlerse önümüze daha aydınlık içinde bakabiliriz.

Gitar Çalan Kız. Detay.

Nobel Konuşması

Harold Pinter*

Ölüme gelince, konunun sanki ölümle ilgisi yokmuş gibi davranılmaktadır. Irak'ta daha direniş başlamadan önce en az 100.000 Irak'lı Amerikan bombaları ve füzeleriyle öldürülmüştür. Bu insanlardan hiç söz edilmemektedir. Sanki hiç ölmemişlerdir. Savaş istatistiklerinde onların ölümleri atlanmıştır. Ölmüş oldukları kayıtlara bile geçmemiştir. "Biz cesetleri saymıyoruz" demektedir Amerikan generali Tommy Frank

Gerçek ile gerçek olmayan ya da hakiki ile sahte arasında kesin ayrımlar yoktur. Bir şeyin hakiki veya sahte olması mutlaka gerekmez, o şey hem hakiki, hem sahte olabilir.

Bu iddialarımın geçerli olduğu ve gerçeği sanat yoluyla keşfetmeye uygulanabileceği kanısındayım. Bu nedenle, onları bir yazar olarak savunurum, ama bir yurttaş olarak savunamam. Yurttaş olarak, ne gerçektir, ne değildir sorgulamak zorundayım.

Tiyatro sanatında hakikatin anlaşılması daima zordur. Onu hiç bir zaman kolay keşfedemezsiniz, ama ister istemez ararsınız. [Yazar burada tiyatroda gerçek dışılık kapsamında kendi piyeslerinden örnekler veriyor.]

Siyasetçilerin kullandığı dil bu alanda verdiğimiz örneklerin hiç birisine girmez, çünkü, gördüğümüz kadarıyla politikacıların çoğu gerçeğe ilgilenmez, iktidarla ve o iktidarı korumakla ilgilenir. O iktidarı sürdürmek için halkın hakikatten, hattâ bizzat kendi hayatlarına ait hakikatlerden yoksun bırakılması özellikle önem taşır. Şu halde, etrafımız çepeçevre yalanlarla çevrilmiştir ve biz yalanla beslenmekteyiz.

Buradaki herkes gayet iyi biliyor ki, Irak'ın işgal edilmesinin mazereti Saddam Hüseyin'in son derece tehlikeli bir kitle imha silahları kitlesine sahip olduğu, bunlardan bazılarının 45 dakika içinde ateşlenebilecekleri ve korkunç yıkımlara yol açabilecekleri şeklindeydi. Bize bunun gerçek olduğu söylendi. Ama değildi. Irak'ın El Kaide'yle ve 11 Eylül 2001 saldırılarıyla ilişkili olduğu

dile getirildi. Bunun da gerçek olduğu söylendi. Ama değildi. Irak'ın dünya güvenliğini tehdit ettiği söylendi. O da doğru değildi.

Bu konuda gerçek tamamen başka bir şeydir. Gerçek denilen şey ABD'nin dünyadaki kendi rolünden ne anladığı ve onu nasıl gerçekleştirdiğidir.

Günümüze gelmeden önce yakın geçmişte bir göz atmak ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı bitiminden bu yana izlediği dış politikaya değinmek istiyorum. O döneme ait gerçeklere parmak basmak için bunu yapmak zorunda olduğumu hissettiğimden, biraz zamanınızı alacağım.

Herkes savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da ne olduğunu biliyor: O döneme ait vahşet, yaygın çirkinlikler ve bağımsız düşüncenin acımasızca bastırılması yeterince belgelendi, doğrulandı.

Gelgelelim, aynı dönem içinde ABD'nin işlediği suçlar sadece yüzeysel olarak not edildi, doğru dürüst belgelenmedi ve suç olarak tanımlanmadı. Mevcut koşullarda bunların üzerinde durmak gerektiğine inanıyorum. Sovyetler Birliği'nin varlığı nedeniyle bir ölçüde kısıtlanmış olmakla birlikte, ABD gene de her istediğini yapabiliyordu.

Bununla birlikte, hükümler bir devletin topraklarının doğrudan doğruya istila edilmesi ABD'nin öncelikli tercihi değildi. ABD evvel emirde "düşük yoğunluklu çatışma" yı yeğledi. Düşük yoğunluklu çatışma demek doğrudan savaşta attığınız bombayla insanları toplu halde öldürürken, onun yerine, aynı miktardaki insanı yavaş yavaş öldürmek demektir. O ülkeye taa kalbinden hastalık bulaştırmak ve hastalığın için için ilerlemesini, sonunda gangrene dönüşmesini beklemek-

2005 Nobel Edebiyat ödülünü kazanan Harold Pinter ödül törenine katılmadı, konuşmasını görüntülü olarak kaydederek gönderdi. Çeviri: Yalçın Yusufoğlu

tir. Ülke halkına bir kez boyun eğdirildi mi — veya halk aynı şey olan ölümcül bir yenilgiye uğratıldı mı — artık sizin dostlarınız, askerler ve büyük şirketler rahat rahat iktidarda oturabilirler, siz de kameraların önüne geçip demokrasinin galip geldiğini söyleyebilirsiniz. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yaygın politikası tam da böyleydi.

Nikaragua'da yaşanan trajedi bu dediğimin hayli tipik bir örneğidir. ABD'nin dünyada o zamanki ve şimdiki rolünü göstermek için bu örneği anmak istiyorum.

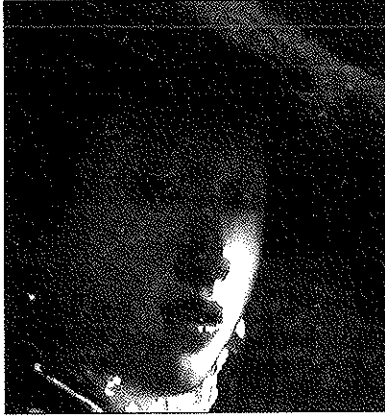
[Pinter bu bölümde Nikaragua delegasyonunun bir üyesi olarak ABD heyetiyle yaptıkları görüşmeye dair bir anısını anlatıyor.]

ABD acımasız Somoza diktatörlüğünü 40 yıldan fazla süreyle destekledi. Nikaragua halkı Sandinistaların liderliğinde 1979'da bu rejimi yıktı ve eşsiz bir halk devrimini gerçekleştirdi.

Sandinistalar elbette mükemmel değillerdi, kibirliydiler ve siyasi anlayışlarında birçok çelişkili öğeyi barındırıyorlardı. Ama zekiydiler, akıllıydılar ve uygardılar. İstikrarlı, dürüst ve çoğulcu bir toplum oluşturmak istiyorlardı. Ölüm cezası kaldırıldı. Yoksulluk içindeki yüzbinlerce köylü ölümden kurtarılıp hayata kazanıldı. 100.000 aile topraklandırıldı. İki bin okul inşa edildi. Oldukça önemli bir okuma-yazma seferberliği yürütüldü, okuma-yazma bilmeyenlerin oranı yedide bire düşürüldü. Parasız eğitim ve parasız sağlık hizmetleri gerçekleştirildi. Çocuk ölümleri üçte bir azaltıldı. Çocuk felcinin kökü kazındı.

ABD bütün bu başarıları Marksist-Leninist bölücülük olarak niteledi. ABD hükümetine göre orada tehlikeli bir örnek sergileniyordu. Nikaragua'da sosyal ve ekonomik adaletin kurulmasına izin verildiği, sağlık ve eğitim hizmetleri düzeyinin yükselmesine göz yumulduğu, sosyal birlik ve ulusal onur yükseldiği takdirde komşu ülkeler aynı soruları sormak isteyecek, aynı şeyi yapmaya kalkacaklardı. Öte yandan, ülkede statükonun korunması için yönetime karşı şiddetli bir karşı koyuş da söz konusuydu.

Demin dört bir yanımdan çepeçevre yalanlarla kuşatılmış olduğumuzu söylemiştim, ABD Başkanı Reagan

Kırmızı Şapkalı Genç Kız. Detay.

Nikaragua'yı "totaliter bir zindan" diye niteliyordu. Bu söz medya ve Britanya hükümeti tarafından isabetli ve haklı bir tanımlama olarak benimsenmekteydi. Ama Sandinista hükümetinde ölüm mangalarına dair hiç bir emare yoktu. İşkence yoktu. Sistemli veya resmî bir askerî kötü muamele yoktu. Nikaragua'da rahip öldürülmemişti. Tersine, ikisi Cizvit, biri de Maryknoll misyonerlerinden olmak üzere üç din adamı kabinede yer almaktaydı. Doğrusu istenirse,

asıl totaliter zindan komşu El Salvador ve Guatemala'daydı. ABD Guatemala'da 1954'te seçimle işbaşına gelen hükümeti devirmiş ve kurulan askerî diktatörlük altında 200.000 insan öldürülmüştü.

ABD'de Georgia'daki Fort Benin askerî üssünde eğitilmiş Alcatraz Alayı'nın bir taburu 1989'da San Salvador'da Orta Amerika Üniversitesi'nde dünyaca tanınmış altı Cizvit rahibini öldürdü. Son derece yürekli bir insan olmakla tanınan Başpiskopos Romero ayın sırasında suikaste kurban gitti. Tahminen 75.000 kişi öldürüldü. Bu insanlar niçin öldürüldüler? Öldürüldüler, çünkü daha iyi bir yaşamın mümkün olduğuna ve bunu başara-bileceklerine inanmışlardı. Bu inançları yüzünden komünist addedildiler. Öldürüldüler, çünkü statükoyu, alın yazısı gibi doğumla başlayan sınırsız yoksulluğu, hastalığı, çürümeyi ve baskıyı sorgulamaya cesaret etmişlerdi.

ABD Sandinista hükümetini en sonunda devirdi. Bir hayli direnişle karşılaştıysa da, büyük ekonomik bâdirelere ve 30.000 insanın yaşamına mal olduysa da, önünde sonunda Nikaragua halkının ruhunu esir alabildi. Halk yeniden yorgun düştü, yoksulluğun pençesine düştü. Kumarhaneler ülkeye geri döndüler. Parasız sağlık, parasız eğitim sona erdi. Büyük sermaye intikam duygusu içinde tekrar geldi. "Demokrasi" yeniden egemen olmuştu.

Ne var ki, bu politika Orta Amerika'yla sınırlı değildir. Tüm dünyada uygulanmaktadır. Sonu gelmeyen bir politikadır. Ve sanki hiç bir şey olmamışmış gibi yürütülmektedir.

ABD İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ve sonrasında hemen her sağcı askerî diktatörlüğü desteklemiştir. Endonezya, Yunanistan, Uruguay, Brezilya, Paraguay, Haiti, Türkiye, Filipinler, Guatemala, El Salvador ve tabii ki Şili. ABD'nin 1973'de Şili'de yol açtığı dehşet

hiç bir zaman aklanamaz ve asla mazur görülemez.

Bu ülkelerde yüz binlerce insan ölmüştür. Ama gerçekten ölmüşler midir? Bunlardan ABD dış politikası mı sorumludur? Bu sorunun yanıtı: Evet o ölümler vuku bulmuştur ve sorumlusu ABD dış politikasıdır. Ama siz bundan habersizsinizdir.

Sanki onlar hiç olmamıştır. Sanki hiç bir şey olmamıştır. Hepsi vuku bulduğu halde, adeta hiç vuku bulmamışlar gibidir. Çünkü kimse bunlara aldırmamıştır. Onlar kimseyi ilgilendirmemiştir. ABD'nin suçları sistematik, sürekli, ahlâsızca ve acımasızca olmuştur, fakat pek az kimse onlardan söz etmiştir. Teslim etmelisiniz ki, ABD klinik vaka denilecek ölçekte bir gücü dünya çapında kullanagelmiş ve bunu yaparken de, alay edersine, evrensel çıkarlar için güç kullandığını ileri sürmüştür. Bu, parlak, zekice ve hayli başarılı bir hipnoz hâlidir.

Sizi temin ederim ki, şu sıralarda ABD en büyük gövde gösterisi içindedir. Zalim, aldırma, tehditkâr ve acımasızdır, ama öyle olduğu kadar aynı zamanda çok zekidir de. Tıpkı bir satıcı gibi satılacak en iyi malını, kendisine dönük sevgisini pazarlar. Kazanan daima kendisidir. Bütün ABD başkanlarını dinleyin, televizyon konuşmalarında "Amerikan halkı" derler ve örneğin şöyle konuşurlar: "Amerikan halkına diyorum ki, şimdi dua etmenin ve Amerikan halkının haklarını savunmanın zamanıdır ve Amerikan halkından başkanlarını Amerikan halkı adına yapacağı işlerde desteklemelerini istiyorum."

Bu parlak bir hiledir. Burada dil düşüncüyü dışarıda tutmak için kullanılmaktadır. "Amerikan halkı" sözü yaslanılacak kocaman bir güvence yastığı gibi kullanılmaktadır. Hiç düşünmeniz gerekmiyor. Geriye yaslanıp bu yastığa dayanın, yeter. Sirtınızı yasladığınız bu yastık her ne kadar zekânızı köreltecek ve eleştirme yetinizi alıp götürecekse de, ne beis, yastığınız rahat ya, siz ona bakın. Tabii, bu dediklerim ülkede yoksulluk sınırının altında yaşayan 40 milyon kişiye özgü değil, ABD'nin dört bir yanına yayılmış gulag hapishanelerinde ikamet eden 2 milyon erkeğe ve kadına dair hiç değil!

ABD artık düşük yoğunluklu çatışmayla ilgilenmiyor. Gizli kapaklı davranmak, ya da hattâ hileye başvurmak gereğini de duymuyor. Kartlarını masaya açık açık ve korkusuzca seriyor. Ne Birleşmiş Milletler'e, ne uluslararası hukuka aldırıyor, ne de kendisine karşı yapılan eleştirilere kulak asıyor, öyle

yapmayı bir güçsüzlük sayıyor ve yersiz buluyor. Küçük kuzusu, patetik ve miskin Büyük Britanya'nın meleye meleye peşinden gelmesi ona yetiyor.

Bizim ahlâki duyarlılığımıza ne oldu? Yoksa öyle bir şeyimiz hiç olmadı mı? Bu sözcüklerin anlamını acaba biliyor muyuz? Bu sözcüklerin şimdilerde çok nâdiren kullanılan vicdan kelimesiyle bir ilişkisi var mı? O vicdan ki, sadece kendi davranışlarımızın sorumluluğunu değil, aynı zamanda başkalarının yaptıkları ama bizim de paylaştığımız sorumluluğu temsil etmektedir. Bunların hepsi öldü mü? Guantanamo Körfezi'ne bakınız. Orada yüzlerce insan üç yıldır sorgusuz sualsiz tutuluyor. Hiç bir hukukî temsil hakkına sahip olmadıklarına ve bugüne değin duruşmaya da çıkarılmadıklarına göre, teknik bakımdan ebediyyen gözaltında kalacaklar demektir. Bu durum tümüyle gayri meşrûdur ve Cenevre Konvansiyonu'nun ihlali demektir. Gelgelelim, "uluslararası camia" denilen şey bu kanunsuzluğa sadece göz yummakla kalmıyor, o durumu aklına bile getirmiyor. Suç kendisini "hür dünyanın önderi" diye tanıtan bir ülke tarafından işlenmektedir. Sahi, Guantanamo Körfezi'nin sakinlerini hiç aklımıza getirdiğimiz oluyor mu? Medya oradaki insanlar için ne diyor? Ayda yılda bir altıncı sayfanın bir köşesinde üç beş satırla onlardan söz ediliyor. Onlar sanki bir *no man's land* dediğimiz sınırlar dışı yere götürülmüşlerdir ve bu gidişle belki de asla geriye dönmeyeceklerdir. Hâli hazırda bu insanların çoğu açlık grevindeler, kendilerine zorla gıda veriliyor, aralarında Britanya oturumlu olanlar da var. Sözü ettiğimiz zorla gıda verme işleminde hiç bir yumuşaklık bulunmamakta, hiç bir ağrı kesici veya anestezi madde kullanılmamakta. Burnunuza ve boğazınıza tüpleri kabaca sokuyorlar, siz kan kusuyorsunuz. Bu bir işkencedir. Böyle bir durum karşısında Britanya Dışişleri Bakanı ne demiştir? Hiç! Britanya Başbakanı ne söylemiştir? Gene hiç! Neden? Çünkü, ABD "Guantanamo'daki tutumumuzu eleştirmek bize karşı hiç de dostane olmayan bir davranıştır. Ya bizimle berabersiniz veya bize karşısınız," demiştir. Blair de sesini kesmiştir.

Irak'ın işgali bir haydutluk fiilidir, uluslararası hukuk kavramını hiçe sayan apaçık bir devlet terörizmidir. İstila, yalan üstüne yalan söyleyerek, medyayı ve dolayısıyla kamu oyunu manipüle ederek başvuru keyfi bir askerî harekâttır, Orta Doğu'da ABD'nin askerî ve ekonomik hâkimiyetini pekiştirmeyi

Kırmızı Şapkalı Genç Kız. 1666-67. Tahta üzerine yağlı boya, 23x18 cm.

amaçlamaktadır, diğer bütün bahaneler iflas ettikten sonra insanlarla alay edercesine özgürlük masalına sarılmışlardır. Bu harekât binlerce ve binlerce insanın hayatına mal olan mutlak bir zor kullanımıdır.

Biz Irak halkına işkence getirdik, bombalar, hafifletilmiş uranyum, haddi hesabı olmayan rastgele öldürmeler, sefalet, çürüme ve ölüm getirdik, bütün bu yapılanların adını da “Orta Doğu’ya özgürlük ve demokrasi getirmek” koyduk.

Kitlelerin kaatili ve savaş suçlusu ilan edilmeniz için daha ne kadar insan öldürmeniz gerekir? Yüz bin mi? Bana kalırsa bu miktardan fazla insan öldürdünüz. Öyleyse, Bush ve Blair Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne çıkarılmalıdırlar. Bush akıllı davranmış ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Sözleşmesini imzalamamıştır. Eskaza her hangi bir ABD’li asker ya da politikacı bu Mahkeme’ye sevkedilecek olsa, Bush onu kurtarmak için deniz piyadelerini yollayacağı uyarısında bulunmuştur. Blair ise sözleşmeyi onaylamış, Mahkeme’yi tanımıştır, o halde onun hakkında kovuşturma başlatılabilir. Lâzım olursa diye adresini verelim: Downing Sokağı, No.10,

Londra.

Ölüme gelince, konunun sanki ölümle ilgisi yokmuş gibi davranılmaktadır. Hem Bush, hem de Blair ölüm konusunu arka plana itmişlerdir. Irak’ta daha direniş başlamadan önce en az 100.000 Irak’lı Amerikan bombaları ve füzeleriyle öldürülmüştür. Bu insanlardan hiç söz edilmemektedir. Sanki hiç ölmemişlerdir. Savaş istatistiklerinde onların ölümleri atlanmıştır. Ölmüş oldukları kayıtlara bile geçmemiştir. Nitekim, “Biz cesetleri saymıyoruz,” demektedir Amerikan generali Tommy Frank.

İşgalin ilk zamanlarında, Britanya’lı gazetelerin ön sayfalarında Tony Blair’i Irak’lı bir çocuğun yanağını öperken gösteren bir resim yayınlanmıştı, resmin altına “Müteşekkir bir çocuk” yazmışlardı. Bir kaç gün sonra, bir gazetenin iç sayfalarından birinde kolları kopmuş dört yaşındaki bir başka çocuğun fotoğrafı ve öyküsü yayınlandı. Tüm ailesi bir füzeyle havaya uçmuş, sadece kendisi sağ kalmıştı. “Kollarıma ne zaman kavuşacağım?” diye soruyordu yavrucak. Tony Blair kolları kopmuş çocuğu kollarının arasına almamıştı, ne de bir başka kanlı vücudu tutuyordu kol-

larında. Çünkü, kan kirlidir. Siz televizyonda içinizden geldiğince konuşurken, kan gömleğinizi, kravatınızı kirletir.

2000 Amerika'nın ölümü de bir utanç vesilesidir. Bu cenazeler adeta karanlıkta mezarlarına gömülüyorlar. Cenaze törenleri sessiz sedasız yapılıyor. Sakat kalanlar, kolu bacağı kopanlar yataklarında âciz şekilde yatıyorlar, belki de hayatları boyunca yata-lak kalacaklar. Yani, ölümler de, sakatlar da ayrı ayrı yataklarda çürümeye terk edilmiş durumdadılar.

[Pinter ölüm konusunda Pablo Neruda'nın İspanya İç Savaşı üzerine yazdığı bir şiiri okuyor.]

ABD'nin elindeki kartları apaçık masaya serdiğini biraz önce söyledim. Zaten önemli olan da budur. ABD'nin resmen ilan edilmiş politikası "tam kapsamlı hâkimiyet" diye tanımlanmaktadır. "Tam kapsamlı hâkimiyet" karanın, denizin, havanın, uzayın ve mevcut tüm kaynakların kontrolü demektir.

Amerika Birleşik Devletleri yeryüzünün dört bir yanında, 132 ülkede 702 askerî üsse sahip, İsveç'in o ülkeler arasında bulunmaması tabî ki saygıdeğer bir istisna teşkil ediyor. ABD'nin oralara nasıl ulaştığını bilemiyoruz, bildiğimiz tek şey o üslerin oralarda bulunduğudur.

Amerika Birleşik Devletleri 8000 aktif ve işlevli nükleer harp başlığına sahip. Onlardan iki bin tanesi alarm verildikten 15 dakika sonra ateşlenmeye hazır durumda. ABD bunker vurucu denilen yeni nükleer güç sistemleri geliştiriyor. Britanya her zamanki gibi gene yardımcı ve kolaylaştırıcı. Trident adlı kendi nükleer füzelerini yerleştirmek hazırlığında. O füzelerle kimleri vuracaklarını merak ediyorum. Usaîne bin Ladin'i mi? Sizi mi? Beni mi? Joe Dokes'u mu? Çin'i mi? Paris'i mi? Kimbilir kimi! Bilmiyoruz. Bildiğimiz tek şey bu çocukça çılgınlığın, yani nükleer silahlara sahip olmanın ve onları kullanma tehdidini diri tutmanın mevcut Amerikan siyasî zih-niyetinin kalbini oluşturduğudur. Kesinlikle aklımızdan çıkarmamalıyız ki, ABD, askerî gücünü sürekli arttırıyor ve buna asla ara vermek niyetinde değil.

ABD'de binlerce, belki hattâ milyonlarca insan hükümetlerinin yaptıklarından rahatsız olmakta, utanmakta ve öfke duymaktadır, ama hâli hazırda bu insanlar uyumlu bir güç oluşturmaktan çok uzaktırlar. Buna rağmen, kaygının, güvensizliğin ve korkunun ABD'de günden güne arttığını ve azalacağı

hiç de benzemediğini görüyoruz.

Gayet iyi biliyorum ki, Başkan Bush son derece ehil çok sayıda söylev yazarına sahip, buna rağmen ben gönüllü olarak bu göreve talibim. Örneğin, aşağıda okuyacağım kısa konuşmayı televizyonda ulusa sesleniş olarak okumasını ona önerebilirim. İtinayla taranmış saçlarıyla, vakur, muzaffer, çoğu kez eğlendirici, bazen yüzünde çarpık bir tebessüm, tam bir erkek gibi şaşırtıcı derecede çekici hâliyle şöyle konuşurdu:

"Tanrı iyidir. Tanrı büyüktür. Tanrı iyidir. Benim tanrım iyidir. Bin Ladin'in Tanrısı kötüdür. O kötü bir Tanrıdır. Saddam'ın da Tanrısı olsaydı kötü bir Tanrı olurdu, ama onun Tanrısı yoktur. O bir barbardır. Biz barbar değiliz. Biz kimsenin kafasını kesmeyiz. Biz hürriyete inanırız. Tanrı da inanır. Ben bir barbar değilim. Hürriyetçi demokrasinin demokratik yoldan seçilmiş lideriyim. Biz merhametli bir toplumuz. İnsanları elektrikle şefkatli bir şekilde idam ederiz veya şefkatli enjeksiyon kullanırız. Biz büyük bir ulusuz. Ben diktatör değilim. Diktatör olan odur. Ben barbar değilim. O barbardır. Evet, o barbardır. Onların hepsi barbardırlar. Benim otoritem ahlâkidir. Bu yumruğu görüyor musunuz, bu yumruğu? İşte benim ahlâklı otoritem budur. Sakın bunu unutmayın!"

[Yazar kendisinin ölüm üzerine yazdığı bir şiiri okuduktan sonra sözlerini şöyle bitiriyor]:

Bir aynaya baktığımız zaman karşımızda duran görüntünün gerçek olduğunu düşünürüz, ama bir milim öteye kaysak başka bir görüntüyle karşılaşırız. Böyle böyle, sayısız farklı görüntü elde edebiliriz. Bu durumda yazar bazan aynaya bir yumruk atıp onu tuzla buz etmek ve arkada duran, bize

bakmakta olan hakikatle yüzleşmek zorundadır.

Karşı karşıya bulunduğumuz tüm aykırılıklara rağmen, yurttaş olarak kararlı, şaşmaz ve azimli bir entellektüel kararlılıkla davranmalı, hayatımıza ve toplumumuza değgin doğru hakikati önümüzde duran görevleri yerine getirme zorunluluğu olarak tanımlamalıyız. Bizim gerçek misyonumuz budur.

Şayet böyle bir kararlılık siyasal öngörümüzde mevcut değilse, hemen hemen yitirdiğimiz şeyi geri alma şansına sahip değiliz demektir. Yitirmekte olduğumuz şey insan onurudur.

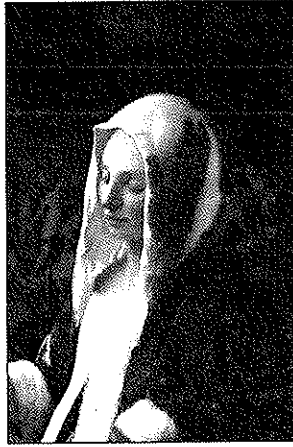
Maliyeden “Vur Abalı’ya” Hamlesi

Arslan Başer Kafaoğlu

Borç ödemelerinin çoğu, devlet tahvilleri ve hazine bonolarının çoğunu elinde bulunduran bankalara yapılır. Yani ödediğimiz vergilerin en az %21’i banka kesimine gider. Başka deyimle, devlet bankalar hesabına 21 katrilyon vergi toplamaktadır

Türkiye’de vergilerin büyük kısmını emekçiler ödemekte. Bakın nasıl... Devletin istatistiklerine göre ülkede emekçilerin millî gelirden aldıkları pay sadece %19. Ama ödenen Gelirler Vergisi’ni kimlerin ödediği araştırılınca ortaya çıkıyor ki bunun %70’ini emekçiler ödemekte. Daha bu konudaki şaşkınlığınız bitmeden bütçemizde gösterilen giderlerin nasıl karşılandığını araştırıyorsunuz, şu gerçek açığa çıkıyor: Bütçe giderlerinin %65’i, bir malın satış fiyatına eklenen ve “dolaylı” denen vergilerle toplanıyor. Örnek mi istersiniz? Eğer vergisiz satılsa mazot ya da benzine ödediğiniz para şimdi ödediğinizin dörtte biri kadar olurdu. Ama devlet buna üç kat çeşitli vergiler yüklüyor. Yani bir litre benzin ya da mazot alırken ödediğiniz paranın üçte ikisi, akaryakıtta devletin çeşitli isimlerle koyduğu vergilerin karşılığı. Bunun gibi sigara, kibrit, şeker, çeşitli içkiler vb. üstüne çeşitli adlar altında vergiler konulmuş. Bu malları yurttaşlar alırken büyük ölçüde devlete vergi ödemekte. İşin daha derinine girmek için hadi maliye bilgilerine daha derinden girelim.

İnsanlar uzun süreden beri bir araya gelerek yaşıyor. Bir arada yaşamanın, olayımızda bir devlet içinde yaşamanın, kuralları var. Bunlar çeşitli biçimlerde kabul olunan ve yurttaş kabul ettirilen yasalarla (kanunlarla) belirlenir. Bu yasaların ve yasaları tamamlayan diğer emredici hükümlerin en önemlisi maliye yasalarıdır. Maliye yasaları, bir araya gelişin ücreti demek olan vergilerin nasıl, nereye ödeneceğini ve toplanan bu paraların kimler tarafından nerelere nasıl yönetileceğini belirler. Bunları hep bilirsiniz ama da-

Terazili Kadın. Detay.

ha aşağıda anlatacağımız daha iyi özüksensin diye burada bir daha anlattık. Şimdi maliyenin gider yapılıma tarafını bir yana bırakıp, gelir toplayışının nasıl geliştiğini görelim.

Maliye demokratik bir toplumda yurttaşlardan ve ülkede bazı ilişkileri olan, özel ilişkileri olan yabancı özel ve tüzel kişilerden (şirket ve benzeri kurumlardan) alınan vergiler sayesinde bir devlete düşen işlevleri yerine getirmek için yapacağı giderleri karşılar. Benim bildiğim kadar, yakın tarihte yalnız bir durumda, Amerikan koloni devletleri ülkelerini yurttaş ve yerleşimlerden vergi almadan yönetmişlerdir. Çünkü koloni-

ler anavatan İngiltere’ye vergi vermeyiz diye ayaklanıp bağımsızlıklarını ilan etmiş olduklarından yurttaşlardan hemen vergi istemeye cesaret edilememişti. Yöneticiler karşılığı olmayan para (Confederate) basıp ona satın alma gücü tanıyarak ülkeyi bir süre vergisiz yönetmişlerdi. Yani karşılıksız para basma yurttaştan vergi almanın yerine geçmişti. Unutulmasın, karşılıksız basılan para da bazı durumlarda verginin gördüğü işlevleri görür. Ne var ki, bu yol, doğurduğu çeşitli sorunlar nedeniyle çok sık baş vurulmayan bir yoldur. Nitekim ABD merkezî devleti kurulunca bu karşılıksız paralar yurttaş ve yerleşiklere çeşitli biçimlerde ödettirilerek piyasadan tamamiyle çekilmiş ve ABD bir uzun süre esas olarak giderlere eşit ve bazen onların da üzerinde vergi toplanarak sağlam akçalı yöntemlerle işlevlerini görmüştür. (Son 15 yıl hariç.)

Devlet vergi ve enflasyon dışında bir de yurttaşlarından veya başka ülkelerden borçlanarak da gider yaratan işlere girer. Buna eski dilde İs-

tikraz denirdi. Borçlanmanın (istikraz) vergiden farkı, elde edilen her paranın bir vâde sonunda (3 aydan 20 yıla kadar) faizleriyle birlikte alacaklıya ödenmesidir. Ancak bu da vergi ve giderler düşünülürken akılda tutulsa da genel olarak, "devlet kendine düşen görev ve işlemleri yerine getirirken yapacağı, yapmak zorunda olduğu harcamaları yurttaşlar ve yerleşik yabancılarından alacağı vergilerle karşılar" diyeceğiz. Ve aşağıdaki çözümleri bu esasla arayıp bulacağız.

Terazili Kadın. Detay.

Peki, devlet vergileri salarken hangi esasları gözetir? Daha bilimsel deyimle, nasıl vergi sarar? Hangi kuralları uygular?

Bir kere, bazı kişilere bazı kolaylıkları sağlarken devlet onlara bir yarar sağlar. Örneğin pasaport ya da ruhsat verirken, bir bağıtı resmîleştirirken (tapuda ve noterde) kişiye bir hizmet görmüştür. Onun bir şekilde saptanan bedelini hemen orada alır. Bu şekilde alınan paralara HARÇ denir ve vergi salmada bunlara vergi gözüyle bakılmaz. Ancak devletin çeşitli organlarıyla yaptığı diğer harcamaları karşılamak için her kişiye aynen uygulanan kurallarla yurttaşlardan alınan paraya VERGİ denir.

Vergi yurttaştan yazılı ve herkesin bilmesi için yayınlanmış kurallara göre alınır. Alınması için devletin zor uygulama hakkı vardır. Ne var ki bu uygulamayı gösteren yasaların bazı kurallara uygun olması gerekir. Nedir başarılı bir vergi sisteminin kuralları?

Birinci kural, vergi sistemi içinde alınacak paraların YETERLİ olması gerekir. Çünkü yeterli olmazsa para basılması yoluna gidilir ki, enflasyonu doğuran bu yol ekonomide çeşitli sakıncalar yaratır.

İkinci ve çok önemli ilke, vergiler kolay toplanabilir olmalıdır. Toplanması için çok para harcayan bir vergi sistemi makbul bir sistem değildir.

Üçüncüsü, adaletli olmalı, yükleri âdil bir şekilde dağıtmalıdır.

Dördüncüsü ise, ekonomik yaşamın, ülke ekonomisinin gelişmesine engel olmamasıdır.

Özellikle saydığımız bu koşullardan üçüncüsü ve dördüncüsü bir vergi sisteminin ve tek tek her verginin değerlendirilmesinde en önde gelen koşullardır.

Verginin adalete ve daha özgül bir deyimle sosyal adalete uygun olması koşullarını ve son alınan yeni verginin önlemlerinin bu açıdan değerlendirilmesine geçelim.

Bir verginin veya vergi sisteminin adaletli, sosyal adalete uygun olma koşulları dünya ikti-

sat tarihinde ilk olarak işlenen konuların başında gelir. Burada daha ilk tartışmalardan bu yana hemen herkesin kabul ettiği ve bugün de genel kabul gören ilke, vergilerin herkesin gelir ya da servetine uygun olarak alınmasıdır. Yani gelir ya da serveti çok olandan çok, az olandan az vergi alınmasıdır. İşte Türkiye'de vergiciliğin bu ana ilkesine en ters uygulamalar en çok bu noktada yapılıyor.

Türkiye, fakir olanların daha çok, zengin olanların çok az vergi ödediği, dünyada uygar ülkeler arasında nadir ülkelerden biridir ve bu nadir ülkelerin de şampiyonu, en önde gelenidir.

1) Türkiye'de vergilerin %73'ü dolaylı vergilerle toplanır. Yani vergilerin %73'ü bir mal alınıp satılırken ödenen vergilerden alınır. Böyle vergi alınan malların başında akaryakıt ürünleri gelir. Öyle ki bir akaryakıt satışında kullanıcıdan alınan örneğin her 100 birim liranın sadece 22 birimi, yani 22 lirası mal bedeli için, %78'i ise, çeşitli adlarla alınan vergi karşılıkları içindir. Doğal ki iş burada kalmaz. Yurttaşın satın aldığı her malda vergi alınır kendisinden. Maydonozdan otomobile, banka hizmetlerinden peynir ve yoğurda, elektrikten posta puluna, otobüs ücretinden sigorta hizmetlerine aklınıza ne gelirse bir kullanıcı bir mal alıyorsa içinde mutlaka vergi vardır.

Denebilir ki bunda ne sakınca var? Büyük sakınca var. Zengin de fakir de, hattâ işsiz de örneğin peynir alırken, kitap ya da gazete alırken, traş kremi alırken aynı vergiyi öderler. Örneğin işsiz, yani geliri olmayan kişi borç alarak satın aldığı sigaradan hangi oranda vergi öderse Güler Sabancı ya da Mustafa Koç da o oranda vergi öder. Bunun bir verginin kişinin ödeme gücüne göre salınması ilkesinden tam bir sapma olduğu açıktır.

2) Zenginden daha çok, fakirden daha az vergi almanın yolu beyana dayalı gelir ve servet vergileridir.

Önce gelir vergisinden başlayalım.

Ne yazık ki Türkiye'de gelirden alınan vergilerin de çoğunu emekçiler öder. Çünkü emekçilerin gelirlerinin tamamı onu çalıştıran kişi (işveren) tarafından her ay beyan edilir ve belli günlerde ilgili vergi dairelerine yatırılır. İşveren ise kendi yıllık gelirini kendisi beyan eder ve üç taksitte öder. Yani işveren genel olarak gelirini düşük beyan edip kazancına göre çok az vergi ödeme imkânına ve de hakkına sahiptir. Bizim işverenlerimiz evelallah hakkını en bol uygulayan bir gruptur. Bunun sonucu, gelir vergisinin %70'ini emekçiler öder. Resmî istatistiklerde bi-

le emekçilerin yıllık kazanımlarının millî gelirin ancak %19'unu kazandığı bellidir. Yani millî gelirden %19 pay alanlar gelir vergisinin %70'ini ödemekte, bu açık haksızlık kör kör parmağın gözüne yıllar boyu sürmektedir.

Zenginden daha çok vergi almanın bir yolu olarak demokrasiyle yönetildiği iddiasında olan (ama bizce fakirin ezildiği) ülkelerde icad edilen Kurumlar Vergisinin ise, bizzat yetkililerin ifadesiyle çoğunu sadece 92 yükümlü ödemektedir. Ve bu 92 mükellefin içinde kamu kuruluşları hâkim durumdadır.

Bir başka istatistik bilgi verelim: Millî gelirden %55 pay alan yüksek gelir grupları her iki vergi grubundan sadece %20 oranında vergi öder. Toplanan vergilerin tamamının %65'ini, gelirin %19'unu alan emek erbabı öder. %15'ini ise küçük esnaf ve orta gelirli meslek sahipleri. Anayasasında Sosyal Devleti temel almış bir toplumda bundan büyük rezalet olur mu? Dahası var. Türkiye halkı bu çok ağır vergiler dışında başka ceremeler de ödüyor. Bunları sıralayalım:

1) a — Sosyal Sigorta sorunlar: Türkiye'de büyük bir kayıtdışı ekonomi sektörü vardır. Burada çalışanlar için hiç bir kamu koruması yoktur.

b — Yasal sosyal koruma altındaki emekçiler bunu hak etmek için çok yüksek sosyal sigorta primleri öderler. Bu kadar yüksek sosyal sigorta primi dünyada yoktur.

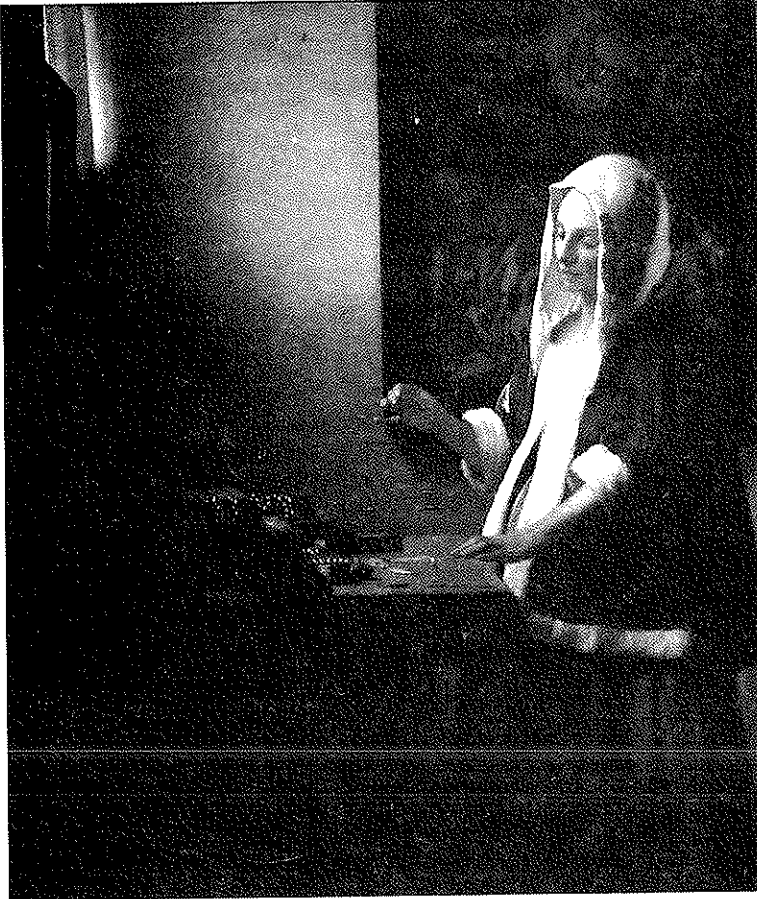
2) Devlet harcamalarında da büyük rezaletler vardır. Devlet bütçesinin %35'i faiz ve anapara ödemesi olarak zenginlere gider. Bunun dışında vergi iadesi, ihracatta vergi iadesi gibi adlar altında zengin işveren kısmı korunur. Özellikle borç ödemelerinde durum çok ilginçtir. Borç ödemelerinin çoğu, devlet tahvilleri ve hazine bonolarının çoğunu elinde bulunduran bankalara yapılır. Yani ödediğimiz vergilerin en az %21'i banka kesimine gider. Başka deyimle, devlet bankalar hesabına 21 katrilyon vergi toplamaktadır.

Buna karşılık emekçileri destekleyen harcama yok mu dersiniz, onu da belirteyim. Devlet, bütçenin %18'ini Sosyal Sigorta Kurumlarının açığını kapamak için öder. Ne var ki bu yardıma karşın Türk emekçisi yine de dünyada en yüksek prim ödeyen emekçidir.

Su sorunu. Aslında yurttışa binen yükler vergi ve sosyal sigorta primlerinden ibaret değil. Belediyeler hemşehrilerine çok yüksek su kullanma faturası ödetiyor. Bir toplantıda Bursa belediyesinin en yüksek faturayı ödettiği iddia edildi, yetkililer bunu kabul etti. İstanbul belediyesinin bir metreküp su için ödettiği bedelle New York'ta 10 metreküp su alınabilir. Aradaki farkın adı vergi değildir ama gerçek etkisi vergi gibidir.

AKP iktidarı tabloyu daha da karartıyor. Son niyet mektubunda vergilerin arttırılacağını kabul ve imza etmiştir. Ancak buna karşın zenginlerin ödediği vergileri azaltan yasaları BMM'nden geçirmiştir. En zenginlerin muhatap olduğu Kurumlar Vergisi'nin oranını önemli ölçüde azaltmış, üst gelir gruplarının vergilerini düşürmüştür. Ayrıca ücretlilere tanınan indirimi kaldırmıştır. Yani içinde bulunulan rezil durumu emekçi aleyhine daha da kötüleştirilmiştir. Bir yandan vergileri düşürürken, öte yandan dolaysız vergilerdeki bu azaltma hareketinin vergi sisteminde ücretliye ağır gelen dolaylı vergileri artırma anlamına geleceği de belli olmaktadır.

Benim tahminlerime göre vergi sisteminde dolaylı ve dolaysız vergilerde yükselme ve zenginlerin vergilerinde azalma olacaktır. Zenginlerin vergi sistemindeki payı daha da düşecektir.

Terazili Kadın. 1662-64. Tuval üzerine yağlıboya, 42.5x38 cm.

Avrupa kapitalizmi: Sosyal diyalogun da mı sonu geldi?

Gaye Yılmaz

*Sosyal diyalog kavramının gerisindeki ana düşüncenin
uzlaşmayı sınıf mücadelesinin yerine geçirerek sınıf
mücadelesinin kapitalistlere maliyetini en aza
indirmek olduğu açıktır*

Refah devleti, sosyal diyalog, sosyal ortaklık ve benzer diğer bazı kavramlar oldukça uzun bir süreden beri sosyal bilimlerin alanının geniş literatürüne dahil olmuş durumdadır. Bu kavramlar aynı ekonomik, sosyal ve politik koşullar içinde doğdukları için ve birbirlerine güçlü bağlarla bağlı olmaları dolayısıyla bu değerlendirmede yer alan referanslar yalnızca sosyal diyalog konsepti ile sınırlı olmayacaktır.

Çalışmada savunulan iki temel tez vardır. Öncelikle sosyal diyalog, Avrupa'da belirli bir tarihsel, sosyal, ekonomik ve politik süreçte esas olarak sermaye sınıfının çıkarlarına hizmet etmiştir. İkinci olarak, bu pratik, sermaye ve işçi sınıfı arasındaki bir alış veriş gibi yaşanmıştır. Burada "alış veriş" şu manada anlaşılmalıdır: kapitalist sınıf, yukarıda belirtilen süreç içinde elde etmeyi umduğu kazanımlara karşılık olarak işçi sınıfına belli tavizler vermeyi gönül rızası ile kabul etmiştir. Başka bir deyişle, sosyal diyalog, sermaye sınıfının hiçbir tavizde bulunmadan kazançlı çıktığı bir süreç değildir, çünkü bunun sermaye sınıfına da bir maliyeti vardır. Bugün gelinen noktada ise, sermaye sınıfının, aynı kazançları, hiçbir bedel ödemeksizin ya da sosyal diyalogun maliyetini en alt düzeye çekerek elde etmeye çalıştığına dair oldukça güçlü ipuçları bulunmaktadır. İşçi sınıfının ve örgütlerinin giderek güç kaybetmesi "sosyal diyaloga bu denli iltifat edilmesinin gerisindeki neden nedir?" (Ozaki & Catry, 2000/3) sorusunda da anlatılmak istendiği gibi sermaye sınıfının sosyal diyalog konseptine olan gereksinimini belirli bir zaman diliminde her zamankinden daha yakıcı hale getirmiştir. Bu çalışmada amaç, işçi sınıfının halihazırdaki güçsüz konumu da dahil olmak üzere bu süreci etkileyen ana parametreleri analiz etmektir.

Sosyal ortaklık ya da ILO'nun deyişiyle "sosyal diyalog", ICFTU ve ILO gibi yapıların tanımıyla, demokratik ilkelerle piyasa prensipleri arasında, ki potansiyel çatışmayı harmanlamanın en iyi yoludur (Ashwin, 2004). Sosyal ortaklık, genellikle ekonomi ve sosyal politikalara ilişkin karar süreçlerin-

de kilit aktörler arasında yaşanan duruma verilen addır. Buna göre, işçi ve işveren örgütleri ile hükümetler belirtilen bu kilit aktörler arasındadır ve sosyal taraflar olarak tanımlanırlar. Sosyal Diyalog da sıklıkla aynı kilit aktörler arasında cereyan eder (Casey & Gold, 2000).

Bu alanda süregelen tartışmaların, korporatizm tartışmasına yol açması adeta kaçınılmazdır.

Korporatizm ise, politikaların formüle edildiği süreçlerde özellikle emek ve sermaye sınıflarının çıkarlarını örgütleyen ve böylece alınan kararların uygulanmasını garanti etmek için sorumluluk alan yapıların mevcudiyeti anlamına gelmektedir (Grant, 1996).

KONSEPTİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Her ne kadar, ikinci paylaşım savaşı sonrasında kapitalist birikim sürecinde muazzam bir genişleme yaşanmış olsa ve kavramın kurumsal köklerinin ilk ortaya çıkışı 50'lerin başlarına kadar uzanıyor olsa da, Avrupa'da işçi ve işveren örgütleri arasındaki sosyal diyalog ancak 80'li yıllardan bu yana görünür hale gelebilmiştir. Bazı yazarlar, kapitalizmin güvenli bir biçimde genişlediği bu sürece "ideolojilerin sonu" ve "sosyal bilimlerde aynı noktada birleşmenin başarıldığı süreç" adını vermişlerdir (Bonoly, George ve Taylor-Gooby, 2000). Öte yandan en gelişmiş OECD ülkeleri üzerinde yoğunlaşan diğer bazı analistler ise bu grup ülkelerde sendika ve işverenlerin çıkarlarının aynı noktada buluşturulmasında 3 faktörün etkili olduğu tespitini yapmaktadır: ekonomi politikası, siyasi parti yapısının olgunluğu ve vergilendirmenin görünürlüğü (Wilensky, 1975, pp.43-5).

Marxist ekonomi-politiktan etkilenen yaklaşımlar, sınıf mücadelesini, kapitalist refah devleti modelinin geri planındaki ana dinamik olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımlara göre, işçi sınıfı, kapitalist bir düzen içinde kendi çıkarlarına hizmet edecek düzenlemelere gücüyle orantılı bir şekilde az veya çok oranda ulaşabilir. Aynı zamanda, kapitalist sı-

Çöpçatan Kadının Evinde. 1656. Tuval üzerine yağlıboya, 143x130 cm.

nıf, eşitsizlikleri meşrulaştırmak ve dünyayı, emek gücünü daha kolay daha güvenceli bir şekilde sömürebilmesine olanak verecek bir ortama dönüştürmek için sosyal refah hizmetlerinin verilmesi konusunda kendisini baskı altında hisseder (O'Connor, 1973; Gough, 1979). Stephens, örgütlü emek ve sermaye arasındaki uzlaşmanın koşullarının işçi sınıfı ile sosyalist partilerin gücüyle orantılı olarak farklılaştığını, bunun da ekonomi politiğin karakterinde bir ayrışmaya yol açtığını belirtmektedir. Bu ayrışma sonucunda bazı ülkeler kolektivist işletmeler modeline doğru yönelirken, diğer bazıları da demokratik sosyalizme geçmektedirler Stephens'e göre (1980).

Bu tezlere alternatif olarak geliştirilen çalışmalar, sosyal diyalog kurumlarını da kapsayan sosyal kurumların önemine işaret eder. Bu çalışmalardan bazıları, sosyal taraflarca yönetilen işsizlik, emeklilik, sağlık ve aile yardımlarını amaçlayan fonların bir çeşit tembellik sistemi ürettiğini ortaya koymuştur. Fransa ve İsveç gibi bazı ülkelerde bu durum "kalkınmanın pozitif sonucu" olarak yorumlanmıştır (He-

adey, 1978).

Tam da bu noktada, 80'li yıllara kadar Avrupa'daki Marxist yazına damgasını vuran yazarlardan Aglietta'nın Fordist üretim ve tüketim modelinin sosyal ücretler ya da yan ödemeler üzerindeki etkileri konusundaki tezini hatırlamakta yarar var. Aglietta bu tezinde işsizlik, emeklilik, sağlık vb sosyal yardımların, toplumsal tüketim normlarıyla birlikte emek süreci ile yakın ilişki içinde olan bütünlüklü bir toplumsal ilişkiler seti geliştirilerek artı değer oranını artırma amacıyla kullanıldığını savunmuştur (Aglietta, 1979). Bu teze göre, söz konusu gelişme, "sosyal taraflarca" yönetilen fonların yapısından tamamen bağımsızdır.

Fordist üretim modelinin krize girişi, "endüstri ilişkileri", "sosyal ortaklık" ve "sosyal diyalog" gibi kavramların ortaya çıkışı ile aynı tarihlere rastlamıştır. Sınıflar arası çatışmalardaki artışın, Fordizmin krize girmesinin (grevler nedeniyle iş kayıplarının artması ve verimliliğin düşmesi) tek nedeni değilse bile başlıca nedenleri arasında olduğunu inkar etmek de mümkün görünmemektedir.

Buradan hareketle, sosyal diyalog kavramının gerisindeki ana düşüncenin uzlaşmayı, sınıf mücadelesinin yerine geçirmek ve böylece sınıf mücadelesinin kapitalistlere maliyetini en aza indirmek olduğu düşünülebilir.

Öte yandan, sosyal diyalog modelini idealize eden anlayışlarda bu kavram, bir dizi paylaşılan değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Buna göre sosyal diyalog; demokrasi, bireysel hak ve özgürlükler, toplu pazarlık özgürlüğü, piyasa ekonomisi, fırsat eşitliği, sosyal refah ve dayanışma gibi pek çok ulvi amaca hizmet edebilen bir araçtır (AB Komisyonu 1994a, içinde: Casey ve Gold, 2000). Fakat, bu "paylaşılan değerlerin" kendi içinde bile çatışma halinde olduğu hemen göze çarpmaktadır. Örneğin, tamamen mal ve hizmet maliyetlerinin minimize edilmesine odaklanmış olan piyasa ekonomisi kavramını, sosyal refah ve dayanışma gibi kavramlarla barıştırmak, uzlaştırmak mümkün olabilir mi?

SOSYAL DİYALOG VE AVRUPA SENDİKALAR KONFEDERASYONU ETUC

ETUC, 1973 yılında farklı politik, dini, ülkesel ve ideolojik yapılarıdaki üye sendikaların bir araya gelmesiyle kurulan bir şemsiye örgüttür. Üyeleri yalnızca AB üye devletlerinde faaliyet gösteren konfederasyonlarla sınırlı değildir ve EFTA ülkelerinin yanı sıra Avrupa Konseyine üye ülkelerin konfederasyonları da ülkelerinin AB üyesi olup olmadığından bağımsız olarak ETUC'e katılabilmektedir (Dolvik, 1999:242). Halihazırda Avrupa'daki 34 ülkeden 76 ulusal sendika konfederasyonu ETUC'e üye durumdadır (ETUC, Ocak, 2005). AB ülkelerindeki tüm sendika üyelerinin %90'ını örgütlemiş olmasına rağmen, AB genelinde örgütlülük oranının %30 olduğu hatırlandığında ETUC'nin güçlü bir işçi örgütlenmesi olduğunu iddia etmek oldukça zordur (Ebbinghaus & Visser, 2000:785). Dolvik, ETUC'nin taban desteğinin oldukça zayıf olduğunu, bunun da çeşitli ulusal federasyonların Brüksel'de lobi ofisleri açmasından kaynaklandığının altını çizmekte ve ETUC'nin mali açıdan AB kurumlarına bağımlı olmasını da, bu taban desteğinin zayıflığına bağlamaktadır (Dolvik, 1997). Söz konusu mali bağımlılık ilişkisinin hangi nedenlerden kaynaklandığından bağımsız olarak gerçekten de Avrupa Komisyonu başta araştırma enstitüsü ETUI ile eğitim enstitüsü ETUCO olmak üzere ETUC'nin çeşitli kurumlarını fonlamanın yanı sıra örgütün sosyal diyalog süreçlerine katılımı için gerekli seyahat ve çeviri harcamalarını da finanse etmekte, bu da ETUC'nin AB kurumlarına olan mali bağımlılığını her geçen gün daha da arttırmaktadır (Bieling & Schulten, 2001:26).

Maastricht Anlaşması (1993) ve ekli sosyal protokolüne kadar Avrupa'daki sosyal tarafların sosyo-politik karar mekanizmalarında yasal anlamda bağımsız bir statüleri bulunmuyordu. İşçi ve işveren

temsilcilerinin yegane ortak kurulu olan Ekonomik ve Sosyal Komite'nin (ESC) idari fonksiyonları ise son derece alt düzeydeydi. AB Konseyi, sosyo-politik meselelerde oy birliği ile karar almakta, ancak, sosyal konular AB düzeyinden ziyade ulusal ölçekte ele alınmaktaydı (Falkner, 1999:84). Oysa, işçi ve işveren örgütlerinin sosyal diyalog süreçlerine daha fazla dahil edilmesiyle ilgili öneriler daha 1970'lerin başlarında getirilmiş, fakat, işveren örgütlerinin isteksiz davranışları dolayısıyla bu öneri hayata geçirilememiştir (Ozaki ve Catry, 1. 2000/3). Tam da bu noktada "bir ülkedeki üretici güçler arasında sosyal ve ekonomik kararların alınmasında konsensus inşa etmek suretiyle ekonomik performansın artırılabilmesi"ne dair tezler (Ozaki ve Catry, 1. 2000/3) ile işverenlerin 70'lerin başında sosyal diyaloga gösterdiği olumsuz yaklaşım arasındaki tezat gerçekten dikkat çekicidir. İşverenler, ekonomik performansın artmasından en fazla nemalanacak olan çıkar gurubunu temsil ettiklerine göre, eğer sosyal diyalog gerçekten de koşulsuz olarak ekonomik performansı artırıyor olsaydı, Avrupa sermayesi, örneğin 70'li yıllarda böylesi bir sürece asla karşı çıkmayacaktı.

1980'lerin ortalarına gelindiğinde, ilk kez Dolor'un başkanlığı altında Avrupa düzeyinde göstermelik de olsa kurumsallaşmış bir işçi ve işveren örgütleri forumu kuruldu ve bu foruma "Val Düşes Sosyal Diyalogu" (Social Dialogue of Val Duchesse) adı verildi (Ebbinghaus & Visser, 2000:772-882). 1985'deki ilk Val Düşes toplantısı, sosyal diyaloga profesyonel anlamda atılan ilk adımı oluşturmuyordu ve Maastricht Anlaşmasıyla birlikte onaylanan Sosyal Diyalog Protokolüne (1991) de hız kazandı (Ozaki and Rueda-Catry 1. 2000/3).

Bu süreci yakından analiz ettiğimizde iki husus belirgin hale gelmektedir: Birincisi, eğer sosyal diyalog, sermaye sınıfının hiçbir taviz vermeden yararlandığı bir süreç olsaydı, Avrupa işverenleri hiçbir tarihsel süreçte ve hiçbir koşul altında böylesi bir girişime karşı çıkmayacakları gibi, üstüne üstlük bir de öncelik ederlerdi. İkinci olarak da şu sorunun yanıtlanması gerekmektedir: Avrupa sermayesi, sendikaları müzakere masasına kabul etmek için neden 1980'lerin ortasına kadar beklemiştir? Ya da, sermayenin sosyal diyalog konseptine daha önceki yıllarda destek vermesinin önündeki engel ne olabilir? Bu soruya farklı yanıtlar verilebilir kuşkusuz. Fakat seçilmiş 3 gelişmiş ülkede 80'lerin ortasına gelene kadar işverenler açısından muazzam maliyetler anlamına gelen grevlere ilişkin istatistikler bu dönemdeki ekonomik ve politik koşulları anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Gerçekten de işverenler 1985-1995 döneminde grevlerden kaynaklanan üretim kayıplarını sosyal diyalogun da yardımı ile azaltmayı başarmışlardır. Belçika, Danimarka ve İtalya'da bu 10 yıllık dönemde grev sayılarında yaklaşık %50, greve katılan işçi sayısında %70, çalışılmayan gün sayısında

da %35 azalma gözlenmiştir (ILO, Labourstart). Aynı tablo, işverenlerin sosyal diyalogu başlatmak için neden 80'lerin ortalarına kadar bekledikleri sorusunun da yanıtını vermektedir. Her ne kadar, sermayenin bu davranışını başka şekillerde yorumlamak mümkün olsa

da, işverenlerin diyalog için yüksek bir bedel ödeyecekleri endişesiyle bu tarihe kadar sosyal diyaloga yanaşmadıkları tespitini yapmak ta olasıdır. Zira, 70'li yıllar ve gerisine gidildiğinde sendikalar içersinde militan eğilimlerin egemen olduğu ve sendikal temsil düzeylerinin de oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. De Vroey, işçi ve işveren örgütleri arasındaki "samimiyet" in artmasının sendikalar içindeki korporatist eğilimleri güçlendirdiğine işaret etmektedir (1984).

Bir diğer fenomen de 1978-1985 yılları arasında Avrupa'da işsizliğin giderek artmış olmasıdır. Sanayiden hizmetlere doğru geçişin bu işsizleşme sürecinde önemli bir etken olduğu, bazı yeni iş olanaklarının ortaya çıkmasına karşın bu işsizleşme sürecinin esnek ve güvencesiz istihdamın bu dönemde büyük bir hızla artmasına yol açtığı belirtilmektedir. Örneğin İspanya'da güvencesiz, esnek, geçici işlerde çalışanların 1985 yılındaki oranı %14 iken, muhtemelen yüksek işsizliğin de yardımı ile bu oran 1994 yılında %35'e yükselmiştir (Migueluez, 1/95). Burada bir başka soru karşımıza çıkmaktadır: Avrupa'daki bu denli güçlü ve militan bir sendikal hareket nasıl olmuş da güvencesiz çalışmanın Avrupa'da egemen hale gelmesine izin vermiştir? Bu soruya yanıt aranırken pek çok farklı etmenin yanı sıra, sosyal diyalog müessesesinin de hatırlanması gerekir. Boy Lutjhe'ye göre, örneğin, Avrupa'nın temsil gücü en yüksek işçi örgütü IG Metal, işverenlerle girdiği diyalogun da bir neticesi olarak, Avrupa'da güvencesiz ve istikrarsız çalışma ortamının yolunu açan esnek çalışma koşullarını kabul etmiştir. Sendika bu uzlaşma karşılığında Alman işverenlerden çalışma sürelerinde çok sınırlı da olsa bir azalma güvencesini alabilmiş, böylece haftalık çalışma süresi 38.5 saate inmiştir (Luthje, 2004). Değişen çalışma koşulları, işçilerin iş güvencesini zayıflatırken, işverenlere de sosyal diyalog için daha düşük maliyetli, çok daha elverişli bir ortamı hazırlamıştır.

Tekrar tarihsel gelişim sürecine geri dönecek olursak, Avrupa düzeyinde her tür sosyo-politik düzenlemeye ilkesel olarak muhalefet eden Avrupa İşverenler Örgütü UNICE'nin, ekim 1991'de kurulan sosyal pakt ile noktalanan, Maastricht'e giden yolun önemli yapı taşlarından biri olan şirket istişa-

Çöpçatan Kadının Evinde. Detay.

relerinde yer almaya güçlük de olsa ikna edildiğini görüyoruz (Falkner, 1999:87-89). Öte yandan, Maastricht Anlaşması aynı zamanda, AB15'in yanı sıra Ekonomik ve Sosyal Komite (ESC) için de bağlayıcılığı olan ilk kapsamlı liberalizasyon paketini de içermekteydi. Yani,

Avrupa sermayesi sendikalarla sosyal diyaloga girmeyi kabul edecek, karşılığında da AB coğrafyasının belirli bir zaman dilimi içinde tam olarak serbest piyasa ekonomisine geçişi yalnızca güvence altına alınmakla kalmayacak üstüne üstlük bir de yaşanacak hak kayıplarına toplumsal destek sağlanmış olacaktı.

Bu süreçte, sendikaların liberalizasyona destek vermelerini sağlamak için bir çeşit "havuç ve sopa" taktiği uygulandı. 1997'deki AB-Amsterdam zirvesinde, kamu harcamalarının daha da kısılması, kuralılaştırma, özelleştirme ve altyapı faaliyetlerini özel sektör üzerinden genişletme gibi taleplerden oluşan sermaye menüsü anlaşmaya dahil edildi (Balanya, Doherty, Hoedeman, Ma'anit, Wesselius 2000: 59). AB zirvelerinde, işveren örgütlerinin sosyal diyalog konusunda istekli hale gelmelerine yardım eden tüm bu düzenlemeler sosyal diyalog kavramının geri planındaki alış-veriş mantığına da doğrular niteliktedir.

Sosyal taraflar arasındaki istişarelere ilk kez 1993 yılında, Avrupa İş Konseyleri direktifinin dizaynı sırasında başvuruldu. UNICE bu direktifi esastan reddederken, ETUC aynı direktifi "üst düzeyde bir sosyal boyut" olarak isimlendirdi (Dolvik, 1997:320).

Bağlayıcı nitelikteki sosyal taraf müzakerelerinin ikinci girişimi, doğum izni ile ilgili olarak çıkarılan AB direktifi oldu. Komisyon, sosyal taraflar arasında varılan mutabakata dayanarak, Haziran 1996'da Konsey tarafından onaylanacak AB direktifinin ilk taslağını hazırladı. Bir sonraki girişim genelde "başarılı" olarak kabul edildi, çünkü, "taraflar, Maastricht'in sosyal anlaşması altında bağlayıcı anlaşmalara varabileceklerini kanıtlama arzusu göstermişlerdi" (Ebbinghaus & Visser, 2000:770). Ardından, part-time çalışma(1997), sabit süreli sözleşmeler (1998) ve evde çalışma (tele-work) (2002) ile ilgili direktifler çıkarıldı. Bu direktiflerin bütün hazırlıkları kelimesi kelimesine sosyal taraflar arasında varılan mutabakatlar üzerinden yapıldı ve böylece pratikte AB Konseyi, aslında sosyal tarafların kararlarını onaylamış oldu (Falkner, 2002:13-15).

Çıkarılan bu direktiflere ETUC ve Avrupa işçi sınıfı açısından bakıldığında, örneğin part-time ça-

İşma direktifinde UNICE'in çıkarına zarar veren çok az sayıda düzenleme bulunmasına karşın ETUC muazzam tavizler vermeye mecbur edildi. Başka bir deyişle gerek part-time çalışma gerekse sabit süreli sözleşmelerle ilgili olsun her iki olayda da emek hareketi, standartlarının geriletilmesini kabul etmesi karşılığında Avrupa düzeyinde sosyal taraflara daha fazla dahil edilmiş oldu (Falkner, 2000:715). Yalnızca doğum izni direktifi karşılığında, ETUC, part-time çalışma, sabit süreli sözleşmeler ve evde çalışma direktiflerinde daha fazla taviz vermek zorunda kaldı. Avrupa işçi sınıfı açısından "daha az alış, daha çok veriş" biçiminde yaşanan bu süreç, "sosyal diyalog" yerine "patronlar monoloğu"na geçişin de ilk adımı olarak yorumlanabilir.

Bazı analistler Avrupa sosyal diyalogunun politik önemi ile ilgili olarak, bu sürecin son derece sınırlı sonuçlarından ziyade, sendikaları, en azından sembolik düzeyde de olsa AB karar mekanizmalarına dahil etme olarak özetlenebilecek politik fonksiyonu ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Bieling & Schulten, 2001:25).

Zaman içerisinde, böylesi bir entegrasyonun doğal sonucu olarak, gerek devlet kurumları gerekse grev hakkından yoksun iş konseylerine bireysel ve kurumsal çıkarların temsiline daha geniş bir hareket alanı tanınırken, çıkarları bu kurumlarca temsil edilmesi gerekenlerin politik mücadeleye katılma olanakları sınırlanmış, geriletilmiştir (Offe & Wiesenenthal, 1980:102).

Cohen ve Hurd, sendikalar, işverenlerle işbirliğine girme arzusu gösterdiği sürece sendikal hareketin çatışma ve militanlıktan kaynaklanan negatif imajını değiştirebileceğini, bunun da hem işçilerin hem de işverenlerin sendikalara duyduğu düşmanca hisleri ortadan kaldıracabileceğini belirtmektedir (1998). Bu alıntı, özellikle Marx'ın, emek ve sermaye arasında üretim sürecinde yaşanan antagonizme atfettiği önem hatırladığında sermaye teorsiyenlerinin silahı tam da hedefe doğrulttuğunu düşündürmektedir: işçi-işveren arasındaki antagonizme sosyal diyalog süreçleriyle son verilecek, bu da sendikaların işçilerin gözündeki cazibesinin artmasına yardım edecektir. Oysa, emek ve sermaye arasındaki ilişki, kapitalist artı değer üretimi mantığından hareketle, doğası itibarıyla antagonistik olarak yapılanmıştır. Scherrer ve Erd'e göre de bu iki sınıfın sürekli bir işbirliği ilişkisi tesis etmesi mümkün görünmemektedir (1985).

GÜÇLÜ BİR SOSYAL DİYALOG KURUMU OLARAK AVRUPA İŞ KONSEYLERİ

Genel olarak bilinenin aksine Avrupa İş Konseyleri (AİK) bir işçi konseyi değil, örgütlü olup olmadıklarından tamamen bağımsız olarak işçilerle işverenleri buluşturan bir müessesedir. Bu yapısına rağmen, bazı analistler AİK'leri önemli birer fırsat olarak görmek ve sendikaların hiyerarşik oluşumlarını

nı terk ederek network tarzı örgütlenmelere doğru yönelmeleri için vaz geçilmez bir araç olarak tanımlamaktadır. Bu görüşü savunan yaklaşımların bir diğer argümanı da AİK'lerin samimi bir sınır ötesi dayanışmaya zemin hazırlayan bir potansiyeli bünyelerinde barındırıyor olduklarıdır (Hyman, 2001b). Taylor ve Mathers ise AİK'lerin esas olarak şirket yönetimleri tarafından ve mikro-korporatizm ile sermaye sendikacılığı modelleri üzerinden ulusal ve sektörel düzeydeki toplu sözleşme düzenini yıkmaya amacıyla kullanıldığını altını çizmektedir (2002).

Öte yandan, işçi temsilcilerinin AİK'teki gelişmelere ciddi düzeyde müdahale edebildiğine dair ipucu neredeyse yok denecek kadar azdır. Bunun en temel nedeni ise ulusötesi şirketlerdeki yönetim kadrolarının, AİK'leri, sendikaları işyeri temsilcilik sisteminden dışlamak amacıyla kullanıyor olmalarıdır (Waterman & Wills 2001).

Kim Moody, işçi ve işverenler arasında oluşturulan bu tarz ortak yapıların giderek şirket organizasyonu kopyasına dönüştüğünü ve sendikal yapıları şirkete daha bağımlı hale getirmede son derece etkin olduğunu kaydetmektedir. Moody'e göre bu pratik, sendikal politika ve kararların bu ortak kurullarda alınması dolayısıyla da sendika demokrasisine veda etme gibi bir sonuca yol açmaktadır. Bu durum ister istemez sendikanın sermayeden ne kadar bağımsız olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Fakat daha da tehlikelisi, bu pratiğin ideolojik olarak işçileri ve örgütlerini işletmenin hedeflerine sıkı sıkıya bağlı hale getirmesi ve rekabetçilik karşısında sosyal ortaklık adı verilen ideolojinin çalışanlar arasında bir nakarat gibi tekrar edilmesine yol açmasıdır (Moody, 1997).

Bir başka cepheden bakıldığında ise özellikle büyük şirketlerde sosyal diyalogdan kaçma eğilimlerinin AİK'ler içinde de artık görünür hâle geldiği dikkati çekmektedir. Bu anlamda Almanya/Eisenach'daki GM-Opel ortaklığına ait montaj fabrikasında son birkaç yıldan beri yaşanmakta olanlar büyük şirketlerin sosyal diyalog konusundaki isteksiz yaklaşımlarını doğrular niteliktedir. Söz konusu fabrikada 700 işçi, ya da toplam işgücünün üçte biri 28 ayrı taşeron tarafından istihdam edilmektedir. Bu işçiler, GM-Opel çalışanı olarak görünmedikleri için iş konseyinde ya da örgütlü sendikada da temsil edilmemektedir (Moody, 1997).

Taşeronlaşma pratiğinin ne denli yaygın olduğu göz önüne alındığında sosyal diyalog sürecinin kapsamı da daha net hale gelmektedir. Ama yine de özellikle bu çalışmanın amacı açısından asıl dikkat edilmesi gereken husus, işverenlerin neden işçilerin önemli bir çoğunluğunu sosyal diyalog süreci dışında tutmaya çabaladığının anlaşılmasıdır. Bu sorudan hareketle şu tespiti yapmak mümkündür: eğer sosyal diyalogun sermayeye hiçbir maliyeti olmasaydı ve kapitalistler bu süreçten taviz vermeksizin nemalanıyor olsalardı, işçilerin büyük bir bölümünü dışlamak yerine, bütün işçileri dahil

etmek için ellerinden gelenin en iyisini yaparlardı. Almanya'daki "ortak karar alma" (Co-determination) sisteminin Alman sermayesi tarafından kaldırılmak istenmesi üzerine son dönemde kopan fırtına da sosyal diyalog sürecinin kurumsal olarak tasfiye edilmeye başlandığını gösteren güçlü eğilimler arasında sayılabilir.

Çöpçatan Kadının Evinde. 1656. Detay..

Luthje de benzer bir yaklaşımı savunmakta ve Alman kapitalistlerinin uzun erimli hedefleri arasında sosyal diyalogu geriletmenin ve işçilerle yönetim arasında işbirliğine dayalı toplu sözleşme düzeni yerine yönetim ve iş konseyi arasındaki ilişkilere dayalı bir sistemi ikame etmenin bulunduğu dikkat çekmektedir (2004).

Son döneme damgasını vuran bu eğilim, ETUC ve onun sendika enstitüsü ETUI tarafından yapılan çeşitli basın duyuruları ile iyiden iyiye gün ışığına çıkmış bulunmaktadır: "AB'nin, bilgilenme, görüşlerini aktarma ve katılım haklarını geleceğe dönük olarak tesis etme ve güvenmeye alma konusunda herhangi bir garantisi bulunmamaktadır. Şirket birleşmeleriyle ilgili kısa süre önce çıkarılan AB direktifi üzerinde çıkan tartışma da Almanya'da işçi katılım sisteminin sona ermekte olduğu gibi bir izlenim yaratmıştır (Grillo, 2004).

SONUÇ YERİNE

Bugün, sermaye sınıfının sosyal diyalogdan kaçma eğilimi gösterdiği konusunda pek çok veri bulunmaktadır. Her ne kadar sosyal diyalogun pek çok kurumu devletler ve şirketler tarafından, gelecekte çıkabilecek olası tehlikelere karşı yedek güç olarak hala korunmaktaysa da bu kurumların ana fonksiyonları giderek artan bir oranda sınırlandırmakta ya da tümüyle ortadan kaldırılmaktadır. ETUC'dan son dönemde, gerek AB anayasasının hazırlanması gerekse kamu hizmetlerinde liberalizasyon süreçlerinde yeterince sosyal diyalogun gerçekleşmemesi dolayısıyla yükselen feryatlar da bu tespitleri destekler niteliktedir.

Tüm bu sayılan eğilimler, sosyal diyalogun esas olarak bir ekonomik kriz halinde parlatıldığı, kriz son bulunca da unutulmaya başlandığı tespitini haklı çıkarmaktadır (Ozaki ve Catry 1. 2000/3). Bu tespit, Marxist sosyal te-

ori alanında tartışılan bir başka tezle de örtüşmektedir. Esping Andersen'e göre "sermaye sınıfı, işçi sınıfının siyasal faaliyetini, kendi politik hegemonyası ve nesnel çıkarlarını tehdit etmeyecek bir şekilde yönlendirebilme amacıyla devlet yapıları oluşturur"(1976). Andersen'in bakış açısından hareketle, işçi sınıfı, kapitalist çıkarları ve hegemon-

yayı tehdit etmediği sürece sermaye sınıfının bu tip yapıları tesis etmek, korumak ya da işletmek için zaman ve enerji harcamayacağı herhangi bir bedel ödemeyeceği tespitini yapmak da olasıdır. İronik olarak, işçi sınıfının kapitalist sınıfı tehdit edecek kadar güçlü olduğu dönemler, aynı zamanda sınıfın, uzlaşmacı kapitalist politikalara angaje olmaya ihtiyaç duymayacağı zamanlardır. Buna göre, emek örgütleri, özellikle de işveren örgütlerinin sosyal diyalog konusunda çok istekli oldukları dönemlerde meseleye daha kuşkulu yaklaşmak ve bu telaşın nedenlerini anlamaya çalışmak zorundadırlar. Çünkü, sermaye sınıfının böylesi bir davranış içine girmesi ya işçi sınıfının gücünde görece bir artışın söz konusu olması ya da emekçilerin ekonomik ve sosyal koşullarını kötüleştirecek yeni planların gündemde olduğu biçiminde yorumlanabilir. Tersine, eğer sermaye sınıfı her tür diyalogtan buca buca kaçıyor ise bu durum da iki şekilde yorumlanabilir: ya 60'lı ve 70'li yıllarda olduğu gibi işçi sınıfı güçlüdür ve sosyal diyalogun sermaye sınıfına olan bedeli yüksek olacaktır; ya da sınıf hareketi bugün olduğu gibi zayıftır ve bu nedenle işverenler sınıfsal çıkarlarına hiçbir bedel ödemeksizin de ulaşabilme şansına sahip oldukları için diyaloga yanaşmıyordur.

Fakat, sosyal diyalogun sınıf bilinci, kolektif değerler ve sınıflar arası ilişkisinin antagonistik doğası üzerindeki yıkıcı etkisi göz önüne alındığında sosyal diyalogu işçi sınıfı yararına bir araç gibi tanımlamak hiçbir koşulda mümkün değildir. Bu nedenle işçi örgütleri, üyelerinin üretimden gelen gücünü asla hafife almamalıdır.

Not: "Kaynakça listesini isteyenler gaye@antimai.org adresine başvurabilirler."

Şeytan'ın En Şeytanları Günah Keçileri

Eduardo Galeano* —

(Türkçesi, Mete Taşkıran.)

Bu makale, İyi'nin Kötü'ye karşı sürdürdüğü savaşa alçakgönüllü bir katkıda bulunmaktadır. Yazar, Karanlıklar Prensi İblis'in farklı simalarını tanımlamamıza yardımcı olacak birtakım "robot resimler"ini getiriyor bize. Yazı, yüz ya da bin yıllardır dünyada etkili olmayı sürdüren uzun ömürlü iblislere yer veriyor sadece

İblis Müslüman'dır.

Dante, daha o zamandan, Muhammed'in bir terörist olduğunu biliyordu. Sonsuza kadar baştan aşağıya kaskatı kuruyup çatlamaya mahkûm edileceği cehennem ortamlarına yerleştirmemiş miydi Muhammed'i? "İkiye yarıldığını gördüm," diye terennüm etmişti şair, İlahi Komedi'de, "sakalından karnının diplerine kadar..." Müslüman gürûhların Hristiyanlığı kıvrandırdığı zamanlarda da birden fazla Papa, işte bu gürûhların etten-kemikten yapılmış varlıklarından değil, kılıç, mızrak darbeleri aldıkça yahut tüfek ateşi altında kaldıkça sayıları daha da çoğalan iblislerin büyük ordularından oluştuklarının farkına varmıştı. Günümüzün roketleri ise, karınlarını desteklerinden çok daha fazla, düşman yaratıyorlar. Ama yine de düşünülürse, artık düşman olmazsa Tanrı'nın hâli ne olacak? Egemen olan korkudur ve savaşlar korkuyla beslenir. Cehennem'le tehdidin, Cennet vaatlerinden daima daha etkili olduğunu geçmiş deneyimler kanıtlıyor. Dolayısıyla, iyi ki düşmanlarımız var, hoş geldiniz! Orta Çağlar'da, hükümdarların verdikleri sözü tutmamaları yahut halkın öfkesi nedeniyle tahtın her sallanışında Hristiyan krallar, Müslüman tehlikesini öne sürüyor, panik yaratıyor, yeni bir Haçlı Seferi başlatıp durumu "çantada kekliğe" dönüştürüyordu. Çok yakın tarihte de Amerikan başkan seçimlerinin arifesinde, gelip küçük çocukları çiğ çiğ midesine indireceğini televizyondan ilan eden, dünyanın büyük umacısı Usame Bin Ladin'in tam zamanında

*Uruguaylı yazar.

zuhur etmesiyle Bay George W. Bush, gezegenimizin başkanlığına yeniden seçiliyordu. 1564 yılında, cinbilimci John Wier, Hristiyan canları Tanrı yolundan ayırmak amacına tüm zamanlarını adayarak dünya yüzünde faaliyet gösteren iblislerin bir sayımını (dökümünü) yapmıştı. Bunların sayısı, 79 grupta faaliyet gösteren 7.409.127'ye ulaşıyordu. Bu sayımdan bu yana, Cehennem'in Köprüleri'nin altından çok kaynar su geçti. Acaba bugün, Karanlıklar Krallığı elçilerinin sayısı kaçavarıyor? Gizleme sanatı, sayımı güçleştiriyor. Bu aldatmacılar, boynuzlarını gizlemek için türbanlar (sarıklar-başörtüler) takıyorlar; bol cüppeler onların ejderha kuyruklarını, yarasa kanatlarını ve kollarının altına sıkıştırdıkları bombayı gözlerden saklıyor.

İblis Yahudi'dir.

Hitler'in icat ettiği yeni hiç bir şey yok. İki bin yıldır Yahudiler İsa'nın başışlanmaz kaatilleri ve tüm kötülüklerin suçlusudurlar. Nasıl? Siz ne diyorsunuz? İsa'nın Yahudi olduğunu mu? Yani aynen 12 havari ve 4 İncil'in yazarları gibi mi? Mümkün değil. Açıklanmış gerçeklerin şüpheye hiç tahammülü olmaz ve kanıt olarak sadece kendilerinin mevcudiyetini gerekli bulurlar. Her şey, ne oldukları söyleniyorsa öyledir ve öyle olduklarının söylenmesinin nedeni, bunun böyle olduğunu bilmemizdir: Havralarda âyini, İblis yönetir; Yahudiler'in de, dağıtılan mayasız ekmeğe saygısızlık etmek ve kutanmış suları zehirlemekten başka bir uğraşları yoktur. Yahudiler ekonomik

çöküşlerin, mâlî krizlerin ve askeri yenilgilerin nedenidir; sarı hummayı, kara vebayı ve tüm salgın hastalıkları onlar getirmiştir. İngiltere 1290 yılında onları, topraklarında bir tek Yahudi kalmayınca kadar sınırışı etmiştir. Yine de bu durum, hayatlarında hiç bir Yahudi'ye rastlamamış yazarlar olan Chaucer, Marlowe ya da Shakespeare'in kendilerini geleneksel Yahudi karikatürüne kaptırmalarına, kan emici, asalak ve tamahkâr tefeci, Şeytan'ın Şeytanı Yahudi modeline uygun Yahudi tiplerini tekrarlamalarına engel olmamıştır. Şeytan'ın hizmetinde olmakla itham edilen bu lânetliler, onları kovulmalardan kovulmalara, kıyımlardan yok edilmelere götüren yüzyılları yaşadılar.

İngiltere örneğini izleyen Fransa, Avusturya, İspanya, Portekiz ile çok sayıda İsviçre, Alman ve İtalyan Şehri de onları kovdu. Katolik hükümdarlar İzabel ve Ferdinand, temiz kanı bozdukları bahanesiyle Yahudiler'i İspanya'dan kapı dışarı ettiler. Bu ülkede 13 yüzyıldır yaşayan Yahudiler, evlerinin anahtarlarını alıp üstlerinde götürdüler. Onların soyundan gelen bazı torunlarda bu anahtarlar bugün hâlâ var. Oraya hiç dönmediler. Hitler tarafından örgütlenen muazzam mezbaha hareketi, uzun süren bir zulümler ve aşağılamalar tarihinin doruk noktasını oluşturdu. Yahudi avı, her zaman bir Avrupalı sporuydu. Şu anda, bu sporu hiç bir zaman yapmamış olan Filistinliler için hesabını ödüyorlar.

İblis Kadındır

Büyücülerin Çekici olarak da bilinen *Malleus Maleficarum* adlı kitap, memeleri ve uzun saçları olan tüm iblislere karşı en acımasız şeytan çıkartma yöntemlerini öneriyordu. Yazarları olan Heinrick Kramer ve Jakop Sprenger adlı iki Alman

enkizisyoncu, kitabı, Papa 8. Innocente'nin talebi üzerine, Hristiyanlığa karşı oluşturulan şeytanî komploları topa tutmak üzere kaleme almışlardı. İlk kez 1486'da

Üçlü Konser. İki detay

yayınlanan kitap, 18.yy'ın sonuna kadar ülkelerin Enkizisyon mahkemelerinde adalet ve ilahiyatçılığın temeli olarak kullanıldı. Yazarlar bu kitapta, aslında Şeytan'ın haremi olan büyücülerin, kadınların doğal hâlini temsil ettiklerini ileri sürüyorlardı.

“Büyücülüğün tümü, kadında tatmini imkânsız olan şehvetten kaynaklanır,” diyor ve şöyle sürdürüyorlardı söylemlerini: “Bu çekici görünümlü, temas edildiğinde iğrenç ve onlarla görüşmenin yıkıcı olduğu anlaşılan yaratıklar,”

yılaninkine benzeyen ısıkları ve akrebinkine benzeyen kuyrukları ile erkekleri yok etmek üzere cezbeder, büyülerler. Yazarlar, tedbirsizleri de uyarıyorlardı: “Kadın, ölümden de acıdır. Ondaki her şey bir tuzaktır. Kalbi bir ağ, kolları ise gerçek zincirlerdir.” Binlerce kadını Enkizisyon'un odun yığınlarında yakılmaya gönderen, kriminoloji konusunda yoğunlaşan bu kitap, büyücülüğünden şüphelenilen tüm kadınların işkenceye tabi tutulmalarını tavsiye ediyordu. Suçlarını itiraf ederlerse odun ateşinin alevlerini hak ediyorlardı, itiraf etmezlerse yine de hak ediyorlardı; zira Cumartesi gece yarısı toplantılarında

sevgilisi olan İblis tarafından yüreklendirilen bir büyücü kadından başka kimse dili çözülüp kendisine ihanet etmeksizin benzer işkenceye tahammül edemezdi.

Papa 3. Honorius, papazlığın bir erkek işi olduğunu buyurmuştu: “Kadınlar duygularını, düşüncelerini ifade etmemelidirler. Kadınların dudakları, erkekleri cehennemlik eden Havva'nın lekesini taşır.” Sekiz yüzyıl sonra da Katolik Kilisesi, Havva'nın kızlarının vaizlik kürsüsüne ulaşmalarını reddetmeyi sürdürür. Aynı ürküntüye yakalanmış olan köktendinci Müslümanlar

da, kadınların cinsel organlarını kesip biçerler. Onların yüzlerini başkalarından saklarlar. Kötülükleri taşıyan kaderi savuşturmaktan rahatlamış olan gelenekçi Yahudiler ise, her yeni güne şöyle fısıldayarak başlarlar: “Tanrım, beni kadın olarak yaratmadığın için şükürler olsun.”

İblis Eşcinseldir

1446 yılından itibaren Portekiz’de, eşcinseller doğrudan odun ateşine gidiyorlardı. 1497 yılından itibaren İspanya’da, canlı canlı yakılıyorlardı. Ateş, Cehennem’in alevleri içinde doğmuş olan bu şeytani hayvan soyunun mukadder sonuydu. Yeni keşfedilen Amerika kıtasında ise, serüvenci İspanyol fatihler onları köpeklere parçalatmayı tercih ediyorlardı. Epey eşcinseli böylesine zalim bir cezaya çarptıran Bilbao’lı Vasko Nunez, eşcinselliğin bulaşıcı olduğunu düşünüyordu. Beş yüzyıl sonra, Montevideo başpiskoposunun ağzından aynı sözü ben kendim duydum. İlk İspanyol fatihler tarihin ufuklarında görünmeye başladıklarında, sadece Aztekler ile İknalar, dinci kökenli imparatorlukları bünyesinde eşcinselliği ölüm cezasıyla cezalandırıyorlardı. Amerika kıtasının diğer sakinleri, eşcinselliğe hoşgörüyle bakıyor, hattâ bazı yerlerde bayramını bile yapıyor, hiç bir zaman yasaklama yahut baskı altında tutmuyordu. Bu tahammül edilemez kışkırtma, ilâhî öfkeyi harekete geçirecekti elbette. İşgalcilerin gözünde, çiçek, kızamık ve grip gibi yerli halkın bilmediği ama onları kırıp geçiren âfetler, Avrupa’dan değil, Tanrı’nın iradesinden geliyordu. Tanrı böylece, doğa karşıtı alışkanlıklarına kendilerini doğallıkla salıveren yerli halkların kötü yollara düşmelerini cezalandırıyordu. Ne Avrupa, ne Amerika ya da başka bir yerde, işkence yahut ölüm cezasına mahkum edilmiş eşcinsellerin sayısı belirlenmiştir. Bu konuda uzak geçmişle ilgili hiç bir şey bilmediğimiz gibi, günümüzle ilgili çok az bir şeyler biliyor, yahut neredeyse hiç bir şey bilmiyoruz. Nazi Almanyası’nda, bu

Üçlü Konser. Detay

“doğaya hakaret sapıklığından suçlu soysuzlar” üzerlerinde pembe renkli bir üçgen işareti taşımak zorundaydılar. Onlardan kaç tamerküz kampına gönderildiler? Kaç oralarda öldü? On bin... elli bin? Hiç bir zaman bilinmedi. Kimse onların sayısını saymadı; neredeyse onlardan bahis bile edilmedi. Kökü kazınan Çingeneler’in sayısı hakkında da daha fazla bir şeyler bilinmiyor. 18 Eylül 2001 tarihinde Alman hükümeti ile İsviçre bankaları, “Büyük kıyım’ın kurbanları arasında eşcinsellerin sayılmaması keyfiyetinin düzeltilmesi” ne karar verdiler. Böylece yapılmamış şeyin düzeltilmesi, yarım yüzyıldan fazla sürdü. Yani bu tarihten itibaren, Auschwitz yahut başka toplama

kamplarından sağ çıkan eşcinseller — eğer, tabii, öyle çıkanlar olduysa —, artık bir tazminat talep etmeye hak kazandılar.

İblis Kızılderili Yerlidir

Yeni Dünya’nın fatihleri, Avrupa’dan kovulan İblis’in Amerika kıtasına sığındığının farkına vardılar. Gece gündüz ateşli dudaklarının öpücüğüyle yaşayan Karaip Denizi’nin bu adaları ve sahillerinde vahşi insanlar, Şeytan’ın onları dünyaya getirdiği tarzda en basit biçimde yaşıyorlardı. Güneşe, toprağa, dağlara, ırmaklara ve Tanrı kılığına girmiş diğer cinlere tapınıyor, günün her saatinde ve hiç bir baskıya konu olmayacak biçimde sürdürdükleri tensel günaha “oyun” adını veriyorlardı. Bu insanların Tanrı’nın On Büyük Buyruğu’ndan, Yedi Eylem’den, Yedi Büyük Günah’tan haberleri yoktu. Günah sözünün anlamını bilmedikleri gibi, Cehennem’den de korkuları yoktu; okumayı bilmedikleri gibi, mülkiyetten ya da başka bir haktan bahsedildiğini hiç duymamışlardı. Bu yetmezmiş gibi, birbirlerini yamyamca yemek huyları vardı, hem de canlı canlı! Amerikan kıtasının fethi, uzun ve zor bir şeytan çıkarması işini oluşturdu. İblis bu topraklarda o kadar derinlerde temellenmişti ki Kızılderili yerlilerin, Meryem Ana’nın

önünde sofuca diz çöker numarası yaptıklarında asıl tapındıkları, Meryem'in ayaklarının altında ezdiği ylandı ve de Kutsal Haç'ı öptüklerinde gördükleri hiç de Tanrı'nın Oğlu değil, asıl kutsadıkları, yağmur ile toprağın buluşmasıydı. Fatihler İblis'in Tanrı'dan haksız biçimde kaptığı altın, gümüş ve çok sayıda başka zenginlikleri Tanrı'ya iade ederek görevlerini yerine getirmişlerdi. Ganimeti geri almak kolay iş olmadı. Bereket versin ki zaman zaman yukarıdaki onlara bir el veriyordu. Cehennem'in efendisi, İspanyollar'ın Cerro Rico de Fotosi'deki gümüş madenlerine ulaşım yolunu kesmek için bir kanyonda pusu kurduğunda, baş meleklerden biri göklerden inerek İblis'i unutulmaz biçimde pataklamıştı.

İblis Karaderilidir

Kara, tıpkı günah gibi, karanlıklar gibi ışığın ve safiyetin düşmanıdır. Marco Polo, yolculuklarının ünlü anlatısında, Zanzibar'da oturanlardan söz eder: "Çok büyük bir ağızları, kalın dudakları ve bir maymun burunları vardı. Çıplak dolaşıyorlardı ve tümüyle karaydılar; öyle ki eğer dünyanın başka bir bölgesinde görünüverseler onların şeytan oldukları zannedilirdi." Üç yüzyıl sonra İspanya'da Lucifer, vücudu siyaha boyanmış ve bir ateş arabasına binmiş olarak komedilerde yahut şenliklerde sahneye çıkıyordu. Onunla her zaman mücadele eden Azize Thérèse de Jesus, ondan hiç bir zaman kurtulamadı. Lucifer bir gün onun yanında durunca, onun "tikindirici bir zenci çocuğu"olduğunu gördü. Bir başka sefer Azize, onun kara vücudundan muazzam bir kırmızı alev çıktığını, bir yandan da Azize'nin dua kitabının üzerinde oturduğunu ve duaları yaktığını gördü. Afrika ile Avrupa arasındaki değiş tokuş kısaca anımsanırsa, 16, 17. ve 18. Yüzyıllar'da Afrika esir satıyor, tüfek alıyordu. İş gücüyle şiddetin takası. Tüfekler cehennem kaosta düzeni sağlıyor, kölelik de kurtuluşa doğru bir

ilk adımı oluşturunuyordu. Kara derililer kızgın demirle yüzlerinden yahut göğüslerinden damgalanmadan önce, üzerlerine kutsanmış su fışkırtılıyordu. Vaftiz işlemi İblisin kaçmasına neden oluyor, bu boş vücutların içine bir ruh üfürüyordu. Sonra, 19. ve 20. Yüzyıllar boyunca Afrika, İncil kitaplarına takas olarak altın, elmas, deri, mermer, kauçuk ve kahve sundu. Laflara karşı ürünler. İncil'in okumasının, Afrikalılar'ın Cehennem'den Cennet'e yapacakları yolculuğu kolaylaştıracağı düşünülüyordu. Ama bu arada Avrupa, onlara okumayı öğretmeyi unutmuştu.

İblis Yabancıdır

Suçölçer âlet bize, göçmenin işlerimizi çalmak üzere geldiğini gösterir; tehlikeölçer âlet de, alarm zilini çalar. Göçmen eğer fakir, genç ise ve beyaz değilse, uzaklardan gelen bu münasebetsiz, yoksulluk, karmaşa yaratmaya eğilimi ve ten rengi nedeniyle ânında mahkûm edilir. Ama ne olursa olsun, yani fakir, genç ve esmer olmasa bile gelişi hoş karşılanmaz, çünkü ücretin yarısına, iki misli çalışmaya hazırdır. Korkuların hâkim olduğu bir ortamda işini kaybetme korkusu, insanın en çok ödünü patlatan şeylerden biridir. İşsizliğin, ücretlerdeki düşüşlerin, güvensizliğin yahut diğer âfetlerin sorumlularını itham etme ânında da göçmen korkuluk yerine geçer. Eskiden Avrupa, askerlerinin, esirlerinin, açlıktan ölen köylülerinin kaderini dünyaya yayıyordu. Sömürge serüvenlerinin bu girişimcileri, Tanrı ticaretinin gezgin satıcıları gibi tarih sayfalarında kaldılar. Onlar, barbar halklara yardım getiren uygarlığı temsil ediyorlardı. Günümüzde bu yolculuk, ters yönde yapılıyor. Güney'den Kuzey'e doğru gelen yahut gelmeye teşebbüs edenler ne dişleri arasına sıkıştırılmış bıçak, ne de omuzlarında tüfek taşıyorlar. Onlar, limon gibi suyu çıkarılmış ülkelerden geliyorlar, tek amaçları bir iş yahut bir

Üçlü Konser. Detay

Üçlü Konser. 1665-66. Tuval üzerine yağlıboya, 72.5x64.7 cm.

ekmek kapıcığı kotarabilmek. Sömürgeciliğin kötü serüvenlerinin bu girişimcilerine İblis'in habercileri gözüyle bakılıyor. Uygarlığa saldıran barbar halklar!

İblis Fukaradır

Siz yemek yerken yalanıp dururlar; siz uyurken sizi seyrederek: fukaralar pusuda sizi gözetlerler. Her birisinin içinde bir suçlu, hattâ bir terörist gizlenir. Kimi insanların mülkleri, daha büyük sayıda olanların kötü niyetlerinin tehdidi altındadır. Bu bilinen bir şey: Dünya, yiyecek yemeği olmayanlarla uykusu kaçanlar arasında bölünmüştür. Yol yöntem bilenlerin binlerce yıldır tedirgin edilen adaları yoksulluk denizlerinin ardarda gelen dalgaları arasında sıkıştırılmıştır. Denizin çalkantısı homurdanıp duruyor ve sürekli uyarı hâlinde yaşamayı mecbur kılıyor. Korkunun esirlerinin barikatlar gerisinde sığındıkları muazzam hapisaneler olan günümüzün kentlerinde kalelere evler, zırhlara gysiler

deniyor. Sıkıyönetim durumu. Dalgın olunmayacak, korunma azaltılmayacak, kimseye güvenilmeyecek. İstatistikî olarak, bundan kaçamazsınız; er geç başınıza bir saldırı, bir kaçırma, bir tecavüz yahut bir suç gelecek. Ünü kötü mahallelerde, gölgede saklanmış, kıskançlıktan çatlayan, başarısızlık acısıyla yutkunan kişiler, gelecekte başınıza gelecek felaketin nedeni olacaklar. Onlar serseriler, baldırı çıplaklar, sarhoşlar, uyuşturucu tutkunları, suçluluk tohumları yahut kepazeler, zavallı yoksullardan başka kimseler değil: Dişsiz, umutsuz, yarinsız! Onları kimse beğenmiyor ama bu tavuk hırsızları dünyaya başarılarının yolunu yön temini öğreten üstatları mütevazı biçimde taklit ederek yapabildikleri kadarını yapıyorlar. Kimse onları anlamıyor ama toprağı kirleten, havayı ve suyu zehirleyen, ücretleri boğan, istihdamı katleden ve ülkeleri yalnızlığa iten modern zamanların o kahramanlarından esinlenerek, örnek vatandaşlar olmaya hevesleniyorlar.

(Le Monde diplomatique, Ağustos 2005.)

Paris Yanarken

Halim Togan —

Daha çok entegrasyon daha çok insanlık, daha çok şefkat, anlayış, "öteki"ne saygı, hak tanıma, eşitlik filan değil, her şeyden önce daha az tekel kârı, daha az kapitalist rekabet, daha az çalışma, çalışanların sırtından daha az — iş verene maliyeti daha çok — verimlilik, vb.'dir.

Fransa'da sorun Fransızlar-Magripliler (Cezayirli, Tunuslu, Faslı, vb...) sorunu değildi. Öyle sanıldığı için, Fransa, yurtdaşlarını (evet, yabancı nüfusun büyük bölümü Fransız yurtdaşı) "entegre" edemiyor deniliyor. Entegre etmek, yani "öteki"ni, birlikte uyum içinde yaşayabileceğin kadar kendin gibi kılmak... Kulağa da, vicdana da hoş geliyor, değil mi? Ama doğru değil. *Birlikte uyum* içinde yaşayabilmek için "öteki"nin o kadar da *kendin gibi* olmasını istemekten vazgeçmen gerekir. Öteki, adı üstünde, senin gibi olmadan sen onunla, o da seninle uyum içinde nasıl yaşayacaksınız? Sorun bu. Yani sorun, Magripli'nin entegrasyonu sorunu değil. Fransızın kendi kendisiyle — ya da Fransızın Fransızla — ilişkisine dair çok daha temel ve vahim bir sorun var işin içinde. Ekonomik/siyasal sistem sorunu. Bütün Avrupa bu sorunu yaşıyor.

Magriplilerin sorunlarını Fransa'nın şu, bu geleneğine, Fransızların bencilliğine, kibirine, ırkçı takıntılarına vesaire bağlamak, asıl nedeni saptırıp üzerini örtmeye vesile oluyor. Asıl neden Fransa'da ve bütün Avrupa'da geçerli ekonomik siyasal yapıdır. O yapının içerdikleri ve içermedikleridir.

Sistem (buna kapitalizmin neo-liberal versiyonu demenin hiç bir anlamı yok, çünkü neo-liberalizmi doğrudan kapitalizm dayatıyor. Neo-liberal olmayan, olmayabilecek bir kapitalizm, uzun bir süredir — ve bundan sonra da daha uzun bir süre için — çelişkisini kendi içinde taşıyan bir tanımdır) öz be öz Fransız mı, eski sömürge artığı Mag-

Resim Sanatı (Alegori). Detay

ripli mi diye bakmadan herkesin hiçe sayılması yönünde işliyor. Herkes hiçe sayılınca, dışardan kalkıp gelmiş, büyük şehirleri kuşatan acayip uydu kentlerde maddî manevî sefalet içinde yaşamaya sürülmüş onca — 5 milyona yakın — Magripli'nin kendileri ya da çocuklarının, torunlarının kitlesel işsizlik, yetersiz sosyal güvenlik ve vahim gelecek kaygusu ortamında haydi haydi hiçe sayılması kaçınılmazdır. Müslüman Magripli'nin, Hristiyan ve beyaz Fransızlarca dışlanması — poliste, resmî kurumlarda farklı muamele, ihmâl, daha çok işsizlik, vb... — beyaz Fransızların ezici çoğunluğunu da bugünün ve kısa/orta

vâde geleceğin sosyal imkânlar potansiye-linden dışlayan süreçlerin bir türevidir. O nedenle de, daha çok "entegrasyon"la önü alınabilecek ya da düzeltilebilecek bir şey değildir.

"Dışardan kalkıp gelenler" dediklerimizin anaları babaları ve onların da büyükleri bundan otuz, otuz beş yıl önce zamanın Ortak Pazar üyesi Fransa'nın sanayî bölgelerinde işçi ücretlerinin düşük tutulmasını sağlayacak yedek işçi ordusu olmaya getirilmişti. O sanayiler yeni liberalizmin gerekleri ve yeni teknoloji sayesinde hemen hep çöktüler; Magripli, hemen hepten, maaile, ortada kaldı. Yalnız o mu? Bugün emek piyasası Fransız'ın Magriplisi kadar beyazı için de çok dar. Herkesin işi ve geçimi arslanın ağzında. Kim neyi kimle paylaşacak? Ne kadar paylaşabilir? Yirmi yıldır buna bir çare bulunabilmiş değil, "çare" diye de akla gelen ne varsa hepsi, emeği ile geçinen milyonları

daha da çaresizliğe itmeyi öngörüyor. Faşist Le Pen ve adamları bunu fırsat bilip yabancılık düşmanlığını körükliyorlar, mevcut durumdan aşağılık sosyal ve siyasal demagojilerine pay çıkartıyorlar. Yufka yürekli liberaller, baştaki orta sağ ya da orta sol hükümetleri Magripliler'in haklarını hafife almakla, uğradıkları haksızlığa göz yummakla suçluyorlar. Sosyalistler — komünistlerin de bir bölümünü yedeklerine alıp — yıllar yılı kendi izledikleri ekonomik/sosyal politikalar Shirac ya da Sarkozy gibilerinin politikalarının aynısı olduğu için ve bundan sonra da ola ki iktidara gelirlerse başka türlüünün ellerinden gelmeyeceğine bugünden karar vermiş olduklarından, ağızlarında boş laf gevelemekten başka bir şey yapmıyorlar. "Marjinal" denilip küçümsenen, %5 civarında bir oy potansiyeline sahip "aşırı sol" parti ve hareketlerden başka sorunun kökünden söz eden (Kapitalizm öldürür!) yok!

İşsizlik oranı bütün Fransa'da %10, Paris'in kuzeyinde olayların ilk patladığı yörede onun birkaç katı. "Öz Fransız" ne yap-sın? Çalıştığı işin haftada birkaç gününe denk düşen gelirinden bir birimi — Fransa'nın millî gelirinden kendine düşen paydan belli bir payı — Magripli'ye mi devretsin..? Yapılacak şey en başta o, tabii, son tahlilde.*

Ama nasıl?

Ayaklanıp orayı burayı ateşe veren Magripli delikanlılar arasında işsizlik kimi yerde %40 oranına kadar varmışken Fransa ortalaması da %10 gibi yüksek bir düzeyde seyrediyorsa, bu, "beyaz" Fransız çoğunluğun da sistem tarafından taşın altına itilmiş olduğunun kanıtı değil midir?

Sistemde daha çok entegrasyona yer yok. Bu kadar basit!

Fransa'da Magripli'nin sorunu, geçen bahar yeni ve mutasavver AB "anayasası"nı Hayır! oyu ile öldüren Fransız'ın da sorunudur, bir başka deyişle. Hiçe sayılan Fransız da Anayasa'ya red oyu vererek, içinde yaşadığı ve

*Sorunun salt bu tür bir "paylaşım" sorunu olmadığını bilip hatırlayarak, tabii. Bakınız: *Kızılçık*, sayı 23, "Eşitsizliğin özgürce paylaşımı."

Resim Sanatı (Alegori). Detay

bundan sonra da yaşayacağına dair kendisine "anayasal teminat"(!) verilmek istenen koşullara itiraz edince kıyamet kopmuştu. (Sahi, halklar kendilerine sunulan bu tür şeyleri reddedince neden hep kıyamet kopuyor?)

Daha çok entegrasyon daha çok insanlık, daha çok şefkat, anlayış, "öteki"ne saygı, hak tanıma, eşitlik filan değildir. Daha çok entegrasyon, her şeyden önce, daha az tekel kârı, daha az kapitalist rekabet, daha az çalışma, çalışanların sırtından daha az — iş verene maliyeti daha çok — verimlilik, vb.'dir. Fransa'da yaşayan ve

çalışan herkes için daha çok ve daha az yorucu iş, daha çok gelir, sağlık, eğitim, boş zaman, eğlence... demektir. Hiç kimsenin, Magripli ya da Fransız, yok varsayılmadığı, birlikte yaşadığımız insanların yüzde bilmem ne kadarı — %10 ya da 20, ya da 1, neyse — aramızda olmasaydı daha iyi yaşardık duygusuna yer vermeyecek koşulların yaratılması ve sürdürülmesidir. Kısacası, kapitalist ekonomi ve siyaset tahakkümünün bütün toplumun sırtından kalkması perspektifinin bugünden ufukta görünür olması demektir.

Fransa halkı beyazıyla, Magriplisiyle bir arada taşı bir gayret üzerlerinden atmadan ne hep birlikte, ne de ayrı ayrı rahat yüzü görebilecek. Magripli'yi beyaz Fransızın kibriyle, bencilliğiyle karşı karşıya getiren o ki-bir ve o bencilik değil gerçekte; bütün kıta Avrupası'nda geçerli maddî koşullar ve o koşulların estirdiği ideolojik hava. (5-10 yıl öncesinin Hollanda'sından bugünün, sokaklarında yabancı dil konuşulmasını yasaklamanın eşğine varmış Hollanda'sına nasıl gelindi? Danimarka gibi bir ülkede yabancı düşmanlığının tırmanışta olması ne demektir, düşünebiliyor musunuz?) Magripli gencin işsizlikten, bunun sonuçlarıyla gün be gün yüz yüze kalmaktan duyduğu öfkedir isyanının asıl belirleyici nedeni; adı ya da esmer teni yüzünden ona iş verilmemesi değil. İş herkesin elinden nasıl çekilip alınmıştır, niye herkese iş yoktur, ona bakmak lâzım. Otuz yıl önce pekâlâ iş vardı. Bugün yok. Niye yok?

Beyaz Fransız'a da yok.

Birileri bu ikisini karşı karşıya getirip çatıstırıyor ama kim? Nasıl? Niçin?

Kaldı ki, böylesi koşullarda iş bulamamaktan şikâyetle, iş bulunduğunda, ya da "Al işte sana iş, çalış, çalışmazsan öl!" dercesine önüne fırlatıldığında yaşanacak hayattan da şikâyet mündemiçtir... "Daha neler! Bulduğunu bunmaya mâzeret aramanın âlemi mi var şimdi?" mi dediniz? Bulduğunu bunmamaya mahkûm edilmiş insanlar topluluğu kanınıza dokunmuyorsa, öyle dersiniz. Bu mudur "Avrupa değerleri"nin varıp varacağı yer? Domuz bağlasan durmaz koşullarda yaşayıp da "bulduğunu bunan" Magripli gencin isyanında insan denilen soyutlamaya değil, dünyada yaşayan gerçek insanların muazzam çoğunluğuna reva görülen muameleye isyanın kendisini görmüyor musunuz?

O olaylar sırasında on gün içinde Paris'te ve ülkenin başka şehirlerinde bir kaç on bin otomobil ateşe verildi. Bu isyan filan değil, serkeşliktir, haytaların gemi aızıya almasıdır diyenler oldu. İsyanın adını değiştirmek ne-

yi değiştiriyor? "Hayta"lar gökten zembillerle mi döküldüler Paris'in varoşlarına? Araba yakmaktan zevk duyan ruh ve kafa yapısı nerede, nasıl oluşmuştu? Hangi koşulların ürünüydü?

Sistem değişmeden, yani Fransız Fransız'a, Avrupalı Avrupalı'ya, dünya "Avrupa"ya "entegre" olmadan yangının sonu gelmez, gelmeyecektir. Belki gelir ama, sözgelimi Fransa gibi bir ülkede dahi közü yıllardır sönmek bilmeyen, bu gidişle de hiç sönmeyecek bir tür FAŞİZMLE birlikte gelir. Magripli'nin yaşadığı koşullarda beyaz Fransız'ın iliğine işlemiş o bir tür "faşizm" ile uğraşıp durmakla da bir yere varılamaz. O "bir tür faşizm"i besleyip azdırarak Magripli'nin hayta damarını azdıran, neo-liberal globalizmin marifetleridir. *Onlarla* uğraşmak gerekiyor. Neo-liberal globalizmin marifetleriyle neo-liberal globalizm zemininde onun sınırları içerisinde uğraşılamaz.

Sorunu böyle irdelemeyen bütün yaklaşımların ne kadar yüzeysel ve boşuna olduğunu önümüzdeki yıllarda üzerimize varacak gelişmeler gösterecektir.

"Sorunun temelindeki soru şu:" deniliyordu geçende basında çıkan bir yazıda, "İkinci, üçüncü kuşak göçmenler — özellikle de Müslüman göçmenler — Avrupa yurtdaşı olacak mı? Kendilerine onları eşit yurtdaş kılacak şartlar tanınacak mı? Bunun için gereken siyasî ve sosyal kanallar açılacak mı?" (Nilgün Cerrahoğlu, *Cumhuriyet*, 7 Kasım 2005.)

Dünyaya amuda kalkıp bakmanın tipik örneği işte. Sorunun vazasını çözüm zanneden anlayış ya da iyi niyetli akıldanelik...

Paris'te çıkan yangın sönmedi mi?

Söndü, ama için için sürüyor. Yarın yine bir yerde, Fransa'da ya da Avrupa'nın kimbilir hangi yöresinde, yeniden parlayacak. Kapitalizmin çanına ot tıkanmadan "eşit yurtdaşlık" hayaldir. Hattâ, bırakın eşit yurtdaşlığı, "yurtdaşlık" kavramının kendisi dahi gerçeklik zemininde problemli olmaya başlamıştır.

Hayal gücü, boşa harcanmak yerine, kapitalizmle kavganın yoluna seferber edilmeli.

Resim Sanatı (Alegori). 1666-67.
Tuval üzerine yağlıboya, 120x100 cm.

Almanya'da Sol Parti— Avrupa'da Sol Parti

Benzer Olguların Farklı Anlamları

Güray Öz —

Farklı olgular farklı sonuçlar doğurur. AB mi Avrupa'daki devrimci gelişmeleri belirleyecek ve söndürecek, yoksa AB ülkelerindeki devrimci gelişmeler mi AB'nin varlığı, anayasası, yasaları ve gittikçe etlenip butlanmakta olan sıkı, militer ve neo-liberal politikalarıyla kapışacak, çok uzun olmayan bir erimde ortaya çıkacak

Savaş sonrası kurulan Federal Alman Cumhuriyeti'nin, çok uzun olmayan tarihinin en sıkıntılı seçimlerinden birisi daha sonuçlandı. Bir partinin tek başına iktidarına ya da alışılmış koalisyon formüllerine olanak tanımayan bir tablo ortaya çıktı. Neo-liberal politikaları savunabilmek, sürdürebilmek için, muhafazakarlarla, neo-liberal politikalara teslimiyetini kendisi de itiraf etmiş “sosyal demokratlar”, bir “Büyük Koalisyon” kurmaya karar verdiler. Gerçekte Almanya'da da öteki Avrupa ülkelerinde de neo-liberal politikaları savunmak son yirmi-otuz yıla göre oldukça zorlaşmıştır. Mutlu yılların geçmek üzere olduğu anlaşılıyor. Avrupa'nın iki önemli ülkesinde olup bitenler, Fransa'da varoşların ayaklanması, Almanya'da hesap dışı bir sol hareketlenmenin parlamentoya yansıyacak gücü elde etmesi ve bugüne kadar sosyal kazanımlarının tırtıklanmasına sessiz kalan yığınlarda bir hareketlenmenin ortaya çıkması bunun işaretlerindendir. Benzer gelişmeler şimdi İtalya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde beklenmelidir.

Bu gelişmeler arasında herhalde Almanya'da bir Sol Parti'nin 54 milletvekili ile parlamentoya girmesinin özellikle ele alınması gerekiyor. Sol Parti gerçekte birleşmeyi planlayan iki ayrı partinin seçim ittifakı-

Dantelacı Kadın, Detay.

dır. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin iktidar partisi SED'nin (Sozialistische Einheitspartei Deutschland-Almanya Sosyalist Birlik Partisi) devamı Demokratik Sosyalizm Partisi PDS'in, gayr-i memnun sosyal demokratlar ve bir grup sendikacının kurduğu WASG (Seçim İçin Sosyal Adalet

Partisi) ile birlikte seçime girebilmek için ismini değiştirmesiyle ortaya çıktı. Bu, PDS'in eski DDR topraklarındaki eyaletlerde ikinci, üçüncü, bazen birinci parti konumu ile batı Almanya'daki hoşnutsuz kitlelerin oylarını birleştirme çabasıydı ve başarıya ulaştı. Kuşkusuz bu başarıda Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD'nin eski başkanı ve ilk Schröder hükümetinin maliye bakanı Oskar Lafontaine'nin ciddi katkısını da hesaba katmak gerekir. Lafontaine, Schröder hükümetinin neo-liberal politikalarıyla uyum sağlayamadığı için, bakanlıktan ve parti başkanlığından istifa etmişti. Uzunca bir süre aktif politikadan uzak duran, ama yazdığı “Yürek Solda Atar” adlı kitabıyla gündemde kalmayı başaran Lafontaine uygun bir zamanlamayla WASG saflarında politikaya geri döndü. PDS WASG seçim ittifakının da mimarlarından olan Lafontaine, PDS'in karizmatik lideri Gregor Gysi ile birlikte iyi bir seçim propagandası ile

Dantelacı Kadın, 1669-70. Tuval üzerine yağlıboya. 24.5x21 cm.

yeniden parlamentoya girmeyi başardı. Ortak parlamento grubunun başkanlığını da Gysi ile ortaklaşa üstlenen Lafontaine, Keynezyen politikaları savunan bir sol sosyal demokrat.

Demokratik Sosyalizm Partisi ise içinde komünistleri de barındırmakla birlikte hızla sosyal demokrasiye doğru kayan “yeni tür” bir parti. “Yeni tür” parti tanımını bilerek kullanıyorum. Neo-liberal politikaların sarstığı dünyada solun derin etkilenme içindeki arayışlarına cevap arayan kesimlerinin örgütlenme tarzlarını ve programatik arayışlarını ifade ediyor bu tanım. Programlar da tarzlar da ağırlıkla eklektik özellikler taşıyor. Düzenle uzlaşma arayışlarının ağır bastığı bu tür partiler tüm iyi niyetlerine rağmen düzenle çatışma paradigmalarını hızla yitiriyorlar. PDS de bu türden partilerden.

Almanya'daki son siyasal gelişmeleri anlamaya ve anlatmaya çalışırken, WASG'nin düzenin darbelerine karşı çıkarak, ama geldiği yerin alışkanlıklarını muhafaza ederek, sağdan sola doğru, PDS'in ise kendisini özellikle reddeden muhafazakar dokuya kendini kabul ettirme çabası içinde soldan sağa doğru ilerlediğini söylemek, birebir bir tanım olarak kabul edilmemek koşuluyla, mümkündür.

Sol Parti'nin Almanya'da politika sahnesini etkileme gücü var mı? Çok güçlü görünmekle birlikte içinden çürük Büyük Koalisyon'a karşı etkin bir muhalefet yürütebilir, artık neo-liberal politikalara tümüyle teslim olmuş Sosyal Demokrat Parti kadrolarını etkileyebilir mi, daha da önemlisi, gerçek muhalefeti sokakla birlikte yaratabilir mi, zaman gösterecek.

Sol Parti.PDS'in aynı zamanda Avrupa Sol Partisi'nin kurucusu olmak gibi bir özelliği de var. Yukarıda denediğimiz ve Sol Parti'ye aktif ve devrimci bir rol biçtiğimiz tahlil gerçekçi olmayabilir, ama en azından böyle bir olasılığın varlığı teorik olarak önümüzde duruyor. Sol Parti'nin ebeliğini yaptığı Avrupa Sol Partisi için ise aynı tahlili yapamıyoruz. Almanya'da Sol Parti'ye yelkenini dolduran dinamikler, olgular ve olaylarla Avrupa Sol Partisi'nin varlık nedenleri benzeşmiyor. Avrupa Sol Partisi var olma gerekçesini Avrupa Birliği'nin statükosuna, AB'nin çizdiği çerçeveye borçlu. Avrupa Birliği ön kabulüne dayanıyor. Avrupa ülkelerindeki devrimci, sol, komünist partilerin enternasyonal bir dayanışması olmak yerine AB ön kabulüne dayanan bir vizyonla hareket etmeyi programlaştırıyor.

AB ön kabulünün kuşkusuz AB'nin kendine biçtiği misyonla yakın ilgisi var. AB Anayasası'nın Fransa ve Hollanda'da reddedilmiş olması, bu ülkeler halklarının anayasanın neo-liberal içeriğine ciddi itirazları olduğunu gösterdi. Avrupa'nın sol partilerinin ve çevrelerinin anayasaya karşı yürüttükleri mücadelenin alınan sonuçta büyük payı var. Bu arada Avrupa Sol Partisi içinde yer alan Fransız Komünist Partisi'nin etkisi de yadsınamaz. Ama AB misyonu bu anayasayla sınırlı değil ve anayasanın reddiyle askıya alınmış hiç değil. Tam tersine anayasada yazılı hâle getirilmiş misyona uygun adımlar atılıyor, gerekleri tam gaz hayata geçiriliyor. AB kendisini neo-liberal piyasa ekonomisi ile tanımlamakta ve bu çerçevenin dışındaki her türlü itirazı sistem dışı saymaktadır. Sistem içi itirazlar ise genel kabul görmektedir. Avrupa Sol Partisi'ne ayrılmış alan da bundan ibarettir. Avrupa Birliği ülkelerinin ve AB'nin şimdi önüne koyduğu görev neo-liberal küreselleşmenin önündeki eski dönemden kalma sosyal devlet kırıntılarını tasfiye etme görevidir. Buna uluslararası görevler ve militer yapı eklenecektir.

Avrupa Sol Partisi'ni bekleyen tehlike de, işte bu ön kabullerle, bu yapıyla sistemin içinde "emeğin Avrupası" hayaliyle, sloganıyla yetinmek olacaktır. Aynı tehlike, kuşkusuz Avrupa Sol Partisi'ni oluşturan partiler, bu arada kurucu parti Alman Sol Partisi için de geçerli. Alman Sol Partisi de

harekete geçmediği takdirde kısa süre içinde ehlileştirilecek, sistem içinde "çözümler" aramaya yönelecektir. Bu eğilimin ipuçları bu partide yeteri miktarda bulunuyor. Yine de Almanya'nın iç dinamikleri bu partiye başka ve devrimci bir alternatif olanağını da sunuyor. Avrupa Sol Partisi ise Birliğin meşrûluğunu kabul eden programı, Birliğin varlığını kabule dayanan yapıyla kendini inkâr eden bir "parti" konumundadır.

Bir diğer önemli nokta Avrupa Sol Partisi'nin dışındaki solun, Birliğin varlığına, emperyalist özüne yönelttikleri eleştirilerin Avrupa Sol Partisi tarafından kabul görmemesidir. Avrupa'da bu partinin solunda partiler var ve onların önemli özelliklerinden birisi AB'yi reddetmeleri, içinde bulundukları bu emperyalist yapıyla hem kendi ülkelerinin devrimci geleceği, hem de AB'nin emperyalist hevesleriyle karşı karşıya kalan ülkeler açısından mücadele etmeyi programlaştırmış olmalarıdır. Alman Sol Partisi bu resim içinde yine şanslı sayılabilir. Çünkü Almanya'da özel koşullar altında Sol Parti kendi dışındaki solun da genel desteğini kazanmış durumda. Bu desteğin ne kadar süreceği Sol Parti-PDS'in tutumuna bağlıdır. Almanya'daki sol içi tartışmaların odak noktasını da bu olgu oluşturuyor.

Bu tartışmanın Avrupa Sol Partisi'ne taşınması ise pek olanaklı değil. Çünkü tartışmanın ön şartı nasıl Almanya'da sistemle uzlaşmamak, ona karşı sokakla ortak bir muhalefet geliştirmek, yani sistemle, mevcut yapıyla kavga etmek, bir devrimci perspektifin kapısını açıyorsa, (Fransa'da son olaylarda sokakla herhangi bir bağ kurmaya FKP'nin özel bir özen göstermesi ilgi çekici ve üzücüdür) Avrupa Sol Partisi'nin varlık nedenini AB'nin varlığı ile ilişkilendirmiş olması da bu partinin bir devrimci perspektife sahip olmasını olanaksız kılıyor.

Peki bu ikisi birbirinden ayrılabilir mi?

Farklı olgular farklı sonuçlar doğurur. Ama sonuçta Almanya AB'nin en önemli ülkelerinden birisidir ve AB mi Avrupa'daki devrimci gelişmeleri belirleyecek ve söndürecek, yoksa AB ülkelerindeki devrimci gelişmeler mi AB'nin varlığı, anayasası, yasaları ve gittikçe etlenip butlanmakta olan sıkı, militer ve neo-liberal politikalarıyla kapışacak, çok uzun olmayan bir erimde ortaya çıkacaktır.

Latin Amerika'daki Gelişme

Ömer Bedri Canatan —

Hareketin bazı ülkelerde "sosyalist" etiketli olması sonucu değiştirmez. Nihâî olarak bu hareketleri, halkların kendi deneylerini geliştirdikleri, kendini yönetme ve kaderini belirleme potansiyelini test ettikleri, somut içerikli bir devrimci pratikten süzüldükleri ve en azından karşı oldukları şeye (küresel emperyalizm) tarihi sınırını gösterdikleri devinim olarak görmek gerekir

Asker ve Gülen Genç Kız. Detay.

Latin Amerika'da hem yeni bir şeyler oluyor, hem de varolan şey yeni bir biçime bürünüyor. Kıta zaten yoksul çiftçilerin azman tarım tekellerine karşı toprak mücadelesi yönünden öteden beri hareketliydi. Bazıları silahlı mücadele temelinde siyaset yürüten bu hareketler, son on beş yılda, sistem içine doğru kayan bir çizgi izlediler ve bu "çözülme" olarak algılandı.

Yoksul çiftçi-köylü hareketlerinin tek başına devrimci mücadelesinin bugünkü dünya koşullarında zaten kendi başına bir değer ifade eden ve gelecek vaadeden bir sistem önermesi olanaksızdır. Bu tür hareketler doğal olarak sınırlı bir zümre çıkarımı — belli bir yörenin veya bölgenin çıkarlarını — temsil etmektedirler. Böyle olduğu için de şimdiye kadar ancak geçici yerel veya bölgesel iktidarlar kurabilmişlerdi.

Köylü macadelelerinin yerel veya bölgesel çıkarları aşan bir perspektife kavuşması, "küreselleşme" denilen yeni emperyalizm ile birlikte imkân dahiline girdi. Bu "yeni" emperyalizm dünya tarımını gelişkin merkez ülkeler lehine yeni ilişkilerle tanzim ederken, büyük ve kitlesel yoksullaşmaya yol açan genel bir yönetime başvurmaktadır ve bu yöntem

her ülkede üç aşağı beş yukarı aynı sonucu vermektedir. Bu gerçeklik "Küreselleşme"ye karşı uluslararası hareketin köylü — çiftçi — temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan "kır"daki bu gelişme sonucu kentlerin kenarlarına uçsuz bucaksız işsiz- evsiz yoksul milyonlarca insan yığılmaktadır. Latin Amerika'da elli yıldır varolagelen bu tabloyu bugün Türkiye, Pakistan, Hindistan, Nijerya vb. hemen her ülkede görüyoruz.

En temel kamusal hizmetlerin özelleştirilmesine kadar derinleşen "küreselleşme", kırdaki ve kentlerde biriken işsiz, evsiz, hasta, çocuk, kadın, öğrenci, işçi, çırak, işportacı, dilenci, vb. gibi eskiden yanyana kullanılması bile imkânsız kavramları birleştiren yoksul "halk" yığınları oluşturdu.

Yoksul köylü ağırlıklı olan halk hareketleri Latin Amerika'da Guatemala, Meksika, Kolombiya, Paraguay, Peru ve El Salvador gibi ülkelerde, salt köylü hareketi olarak güçlenmektedir. Şili, Uruguay, Arjantin, Venezuela ve Bolivya'da ise yoksul köylü hareketi kentlerdeki emekçi sınıf ve "yoksul halk" dinamikleriyle birleşerek tarihsel olarak daha ileri bir eşiği zorlamaya başladılar.

Venezuela'da harekete, salt başındaki adam Hugo Chavez'in sözünden, geçmişinden veya bugünkü coşkusundan ya da iktidarda oluşundan bakılırsa çok şey anlaşılmış olmaz. Bu iktidarı kim, ne yapıp ayakta tutuyor, budur önemli olan. Dünyanın patronuna (ABD) ve onun bu ülkede çıkarlarını kökleştirmiş olan tekellerine karşı, "halk hareketi" olarak gelişen eylemin Yeni Dünya Düzeni, MAI, WTO (Dünya Ticaret Örgütü) gibi isimler altında epeydir dünyayı kasıp kavurmaya çıkmış yeni emperyalist saldırı bağlamında öne çıkan bir mantığı var. Halk hareketinin örgütlü davranış referansı Bolivar'ın eski federe ülkesinin bu parçasında zaten bir gelenek olarak varolduğu için halk (kitle hareketi) kendi kendini örgütleyerek eylemini pekiştiriyor. Eski Bolivarcı devrimci hareketin uzantısı olan MVR dışında Komünist Parti, sosyalistler (MAS, PPT), değişik sol partiler ve ağırlıklı olarak petrol, çelik ve maden sektörlerinde örgütlü

sol işçi hareketi (UNT sendikası) ve hayatında ilk kez "kendi" toprağı olmuş yoksul köylüler, Chavez'in arkasındaki kitlesel "halk hareketi"nin sınıfsal temelini oluşturuyor. Bu hareket devlet topraklarını ve daraltılmış tekelci sınır üstündeki özel toprakları, kendini besleyen bir toplum hedefiyle yoksul köylülere dağıtıyor. (150 bine yakın aileye 2.4 milyon hektar toprak dağıtıldı.) Mahalle, semt ve sokak komiteleri bazında örgütlenmiş aktif 2 milyon aşkın eylemci kendi kendini yönetiyor. Hareket öğrencisine bedava süt ve gıda dağıttığı bir kaç bin okul açtı. Kübalı 12 bin konuk doktorun halka ücretsiz sağlık hizmeti verdiği gezici ve sabit sağlık merkezleri oluşturdu. Milyonlarca insanı okur yazar yaptı. Evsiz yoksullara ev inşa etti. Bankalar ulusallaştırıldı. Fabrikalarda işçi denetimi kuruldu. Çalışma süresi %13 azaltıldı., vb., vb...

Bir diğer gelişme Bolviya'da, Evo Morales'i devlet başkanlığına taşıyan harekettir. "Koka çiftçileri"nin zaferi değil bu. Morales "Sosyalizmin yolu" (MAS) adını almış, sınıf temelli çiftçi bir siyasî hareketin lideri olarak başkan seçilmiş olsa bile, bu güce, programını işçi hareketinin ve kent yoksullarının taleplerini içerecek biçimde genişlettikten sonra ulaşabildi, çünkü sol muhalefetin önemli ve etkin bir bölümünü, kapsamlı kamulaştırma (petrol ve doğalgaz gibi) talepleriyle ortaya çıkan işçiler ve kent yoksulları oluşturuyor. Ne, öyle saf anlamında "köylü", ne "işçi"; burada da "halk" ve karşısında tekeller var.

Öte yandan, Şili'de, sosyalistlerin adayı Michel-

le Bachelet'in başkanlık seçimini kazanmış olması Latin Amerika'da "halk hareketi" niteliğindeki hareketlerin siyasal başarılarından çok daha anlamlı bir gelişmeye işaret ediyor. Michelle Bachelet'in babası Pinoche darbesinde öldürülen bir Allende dostuydu. Bachelet kendisi ağır baskılara maruz kalmış, işkence görmüş, uzun yıllar sürgünde yaşamıştı. Kendi başına, babasız yetiştirdiği üç çocuk anası. Başkan seçilmezden önce Şili'nin savunma bakanıydı; daha önce sağlık bakanı olmuştu. Şimdi, Latin Amerika'nın tarihteki ilk kadın başkanı!

Aynı zamanda bir çocuk doktoru olan bu kadın başkan'ın seçim zaferi, kapitalizme alternatif arayan bir geçmişin (Allende) dirilişini ima etmektedir. Şili'de politikleşmiş bir köylü hareketi de yoktur. Burada solun, sosyalistlerin siyasal yükselişi klasik sınıf mozayikine dayanmaktadır. ABD tekelleriyle bitmemiş bir hesaplaşma yeniden doğmaktadır.

İster köylü-çiftçi temeli ağır bassın, isterse kentlerin emekçi sınıflarına dayansın veya bunların belli reform programları temelinde bütünleştiği "Halk hareketi" olarak gelişsin, Latin Amerika'da yükselen şey her halükârda uluslarüstü en büyük tekellerin egemenliğini kırmaya dönük bir mücadeledir. Hareketin bazı ülkelerde "sosyalist" etiketli olması sonucunu değiştirmez. Nihai olarak bu hareketleri, halkların kendi deneylerini geliştirdikleri, kendini yönetme ve kaderini belirleme potansiyelini test ettikleri, somut içerikli bir devrimci pratikten süzülükleri ve en azından karşı oldukları şeye (küresel emperyalizm) tarihî sınırını gösterdikleri devrim olarak görmek gerekir.

Tercümesini de "yeni dil"den yapmak lazım. Bu hareketler bundan otuz-kırk yıl önce sosyalist sistemin yarattığı iklimten, bazıları da doğrudan desteğinden besleniyordu. Şimdi bu yok. Sadece "halk" gerçeği var. Emperyalizm ve tekelci yardakçıları ile karşı karşıya gelen kitleler var. Ne yapılır, ne yapılamaz, buna bağlı. Bu ülkelerde, her birinin kendi özgün durumu ve gerekçesi olmakla birlikte siyasetin genel kuralı işliyor. Radikal siyaset, ancak radikal bir halk hareketi varsa yükseliyor ve iş görebiliyor. Bu bakımdan da sol siyaseti, *siyasetin* "sollaştırılması" ya da radikalleştirilmesi olarak değil, asla öyle değil, halkın kendi kendine bakışının ve kendini eyleminde var etmesinin kendi somut yaşam ilişkileri temelinde *radikalleşmesi* olarak kurgulamak gerekir.

Brezilya'ya ise ayrı bakmak lazım. Brezilya bambaşka ve çok büyük bir dünya, orada yerinden taş oynasa dünyanın her yerinde hissedilir. Yani sen burada Türkiye'de ne kadar varsan ve halkla birlikte ne kadar radikalleşmişsen, Lula'dan da o kadarını beklemelisin. Fazlasını bekliyorsan, o senin sorunundur. Siyaset hayallerle değil, somut yapılır.

Asker ve Gülen Genç Kız. 1658 dolayları.
Tuval üzerine yağlıboya, 50.5x46 cm.

“Welcome Laik Müslüman Türkiye!”

Kim söylüyor? 3 Ekim günü gece yarısı saatler durdurulduğunda İngiltere dış bakanı, Irak'ta Müslüman kıyımına medeniyet savunusu kılıfı geçirenlerden biri, Ebu Garip işkencecilerinin suç ortağı!

O öyle konuşunca, “Elhamdülillah biz de Müslümanız!” demeden asla laiklik tanımlamasına girişmeyen medeniyet aşığı, özgürlükçü demokrat — Atatürkçü/ilerici, 2. Cumhuriyetçi/liberal, “solcu”/eski “komünist”, vb... — kanaat bülbülleri, bütün gün tuttıkları nefeslerini koyverip rahatladılar.

Oh, yahu..!

Globalleşen dünyada Türkiye'yi ıskalayıp yaya kalmanın eşiğinden dönen Avrupalı dostlarına aklın ve tarihin yolunu seçtiren kadar göbekleri çatlamıştı!

İyi ki onları anlayan akıllı ve tam yetkili dostları vardı Avrupa'nın — kamu ve halkoylarının ne düşündüğüne Avrupa demokrasisinin ilk kuralı gereği boş veren — üst yönetim kademelerinde: “Ortadoğu'da bir felaket olsa, büyük petrol ve enerji krizi çıkarsa Türkiye'yi bünyemize almamış olmaktan pişmanlık duyarız...” (Havier Solana, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 2005.)

İngiliz'in “vin vin”, Fransız'ın “donan donan”, bizimkilerin de onlardan duyduklarını satarak “kazan kazan” dedikleri bu olsa gerek.

Artık yolu açıldı, dışardan içeri oluk oluk para (sermaye) akacak diye bi zil takıp oynamadıkları kaldı. Sermaye akacak gerçi — yolunu bulduktan sonra niye akmasın? — akacak da, akıp geldiğinde burada daha neler olacak, onu hep birlikte göreceğiz.

Sermaye öyledir. Yerlisi (OYAK'lısı, Koç'usu) ya da yabancısı (Oger'i, Ofer'i, Dubai'den olanı, bilmem nerelisi) farketmez. Azı çoğundan, çoğu azından beterdir. Kimin için? Sorun buradadır. Bu nedenledir ki yıllardır, bu dergide, “Türkiye” mi diyorsunuz, *hangi* Türkiye, ya da illa da SINIF diye tutturmuş gelmekteyiz.

Bir de, “emeğin Avrupası” ve “Türkiye'nin emekçileri” adına sevenenler oldu. Neye sevindikleri herkesin malûmu da, niye sevindiler?

Aslına bakarsanız, yıllardır içinde debelen-dikleri “çaresizlik”ten, atâletten sevindiler. Bu ülkenin — ve bu arada bütün dünyanın — insanlarına bağladıkları/bağlayacakları hiç bir umutları kalmadığından sevindiler. Bir süredir moralleri bilhassa bozulmuş, süngüleri düşmüştü. 3 Ekim gece yarısı bir şeyler değişir gibi oldu; boşlukta kalmaktansa İngiliz sicimiyle asılacaklarına sevindiler!

“Sayın Baykal, sen istersen sevinme ama bırak da biz sevinelim... Çocuk değilim diyorsun, keşke olabilseydin, o zaman tahtadan yapılmış oyuncak atımızın sevincini duyabilirdin.”

Kim dedi bunları? Nabi Yağcı, ismi diğer Haydar Kutlu! Tam adamı! (Türkiyeli işverenlerin sözcüsü *Referans* gazetesine verdiği demeçten aktaran *Hürriyet*, 12 Ekim 2005.)

Her şey yerli yerine oturuyor.

Herkes yerini buluyor.

Bu arada kırk yıllık kimi başka komünistler de var, zamanında Haydar Kutlular'a ve benzerlerine demediklerini bırakmamışlar. Şimdi onlar da her şeyi unutmuşlar, geçmişlerini, yirmi otuz yıl önceki özlemlerini, umutlarını, hayallerini hiç hatırlamadan — hatırlasalar da hatırlamazdan gelerek — ellerine tutuşturulan oyuncak atlarının sevinciyle avunuyorlar. “Emeğin Avrupası”ndan, yani Avrupalı olmaktan başka hiç bir umut ufku-muz yokmuş. Emekçiler dar ulusal sınırlar içine hapsolarak kurtuluşa yürüyemezlermiş, daha büyük birlikteliklere, bunlarla sağlanacak “imkân”lara muhtaçmışlar. Marksist solculuk soruna böyle bakmayı gerektiriyormuş...

Laf..!

Bir kere, ulus-devletin dar sınırları içinde kalmaya umut bağlayan kim? Yok değil gerçi öyle düşünen ve de eyleyen bir alay hamakat ehli ama, senin gözün niye yalnız onları görüyor ki? Her AB karşıtı onlar gibi mi? Herkesi aynı torbaya koyup kendi seç-

tiğin “ortak” payda üzerinden ahkâm kesmek ne demek oluyor?

Sorun ulus-devlette, onun sınırlarında filan değil... Sende! Senin yerin mi dar, yenin mi? Hiç düşündün mü? “Daha büyük birliktelikler”in sağlayacağı her “imkân” bugün de senin, senin gibilerin, bizim ve bizim gibilerin, hepimizin elimizin altındadır. Avrupalı emekçilerle, salt emeğin Avrupası için değil, emeğin Türkiye’si için de — eğer derdimiz oysa — bugünden yardımlaşmamıza, dayanışmamıza, enternasyonalist işbirliği, örgütlenme, eylem faaliyetlerine girişmemize bir engel mi var? Hangisi? Söyle!

Evet, dedik ya, eğer derdimiz oysa... Olmadığı besbelli. Öyleyse, ver elini “emeğin Avrupası” yakıştırmasıyla sermayenin Avrupası’na!

Bu “emeğin Avrupası” lâfına hiç bir emekçi kanmıyor da — onların derdi başka: günlük maişet!” — sen niye kanıyorsun?

Avrupa’nın bütün komünist partileri, bir iki önemsiz istisna dışında, ülkelerinin AB’ye üye olmasına karşı çıkmışlardı; Birliğin bal gibi sermayenin Avrupası olduğunu, bunun da emekçiler için ne demeye geldiğini çok iyi biliyorlardı. Sermayenin kendine biçtiği bir varoluş seçeneğini emekçilere önermeyi hiç birisi kendisine, tarihî misyonuna yakıştırmamıştı. Sermayenin Avrupası “emeğin Avrupası” şıkkını içeriyorduy-sa, bunu *onlar* niçin görmemişlerdi ya da gör-düyseler eğer, değerini idrak edememişlerdi?

İnsanın gönlü neredeyse akli oraya kaçar. Gönlünün meyline akli yatmayınca da kendi kendine akla ziyan gerekçeler uydurur.

Sen de en olmadık çevrelerle paylaştığın bir ezber tutturmuşsun, bozulacak diye ödün kopuyor. Birinci Enternasyonal işçilerinin millî sınırların Amerika’dan Çin’e en gündemde olduğu bir dö-

nemde yeni icad acemi telgrafla uluslararası — enternasyonalist — zeminde başardıkları-nın en azından yarısını başarmana da değil, başarmaya kalkmana bugün internet yetmiyor mu? Yasal engeller mi var önünde? Yok. Olsa bile, her yasal engel, her yerde, her zaman, mevcut yasal alan içinde, olmuyorsa gereği göze alınarak şöyle ya da böyle aşılmıştır şimdiye kadar; aşılamadığı kadarıyla da aşma gayreti emekçilerin sınıf mücadelesinin kalıcı kazanımlar birikimine yaramıştır. Yasal engelleri aşmak ya da yasal imkânlar-dan sonuna kadar yararlanmak için ciddî bir gayret içine hiç giriliyor mu bu ülkede ne zamandır? Girilmiyorsa neden girilmiyor? Bunun için de mi, önümüzdeki on beş yıl içinde AB’li olmaya hazırlanmakla sağlanacak “yeni imkânlar”a muhtacız? Bugün burada mevcut imkânların ne kadarından ne kadar yararlanılmakta olduğu ortadayken, “oradan” sağlanacak imkânlardan ne kadar yararlanılacağı umuluyor ki... sorun, eğer, salt umutlanmaktan ibaret değilse?

“Emeğin Avrupası” çocuk oyuncağı bir safsata değilse eğer, onun yolu şimdiden — tüm Avrupa emekçilerinin kendi ülkelerinde verecekleri kavga-yla içiçe — *burada*, bu topraklarda döşenmeyecek midir? Başka nasıl olur? Sözüünü edip durduğun o imkânları sen onun canına okuyasın diye Avrupa sermayesinin Brüksel’deki adamlarının sana altın tepsi içinde sunacağını mı sanıyorsun? Boşuna beklersin. Avrupa’dan umudu kes ki, buralarda kendi göbeğini kendin kesmek için girişeceğin ne gayret varsa, olduğu kadarıyla, bir işe yarasın. Bu bir.

İkincisi, Avrupa Birliği şöyle ya da böyle yarım asırdır var. Giderek üye sayısı arttı, Birlik büyüdü. Her büyüdüğünde emeğin Avrupası için mücadele imkânları oralarda bir o kadar arttı mı? Bir o kadar artmadıysa, ne kadar arttı? Tam tersine, hep

Uyuyan Genç Kız. İki detay.

azaldı. Ne kadar azaldığını sen de çok iyi biliyorsun. Niye artmadı o imkanlar? Niye, hâlen, yıllardır sosyal devletin kökü kazılır, dalları, sürgünleri bir bir koparılıp atılırken, Avrupalı emekçiler yeni teknolojik gelişmeyle beslenen verimlilik artışından yararlanacak yerde mütemadiyen zarar görürken — azalan gelirler, uzayan çalışma saatleri, durmadan âdeta “ilkesel” olarak kötüye giden çalışma ve yaşama koşulları, vb... (yalan mı?) — koskoca AB alanında, çalışanların sınıf mücadelesi yerinde sayıyor? Avrupa işçi sınıfı içinde, gerek eski mücadelecilerle gelenekleriyle bağdaşır, gerekse karşı karşıya olunan vahim ve âcil sorunlarla başetmeye yeter boyutta bir hareketlenme görülüyor mu? Nasıl, ne kadar sağlanacak sana o özlediğin imkânlar sen kendi kendine niyetlenip “Avrupalı” olmaya çıktın diye?

Hâsılı, Avrupa işçi hareketine boşuna bel bağlama. Anla ki iş, hakaten, başa düşmüştür. Neyi kurtaracaksın, ne kazanacaksın orada ve oranın sözde imkânları sayesinde değil, burada ve buranın imkânları neyse ve

sen kendin daha ne imkânlar yaratabiliyorsan o sayede kurtaracak ve kazanacaksın.

Mesele yer sorunu da değil, yen sorunu da. “Yerim” dar/“yenim” dar sorunu... yani irade eksikliği: isteksizlik, acz, verilene razı olup şükretme, yetmeyince bir iki sözde dayılanıp ardından pısmı, ödlelik, şikâyet üstüne şikâyet, atâlet... Düpedüz meskenet, senin anlayacağın. Yani sorun sendedir. Sen kendini boşlamışsan, sende bu böyle sürmez, böyle sürdürmeyiz, sürdürmeyeceğiz kararlılığı yoksa, yani her şeyin böyle sürüp gitmesinin nereye varmakta olduğunun idraki ve o idrakla beslenen direnç yoksa, olmadığı sürece, “emeğin Avrupası” da zaten tam bir hamhayaldir; emeğin Türkiye’si için kavganın eksikliğine gediğine “çare” arayan âcizlerin hayalî züğürt tesellisinden başka bir şey değildir.

Onun için, sana ne be kardeşim, AB ile sağlanacak “imkân”lardan? İstanbul’un holding medyasının gülü içi geçmiş “komünist” eskileriyle aynı oyuncak ata binmiş olmak da mı kanına dokunmuyor?

Uyuyan Genç Kız. 1650 dolayları.
Tuval üzerine yağlıboya, 87.6x76.5 cm.

Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Enerji ve Çevre Politikaları Nasıl Olmalıdır?

Tanay Sıdkı Uyar

Ekolojik dengenin bozulmaması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması yaşayan her canlının çıkarıdır. Doğal çevre mi ekonomik kalkınma mı gibi insanı köşeye sıkıştıran ikilemler, çözümden yana olmayıp, sorunun kaynağı veya parçası olanların söylemidir

AB uyum sürecinde müzakerelerin tanıtım ve ayrıntılı tarama süreçleri başlamıştır. Müzakere sürecinde görüşülecek dosyalar arasında enerji ve çevre dosyaları da bulunmaktadır.

Tarama süreçlerine ilişkin bilgilerin de yer aldığı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin web sayfasında (www.abgs.gov.tr) Türkiye'nin AB Uyum için kararlaştırdığı Ulusal Program'a göre Türkiye fosil yakıtlara olan mevcut bağımlılığın sürmesini esas alan bir enerji ve çevre politikası yürütmektedir.

Enerji üretimi ve tüketiminden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi ve emisyonların azaltılması ile ilgili yasal mevzuatın Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ne ne zaman gönderileceği ve TBMM tarafından ne zaman yasalaşacağı belirlenmemiştir. Bu yasaların uygulanması için mâli kaynak gerektiği dile getirilmektedir. Bu ise AB standartlarına uymak için ek süre talep etmek niyetini ortaya koymaktadır. Ülkemize Gümrük Birliği kapsamında Avrupa'dan AB nin tüm üyeleri için hedeflediği ortak standartlara uyum sağlama-yan kullanım dışı, eski teknolojiye dayalı ve terk edilmiş teknoloji ürünleri ve hizmetleri pazarlanabilmektedir. Böylece Türkiye Avrupa'nın çöplerini aktardığı bir ara depo hâlinde değerlendirilmektedir. Karadeniz'deki İtalya kaynaklı variller, İspanyolların İskenderun'daki batık gemisi ve Sığözü'nde Kolombiya'dan gelen kömürü yakan Almanya kökenli bir firmanın kömür güç santrali bu durumun kanıtlarıdır.

TÜM YENİ YATIRIMLARDA MEVCUT EN YENİ TEKNOLOJİ KULLANILMALIDIR

Türkiye'deki tüm yeni yatırımlarda AB'nin ortak hedef standartları esas alınmalı ve doğabilecek ek mâliyet AB uyum fonlarından sağlanmalıdır.

Uyum amaçlı sağlanan hibe, destek ve krediler ülkemizde mevcut en yeni teknolojinin kullanımı için değerlendirilmelidir. Aksi takdirde Türkiye AB nin sürekli bir pazarı hâline gelecek, Türkiye'nin standartları hep AB ye giriş limitinin altında kalacak, müzakere süreci uzayacak ve o ölçüde Türkiye'nin AB karar verme süreçlerine katılımı yani Avrupa Parlamentosu'nda temsili geçicecektir.

Türkiye'ye AB standardı altındaki ürünleri ihraç etmekte olan ve Türkiye'de bu ürünlerin ticareti ile uğraşanlar Türkiye'ye önerilen imtiyazlı ortaklık statüsünü benimsemiş görünmektedirler. Bu ise Türkiye'nin Avrupa'nın pazarı olması ama karar verme mekanizmalarında yer almaması anlamına gelmektedir.

Örneğin Türkiye'de AB standardında buzdolabı imal edilirken, çok daha fazla enerji tüketen buzdolaplarının Türkiye'de pazarlanmasına izin verilmesi veya toplu ulaşım araçlarına öncelik verilmeyerek bireysel otomobillerin teşvik edilmesi sadece fosil yakıt tüccarlarının işine yaramakta ve bunun bedelini tüm yurttaşlarımız ödemektedir.

Endüstrileşmiş ülkelerde standard dışı olan ve pazarlanamayan ürünleri standardı düşük ülkelere pazarlamak üzere sürdürülen küresel saldırıya karşı küresel bir direniş ancak her ülkenin yerelinde ilgili birey ve kuruluşların kararlılığı, işbirliği ve dayanışması ile sağlanabilir. Küresel saldırıya karşı küresel direnişi gerçekleştirmek için arada bir dünyanın bir yerinde biraraya gelmek ve kendimizi yüreklendirmek yeterli olmamaktadır.

Yapılması gereken dünyanın her bölgesinde, her ülkesinde ve her kentinde çöp teknolojilerin serbest dolaşımına engel olunmasıdır. Bu kapsamda Avrupa Parlamentosu'nun uluslararası toplantılarda karşılaştığımız milletvekillerine Avrupa için bir "Çöp Teknolojilerin Avrupa İçinde Serbest Dolaşımına Son Verilmesi" direktifi hazırlamaları

için öneride bulundum.

Gümrüklerimizden 10 yaşın altındaki tüm eski teknoloji ürünleri ithal edilebilmektedir. Bu çöp teknolojilerin kaç yaşında olduğu konusunda birlikişiliği de Üniversite öğretim üyeleri yapmaktadır.

Ülkemizde işini iyi yapmak isteyen ve çöp teknoloji ticaretinin doğrudan veya dolaylı parçası olmayan yerel yöneticilere, mühendislere, öğretim üyelerine, öğretmenlere ve kamu görevlilerine büyük görevler düşmektedir. Öncelikle küreselleşmenin dinamiğini, ülkemize etkilerini, çöp teknolojiler üzerinden geçimini temin edenlerin niyetlerini kavramak durumundayız. Küreselleşmeye karşı olmak veya küreselleşmeden yana taraf olmak tek başına hiç bir anlam ifade etmemektedir.

Tek tek mühendisler ve onların demokrat meslek örgütü yöneticilerinden beklentimiz ülkemizde satılan tüm teknoloji ürünlerini izlemele-ri ve tüm AB standardı altındaki çoğu kaçak ürünlerin ülkemizde serbest satışının önlenmesi için çaba harcamalarıdır.

Ülkemizin fakir olduğu, ucuz ürünlerin kullanılabileceği, bunun bütçemize uygun olduğu söylemi terkedilmelidir. Doğaldır ki meslek örgütlerinin de kendi üyelerini çöp teknoloji ürünlerine dayalı bir iş hayatının sürdürülebilir olmadığı konusunda eğitmesi gerekmektedir.

Yeni teknolojileri hızla geliştiren ve buna bağlı olarak da standartlarını hızla iyileştiren ülkelerin karar vericileri kullanım dışı kalan teknolojilerin dış pazarlara aktarımı için ihracat kredileri vermekte, ürününü değerinin üstünde pazarlar-ken kredi faizlerinden kazanmaktadır.

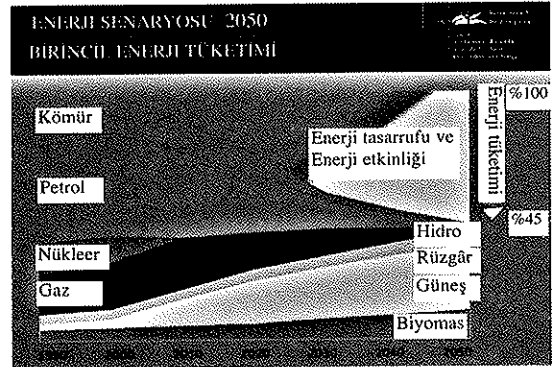
AB'ye uyum sorunu olmayan ülkelere fark-lı olarak ülkemizin AB standartlarına uyması beklenmektedir. AB standartları açısından çöp olmuş bir ürünün ülkemize girmesi uyum sü-rcinde ödememiz gereken bedeli ağırlaştırmaktadır.

Küreselleşmenin saldırısına evsahipliği yapan bir diğer söylem ise sanayileşmek için kişi başına enerji tüketimini arttırmamız gerektiğidir. Petrol krizi ile kafasını duvara çarpan endüstri-leşmiş ülkeler petrole olan bağımlılıklarını azalt-mak için hızla önlemler aramaya başladılar. Bu- labildikleri en etkin çözüm enerjinin etkin kulla- nımını oldu ve bugün mevcut en iyi teknolojiler 1970 li yıllara göre 4 ila 10 misli daha az ener- ji tüketerek aynı işi yapabilmektedir. Daha az enerji tüketerek iş yapan ve imalatında daha az enerji tüketilen teknolojiler geliştirildikçe daha önceki teknolojilerin daha hızlı ve acımasızca di- ğer pazarlarda tüketilmesi ve bunun için gerekli yasal alt yapının hazırlanması bir gereksinim ha- line geldi.

Kredi ile pazarlanan standard altı ürün genel- de geçmişin sorunlarını bünyesinde barındır- dı. Sorun çıkma veya anlaşmazlığa düşme olasılığı yüksek olmakta bu nedenle kredi veren firmalar mallarını sattıkları pazarın bulunduğu yerel mahkemelerin yetkili olması yerine tahki- mi ve haklı çıktıklarında parası olan bir muha- tap bulmak için hazine garantisini şart koşmak- tadırlar.

ENDÜSTRİLEŞMİŞ ÜLKELERİN 2050 YILI ENERJİ SENARYOLARI

İnsan etkinliklerinin doğaya uygun olarak plan- lanması gerektiğini hepimiz bilmek durumunda- yız. Atmosferin ekolojik dengesi, fosil ve nükle- er yakıtların doğal çevreye ve insan sağlığına et- kileri, nükleer santrallerin pahalılığı, dünya bilim adamlarının geliştirdiği yenilenebilir enerji ve enerjinin etkin kullanımı teknolojileri ve hizmet- leri sonucu 2050 yılında yeryüzünde fosil ve nükleer enerji kaynaklarından enerjinin etkin kul- lanımı ve yenilenebilir enerji kullanımına geçişin tamamlanacağı anlaşılmaktadır. Aşağıda görülen grafik örnek bir endüstrileşmiş ülke olarak Al- manya'da 2050 yılında Birincil Enerji Tüketimi- nin nasıl karşılanacağını gösteren Enerji Senaryo- sunu vermektedir.

1980'li yıllardan bugüne kadar enerjide etkin kullanıma geçişi tamamlamış endüstrileşmiş ülke- ler artık hızla yenilenebilir enerji kullanım prog- ramlarını oluştururken, yerel ve merkezi karar ve- ricileri, mühendisleri, öğretim üyeleri ve öğret- menleri kandırılmaya uygun olan ülkelere kendi- lerinin terketmekte olduğu kömür ve nükleer santralleri kurmalarını, Doğu ile Batı arasında enerji köprüsü olmalarını, olabildiğince petrol, doğal gaz ve kömür tüketmelerini, böylece kal- kınmalarının mümkün olduğu telkinini yapmakta- dırlar.

Bugün Amerika enerjisinin % 8 ini bioener- jiden üretmekte, 6000 MW kapasiteli rüzgar tür- binleri kullanmakta ve bir milyon binanın elekt- riğini güneş pilleri ile sağlamayı hedeflemekte-

dir. Aynı ABD, fosil yakıtların tüketimine dayalı pazarını kaybetmemek için Kyoto Protokolü'nün uygulamaya girmesini engellemek için tüm gücüyle çalışmaktadır.

BAŞLAYAN KÜRESEL ISINMAYA KARŞI ALINACAK ÖNLEMLER

Atmosferin içinde yaşamını sürdürmek isteyen insanoğlu doğada olan biteni izlemek ve tüm insan etkinliklerini ona göre planlamak durumundadır.

Kanada'nın Montreal kentinde katıldığım Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Zirvesi'nde Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa Ofisi tarafından iklim değişikliği ve insan sağlığı için uyum stratejileri isimli projenin yeni raporu kamuoyuna açıklandı.

Raporda iklim değişikliğinin görünen ilk sağlık etkileri anlatılarak nüfusun sağlığının nasıl korunması gerektiği tanımlanıyor ve sağlık sektörü acil önlem almaya çağırılıyor.

Sağlık sektörünün yeni ortaya çıkan iklim ile ilgili tehditlerin tanınması ve önlenmesi için alınacak tedbirlerde önemli bir sorumluluk taşıdığı belirtilmektedir.

Avrupa bölgesinde 890 milyon insan artan sıcaklıklara, yağış rejimlerinde farklılaşmalara ve

aşırı hava olaylarına, özellikle ısı-dalgaları, seller ve yoğun yağışlara maruz kalmaktadır. Güney Avrupa'nın giderek daha kuraklaşması ve Kuzey Avrupa'da iklimin daha sıcak ve daha ıslak olması beklenmektedir.

İklim değişimi ve değişkenliği, sağlığı birkaç şekilde etkilemektedir. 2003 yılında, Avrupa bu güne kadar yaşadığı en güçlü ısı dalgası ile karşılaşmıştır. Bir yıl önce 15 temel sel felaketi 250 insanı öldürmüştü ve 1 milyon insanı etkilemiştir. İklim değişikliğinin yaygın malarya ve kolera hastalıklarına yol açması beklenmektedir.

BEDELİ KİM ÖDEYECEK

Katıldığım toplantıda tüm dünya ülkelerinden gelen farklı çıkar gruplarını kendi çıkarları doğrultusunda birbirleri ile itişip yarışırken gördük. Bir an önce küresel ısınmanın gerçek nedenlerini anlayıp önlem almak yerine, nasıl yaparız da sorunun çözümü için özveriyi başkasının göstermesini ve ilgili bedelleri kendi ülkesinin yurttaşlarına ödettirmesini sağlayabiliriz konusunda çaba sarfettiler. Kendi ülkelerinde artık terkettikleri daha fazla enerji tüketen, verimsiz son kullanım teknolojilerini, fosil yakıt ve nükleer enerji çevrim teknolojilerini nasıl yaparız da diğer ülkelere, yani yurttaşları, yerel ve merkezi yöneticileri, öğretim üyeleri ve mühendisleri yeterince bilgili olmayan ülkelere aktarabiliriz planlarını yaptılar ve sonuç olarak, "Temiz Kalkınma Mekanizması" adı altında endüstrileşmiş ülkelerin emisyon taahhütlerini diğer ülkeler üzerinden daha ucuza yerine getirmesi için kararlar aldılar.

ÜLKEMİZ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Ülkemizde yapılması gereken ve ülkemizin uzun vadeli çıkarları için zorunlu olan, bir an önce petrol, kömür ve doğal gaz olan bağımlılığımızın ortadan kaldırılmasıdır. Biz fakiriz, en ucuz ve en kirli olanı kullanarak enerjimizi sağlayabiliriz, zaten Temiz Kalkınma Mekanizması da var, ondan da yararlanırsanız düşüncesi ülkemizi küresel sermayenin saldırı alanı hâline getirmektedir.

Kamu kadrolarını herseyi satacağız gerekçeyle pazarlamacılar oluşturmak, kamunun gerçek işlevini yerine getirmesini engellemek ve bir an önce her şeyin özelleştirilmesini ve her yurttaşın birbiriyle rekabet içinde olmasını istemek, paranın ve kaba kuvvetin egemenliğini savunmak anlamına gelmektedir. Bu ise güçlülerin dövüşerek, güçsüzlerin ise hakkını arayamadan yem olduğu bir orman kanunudur.

Mektup Yazan Kadın ve Hizmetçi Kızı. 1670 dolayları.
Tuval üzerine yağlı boya, 71.1x58.4 cm..

Ülkemizde enerjinin etkin kullanımı yasası AB'nin koşulunu yerine getirmek için değil, Avrupa'dan herhangi bir verimsiz teknolojinin ülkemize girişini önleyecek şekilde hemen şimdi yasalaştırılmalıdır. Yani küresel saldırıya karşı yerel bir önlem alınmalıdır.

Ülkemizin yenilenebilir enerji kaynakları tüm enerji gereksinimlerini karşılayacak potansiyele sahiptir. TBMM öncülük yapıp Türkiye'nin elektrik ve ısı enerji gereksinimlerinin % 100'ünün yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanmasının mümkün olduğunu kararlaştırıp tüm ilgili Bakanlıkları bunu uygulamakla görevlendirmelidir.

Bugüne kadar yapılmış tüm fosil enerji alım ve kullanım anlaşmaları gözden geçirilmeli, ihtiyacımız olmayan fosil yakıtların alım anlaşmaları iptal edilmeli ve ülkemiz ekonomisi %100 yenilenebilir enerjiye geçiş planı doğrultusunda tümüyle karbon-suzlaştırılmalıdır.

Ayrıca Avrupa Birliği ile sürdürmekte olduğumuz müzakere sürecinin enerji ve çevre alanındaki tanıtıcı ve ayrıntılı taramaları başlamadan önce ülkemize yeni fosil ve nükleer enerji santrallerini pazarlama çabaları boşa çıkarılmalıdır.

Endüstrileşmiş ülkelerce öngörülen plan, önce Türkiye'yi çöp teknolojilerinin yığıldığı bir pazar hâline getirmek, daha sonra da biraz daha temiz olanlarını satarak arada sağladıkları sera gazı emisyon indirimlerini Temiz Gelişme Mekanizması adı altında kendileri indirmiş gibi yapmaktır. Bu kendi ülkelerinde yapmaktan en az bir kaç kez daha ucuza mal olmaktadır.

Bu oyunu en azından ülkemiz için bozmamız gerekmektedir. Bunun yolu ise hep beraber tüm insan etkinliklerinde aynı işi yapmakla beraber daha az enerji kullanan teknolojilere geçmek ve ülkemizin tüm yenilenebilir enerji kaynaklarını işe koşturmak. Bu, ülkemizin ekonomik ve yönetsel bağımsızlığı açısından da yaşamsal önemdedir.

Türkiye'ye terketmekte oldukları kömür ve nükleer güç santrallerini pazarlamaya çalışan firmaların bulunduğu Almanya 16000 rüzgâr sant-ralı ile elektriğinin % 6'sını rüzgârdan üretmektedir.

TÜRKİYE'NİN YENİLENEBİLİR ENERJİ KULLANIM POTANSİYELİ

Dünyanın tüm ülkelerinden her yıl yaklaşık 20 milyon turist güneşle yüzyüze gelmek için ülkemize gelmektedir. Bu nedenle Türkiye elektrik ve

Mektup Yazan Kadın ve Hizmetçi Kız. Detay

ısı enerji talebinin önemli bir kısmını güneşten karşılayabilir.

Türkiye Dünyanın ve Avrupa'nın en rüzgârlı bölgelerine sahiptir. Rüzgâr enerjisi teknik potansiyeli Türkiye'nin tüm elektrik enerjisi talebinin en az iki mislini sağlayabilecek düzeydedir.

Dünyanın depremden en çok etkilenen ülkelerinden biri olarak Türkiye yer altındaki ısı kaynaklarına çok yakındır ve toplam enerji gereksinimlerinin en azından üçte birini jeotermal kaynaklardan karşılayabilir. Biyokütle ve hidrolik kaynaklarımızın zenginliği zaten tüm dünyaca bilinmektedir.

Petrol krizi sonrası panik hâlinde yenilenebilir enerji teknolojile-

rini devreye sokmak üzere araştırma ve geliştirme çalışmalarını baş-

latan endüstrileşmiş ülkeler artık çalışmalarının sonucunu almaya başlamıştır.

Elektrik üretimi için her çatıya konulabilen ve şebekeye bağlı çalışan güneş pili sistemleri ve her biri yaklaşık 20 bin kişinin elektrik tüketimini karşılayabilecek rüzgâr güç türbinleri satın alınıp tesis edilebilmektedir.

Ülkemizin yenilenebilir enerji teknik potansiye- li yeterlidir. Petrol krizi sonrası endüstrileşmiş ülkeler yenilenebilir enerji teknolojilerini geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu teknolojilerin ülkemize transferi veya ülkemizde tasarım ve üretimi mümkündür.

ULUSAL BİR ENERJİ POLİTİKASI OLUŞTURMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Petrol, doğal gaz ve nükleer lobilerine kulak veren karar vericiler jeotermal, rüzgâr, güneş, biyokütle ve ufak hidroden söz edilmesine bile tepki duymakta ve tüm imkânlarıyla ülkemizde kullanımını engellemeye çalışmaktadır.

Eksik olan, ülkemiz ve yurttaşları için iyi olanın bir an önce kararlaştırılmasıdır. İyi olan karar ülkemizin nükleer, kömür, petrol ve doğal gaz kullanımına son vererek öncelikle enerjinin etkin kullanımı olmak üzere tüm yenilenebilir enerji kaynaklarımızın değerlendirilmesidir. Ülkemize küreselleşmeden kötü beklentileri olanların telkinlerine kapılarak endüstrileşmiş ülkelerin terkettiği çöp teknolojileri kurmak geçmişin sorunlarını ülkemizin geleceğine taşımak anlamına gelmektedir.

Bu ülkenin duyarlı yurttaşlarına düşen görev Müzakere Süreci'ni Mücadele Süreci hâline getirerek, çöp teknolojileri ülkemizden, Avru-

pa'dan ve Dünya'dan uzak tutarak insan-doğa ilişkisini yeniden tanımlayarak içinde yaşadığımız çevreyi yaşanabilir tutmaktır. Unutmayalım ki kendi yaşam çevresini yaşanır tutup dönüş-türemeyenlerin toplumu dönüştürmesi de mümkün değildir.

DOĞAL ÇEVRE Mİ, EKONOMİK KALKINMA MI?

Doğal çevreyle uyum hâlinde yaşamak ve insan etkinliklerini buna göre planlamak ve yürütmek insanların isterlerse becerebilecekleri bir iştir. Ekolojik dengenin bozulmaması, doğal kaynakların ve çevrenin korunması yaşayan her canlının çıkarıdır. Doğal çevre mi ekonomik kalkınma mı gibi insanı köşeye sıkıştıran ikilemler, çözüm-den yana olmayıp, sorunun kaynağı veya parçası olanların söylemidir.

Yeryüzünde insan etkinliklerinin her biri için enerjinin etkin kullanımı sağlamak ve bunu gelişmişliğin bir göstergesi saymak gerekir. Kazanlarda daha az yakıt kullanarak daha çok ısı elde etmek, güç santrallerinde daha az yakıt kullanıp daha çok elektrik elde etmek, seyahat edilen km başına daha az yakıt kullanmak, daha az ısı tüketerek konutlarda ısınmak, daha az elektrik kullanılarak yeterli aydınlanmayı sağlamak, birim sanayi ürünü başına tüketilen enerjiyi azaltmak amaç edinilmelidir.

Bütün bu gerçeklerin farkında olan ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Dünya Zirvesi'nin kararlarını yeterli bulmayan Yenilenebilir Enerji Koalisyonu ülkeleri Johannesburg'da bir deklarasyon yayınladılar. Ayrıca 1-4 Haziran 2004 tarihlerinde Bonn, Almanya'da bir Hükümetler arası Yenilenebilir Enerji Konferansı'nın toplanmasını kararlaştırdılar.

Ülkemizden ilgili Bakanların ve Milletvekillerinin katıldığı bu konferansın kararları tüm detaylarıyla www.renewables2004.de verilmiştir.

Bu kararların hayata geçirilebilmesi için:

Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak elektrik ve ısı üretimine öncelik verilmesi konusunda tüm ilgili bakanlık ve kamu kuruluşları görevlendirilmelidir.

Kömür, doğal gaz, petrol dahil olmak üzere tüm fosil yakıtlara uygulanan zararlı sübvansiyonlar (kamusal finansal destek) en kısa zamanda kaldırılmalıdır ve bunun için bir program açıklanmalıdır.

20 Ekim 2003 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından da onaylanan TBMM kararıyla taraf olduğumuz Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin gereği olarak, Türkiye enerji sisteminde karbonsuzlaştırma çalışmaları program-

lı olarak başlatılmalıdır.

Birleşmiş Milletler Johannesburg Sürdürülebilir Gelişme Dünya Zirvesinde kabul edilen Uygulama Planının gerekleri tüm sektörlerde yerine getirilmelidir.

AB uyum sürecinin de gereği olarak, iklim değişikliğine yol açan ve fosil yakıtların kullanımından kaynaklanan emisyonların indirim hedeflerinin yer aldığı Kyoto Protokolü Türkiye Parlamentosu tarafından en kısa zamanda onaylanmalıdır.

Ulaşım, sanayi, tarım ve konut sektörlerinde enerjinin etkin kullanımı gerçekleştirilerek daha az enerji ile aynı işi yapan teknolojilerin üretimi, kullanımı zorunlu hale getirilmelidir.

Daha çok enerji tüketen daha çok malzeme ile üretilen standart dışı pazar değeri olmayan teknolojilerin ülkemize transfer edilmemesi için gerekli tüm önlemler ilgili bakanlıklar ve kamu kuruluşlarınca alınmalıdır. AB'ye uyum sürecinde, ülkemizin emisyon seviyelerindeki düşük standart nedeniyle, Avrupa'daki standart dışı çöp teknolojilerin ülkemize pazarlanması önlenmelidir. Teknoloji seçimleri, mevcut standartlar yerine, entegrasyon sonucunda oluşacak yeni standartlar göz önüne alınarak yapılmalıdır. Aksi taktirde kimi ülkeler, ülkemize sattıkları eski ve kirli teknolojilerle hem kirletirken hem de temizlerken kazanacaklar ve bu plansızlığın bedelini Türkiye'de yaşayan yurttaşlar ödeyecektir.

Yeryüzünde yaşamın kaynağı olan ve ülkemizde bol olarak bulunan güneş ve onun türevleri olan rüzgar, bio kütle, su gücü, jeotermal ve dalga enerjilerinden Türkiye'nin elektrik ve ısı gereksiniminin tamamının karşılanması mümkündür. Eksik olan, ülkemizde kamu görevlilerinin ve karar vericilerin bu gerçeği görebilmeleri için henüz yeterince bilgilendirilmemiş olmalarıdır. Türkiye'nin yüzdeyüz yenilenebilir enerji kullanımına geçmesi için gerekli program hazırlanıp uygulanmalıdır.

Kömür, doğal gaz ve petrol dahil fosil kaynakların ve nükleer gibi sürdürülebilirliği olmayan enerji kaynaklarının kullanılmasından tamamiyle vazgeçilmelidir.

Enerji üretim ve tüketiminin ve tüm diğer sanayi üretim faaliyetlerinin ekonomik değerlendirme ve fizibilite çalışmalarında doğal çevre ve insan sağlığına yapılan tahribat, toplumsal maliyet olarak, gözönüne alınıp hesaba katılmalıdır.

AB uyum süreci kapsamında yenilenebilir enerjiler ve enerjinin etkin kullanımı yasaları ivedilikle çıkarılmalı, bu yasaların gereği yerel üretimi cesaretlendirecek gerekli destek verilmeli ve ilgili eğitim ve araştırma altyapısı

Çalgı Çalan Kadın. 1673/75 dolayları. Tuval üzerine yağlıboya, 51.7x45.2 cm.

oluşturulmalıdır. Çevre politikası tarım ve enerji sektörüne entegre edilmelidir. Her kent için tüm aktörlerin katılımı ile yerel enerji planlaması yapılarak **Gündem 21**'in gerekleri yerine getirilmelidir.

Enerji-ekonomi-çevre entegre karar verme destek modelleriyle ülkemizin uzun vadeli enerji stratejisi oluşturulmalıdır. Böylece ülkemiz başka ülkelerin ticarî çıkarları doğrultusunda telkinlere açık olmaktan ve sanayileşmiş ülkelerin çöp teknolojilerinin satıldığı bir pazar olmaktan kurtulacaktır.

Birleşmiş Milletler bünyesinde bir Uluslararası Yenilenebilir Ajansı kurulması için Türkiye öncülük yapmalıdır.

AB uyum sürecinde uyum sağlamamız kararlaştırılan, 1) Dış hava kalitesinin değerlendirilmesi ve yönetimi, 2) Havadaki sülfür dioksit, nitrojen dioksit, nitrojen oksit, partikül ve kurşun değerlerinin sınırlandırılması, 3) Hava ka-

litesinde karbonmonoksit ve benzin için sınır değerlerinin belirlenmesi, 4) Bazı sıvı yakıtların kükürt oranının azaltılması konularında hazırlanan yeni mevzuat için, ulusal programda verilmeyen yasalaşma tarihlerinin öncelikle verilmesi gerekmektedir. Aksi taktirde, tarih verilmemesine gerekçe gösterilen alt yapı giderleri daha da yükselecek ve bu arada düşük standartlı dış pazarlarda değeri olmayan teknolojik ürünlerin ülkemize akışı durdurulamayacak ve her geçen gün ülkemizin Avrupa Birliği'ne uyum için ödemesi gereken bedel yükselecektir.

Örneğin, Avrupa Birliği uyum süreci içinde 2007 tarihinde gerçekleşmesi Ulusal Program'da öngörülen, yeni binek araçlarının pazarlanmasında yakıt ekonomisi ve karbondioksit emisyonu konusunda tüketicilerin bilgilendirilmesi direktifine karşılık gelen ulusal mevzuat bu tarih beklenmeden yasalaşmalıdır.

Şemdinli'nin Gösterdiği

Susurluk kazası sonrasında, "Artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak," denilmişti. Öyle düşünenler iyi niyetli medya mensuplarıydılar. Bir o kadar da iyimser ve saftılar

"Artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak", demek bu ülkeyi tanımamak demektir.

Eğer inanmasak bile temenni olarak öyle söylüyor idiysek, sadece bu ülkeyi değil, hiç bir ülkeyi tanımadığımızı, toplumda hiç bir şeyin eskisi gibi olmaması için o toplumda devrim gibi çok radikal bir değişimin olması gerektiğini bilmemiz icap ederdi. Kaldı ki, tarihin deneylerinin devrimlerden sonra bile bir takım şeylerin başka şeye dönüşmediğini veya değişen bir çok şeyin çok geçmeden eskiye rücu ettiğini gösterdiğini bilmemiz gerekirdi.

Susurluk kazasında "Reis" Abdullah Çatlı'yla birlikte bir polis müdürü, bir de Kürt feodalinin uzun namlulu silahlarla (ve arkadan geren koruma arabasındakilerin alıp götürdükleri) evrak ve para çantasıyla birlikte yan yana bulundukları ortaya çıktığında "artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak" demek için ne gibi bir değişiklik olmuştu? Başbakan Tansu Çiller paniğe kapılıp İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ı istifa ettirmiş, yerine (bugün tekrar MHP üyesi olan) öğrenciliğinde "Asena" (efsanede Türkleri Ergenekon'dan çıkaran dişi bozkurt) diye ünlenmiş Meral Akşener'i getirmişti.

Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun Kutlu Savaş imzasıyla hazırladığı raporda ve TBMM Araştırma Komisyonunun raporunda bir çok kişinin adı failler arasında gösterildiği halde, mesele Korkut Eken ve bir-iki özel timci ile kapatılmıştı. Olayların merkezindeki isimlerden olan ve raporda suçlanan Mehmet Ağar'ın dokunulmazlığını kaldırarak bir siyasî irade bulunamamıştı. Yani böyle bir durumda (ve bir çok durumda) hukukun üstünlüğünün ya da parlamento-nun üstünlüğünün bir masal olduğu ortaya çıkmış, "derin devlet" in derinine asla inilememişti.

İşte, aradan on yıla yakın zaman geçti ve her şeyin eskisi gibi olduğu, Şemdinli'de daha vahim şekilde ortaya çıktı.

Olay eskisinden daha vahimdi, çünkü PKK'nin yaptığı tahmin edilen ve 5 askerin ölümüyle sonuçlanan olaydan sonra dağıtılan imzalı bildiride bu askerlerinin intikamlarının alınacağı, kasabada birilerinin canlarının yanacağı söyleniyordu. Üstelik, "Bu kişiler arasında sizin de yakınınız bulunabilir, siz de üzülebilirsiniz," denilecek kadar olayı tertipleyen merkez cüretkardı.

Böylece PKK'ye terörist diyenler kendilerini de o örgütle bir tutuyorlardı ve resmî devlet görevlileri terör fiilüne başvuracaklarını açık açık söylüyorlardı.

Suç işleyenler güpegündüz bir dükkânı bombalayarak insan öldürecek, kasabanın ortasında bıraktık-

ları arabalarında ölüm listesi ve uzun namlulu silahlar bulunduracak kadar pervasızdılar. Bu denli cüretkâr olabilmek için o suçu işleyenlerin kendilerini çok garantide görmeleri gerekirdi.

Olayı protesto etmek için toplanan kalabalığa açılan ateşte bir onbaşının silahından çıkan mermilerle bir kişi daha öldürüldü.

Bombayı kitapçı dükkânına attıkları tesbit edilenlerden assubay Ali Kaya'yı Türkiye'nin Kara Kuvvetleri Komutanı yakından tanıdığını söyleyerek ona kefil oldu. Bu açıklama yargıya baskı yapmak değildi; çünkü yargıya baskının başka yöntemleri vardı. Org. Büyükanıt o açıklamayı bir an tereddüt etmeksizin yaparken camiasına ve görevlerini yerine getirecek olan Ali Kaya ve benzerlerine güvence veriyordu, "Sizi yalnız bırakmayız, her zaman arkanızdayız," demeye getiriyordu. İlerisi için de, astlarına güvence veriyordu.

Sanıklara avukatı askeriye tuttu. Kendisi muvazaflık döneminde kıta subayı olarak bölgede operasyonlar yapmış bir emekli yarbay. Van hava alanından Şemdinli'ye kara yolundan gideceğine, askerî helikopterle götürüldü.

Yüksekova'da yapılan protesto gösterilerinde açılan ateşle üç kişi daha öldürüldü. Görgü tanıkları ölenlerden birisinin bir damdan esrarengiz bir şahsın silahıyla öldüğünü söylediler.

Ve nihayet, olay eskisinden de daha vahimdi, çünkü insanlar cenazelerini kaldırırlarken üzerlerinde F-16 ları uçuracak kadar gözü kara olanlar vardı.

Şimdi, bütün bunlar ortadayken, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, "Olayın üzerine sonuna kadar gidecekleri"ne dair verdiği teminata kim inanır? Veya Susurluk sonrasında, "Artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacak," diyenlerin hayalciliklerine ne denir?

Şemdinli fiilinin failinin "derin devlet" olduğu söyleniyor, oysa "derin devlet" terimini hiç kullanmaması gerekir. "Derin devlet" diye bir kavram ve merci icat ve ilan ettiğimiz takdirde:

* O kavramı meşrûlaştırmış, âdeta hukukîleştirmiş oluyoruz.

* Sanki devlet babaymış, iyimiş, ciciymiş de, onun içinde bir takım kötü amcalar bu kötü işleri yapıyorlarmış ve o kişilerin cürümleri bir türlü önlenemiyormuş gibi bir kanıyı savunur oluyoruz.

* Oysa devletin derini, yüzeyi filan olmaz. Açık ve gizli organlarıyla, meşrû ve gayrı meşrû fiilleriyle devlet devlettir. Aysbergin ne kadarı derinde, ne kadarı yüzeyde bunun bir önemi yoktur.

Üst Kimlik - Alt Kimlik

Birlik, birlik, birlik deniliyor. Birlik sözcüğünü kullandığımıza göre farklılıklar, ayrılıklar var demektir. Şu halde birliğin ön koşulu ayrılıkları, farklılıkları tanımak ve onların altını çizmek demektir. Farklılıkları tanımadan birlik olmaz

Başbakanın T.C. vatandaşlığını üst kimlik gibi olarak nitelemesi, Türklüğü, Kürtlüğü ve çeşitli etnik toplulukları alt kimlik sayması başta Deniz Baykal olmak üzere birçok kimsenin tepkisine yol açtı. Oysa CHP'nin web sitesinde de hemen aynı tanımlar vardı. Keza yeni yıl bütçesinin TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmesinin başlangıcında parti genel başkanlarının yaptığı konuşmalarda ithamlarını yineleyen CHP Genel Başkanı'na, Başbakan 1998 tarihli bir CHP raporunda tamamen aynı tanımlamanın yer aldığını okudu.

Çok uluslu, çok etnili toplumlarda milliyetler sorununun şekillenmesi tek bir model üzerine gelişmemiştir. Bu konuda benimsenmesi gereken, fakat her devlet tarafından benimsenmeyen ilke kendi kaderini tayin (self-determination) ilkesidir.

Hemen anımsayalım ki, Osmanlı kendi ülkesini Türkiye diye adlandırmamış, Memalik-i Osmanî demiştir. O toprakları Türkiye diye adlandıran, Avrupalılar olmuştur. Türkiye'ye eskiler (Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Fevzi Çakmak dahil) Türkiye değil, TÜRKİYA derlerdi. Bu kelime İtalyanca Turchia'dan gelmezdi.

Fakat öyle de olsa, böyle de olsa Türk ulusu Osmanlı döneminden başlayarak bir uluslaşma süreci yaşamıştır, bu ulusun da yaşadığı topraklara Türkiye denilmesi olağandır. Ne var ki, Türkiye'de sadece Türkler yaşamamaktadır. Türkiye'de Lazların, Çerkezlerin, Gürcülerin, Arapların, Abazaların yani çeşitli etniklerin kültürel talepleri ileri sürmemeleri nedeniyle öyle bir sorun yoktur. Fakat Kürtler ayrı kimliklerinin tanınmasını talep etmektedirler. Asimile olanları vardır, ama toprak birliği temelinde asimile olmayanların sayısı (ya da bu talebi dile getirenlerin bir avuç teröristten ya da talebin kendisinin yabancı devletlerin manipülasyonundan ibaret olmadığı) o topraklarda HEP'in, DEP'in, HADEP'in, DEHAP'ın aldıkları oylardan bellidir.

1920'de kurulan geçici devrim hükümetinin adı TBMM değil, sadece Büyük Millet Meclisi (BMM) idi. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti diye değişti.

"Türkiyelilik" terimine hiddetlenenler ve Türki-

Musikî Dersi. Detay

yelilik diye bir terim olamaz, bunun adı Türklüktür ve o kastettiğiniz üst kimlik Türk milleti diye adlandırılır diyenlere bugünden ve dünden bazı örnekleri anımsatmakta yarar var.

Büyük Britanya: Herkes orayı günlük dilde İngiltere ve o ülkede yaşayanları da İngiliz diye adlandırır. Ama bu bir yakıştırmadır ve yanlıştır. Ülkenin adı Büyük Britanya (Great Britain), devletin adı ise Birleşik Krallık'tır (United Kingdom).

Birleşik Krallık İngiltere (England), İskoçya (Scotland), Galler (Wales) ve Kuzey İrlanda (Northern Ireland) parçalarından oluşur. Bu nedenle günlük dilde oraya İngiltere dense bile, doğrusu Britanya veya Büyük Britanya'dır.

Oranın yurttaşları da İngiliz diye çağrılmazlar, İngiliz (English), İskoç (Scottch), Galli (Welsh) ve İrlanda'lı (Irish) diye adlandırılırlar. İlla ki, hepsine ortak bir ad bulacaksanız Britanya'lı (British) dersiniz.

Yeri gelmişken anımsatalım, o ülkelerin spor federasyonları bile uluslararası federasyonlara (örneğin futbolda FIFA ve UEFA'ya) ayrı ayrı kayıtlıdırlar. [Siz Türkiye'yi temsilen Türkiye ve Kürdistan diye iki ayrı millî takımın Avrupa ve Dünya kupalarına katıldığını, şampiyon klüpler ve UEFA kupalarında Türkiye ve Kürdistan takımlarının bu sıfatlarla oynadıklarını düşünebiliyor musunuz? Düşünemezsiniz, zinhar bölücü olursunuz.]

Adı geçen parçalarda ayrılma ve kendi kaderini tayin ederek bağımsız devlet kurma yanlısı partiler bile vardır. Sadece Kuzey İrlanda'da değil, İskoçya'da da vardır ve ayrılma yanlısı parti hâlen 4 milletvekiliyle Avam Kamarası'nda temsil edilmektedir. Kimse onları bölücü ilan etmez, yaka paça parlamentodan alıp hapis haneye tıkmaz, on yıl orada tutmaz.

Dahası da, on yıl kadar önce gösterilen Brave Heart (Cesur Yürek) filminde de görüldüğü gibi İskoçlar İngilizlerden pek hazzetmezler, Kuzey İrlanda'lı Katolikler ise tam mânâsıyla nefret ederler. Katolikler 500.000 İrlanda'lı Protestan "İngiliz işbirlikçisi" (collaborator) sayarlar ve ülkelerinin İngiliz sömürgesi olduğunu söylerler.

Karl Marx'ın sağlığında bağımsız İrlanda Cumhuriyeti kurulmamıştı, Marx milliyetler sorununu incelerken İrlanda'yı İngiliz sömürgesi olarak niteliyordu. İrlandalıların verdikleri silahlı savaş, kitlesel gösteriler, genel grevler ve parlamenter mücadele sonucunda adanın büyük bir bölümünü kapsayan bugünkü İrlanda Cumhuriyeti (Eire) kurulmuştur.

İspanya: Bu ülke de İspanyollar, Katalanlar ve Baskılardan oluşur. Hatırlanacağı gibi, 1992 Barcelona Olimpiyatlarında ana gönderdeki Olimpiyat bayrağının sağında Katalan, Solunda İspanya bayrağı vardı. Yani tek dil, tek millet, tek bayrak ülküsü oralarda yoktur. Katalanlar İspanya'lıdır ama İspanyol değildirler. Siz bir Katalanla konuşurken ona İspanyol diye hitap ederseniz, yabancı olduğunuz için hoşgörebilir, ama kendisinin Katalan olduğunu söyleyerek düzeltmekten de geri kalmaz. Bir İspanyol'un ise kendisine İspanyol diye bakmasına müsaade etmez. Bunu milliyetçilik ve ırkçılık sayar. Çünkü, onların Katalan kimliklerini tanımayanlar Falanjistler olmuştur. 40 yıllık Franko faşizmi Katalanlarla İspanyollar arasındaki ayrılığı daha da açmıştır ve birlik henüz gereğince onarılamamıştır. Aynı saptamaları Bask'lılar için de söyleyebiliriz. Kaldı ki, Katalanlar'ın tamamı İspanya sınırları içinde yaşarlar, ama Bask ülkesi çoğu İspanya azı Fransa'da olmak üzere iki ülke tarafından bölünmüştür. Yani, hem İspanya Baskı vardır, hem de Fransa Baskı. Buraya bir çok Bask'lı Kuzey Bask, Güney Bask bile derler. [Yani, Türkiye Kürdistanı, Irak Kürdistanı, İran Kürdistanı adlandırmaları veya Güney Kürdistan, Kuzey Kürdistan, Doğu Kürdistan kavramları sadece Kürtlere özgü değildir. En azından Güney ve Kuzey Bask olmak üzere Kürdistan'ın muadili Avrupa'da da vardır.]

Daha da ilginç, tıpkı Milano kentinin Roma'dan, Lombardiya'nın İtalya ortalamasından daha zengin olması gibi, Barcelona kenti de Madrid'den, Katalanya da İspanya ortalamasından daha zengindir. Yani azınlıkta olmak illa ki, ezilen ulus olmak, çoğunluk milliyetten daha az varlıklı olmak anlamına gelmez, bazan bu durumun tersi de varittir.

Ve nihayet spordan bir örnek verelim: Barcelona ile Real Madrid arasındaki ezeli ve keskin futbol rekabetinin etnik bir yönü de vardır, dersek yanlış söylemiş olmayız.

Belçika: Güney'de Valonlar, Kuzey'de Flaman'lar (veya Felemenkler) yaşar. Tayyip Erdoğan'ın terimleriyle konuşursak, üst kimlikleri Belçikalılıktır ama Flaman'dırlar veya Valon'durlar. Valonların dili Fransızca'dır, Flamanlarınki ise Hollandalıların da dili olan Flamanca'dır. Son 20-25 yıl öncesine değin ülkenin zenginliği daha çok Valonlar'daydı, şimdi ise durum tersine dönmüştür, daha zengin olan Flamanlardır. İki grubun arasında parlamentoda, siyasi organlarda zaman zaman gerginlikler yaşanır. Önde gelen siyasi parti ve sendikalar genel kurul-

larını ve bütün üst yönetim organlarını iki etnik gruba mensup olanlar arasında eşit taksim ederler. Kabinenin teşkilinde de aynı eşitlik titizlikle gözetilir. Belki şaşılacaktır ama Flamanlar'ın azımsanmayacak bir bölümü Valonların ayrılmasından yanadır. Bugün kendileriyle konuştuğunuzda çoğu size, "Biz çalışıyoruz, onlara (Valonlara) işsizlik parası ödüyoruz," diyeceklerdir. Valonların ise bir yere gitmeye niyetleri yoktur. Kısacası, iki topluluğun Belçika bütünlüğü içindeki birliği için büyük bir titizlik gösterilmektedir.

Türk devletinin Türkçe'den başka resmî dili olmaz diyenlere söyleyelim, her iki dil de (Flamanca ve Fransızca) Belçika'nın resmi dilidir.

İsviçre adını alan ülkenin resmî adı Helvetia Konfederasyonu veya İsviçre Konfederasyonu'dur. 20 kanton, 6 yarı-kanton ve Almanca'da "gemeinde" (komün) denilen 3000 kadar daha küçük yerleşik birimden oluşur. Dört ana dilli bir toplumdur. Güneybatı'da Fransızca ve Romanca (Raetia-Roman lehçesi veya kısaca Romanş), Güneydoğu kesiminde İtalyanca, geri kalan orta, kuzey ve doğu İsviçre'de ise Almanca konuşulur. 8 milyona yaklaşan nüfusun çoğunluğunu Almanca konuşanlar oluşturur. *Her dört dil de resmîdir.* Devlet memuru ve kamu hizmeti yapan tüm çalışanlar için (özel sektör banka, sigorta memurları dahil) o dilleri konuşma zorunluluğu vardır, fakat o görevlileri dışında ayrı kesimlerin yurttaşları diğerlerinin dillerini bilmezler.

Değişik kesimlerin yurttaşları dil yakınlığı nedeniyle Alman, Fransız ve İtalyan kültürlerine yakınlık duyarlar. Denilebilir ki, üç ayrı dilden yayın yapan kendi ulusal televizyonlarından çok, Fransız, Alman ve İtalyan televizyonları izlenir. Buna rağmen hiç birisi ben Fransız'ım, Alman'ım, İtalyan'ım demez, hepsi İsviçreli'dir ama resmî dil dahil olmak üzere çok etnili, çok dilli, çok kültürlü bir toplumun ayrı ayrı kesimlerinin birliğini oluştururlar.

Eski sosyalist ülkeler:

Sovyetler Birliği'nde yüz kadar ulus, milliyet ve etni vardı. Rustular, Ukraynalıydılar, Kazaktılar, Gürcüydüler, Azeriydiler, Beyaz Rustular, Ermeniydiler, Letondular, Özbektiler, Kırgızdılar... yani Ruslar dışında hiç birisi ne altı kimlikte, ne üst kimlikte Rus olmak zorunda değildi. Tıpkı yabancıların rastgele konuşma dilinde Britanyalıların hepsine "İngiliz" denildiği gibi, Sovyet yurttaşlarına da Rus deyip çıkarlardı ama en kalabalık grup Rus olsa bile toplam nüfus içinde Ruslar azınlıktaydı. [1987 yılında Moskova'da bir otelin resepsiyonunda bir müşterinin resepsiyon görevlisiyle anlaşılamadığını gördüm. Adamın elinde Kiril alfabesiyle yazılı milletvekili (Yüksek Sovyet Prezidyumu üyesi) kimliği vardı ama tek kelime Rusça bilmiyordu. Batı dillerini de bilmiyordu. Başındaki takkesinden dolayı onunla Türkçe ko-

nuştum, Türki cumhuriyetlerden birindenmiş, böylece çok garip bir şekilde onunla resepsiyonist arasında tercümanlık yaparak anlaşmalarına yardımcı oldum. Yani o ülkede — milletvekilini bile asimile etmeyecek veya tek kelime Rusça bilmeyeni milletvekili seçecek kadar — dillerin özgürlüğü vardı. Stalin döneminde Ruslaştırma politikaları izlendiği söylenir, muhtemelen de doğrudur, ama Stalin bir Gürcü'ydü...] Zaten Birlik dağıldıktan sonra her bir Sovyet Cumhuriyetinde kolaycacık, hiç bir yönetsel sorunla karşılaşmadan ulusal devlet kurulması da gösterdi ki, Sovyetler Birliği tüm merkezîyetçiliğine rağmen gerçekten de ayrı ayrı cumhuriyetlerden oluşuyormuş.

Yugoslavya sosyalist olmadan önce de, sosyalist olduktan sonra da bir federasyondur. Nazilere karşı anti-faşist bağımsızlık savaşının komünist lideri Josip Tito bir Hırvat, Sırp değildi. Sırbistan ve Karadağ (Montenegro) dışındakiler (Hırvatistan, Makedonya, Slovenya ve Bosna-Hersek) birlikten ayrıldılar. İç savaşın insansızlıklarını bir yana bırakırsak, hiç bir yeri cumhuriyet idarî bir güçle karşılaşmadığına göre, tıpkı Sovyetler Birliğinin cumhuriyetleri gibi Yugoslavya cumhuriyetlerindeki uluslar da kendi kendilerini yönetmekteymişler.

Musikî Dersi. 1662/65 dolayları. Tuval üzerine yağlıboya, 73.3x64.5 cm.

Çekoslovakya çok uluslu sosyalist ülkelerin bir diğeri idi. Sosyalizm yıkıldıktan sonra çoğunluk ulus olan Çekler Çek Cumhuriyetini kurarlarken, Slovaklar Slovakya Cumhuriyeti hâlinde örgütlendiler. Bu ülkede de demek ki merkezîyetçi yapıya rağmen Çekler de, Slovaklar da kendi kendilerini yönetebiliyorlarmış. Çekoslovakya'nın adı bile iki ulustan oluşuyordu. Aynı ismi Türkiye'ye uygularsak, "Türk-kürdistan" veya "Türkkürdistan" diye bir ülke ismi pek çok kimsenin tüylerini diken diken etmeye yeter.

Tekrar edelim, ulusal sorunun her ülkedeki şekillenışı kendine özgü koşullar taşır. Bu nedenle yukarıdaki örneklerin her hangi birini Türkiye'ye model olarak sunamayız. Yukarıda ki örneklerden ya da uygulamalardan her hangi birisini Türkiye'de talep etmek sosyal demokratlar dahil olmak üzere hemen herkes tarafından topa tutulmak için yeterlidir.

Ve dikkat ederseniz bütün örnekler birlik örnekleridir, birlikte yaşama modelleridir. Ve hiç birisi self-determination değildir. Çünkü self-determination demek çok uluslu bir ülkede bir ulusun mevcut devletten ayrılıp bağımsız bir devlet kurması veya başkibir devlete katılması demektir, yani ayrılma hakkıdır.

Ulusal devlet kavramına tapınmak şart değildir, fakat ulusal devleti benimsemek, benim ulusal devletim olacak ama seninkisi asla ve kat'a olamaz diye yorumlanırsa bu çifte standart olur.

Ayrılmak isteyen siyasal güçler kendi görüşlerini serbestçe savunabilmelidirler, siz de onların ayrılmamasını savunursunuz, onları sizin tezinize ikna etmeye çalışırsınız, kendi argümanlarınızı getirirsiniz, her iki taraf da savlarını savunurlar. Sonuçta bir ayrılma olacaksa, toprak temelinde olacağına göre o yörede ilçe ilçe, bucak bucak nüfus sayımı yaparsınız, herkese kendi kimliğini sorarsanız, sonra da ona göre belli bir bölge haritası çizersiniz ve referanduma gidip o insanlara ayrılmayı isteyip istemediklerini sorarsınız, ayrılmayı reddediyorlarsa, ayrılmayı savunanlar yenilmişler demektir. Çok uluslulukta sorun varsa, sorunun demokratik, uygar, insanca çözüm yolu budur.

Birlik, birlik, birlik deniliyor. Birlik sözcüğünü kullandığımıza göre farklılıklar, ayrılıklar var demektir. Şu halde birliğin ön koşulu ayrılıkları, farklılıkları tanımak ve onların altını çizmektir. Farklılıklar tanınmadan birlik olmaz.

Yeni Bir Halka

Devletin derini, sığı, yüzeyi, dibi olmaz

Önce komando kampları kurulmuştu. Oralarda tetikçiler yetiştirildi, sonra komandolar öğrenci öldürmeye başladılar, derken 12 Mart 1971 darbesi geldi. Bu dönemden çıkıldıktan bir süre sonra 1975'te Kerim Yaman ve Şahin Aydın adlı öğrencilerin öldürülmeleriyle cinayetler tekrar başladı ve kısa zamanda tırmandı. Prof. Bedri Karafakioğlu (İTÜ), Prof. Cavit Orhan Tütengil (İÜ), Doç. Bedrettin Cömert (Hacettepe), Doç. Orhan Yavuz (Erzurum Atatürk), Doç. Necdet Bulut (KTÜ) gibi öğretim üyeleri, gazeteci-yazarlar Abdi İpekçi ve Ümit Kaftancıoğlu, Ankara'da savcı Doğan Öz, Adana Em. Md. Cevat Yurdakul, Adako Birlik Bşk. Akın Özdemir ve 12 Eylül darbesinden 1,5 ay önce öldürülen eski DİŞK Bşk. ve Maden-İş Bşk. Kemal Türkler 1970'li yıllardaki aynı kaynaklı suikastlerin kurbanları arasındaydılar. 25 Mart 1978'de Doğan Öz'ü öldürdüğünü ikrar eden İbrahim Çiftçi mahkeme tarafından iki kez idama mahkûm edildiği halde, bu ceza tahkikatın eksik olduğu gerekçesiyle Askerî Yargıtay tarafından iki kez bozuldu ve sanık serbest kaldı.

Sadece tekil cinayetler değil, 1978 Aralık ayında 100'den fazla insanın öldürüldüğü, evlerinin, dükkanlarının yakılıp, yıkılıp yağmalandığı K. Maraş katliamı, postadan çıkan (profesyonel uzman işi) bombalı bir paketle (bubi tuzağıyla) Malatya'nın sağcı belediye başkanı Hamit Fendoğlu'nun öldürülmesinden sonra Malatya'da olaylar çıkması, onu izleyen Sivas ve Çorum olayları, Beyazıt meydanında 7 gencin toplu halde öldürülmesi, keza Ankara Bahçelievler'de bir evdeki 8 TİP'li gencin Abdullah Çatlı ve Haluk Kırcı tarafından katledilmesi, 1 Mayıs 1977'de Taksim'de o zamanki adıyla Intercontinental otelinden açılan ateş sonucu öldürülen veya çıkan panikte ölen 37 kişinin canına mal olan Kanlı 1 Mayıs olayı gibi kitlesel karakterli provokasyon ve kıyımlar da aynı oyunun parçasıydılar. (O kadar ki, o zaman MHP'li olan ve bu tür ilişkileri iyi bilen gazeteci Avni Özgürel, MHP ileri gelenlerinden eski Gümruk ve Tekel Bakanı Gün Sazak'ın solcular tarafından öldürülmediğini TV ekranlarında söyledi.)

Bu arada Kanlı 1 Mayıs olayı üzerinde durmakta yarar var: O yıl 5 Haziran'da genel seçimler yapılacaktı. Seçimlerden önceki ilk önemli prova Kanlı 1 Mayıs oldu, aynı ay seçim gezisi için İzmir'e giden Bülent Ecevit'e düzenlenen suikast son anda önledi, gene aynı seçim kampanyasında CHP'nin Taksim mitinginde konuşmaması gerektiğini, kendisine suikast yapılacağına haberi alındığını Başbakan Demirel kendisi Ecevit'e duyurdu, o da bu uyarıyı kamuoyuna açıkladı. Bu olaylardan sonra o zamanki KKK Namık Kemal Ersun ve bazı üst rütbeli subaylar sessiz sedasız emekliye sevk edildiler. Ama tertipçiler ortaya çıkarılmadı, o karanlık olay-

ların sorumluları adalete teslim edilmedi.

M. Ali Ağca ve yardımcıları Abdi İpekçi'yi 1 Şubat 1979'da öldürmüşlerdi. M. Ali Ağca'nın bir ihbar sonucu katil zanlısı olarak yakalanması önce kamu oyunundan gizli tutuldu. Ama aynı günlerde MHP genel başkanı Türkeş "Aramızda MİT ajanları" var dedi ve kalktı Hollanda'ya gitti. (Gazete arşivlerine bakınız.) O günlerde Ağca'nın sorguda olduğu sonradan anlaşılınca, o demecin ve gezinin nedeni anlaşıldı. Sorgudan aleyhine bir husus çıkmayınca Türkeş yurda döndü. (MHP genel başkanı sonraki yıllarda yazdığı anılarında, açıkça, "Abdi İpekçi'yi devlet öldürttü," diyecektir.) Ağca'nın sorgusunu bizzat yöneten o zamanki İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş sonradan, "Biz sorguda tam bir yere varıyorduk ki, sıkıyönetim onu bizden aldı, sorgusunu o makam yaptı," diyecektir.

Ağca 155 gün sonra Askerî Cezaevinden kaçırıldı, kaçırıldıktan sonra yurt dışına çıkmadan önce suçları işledi, gasp yaptı, adam öldürdü. Papa'yı vuracağını söyledi. Ağca'nın yurt dışı serüveni ve o zamanki Papa'ya suikast girişimi uluslararası boyut taşıyan bir başka öyküdür. Onu bu kez kullananlar, kimler idiyse, ellerinde böyle bir tetikçi varken, ondan yararlanmayı fırsat bilmişlerdir. Olayı Vatikan'daki karanlık para ve banka işlerine müdahale etmek isteyen Papaya P-2 Mason locası ile Mafya'nın gözdağı vermek için düzenlediği ileri sürülen olasılıklar arasında en makulü gözükmemektedir.

Tekrar Ağca'nın Türkiye'deki misyonuna dönersek, Em. Org. Kemal Yamac'ın yakınlarında yayınlanan anılarından öğreniyoruz ki, Özel Harp Dairesi 1952'de kurulmuştu ve ABD'den tahsisat alıyordu. Gene yakınlarda öğreniyoruz ki, 1950'li yıllarda Adnan Menderes'in değişmeyen başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur Yassıada Mahkemeleri'ndeki gizli oturumda MİT'in CIA'dan para aldığını ve bazı elemanların İstanbul'daki bir ABD yetkilisine bağlı çalıştığını söylemiştir. (HYPERLINK "mailto: ABD_Türkleri@yahooogroups.com" ABD_Türkleri@yahooogroups.com 17 Aralık 2005, Infosolbirlik, Ela Küçükçakar, 10 Ocak 2006.)

Gene ABD, NATO'ya bağlı ülkelerde bu tür karanlık işleri yürütmek için kanunsuz, katil ve komplocu Gladio örgütleri kurmuştur. Türkiye'de kimimizin Özel Harp Dairesi, kimimizin kontrgerilla, kimimizin Türk Gladio'su dediği, hukuk tanımayan, insan haklarını çiğneyen, tertip, suikast ve komplolar yapan sözde "derin" devlet odağı veya odaklar yumağı önceki gün olduğu gibi, dün de, dün olduğu gibi bugün de iş başındadır. İş başında olduğunun yeni bir kanıtı Ağca'nın tahliyesi idi. Bu açık emrivâkiden "hata oldu" denilerek dönülmesi, söz konusu işleyiş zincirinde öze deymeyen ârizî bir gelişme olmuştur.

DİSK'in Parti Kurma Arayışı

Yalçın Yusufoglu —

Önemli olan, DİSK'in sözde parti kuracak olması değil, kurulması için çaba gösterdiği, özlediği partinin burjuva karakterli olmasıdır

DİSK yaklaşık 13 ay sonra 40. Yıldönümünü kutlayacak. 13 Şubat 1967 ile 12 Eylül 1980 arasında geçen ilk 13,5 yıl, DİSK'in örgütsel kimliğinde somutlanan işçi sınıfının şerefli mücadeleleriyle geçmiştir. Konfederasyon bu dönemde işçi haklarının nasıl savunulacağını sayısız örneklerini, nice onurlu eylemleri sendikacılık tarihimize kazandırmış, uluslararası planda da saygın bir yer edinmiştir.

DİSK bu dönem içinde salt bir işçi kuruluşu olarak kalmadı. Muhteşem tarihsel eylemi burjuvazinin o zamanki iki ana partisi olan AP ile CHP'nin el ele vererek sendikalar ve iş yaşamıyla ilgili yasanın 274. ve 275.

maddelerini sendikal özgürlükler aleyhine değiştirmelerine karşı Türk-İş üyeleri dahil 70 bini aşkın işçinin aktif katılımıyla gerçekleştirdiği 15-16 Haziran 1970'deki büyük direniş olmakla birlikte, genel demokrasi mücadelesinde de hep ön safta yer aldı. Ülkemizin demokratikleşme sürecinde çok önemli bir toplumsal rol oynadı. Belleklerimizi yoklarsak, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ne karşı eylem yaptı, TCK'nin 141.ve 142. maddelerinin kaldırılmasını savundu, bütün anti-demokratik uygulamaların önüne dikildi, siyasî iktidarların tüm gerici politikalarına, memur kıyımlarına, gerici-faşist kadrolaşmaya karşı koydu. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin ikinci yarısında gemi aزیya alan faşist sokak terörüne ve faşist tırmanışa karşı demokrasiyi, insan haklarını savundu, diğer demokratik kitle örgütleriyle güç birliği yapıp ülkedeki gidişi önlemeye çalıştı. Haziran 1977 Genel Seçimleri öncesinde Kontrgerilla'nın dar-

Mektup Tutan Hizmetçi Kız ve Evin Hanımı. Detay.

be hazırlığı kapsamında düzenlediği ve 37 kişinin öldüğü Kanlı 1 Mayıs provokasyonuna maruz kaldı. O kontrgerilla darbesi hazırlığı akim bırakıldı, şefleri olan komutanlar emekliye sevk edildi, ama 12 Eylül'ü tezgahlayan komplo kapsamında DİSK bir kez daha hedef seçildi. Konfederasyon'un ilk ve 12 yıllık genel başkanı, Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler 12 Eylül darbesinden 1,5 ay önce 24 Temmuz'da faşist tetikçilerin kurduğu pusuda öldürüldü. Sonra 12 Eylül geldi. DİSK toplumda oynadığı bu kadar önemli rol nedeniyle, darbecilerinin baş hedeflerinden birisi oldu.

PARTİ GİRİŞİMİ

Aynı Konfederasyon bugünlerde "soldaki boşluğu doldurmak" için yeni bir parti arayışına girmiş bulunuyor. Önce Bolu'da dar bir toplantıda fikir teatisi yapılmıştı, daha sonra Dedeman Oteli'nde daha geniş katılımlı ikinci toplantıda parti kurma sorunu görüşüldü, düşünceler, ilkelere serdedildi.

Ne var ki, DİSK artık eski DİSK değildir. Geleneksel DİSK'in yerleşik sloganıyla söylersek, "sınıf sendikacılığı" yapan konfederasyon olmaktan çok uzaktır. Bolu ve Dedeman toplantılarına katılan insanların iyi niyetli olmalarına bakarak, yöneticilerce öngörülen iş konusunda iyimser olmanın anlamı yoktur; gerek o yöneticilerin aradıkları parti türü, gerekse katılımcıların önemli bir çoğunluğunun istenen partiden ne anladıkları göz önüne alındığında açıkça görülüyor ki, amaçlanan bir sosyal demokrat partiden, hattâ — yeni icat terimle — bir "sol liberal" partiden başka bir şey değil.

Nitekim, Dedeman toplantısından çıkan nihai belirlemede DİSK yöneticilerinin özlediği partinin en önemli kırmızı çizgisi “piyasa ekonomisine karşı olan” eğilimler oldu. Aşağıda da değineceğimiz gibi, böyle bir belirleme DİSK'in tarihsel sendika misyonu açısından utanç vericiydi.

DİSK'in 12 Eylül operasyonundan sonra içinin boşaldığı ve kendi geleneğine aykırı bir konuma düştüğü, ayrıca bazı iş kollarındaki sendikalarının toplu sözleşme yapabilecek oranda üye sayısına sahip bulunmadığı zaten biliniyor.

Fakat DİSK'in en önemli reddiyesinin piyasa ekonomisini reddeden düşünsel ve siyasal eğilimler olması Konfederasyon'un içine düştüğü acıklı noktayı göstermeye yetiyor.

Dedeman toplantısına katılanların bir bölümü DİSK yöneticilerinin arayışı karşısında fikirlerini belirtmek için gelmişlerdi, bir kısmı da davet edildikleri için daha ziyade dinleyici durumunda toplantıyı izlediler. Fakat katılımcıların “solda boşluğa çare arayışı”nı tasvip ettikleri söylenebilir. DİSK yöneticilerinin de, katılımcıların çoğunluğunun da “sol” kelimesinden anladıklarının sosyal demokrasi — veya yukarıda andığımız uyduruk terimle — “sol liberalizm” olduğu bellidir. Bizim ise sol kavramımız ortanın solu ya da merkez sol denilen türden burjuva çizgisi değildir, Marksizmdir, yani siyasal yelpazede sosyal demokrasinin dışındaki ve daha solundaki sosyalist, komünist eğilimlerdir.

SINIF MÜCADELESİNDE KAVRAMLARIN YERİ

Terim fetişizmine düşmemek çoğu durumda doğru bir yaklaşımdır, ama mesele üretim araçlarının mülkiyetinden ne anladığımız konusuna gelince, yani sorun sınıflar ve sınıf mücadeleleri olunca, kavram kargaşasını ortadan kaldırmak, terimlere berraklık getirmek gerekir. Eşyayı (şeyleri) adıyla çağırarak için, sosyal demokrat denilen burjuva solu ile mutlak olarak işçi sınıfından, tüm emekçi sınıf ve katmanlardan yana olan solu kesin ayırım çizgileriyle ayırdetmek, piyasa ekonomisine de kökten ve hepten karşı olan Marksist solun farkını belirtmek, sol kavramından bunu anlamak gerekir.

DİSK'in kurucu güdüsünü belirleyen ve en parlak dönemlerindeki onurlu mücadelesini derinden etkileyen fikrî zemin daima işçi sınıfının ve emekçi halk kitlelerinin kurtuluşunu “mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesi” ve mülkiyetin sosyalleştirilmesi idesinde görmek

olmuştur. Ama bir siyasal örgüt olmadığı için, kendisini mülkiyetli sınıf burjuvaziye karşı işçi haklarının mücadelesini yürütmekle ve ülkedeki genel sosyal kamplaşmasında halk ve demokrasi güçlerinin siyasal çıkarlarından yana tutum takınmakla sınırlamış, anarko-sendikalizm yapmamıştır.

Siyaset yelpazesinin sosyal demokrat kanadında bir boşluk olduğu doğrudur. CHP'nin içinde bulunduğu durum ve izlediği çizgi tam bir rezilliktir. CHP sosyal demokrat Sosyalist Enternasyonal üyesidir, ama sosyal demokrasi-den bile uzaktır; sosyal olmadığı gibi, hele hele demokrat hiç değildir. Bu partinin ülkedeki temel siyasal sorunlarda ve kamplaşmalarda izlediği milliyetçi, şoven, anti-demokratik ve devlet sözcüsü politikanın sosyalist literatürdeki betimlemesi (kendisinin sosyal demokratlık savından dolayı) olsa olsa “sosyal faşist” olabilir.

Pazar ekonomisinin kutsanması, ona tapınılması DİSK'in kuruluş amaçlarına ve şerefli geçmişine karşı işlenmiş bir suçtur, DİSK'i DİSK yapmış olan değerlere hakarettir.

Tekrar DİSK Partisi konusuna dönersek, yapılan iş beyhudedir, havanda su dövülmektedir. DİSK'in parti kuracağı filan da yoktur. “Haydi” diye yola çıkacak olsa, Dedeman toplantısına katılarak kendisinin bu fikrine doğrudan veya dolaylı destek verenler arasından bulacağı (elini taşın altına koyacak) insanların sayısı parmakla sayılacak kadar az çıkar. Parti kurmak o kadar kolay mı? Salonlarda akıl verenler, destek temennilerini dile getirenler, iş somuta inince ortalıkta gözükmeyizler. Hepsinin kendine uygun bir mazereti var olur. Haklıdırlar da, birtakım DİSK yöneticileri istiyorlar diye, arkası gelmeyecek — nasıl sonuçlanacağı başından besbelli — serüvenlere niye kalkışınlar?

Bu nedenle, işçi sınıfı sosyalizmi geleneğinden ve dolayısıyla DİSK'in mücadele geçmişinden gelenlerin rahatsız oldukları nokta, bu Konfederasyon'un parti kurması değildir, böyle bir olasılık yoktur. Önemli olan, DİSK'in parti kurması değil, kurulması için çaba gösterdiği, para harcadığı, özleyip aradığı partinin burjuva karakterli olmasıdır. Üzücü olan budur.

SINIFA BİR İYİLİK YAPIN, TÜRK-İŞ'LE BİRLEŞİN!

DİSK piyasa ekonomisini en başa koymak derekesine dek düşmüştür. “Cevher yere düşmekle sakıt olmaz kadr-i kıymetten” diyecek hâli de yoktur. Çünkü, liberalizm modasına o da uymuş, kucaklayacağı siyasal eğilimler-

den piyasa ekonomisini reddeden eğilimleri ve düşünceleri çıkarmıştır. DİSK'in geçmiş misyonuna baktığımızda düşülen nokta aynı zamanda kadr-i kıymetten sakıt olmanın ta kendisidir.

Bu tür sendikalar, konfederasyonlar dizi dizi vardır, öyle partiler de sıra sıra piyasadadırlar, bir fazlasına daha gerek yoktur. Madem pazar ekonomisini savunuyorsunuz, işçi sınıfının ekonomik mücadelesini daha fazla bölmeyin. Sendikal misyonunuz DİSK'in ve eyleminin savunulduğu bir platform olan 12 Eylül mahkemeleri sona erdikten sonra bitmişti. Zira baskı sonucunda yitirdiğiniz tabanınızın önemli bir bölümünü geri alamadınız. Yeniden güçlenmenin biricik yolu DİSK'in eski radikal çizgisini yeniden izlemekten ve ülkedeki toplumsal süreçlere müdahalede bulunarak işçi sınıfının sosyal varlığının maddî ağırlığını hissettirmekten geçtiği halde bunu yapmadınız, yapmak isteyenlere de engel oldunuz. Abdullah Baştürk'ün ölümünden son-

ra ise burjuvaziye teslimiyet bayrağını çektiniz. Çok geçmeden, Genel Başkanınız Rıdvan Budak gitti, iyice gericileşmiş Ecevitler'in partisinden parlamentoya girmeyi hüner addetti. Derken, ezeli-ebedî bir sosyal demokrasi genel başkan seçtiniz, ilh...

Nasıl olsa, her hangi bir sosyal işleviniz yok, burjuvaziye stepne olmaktan başka bir işe yaramıyorsunuz. Örgütü eski şerefli günlerine geri götürecektir niyete ve potansiyele de sahip değilsiniz. Öyleyse, sınıfa bir iyilik yapın, DİSK yönetici organları ve Başkanlar Kurulu olarak karar alın, her işkolunda Türk-İş Konfederasyonu'na bağlı muadil sendikalarla görüşmelere oturun, onlarla birleşerek DİSK'i feshedin.

DİSK'i bu utançtan, bu azaptan kurtarın!

Böylece, hiç değilse burjuva arayışlarıyla, pazar ekonomisi tapıncıyla onurlu geçmişi lanetlemektense, işçilerin sendikal birliğine yardımcı olmak gibi şerefli bir işle DİSK'in zaten çoktan iflas etmiş misyonunu fiilen sona erdirmiş olursunuz.

Mektup Tutan Hizmetçi Kız ve Evin Hanımı.
1667/68 dolayları. Tuval üzerine yağlıboya, 90.2x78.7 cm.

“Ulusalçılık”

Hüseyin Hasaıcebi

*Emekten muhalefet yükselmeyince istikrar pekâlâ yürüyor.
AKP'nin zihnine çelme takmakla emekçiler için işler
düzelmaz. Ayağına çelme takmak lâzım*

Reel sosyalizmin yıkılmasıyla birlikte Türkiye'nin başını önce liberalizm döndürdü. Herkes bunu düşündü ve konuştu. Liberalizmin tüm dünyada siyasetin “merkez”ine oturacağı varsayımıyla teoriler üretildi. Türkiye’de ilk kez bir liberal burjuva hareket “girişimi” çıktı ortaya ve pek çok “konjonktür komünisti”nin aklını çeldi. Liberalleşme sürecine en geç — o da sadece “Kürt meselesi” nedeniyle — MHP katıldı, ona da “Caddebostan faşizmi” dendi; yani liberal faşist!

Bu dönem öyle bir dönem oldu ki, özelleştirmeye karşı çıkmak en büyük “ayıp”, hattâ geri zekâlılık sayıldı. Emekçi haklarının ve bunun için mücadelenin savunulmasına “dinozorluk”, Nuhu Nebi’den kalma çayırlarda otlama dendi. Komünist olmak ve kalmak, artık yeryüzünde somut karşılığı kalmamış, ideolojik veya kültürel bir saplantı yerine kondu. Bu dönem tam bir “rezalet” idi, çok “rezil” türetti. Sonra ne olduysa, “11 Eylül” mü desek, yoksa Irak’ın işgali mi; Kosova mı desek, yoksa Yugoslavya’nın dağıtılması mı, her ne ise, belki de AB’ye girmek veya girmemek... hava birden tersine döndü. Milliyetçilik yükselmeye başladı. Bunun etkisine kapılan solcular, sosyalistler, komünistler kendilerine “ulusalçı”, “yurtsever”, vb. demeye başladılar. MHP eski yerine döndü. Liberalleşenlerin bazıları oturup yeniden düşündüler.

Şimdi bıçak sırtı bir denge durumundayız. Liberalleşme mi ağır basacak, yoksa milliyetçileşme mi? Solcuların, sosyalistlerin, komünistlerin kafaları bu soruyla meşgul. En geri duranları bile, acaba hangisi daha yararlıdır sorusunun kısılcı altında kıvranıyor. Hangisi Türkiye’nin hayrınadır?

Soru böyle sorulursa izinden gitmek kaçınılmaz olur. Hangisi Türkiye’nin hayrınadır? Liberallerle ulusalcılar arasında zaten her zaman tartışma ve çatışma konusudur bu. Bugün iyice alevlendi. Bu, gerçekte, Türk burjuva sınıfının, “tarihsel doğrultu” ile ilgili, kendi iç tartışmasıdır. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü solun bütün kesimlerini de — üstelik gene solcu kalmalarını sağlayarak — kendine çeken bir tartışmadır. Solun bir kesimini liberalizme çeker, çünkü en azından bu yol, “özgürleşme” sorunuyla “demokrasi” üzerinden ilişki kurmayı mümkün kılmaktadır. Prüz, “özgürleşme”

ya da “demokrasi” denilen hâdisenin bir “sınıflar hâdisesi” olduğunun örtbas edilmesidir. Bu olursa gerisi kolay. Bu nedenle liberalizmin etkisi altındaki sol, “sınıf” sözünü ağzına almaz: “insan” yeter! Burjuva sınıfın bu iç tartışması solun bir diğer kesimini milliyetçi, ulusal, yurtsever tarafa çağırır. Sol da gider. Niye gitmesin ki, burada bir “anti-emperyalizm” kokusu yok mudur? Küreselleşme de zaten bunu kışkırtmıyor mu?

Burjuva sınıfın burada işi ne peki diye soran bir safdillik de var. Sermayenin başka işi mi olurmuş? Ulus-devlet ne güne var? “Ulusların üstü”ne çıkmış tekeller bile içinden doğdukları pazarın tüm girdisi-çıktısı ile, kuruşuna kadar ilgilenmiyorlar mı? Sol nasıl olsa anti-emperyalist değil mi? Gider. Burası Türkiye olduğuna göre “liberal”/“ulusal” tartışması tek bir sınıfın iki taraflı yavan bir tartışması düzeyinde kalmaz. Tartışmaya doğal olarak politikleşmiş İslam da girer. Sol nasıl iki tarafa da gidiyorsa, politikleşmiş İslam da öyle, her iki tarafa da gider. Nitekim Türkiye’deki “liberal”/“ulusal” tartışması AKP ile birlikte tartışılıyor. Bunu AKP’nin kendisinden çok solcular, sosyalistler, komünistler sorun ediyorlar. Acaba AKP bu tartışmada liberal çıkarları mı, yoksa ulusal çıkarları mı temsil ediyor? Kimi solcuya göre o, kimine göre bu!

Kürtler de var, tabii. Onlar bu tartışmanın dışında mı kalacak? Onlar da sahneye iki profil birden yansıtıyorlar. Türkiye üzerinden AB’ye girip liberal âlemle bütünleşmek, ya da ABD ile birlik olup “devlet”i kurtarmak! Türk solcuları, sosyalistleri, komünistleri de oturmuş, acaba hangi taraf haklı, hangi taraf daha reel politik, onu değerlendiriyor.

Bu kaba sınıfsal durum solun “liberal”/“ulusal” tartışması — ve kaçınılmaz çatışması — içine girip “taraf” olmasına ve kendine siyasî ikbal aramasına engel teşkil ediyorsa, o zaman “teori” üretmek gerekir. Teori nerden üretilir? Tabii “Somut durumun somut tahlili”nden!

Teori üretimi başlıyor ve sürüyor: “Eski” bitmiştir, defteri dürülmüştür, “yeni” başlamıştır. Solculuğu, komünistliği emek-sermaye ilişkisine indirerseniz yanılırsınız. Bunu görmüyorsanız, demek ki siz, “bilgisayar’a geçememiş”, bilimsel-

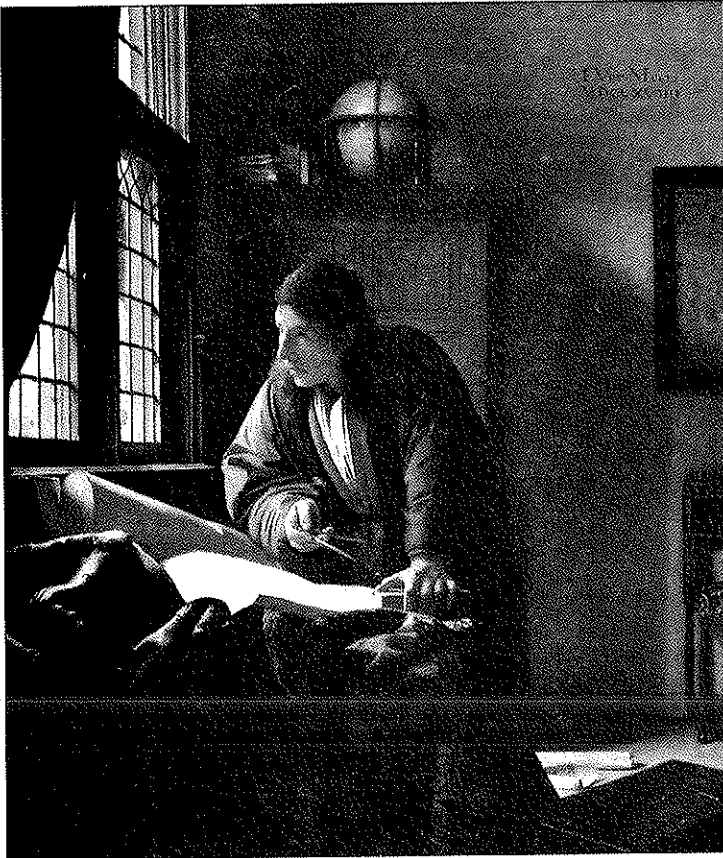
teknolojik devrimi kaçırmışsınızdır. Emek-sermaye çelişkisini politik alana taşıyamıyorsanız, böyle bir çelişki olmadıgındandır. Çelişki AB ile, ABD ile, emperyalizm ile Türkiye arasındadır. Ya çatışarak aşacaksınız, ya da benimseyerek. Sola ikisi de uyar. Çatışma alanını seçenler için solun geçmişi zaten bir hazine. Bu hazinede Kemalizm var, 1968 var, Sultan Galiyev var, Latin Amerika var, şimdi Irak direnişi var, varoğlu var... Tartışan, tarih bilinci ve şuuru olan, iktisadi, siyaseti ve devleti, her şeyin girdisini çıktısını bilenler olduğuna göre bir bildikleri elbette vardır.

Nedir mesele? Türkiye yok olacak. Liberallere göre Türkiye milliyetçiliğin batağına sürüklenirse yok olur; milliyetçi, yurtsever, ulusal taraftakilere göre ise, libareleşip Batı'nın eline düşerse. Mesele varlık-yokluk meselesi olunca ister istemez bundan 90-100 yıl önce nasıl konulmuşsa öyle konuluyor demektir. Zaten tartışılan da, bitti, defteri dürüldü denilen geçmişin kendisinden başka nedir ki? O halde Türkiye doksan yıl önce batmaktan nasıl kurtulduysa bugün de öyle kurtulur. Ya da, Türkiye'yi doksan yıl önce batırmak isteyenler, bugün de aynı zayıf yerlerine vurmaktadırlar.

Acaba öyle midir? Değildir. 20. Yüzyıl'ın ilk çeyreğini, yani "çılgın Türklerin" yoktan Cumhu-

riyet varettilerinin söylendiği dönemi şekillendiren, ortaya o gün çıkmış olan Batı'nın Finans Kapital'idir. İttihatçıların yıpranmış ve kendi kendini şimdiden tasfiye etmiş yeni yetme ırkçı kanadı yerine, pragmatizme ideoloji hâlesi yakıştırmaya teşne Kemalistleri destekleyerek işin içinden çıkmıştır. Derdi Osmanlı'yı sonuna kadar bölmekti zaten, savaşı kazandığı halde niçin bölmedi? Niçin Osmanlı'yı kaldığı kadarıyla iri bir lokma gibi yutmak isteyen Alman emperyalizminin yapacağını yaptı? Niçin Ermenilere, Kürtlere savaş içinde verdiği sözleri unuttu? "Böylesi" daha iyi idi de ondan. Osmanlı Ermenileri ve Kürtleri küseceklerse Bolşeviklere küssünlerdi. Onlar savaşın sonunda ve üstelik her şey yolunda gitmekte iken işin rengini değiştirdiler ve "sınıf meselesi" diye bir mesele çıkardılar. Kendi Ermenilerine de bir emekçi Ermeni devleti kurdurdular. Diaspora'dan kaç Ermeni burjuva gitti orada yaşamayı seçti? Hiç biri. Demek ki Ermeni meselesi de bir sınıf meselesi. Kürt meselesi de bir sınıf meselesi. Başka türlü görmek ve çözmek isteyenlere sözümüz yok ama "sınıf meselesi" dışında bir mesele. Sol niçin bu tartışmada var? Konuşacaksa Ermeni sosyalistler konuşsun. Moskova'nın arka mahallelerinden birinde bulunmuş sahipsiz bir Ermeni çocuğunu "Ne yapalım?" diye kendisine getirenlere, "Ermenice bilen bir öğretmen bulun, ona teslim edin," diyen bir Lenin gelip geçtikten sonra bu meseleyi komünistler böyle mi tartışacaklar?

Türklüğe dokunan yanıyla baksak ne görünür? Burdan görünen tarihin o döneminde, "sınıf solu" denilen güçlerin Marksizmden neşet eden mücadelesinden istifade etmeye bakan Kemalizmdir. Kemalizm o gün bir tür Türk ırkçılığı olarak şekillenmiştir. Örtüsüne bakmamalı, özüne bakmalı. İsrail devletinin de demokrasisi vardır, işçi partisi vardır falan ama ırkçı bir devlet değil midir? Kemalizm de böyle bir ırkçılıktır. Doğu Halkları kurultayına kadar sokulmuştur. Bolşeviklerin o günkü siyasal stratejisi buna uygun düştüğü için sınıf hareketinden şartlı kabul görmüştür. Ama bu temas Türk solunu ve komünist hareketini daha sonra çok uğraştıracak ve ona bir dizi yanlışlar yaptıracak olan bir gelişmenin de başlangıcıdır. Mustafa Suphi'nin komünist perspektifi ile Ankara'daki Kemalistlerin programı, birinin ötekini yemesini zorunlu kılacak kadar örtüşmüştür. Bugünkü ulusalcı-liberal çatışmasına 85 yıl önceki bu anomaliye dayanarak girmenin mantıklı bir yanı yok-

Coğrafyacı. 1668-69 dolayları. Tuval üzerine yağlıboya, 53x56,6 cm..

tur. Tarihin bu hassas alanına Kemalist entelektüeller, devletle gönül birliği içinde sık sık el atarlar. Atilla İlhan buraya Sultan Galiyev'i yerleştirmek için boşuna kalemını ve çenesini yordu. İlhan Selçuk'un da aklı bu noktaya sık sık takılıyor. Şimdi Anıl Çeçen var, Kemalistlere Avrasya teorisi oluşturmaya çalışıyor. İrkçılarla bu konuda bir alıp veremedikleri yok. Faşist general emeklileri bu safta iş tutuyorlar. Sinan Aygün tüccar tafesinin çıkarıyla bu Kemalist Türk yurtseverliğini buluşturmaya çalışıyor. Siyasette pirim yapacağı da benziyor bu ulusalcı gelişme. Kürt meselesinin almakta olduğu şekil içinde rol kapmak istediği de açık. Mehmet Ağar, "Kürt meselesini sadece ben çözebilirim," derken bunu anlayan anlıyor. Burada, Perinçek de var. Olsun. O olsun da, solculuğun işi ne? Bütün bunların toplamından anti-emperyalist bir refleks mi çıkar? Ne gibi bir refleks?

Anti-emperyalizm, değişik yerlerde, değişik biçimlerde ve nitelikte yükselişe geçti. Latin Amerika'da emekçi halk çoğunluğuna dayanarak sol (halkçı-devletçi) programlarla elde edilen başarılar, bugünkü anti-emperyalizmin olumlu hânesine yazılmalı, ama bu kadar. Genel olarak bugünkü anti-emperyalizmi, desteklemeye evet ama, gerici karakterini gözden kaçırmak da sola yaramaz. Bugünkü anti-emperyalizm, bundan önceki ile karıştırılmamalı. 1950'lerden sonra yükselen anti-emperyalizmin en yüksek biçimi Bloksuzlar Hareketi'ydı. Ama o günkü sosyalist sistemin çekim gücü sayesinde milliyetçilikten, ulusalcılıktan, yurtseverlikten yakasını sıyırmıştı. Bu dar tanımları aşan yeni tanımlara yönelmişti. Ganalı Nkrumah Afrika'ya "Afrikalılık" diye, kendi hümanizmini yücelten bir değerler çerçevesi öneriyordu. Latin Amerika anti-emperyalizmi zaten ulusal bayrakların içine girerse boğulacağını bilirdi. Fanon bu anti-emperyalist dünya için iki sistem dışındaki "kendine ait yeni bir evren" diyordu. Sukarno ve bütün Endonezya, ulusal bir aidiyetten hareketle değil, "Asya sosyalizmi" kavramına değen ve paylaşılan bir heyecandan güç alıyordu. Samir Amin bugün oradan beslenerek yaşıyor. Bunun bugünkü anti-emperyalizm ile bir benzerliği var mı?

Gelelim bugüne. Siyasal haritalar üzerine hasasiyet yeniden arttı. Çünkü en yenisi olan Potsdam bozulduktan sonra eskisinin hükmü mü kalır? Sırada 1920'lerin siyasal haritası var. Seyrettiğimiz bu danstır. Her şey bugünün gerçeğine uymak, uydurulmak zorundadır. Bu emperyalizme "yeni" denmesi boşuna değil. Dünyanın "bütün" zenginliğinin tek yönlü emperyalizme akması, kesintisiz akması, akışının garanti altına alınması siyasî harita ile ters düşmüşse haritanın o noktası eskimiştir. Şimdi bu yaşanıyor. Evet ama bu kar-

şı çıkmaya "milli devlet" in de gücü yetmez, ulusalcılığın da. Türkiye ise sözkonusu olan, milliyetçilik, yurtseverlik hiç bir şeyi kurtarmaz. Çünkü emperyalizm bunları alıp gitmiyor. Ekmeği, aşı, rızık alıp gidiyor. İhtiyacı bunadır. Milliyetçi olunca ister sağcı ol, ister solcu, hattâ sosyalist, emperyalizmin derdi bile değildir. Hattâ çok doğru bir yeni tanımla yurtseverliğin en hası emperyalizme yakışır. ABD'de özel bir yasası bile var.

Bu size bağlı değil, eşyanın tabiatı icabı böyle. Irak'ın Baas'ı nedir ki? Yurtsever. Sosyalist bile demiştir kendine. ABD İran'ı onunla vurmuştu. Şimdi onu vurdu diye iş terine mi döndü? Hayır. Emperyalistler Baas'la arayı düzeltmek için her yolu, aptal oldukları için mi deniyorlar? Ulusalcılık Türkiye'de emperyalizme karşı da kabarmıyor. Emperyalizmin tercihlerine, kendi stratejisi içinde Türkiye'ye biçtiği role itirazdan kabarıyor. "Bu kadar mı? Bize bu kadarını mı lâiyk gördün?" Dâvası bu. Bu kadar. Bu, tabii, burjuvan ne ise o kadar meselesidir. Burjuvan (sermaye birikimin) kadar konuşursun. AB'ye de, ABD'ye de ulusalcı itirazın sınırı bu kadardır. Türkiye'yi küçük düşürmüş. Askerin başına çuval geçirmiş. Ermeni meselesini kaşımış. Kürtlere ayrılıkçı cesaret vermiş, vb... Kim küçük düşmüş? AKP hükümeti. İslamcı hükümet. Niye küçük düşmüş? "Küçük" ya da "büyük" olmayı mı temsil ediyor AKP? Yapabileceği bir şey vardı da, yapmadı mı? AKP'ye karşı ulusalcı muhalefet "Memleketi sattı!" noktasından ne kadar daha ileri gidiyor ki? Şeriatçı "şerh" i var yani milliyetçi-Kemalist-yurtsever muhalefetin, "sınıf şerhi" yok! Kapitalistleşmiş dünyanın satılmamış üç metrekare yeri mi kalmış? Kürt meselesi de azdırıyor milliyetçi-Kemalist-yurtsever eğilimi. Arkasında ABD var, AB var, NATO var çünkü. Bu da düpedüz anti-emperyalizm. Düpedüz ama, nedense NATO'yu ve Türkiye'nin NATO içinde yerini görmezden gelen bir anti-emperyalizm. Üstelik, kendi emperyalist amacıyla onun arasında uyum kurmaya her an teşne bir anti-emperyalizm. Kerkük'e gidelim, diyor. ABD he dese hemen onunla uzlaşıp gidecek. Kürtler Musul'u, Kerkük'ü getirsinler, "Federasyon meselesine yeniden bakarız," diyor. Türkiye satılıyor, yok oluyor, yutuluyor vehminin arkasında dünya yeniden paylaşılırken bize ne düşer iştahlanmasa yatıyor. Irak'ta PO (Petrol Ofis-Doğan Holding) var! Irak Kürdistanı şantiyeye dönmüş, nakliyecimiz, kabzımalımız, müteahhidimiz oraya olmuşlar, Amerikan işgâli altında harıl harıl iş yapıyorlar. Türkiye'ye para giriyor. Yenilir, içilir, elle tutulur, parmakla sayılır bir yurtseverlik varsa, budur. Gerçek yurtsever onlardır. Solun bu anti-emperyalizm ile ilgisi nedir?

Coğrafyacı. Detay.

YÖK'e saldırıyor AKP. Van'a, "Aşkın dâvası'na karşı milliyetçi-Kemalist-Yurtsever anti-emperyalist dâva güdülüyor. AKP YÖK'e niye saldırır? Bilim ve teknoloji düşmanı olduğu için mi? İslamî ideoloji bilime düşmanmış! Kim söylemiş? Farabî, İbni Sina, Birunî, Hayyam, Haldun, Rüsd... bunlar islamdan ve bilimden değil mi? Kim kimi kandırıyor? YÖK kendini, bilimi çok sevdiği için mi savunuyor? Hükümet TÜBİTAK'a bilim yapmasın diye mi müdahale etti? Belki de bütçesi 70 milyar Euro olan "AB 7. Çerçeve Program"dan akabilecek musluğun başında kendisi olmak, şimdiki YÖK kaynaklarını kontrol etmek içindir. YÖK'çüler de hani, parayı hiç sevmez değiller. Şunun şurasında, bir kaç yüz trilyonluk futbol bütçesi için koparılan kıyamet niye ki? Bunu Kemalistlik-ulusalcılık-yurtseverlik mi engelleyecek? Mesele bu mu? AKP sendikalara niye saldırmıyor? Böyle bir şey yok da ondan. DİSK'e, TÜRK-İŞ'e, HAK-İŞ'e bir sözü mü var? Emekten bir muhalefet yükselmeyince istikrar pekâlâ yürüyor. AKP'nin ZİHNİNE çelme takmakla emekçiler için işler düzelmez. Yoksulların duası alınmaz. AYAĞINA çelme takmak lazım. Bütün bunları ancak emek solu, sınıf solu görebilir, duya bilir, anlayabilir. Bu ince çizgide öteki bütün ölçüler yanıltıcıdır. Kapitalizme karşı gerçek bir sınıf muhalefeti geliştirmeden, emek sermaye savaşının yüreğine girmeden hiç bir şey olmaz. Yanlış yapacaksan da orda yap!

Sorumuza dönelim: Sol-sosyalist-komünistlerin ve bunların yönetebildiği toplumsal güçlerin mücadelesi bakımından liberalleşme mi daha tehlikelidir, yoksa Kemalistleşme, milliyetçileşme mi? Bu soruya bir de, aydınlar planında tek tük görülen ve İslamî anti-emperyalist direnişe yakınlık olarak tezühür eden ve en azından hattâ anti-kapitalist bir söylem de geliştirmekte olan "doğucu" bir tür sol düşünce ve tavrı da ekleyerek sormak gerekir: Hangisi daha tehlikeli? Solu kendi gerçek hedefinden saptırdığı için hepsi aynı ölçüde tehlikelidir. Emekçi mücadelesi bakımından milliyetçilik- yurtseverlik-ulusalcılık ve hepsi birden demek olan Kemalistleşme, solun liberalleşmesinden çok daha tehlikelidir. Unutulmaması için tekrar etmek yararlıdır: Liberaller en azından "özgürleşme" sorunuyla, ister burjuva sınıf üzerinden olsun, ister demokrasi veya AB üzerinden, belli bir ilişki kuruyorlar. Hayal görüyorlar. Özgürlük kavramının somut sınıf içeriğini boşaltıp atıyorlar. Sorunu çürütüyorlar, yozlaştırıyorlar. Solculuğu, sosyalistliği sınıf temelinden koparıp etkisizleştiriyorlar. Bütün bunlar doğru ve liberaller beş atıyorsa dördü boşa gidiyor. Ama milliyetçiler, ulusalcılar, yurtseverler attığını vuran cinsindendirler. Yoksa solun hoşuna giden de bu mu?

O zaman solculuk ne ki?

1905 Devrimi ve Sovyetler

Mehmet Özgen —

1905 devrimi, 20. yüzyılın ilk büyük devrimi.. Çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir, dünya bir "devrim tutulması" yaşıyor ama emperyalist-kapitalist sistemin yarattığı devasa çelişkiler her geçen yıl daha fazla birikiyor ve büyük işsiz kitlelerin yapısal bir durum haline gelmesi gibi, sorunlar daha da kronikleşiyor. Devrimin köstebeği şimdilik derinden derine ilerliyor. Yüzünü Latin Amerika'da göstermeye başladı bile.

Eğer 1905 Devrimi 1917'nin "genel provası" ise, onu anlamak, Ekim devriminin yenilgisini nihai olarak kavramak için de bir anahar olmalıdır. Çünkü 1917 Şubat ve Ekim devrimlerinin dayandığı temel örgütlenme, proletaryanın iktidar aygıtları, onun sınıf egemenliğinin politik araçları olarak "Sovyet"ler, 1905'in ürünüdür. Yani sovyetler, kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin zorunlu kıldığı proletarya diktatörlüğünün Rusya özgülünde ortaya çıkan biçimidir.

Lenin, 1917'de, *Nisan Tezleri*'nde, yeni bir devlet tipini temsil ettiklerinin anlaşılmadığından yakınırken, sovyetleri böyle tanımlıyordu. Bu yakınma, yalnızca Plehanov, Akselrod ve Martov gibi Menşevik önderlere değil, Rusya'daki Bolşevik örgütün yöneticilerine de yönelikti. Dolayısıyla "anlaşılmazlığın" Sovyet devletinin kaderinde nasıl bir rol oynamış olabileceği önemli bir sorudur. Şimdilik bunu not düşerek devam edelim.

Lenin, tarihin "demokratik devletin üstün tipini", "Engels'in deyimine göre, bir çok bakımdan bir devlet olmaktan çıkan, 'artık terimin gerçek anlamında bir devlet olmayan' devleti" ortaya çıkardığını ve bu devletin "halktan ayrı ordunun ve polis yerine, halkın kendisinin doğrudan ve dolaysız silahlanmasını geçiren Paris Komünü tipi bir devlet" olduğunu kaydeder. "Rus devriminin 1905'te ve 1917'de kurmaya başladığı devlet, işte bu tipte bir devlettir." "Kendi tarzlarında bir demokrasiyi kendiliğinden yaratan halk yığınlarının girişkenliği üzerine" kurulan bir devlet.

Öyleyse, 1905 devrimi, "genel bir prova" olmanın yanı sıra daha özel bir anlama sahiptir. Proleteryanın, pratik mücadele içinde nasıl kendi iktidar organlarını yaratma potansiyeline sahip olduğunun ve böyle bir girişkenlik içinde na-

sıl hızla politikleştiğinin, Paris komününden sonraki ilk önemli örneğidir bu devrim. Yalnızca Komün tarzında bir devlet tipini, proleter devlet tipini ortaya çıkarmış olmakla değil, başlangıçta geri bir ideolojik donanım ve önderlikle mücadeleye giren proletaryanın, sonuçta böylesine devrimci bir devlet tipine erişmiş olmasıyla da ilginç ve öğreticidir.

OTOKRASİ VE İŞÇİ HAREKETİ

1905 Rus Devrimi, 20. Yüzyıl'ın başında ülke içinde birbiriyle çatışan güçlerin ilk büyük kapışmasıdır. Bir yanda hükümdarlık ve onun istibdat rejimi etrafında bir araya gelmiş güçler (soylular, büyük toprak sahipleri, askerî kast, ruhban zümresi), öte yanda halkın hoşnutsuzluğunu ve başkaldırısını dile getirenler, yani işçiler, aydınlar ve köylüler. İlk çatışma 9 Ocak günü oldu. Soğuk bir kış sabahı İmparatorluğun başkenti Petersburg'un işçi mahallelerindeki insanlar Çar II. Nikola'nın kışlık sarayı önündeki büyük alana aktılar. Tamamen barışçı bir niyetle bir araya gelmişlerdi. Kimi işçiler çocuklarıyla katılmışlardı alaylara. Bir çoğu ikonalar ve Çar'ın resimlerini taşıyordu. Devrim şarkıları değil, ilâhiler söylüyorlardı. Başlarındaki Papaz Gapon, polisin onayıyla, hızla gelişen sanayi proletaryasının duygularını kontrol altına almak amacıyla Rus Fabrika İşçileri Birliği'ni örgütleyen adamdı.

Bu adam nereden çıkmıştı?

1900'den itibaren devrimci propagandanın gittikçe artan başarısı Çar'ın hükümetini oldukça tedirgin etmişti. İlegalitenin zorluklarına karşın, sosyalist partiler, bütün büyük şehirlerde propaganda ve işçi komitelerine, yer altı matbaalarına sahiptiler. Bu durumda hükümet, savunma araçlarının (hapishane,

provokasyon, Yahudi kıyımları-pogromlar) yetersiz olduğu kanısına vardı. İşçi yığınlarını devrimci faaliyetin ve sosyalist partilerin etkisinden kurtarmak ve hareketin denetimini ele geçirmek üzere yeni bir strateji geliştirdi. Bunun için iki Okrana (gizli polis) ajanı görevlendirildi. Bunlardan ilki Okhrana'nın Moskova şubesi şefi Zubatov, ardılı da St. Petersburg cezaevlerinin birinde din adamı olarak görev yapan papaz Gapon'du. Zubatov, 1901'de, Moskova'da metal işçileri yardımlaşma derneklerini kurdu ve bunlar kısa sürede 50 bin üyeye ulaştılar. Ancak RSİDP militanları bu derneklerin asıl niyetini teşhir ederlerken örgütlenme aracı olarak kullanılmaktan da geri durmuyorlardı. Böylece giderek politikleşen bu dernekler hükümet ve işverenler için tehlike arzetimeye başlayınca 1903'te tasfiye edildiler. İşçilerin sevgi ve güvenini kazanmayı başaran Gapon ise, "işçi seksiyonları" ile işe başladı. 1904'ün sonuna doğru bu seksiyonlar, başkentin mahallelerinde her biri birkaç bin üye ile on bire ulaştı. Hükümetin bu seksiyonlara empoze ettiği tez şuydu: "Siyaseti bir kenara bırakın ve sadece iktisadi çıkarlarınızla ilgilenin." Sonuçta devrimciler seksiyon lokallerine sokulmuyordu ama bir taraftan da işçiler talepleri için hızlı bir hazırlığa da giriştiler. Hareket hızla yoğunluk kazandı ve kısa bir sürede Gapon'u aşan ve onu da beraberinde sürükleyen bir fırtınaya dönüştü. 1904 Aralık ayında, Petersburg'taki Putilov fabrikası işçileri hazırladıkları talepler listesini fabrika müdürüne kabul ettiremeyince umutsuzluğa uğradılar. Gapon ise, prestijini korumak için onları tepki göstermeye teşvik ediyordu. Sonunda işçiler, dâvalarını grevle sürdürmeye karar verdiler. Böylece Rusya'da ilk önemli grev başlamış oldu. Bütün işçi seksiyonları 40 bin Putilov işçisini desteklemek için eyleme geçtiler. Gapon'un da katıldığı olağanüstü bir ajitasyon faaliyeti, başkentin işçi yığınlarını sarsıyor, atölyeler kendiliğinden kapanıyor, Putilov grevi Petersburg genel grevine dönüşüyordu. Bu atmosfer içinde tüm Rusya'da mutsuz işçiler ve köylüler adına Çar'a hitaben bir dilekçe hazırlanacağı söylentisi grevin amacı hâline geldi. Devrimci partilerin de baskısıyla bu dilekçe samimiyetle yazılmış köklü bir reform talebini dillendiriyordu. Bundan sonrası Kışlık Saray'a yürüyüştü.

KANLI PAZAR

Yürüyüşçülerin ağırlık merkezi grevdeki Putilov işçileriydi. İşçiler için için kaynayan ülkenin hoşnutsuzluğunu dile getirmekteydiler: hızla gelişen ve büyüyen sanayi dallarında düşük ücretler, kötü çalışma şartları, durmadan artan vergiler, Japon savaşının gidişi, siyasî hak ve özgürlüklerin kısıtlı oluşu önde gelen nedenlerdi ve hepsi de Çar'a hita-

ben yazılmış 135 bin imzalı dilekçede dile getirilmişti. Gapon'un yazdığı ve önde taşıdığı dilekçe şöyle diyordu:

"Efendimiz, bizler, Petersburg işçileri ve sakinleri, karılarımız ve çocuklarımız ve biçare yaşlılarımızla, hakikati, adaleti ve yüksek himayenizi talep etmeye geldik huzurunuz. O haldeyiz ki, böyle gidecekse ölelim daha iyi. Çalışamaz olduk ve efendilerimize bildirdik ki, isteklerimizi yerine getirmedikleri taktirde yeniden işbaşı yapmayacağız. Zaten istedi-

ğimiz de azıcık bir şey: İşgünü sekiz saate insin, günde bir ruble asgarî ücret alalım ve fazla mesai kalsın. İşte bunlar, Efendimiz, sarayınızın duvarı dibine getirdi bizleri. En son umut durağımız burası bizim. Halkımızla aranızdaki duvarı yıkın. Emredin, genel, eşit ve gizli oy esası üzerinde Kurucu Meclis Seçimleri yapılsın. Eğer siz bu emirleri vermez ve bu yakarışımızı dinlemezseniz, biz de burada, sarayınızın önünde, bu alanda ölürüz."

Yaklaşık 200 bin yürüyüşçü, Çar'ın, bakan ve bürokratlarının yalanına dolanına kanmayıp halkın sözüne kulak vereceğinden emindiler. Bu, Rus halkının, emekçilerinin paradoksu. Rusya'daki işçiler, kırsal kesimle sınırlı da olsa varolan bağlarını koparmamışlardı; "küçük baba" Çar'dan yardım ve himaye istemeye gitmek yabancıları bir gelenektir. Ama Nikola, halkın dert babası olmaya hiç de niyetli değildi. Ailesini yanına alıp sarayı terk etmiş, güvenliği sağlama işini bakanlarına, generallerine ve polis müdürlerine bırakmıştı.

Petersburg'da ve bütün ülkede hava gergindi; her yerde grevler oluyordu. Son iki gündür matbaalar durmuş, gazeteler çıkmamıştı. Şimdi de Putilov işçileri grevdeydi. Bu koşullarda barışçı bir gösteri, bir kıvılcım bir patlamaya yol açabilirdi. Bürokratların kafası böyle işliyordu. Yürüyüşçülerin dağıtılması emri verildi. Halk dağılmadı. Bunun üzerine kadın, çocuk demeden üzerlerine ateş açıldı. O gün orada, başkentin sokaklarında, binlerce kadın, erkek ve çocuk katledildi. Gece boyunca, polis tarafından şehir dışına taşınan vagonlar dolusu ceset, toplu halde tarlalara gömüldü.

ÇAR EFSANESİNİN YIKILIŞI VE DEVRİMİN GELİŞMESİ

Çarlık ile Rus halkı arasındaki bu ilk büyük kapışma ülkedeki siyasî havayı baştan aşağı değiştirdi. Kanlı Pazar'da asıl önemli olan şey halkın Çar'ın askerleri tarafından öldürülmesinden çok, Çarlığa karşı beslediği umutların yıkılmış olmasıydı. 1881'de Narodnik devrimciler Çar efsanesini yıkmak için Çar'ı öldürmüşlerdi, ama efsane yaşama-ya devam etmişti. Ne var ki şimdi paradoks başka bir biçimde bitti. Efsaneyi bizzat Çar kendisi öldürdü. 9 Ocak 1905'te Çarlık moral açıdan devril-

mişti. Daha sonra Ekim genel greviyle de proletarya, bir avuç entelektüel ile Çarlık arasındaki teke tek mücadelenin romantizmine son vermişti. Lenin şöyle yazacaktı: "İşçi sınıfı iç savaştan kocaman bir ders almıştır; proletaryanın devrimci eğitimi bir günde aylarca ve yıllarca süren kasvetli, durgun ve sefil varlığıyla edinebileceğinden daha fazla ilerleme kaydetmiştir." Troçki de benzer duygu ve düşünceleri dile getiriyordu: "Devrim geldi! Barış günlerinde binbir güçlük ve yorgunlukla ancak tırmanabildiğimiz basamakları şimdi halk, devrim sayesinde, onar yirmişer basamak atılıyor." Çara hitaben yazılan dilekçenin bilinç düzeyini ölçü alacak olursak, bu saptamalar son derece isabetliydi. Süreç böyle akıyordu. Bu arada papaz Gapon, önce yurtdışına kaçmış, daha sonra tekrar hükümetten özür dilemek ve hizmetlerini yeniden sunmak kaydıyla ülkeye dönmüştü. Ama foyası ortaya çıktığında işçiler tarafından asılarak öldürüldü.

Köylüler olup bitenleri tam manasıyla öğrenebilmek için seçtikleri delegeleri Petersburg'a göndermişlerdi. Böylece Kanlı Pazar'ın haberi imparatorluğun dört bir yanına hızla yayıldı. Hükümet büsbütün idareyi elinden kaçırdı. Grevler büyük şehirlere yayıldı. 10 Ocak sabahı başkentin ne bir tek fabrikası, ne de bir tek atölyesi çalışıyordu. Sadece sanayi işçileri değil, büro işçileri, öğrenciler, hattâ hizmetçiler greve katılıyorlardı. Ocak sonunda grevde 400 bini aşkın işçi vardı. İşçiler, "Şimdi ne yapmalı?" sorusuna, tartışmalarına katılan devrimcilerin görüşlerini alarak bizzat kendileri yanıt arıyordu artık.

Öte yandan köylüler, yoksul, yarı-toprak kölesi milyonlar, efendilerinin malını mülkünü yakıp yık-maya, yağmaya koyulmuştu. Ağustos'ta kurulan Köylü Birliği, Rus köylüsünün ilk siyasî örgütü oldu. Bu arada Sosyalist Devrimciler Partisi üyeleri Çar'ın amcasını ve Moskova valisini öldürdüler. Kitlelerin ruh hâli en çarpıcı ifadesini isyanlarla ortaya koyuyordu: Haziran ayında (büyük sinemacı Ayzenştayn'ın 1924'te ölümsüzleştirdiği) Karadeniz donanmasına bağlı Potemkin Zırhlısı'nda ayaklanma patlak vermiş, Eylül'de ise Sivastopol isyanı çıkmıştı.

Tedirginlik ve huzursuzluk ortamında üretim düştü, fiyatlar ve vergiler arttı; böylece Rusya'nın sanayi ve şehirleşmesinin hızlı gelişmesinin yol açtığı bir çok sosyal ve ekonomik sorun da çapraştı.

1904'ten beri süregelen

Japon savaşı da ekonominin yükünü artır-maktaydı. 27 Mayıs 1905'te Cuşima'da Rus donanması neredeyse yokedildi. Büyük bir kibir içinde başlayan, ulusal ve monarşist duyguları hortlatan

savaş kaybedilmişti. Bu da hükümetin durumunu iyice zorlaştırmış ve onu ihtiyatlı olmaya zorlamıştı. Devrimci ve liberal çevreler, bu durumdan güçlü bir rejim karşıtı kampanya başlatmak için yararlandılar. Siyasî özgürlüklerin kazanılması doğrultusunda muazzam adımlar atıldı, basın ve ifade özgürlüğü fiilen işler hâle geldi. Her eğilimden devrimci gazete sansürsüz yayınlanıp satılabilirdi. Meslek mensupları birlikler kurup liberallerin öncülüğünde birleştiler. Liberallerin sağında ise, mahallî yönetimi temsil eden Zemstvo'lar (bir tür temsilî meclisler) vardı. Bütün liberaller anayasal temsilî bir hükümeti savunuyordu. Eylül'de özerklik kazanan üniversitelerin amfileri devrimin dersliklerine dönüşmüştü. İşçiler işten çıkar çıkmaz soluğu üniversitede alıyorlardı.

Devrimde köylülüğü esas alan Sosyalist Devrimciler Partisi, liberalleri destekliyor, siyasal tedhiş ve suikast yöntemini savunuyordu. 1898'de kurulan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP) ise, 1903'teki ikinci kongresinden sonra Menşevikler ve Bolşevikler arasında ikiye bölünmüştü. Parti bu nedenle devrimi güçsüz karşılamıştı. Lenin ve Troçki yurtdışındaydılar. Troçki döndü ve sonbahardaki olaylarda önemli bir rol oynadı.

Örgütlü muhalefet geliyordu ama aşağıdan yükselen hareket örgütlerin kapsayamayacağı kadar şiddetliydi. Kısmî reformlarla yetinmiyordu. Halkın asgarî istekleri, tek dereceli, eşit ve gizli oyla seçilen bir Kurucu Meclis'te odaklanıyordu. Ama Çar ayak diriordu. İşçilerin cevabı Ekim'de gerçekleşti. Devrim kendiliğinden bir genel grevle patlak verdi. İmparatorluk Balesi dahi dans etmektен vazgeçmişti. Devrimci partiler de, liberaller de hükümet kadar şaşırmışlardı. Petersburg çevresindeki sanayi kentlerinde greve katılan işçi sayısı 2.5 mil-yonu bulmuştu ve artık siyasal talepler öndeydi.

Ekim grevi, Ocak grevine nazaran daha az kendiliğindendi, çok sayıda grev komitesi tarafından hazırlanmış ve örgütlenmişti. 10 Ekim'de Petersburg İşçi Delegeleri Sovyeti, çeşitli grevci gruplarla siyasî önderleri arasında bir bağ kurmak amacıyla aceleyle toplanmıştı. Az çok temsil esasına dayanan proleter demokrasinin dolaysız bir biçimi olan Sovyet, başkan yardımcılığına seçilen Troçki gibi devrimcilerin elinde çok etkili bir devrim silahı oldu; ülkenin dört bucağına yayıldı. Yayın organı *İzvestia*, işçi hareketinin nabzının tutulmasında ve yönlendirilmesinde önemli rol oynadı. Ekim grevi proletaryanın genelini sarıp, üniversiteler, serbest mesleklerle, hattâ devlet memurlarına sıçradı. Grevler, akabinde barikatların yükselmesini ve çatışmaları beraberinde getirdi. Ülkenin her yanında çatışmalar genel bir hal alınca, Sovyet'in toplanmasından iki gün sonra, Çar bir Bildirge yayımlayarak anayasa, politik haklar ve meclis için seçim vaad etmek zorunda kaldı. Ama bu Bildirge devrimin yükselişini durduramayacaktı. Çünkü onun önerdiği

danışma meclisi karakterli Duma yerine Sovyet, politik hakların yanısıra, bütün tutuklular için af, 8 saatlik çalışma günü ve en önemlisi bir Kurucu Meclis talep ediyordu.

Kasım sonunda Petersburg Sovyeti'nin 560 delegesi vardı ve her biri beş yüz işçiyi temsil ediyordu. Sovyet istibdat rejimine karşı saldırının öncüsü olmuştur. Hem devrimin genel kurmayı rolünü üstleniyor, hem de gıdadan ulaşım kadar birçok alanda bütünüyle felce uğramış ekonomik hayatı halkın ihtiyaçlarına uygun tarzda yeniden düzenliyordu. Sovyetler, kitleler üzerinde genişleyen etkisiyle tüm emekçilerin temsilcisi ve onların tek hükümeti olmuştur. Elektrik santralleri, demiryolları, telgraf, posta hizmetleri gibi can alıcı sektörlerde, sovyetlerin emri olmadan, işçiler hizmet vermiyordu. Bu hizmetlerden yararlanmak isteyen burjuvalar sovyetlere başvuruyordu. Toplumun tüm kesimleri sorunların çözüm kaynağı olarak yüzlerini sovyetlere çevirmişti. Sovyet, kendi iradesiyle 8 saatlik iş gününü de kabul etmiş ve işçiler 8 saat çalışmaya başlamıştı. Bu bir iç savaş ilanıydı ve Çarlık, bu savaş ilanı karşısında geri çekilmedi. Çünkü bu, onun sonu olurdu.

1905 Devrimi buydu aslında, 1917 Şubat'ında da tekrarlanacak işçi sınıfının fiilen iktidar oluşu. İşçi sınıfı henüz fabrikaları, genel olarak üretimi yönetme bilincine sahip değildi ama sovyetler aracılığı ile politik bir güç olduğunun bilincindeydi ve bunu kullanıyordu. Üstelik, işçiler sadece demokrasi ve sınıf sorunlarıyla ilgilenmiyordu. Rusya'nın hâkimiyetinde ezilmekte olan Polonya'da da bir ayaklanma başlamıştı. Bir Polonya delegasyonu Petersburg Sovyeti'ni ziyaret ettiğinde, Sovyet, Polonya'nın kendi kaderini tayin hakkını tanıdığını açıkladı.

YENİLGİ VE SONRASI

Sonuçta Çarın "Ekim Manifestosu" Rusya'yı meşrûtiyetçi bir monarşi yapıyordu. Kanlı Pazar'dan sonraki kararsız beyanlardan çok daha ileri giderek, bundan böyle Duma'nın onayı olmadan hiç bir kanunun çıkarılamayacağı ilkesini getiriyordu. Liberal burjuvazi açısından devrim başarıya ulaşmıştı. Ancak Çar'ın başyardımcısı olan ve ona manifestoyu kabul ettiren Kont Witte, manifestoyu Çar'la nazırlarının yetkilerini sınırlayan bir adım değil, Çarlığı ve istibdadı korumak için bir araç olarak görüyordu. "Kafamda bir anayasa var, var ama," diyordu, "kalbime sorarsanız, tükürürüm ben o anayasanın içine!"

Manifesto, gözetdiği başlıca amacı yerine getirmişti. Devrimin ayağını yerden kesmiş, Petersburg Sovyeti'nin manevi gücünü çökertmişti. Yeni Duma ile halk işinin başına dönerken Sovyet, genel greve son vermek zorunda kalmıştı. Ama önderleri hâlâ bir silahlı ayaklanmanın ve demokratik cum-

huriyetin sözünü ediyorlardı. Kasım ortasında yeni bir genel grev çağrısı yapılsa da kulak veren olmadı. Ardından Witte, önce Sovyet'in başkanı Nos-sar'ı tutuklattı, daha sonra onun

görevini devralan Troçki ve diğer üyelerini tutuklattığında da halktan ciddi bir tepki gelmedi. 23 Aralık'ta Moskova Sovyeti, Bolşeviklerin rol oynadığı silahlı ayaklanmada 9 gün direnebildi, Çar'ın demiryollarını denetleyebilmesi ve Petersburg ile bağ kurulamaması, hükümetin bu ayaklanmayı bastırmasını kolaylaştırdı. Devrim sona ermiş, istibdat şimdilik ayakta kalmıştı.

1905 devriminin ortaya çıkardığı Sovyet olgusu, 1917 Devrimine kadar süren bir tartışma konusu oldu. Pek çok kişi, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bu olguyu, işçi sınıfının devrimci iktidar organları olmaktan ziyade, ayaklanma komiteleri veya sendikal tipte yapılar olarak değerlendirdi. Fakat bütün bu tartışmalarda Paris Komünü deneyimi gözden kaçırılıyordu. Komün, işçi sınıfının devrimci iktidarıydı ve bir iktidar organı olarak sovyetlerin öncülüydü. 1905'te sovyetler, tüm yığınları bir araya toplayarak, onlara yön vererek, Çarlık devletini felç eden politik grevleri örgütleyerek, kendine bağlı milis kuvvetleri oluşturarak, siyasal iktidarı hedef alarak ve bu yönde kararlı davranarak ikili bir iktidarın temellerini atmıştı.

Alınan kararlar, Sovyetler Yürütme Kurulu tarafından sovyet delegelerine sunuluyor ve onlar tarafından onaylanıyordu. Yürütme Kurulu'nda bulunan temsilciler, her ne kadar resmî temsilciler olarak bulunmasalar da sonuçta çeşitli devrimci partilerin üyesiydiler. Ayrıca Yürütme Kurulu'nda Bolşevik, Menşevik ve Sosyal Devrimciler olmak üzere üç partinin birer temsilcisi bulunuyordu. Sovyetler, burjuva parlamentarizmin, bürokrasinin, düzenli ordunun, mahkemelerin karşısına, çoğunluğun diktatörlüğü olan ve doğrudan sömürülenlerin aşağıdan örgütlenerek yönetimine dayanan işçi demokrasisini çıkarmıştı.

"1905 Devrimi yalnızca 1917'nin 'genel provası' olmakla kalmadı, aynı zamanda içinden Rus siyasal düşüncesinin bütün belli başlı gruplarının çıktığı ve Rus Marksizmi içindeki bütün eğilim ve ayrışmaların biçimlendiği ya da belirdiği bir laboratuvar oldu." (Troçki, *Sonuçlar ve Olasılıklar*, s.115, Kardeşlen y. 1990.)

1905 devrimi niteliği itibariyle bir burjuva devrimiydi. Gerçekleştirdikleri, bir anayasanın ve Du-

ma'nın kabul edilmesi, siyasî partilerin kurulması ve ifade özgürlükleriydi. Ancak 1908'de Duma feshedilip Stolipin gericiliği dönemi açıldığında devrimin kazanımlarından geriye bir şey kalmamıştı. Marksistlerin ortak yargısı, Rus burjuvazisinin, devrimi gerçekleştirmek bir yana, işçi sınıfının onun için yaptığı devrimin meyvelerini toplamakta da yetersiz kaldığı idi. Ancak bu ortak yargıdan çıkarılacak sonuçlar konusundaki görüşler Menşevikleri ve Bolşevikleri derin bir şekilde birbirinden ayırıyordu. Marksist analizin Rus devrimine uygulanması ve devrimin geleceğine dair ayrılıklar, Bolşevikler, Menşevikler ve Troçki tarafından önerilen yorumlar etrafında şekilleniyordu. Yalnızca Ekim Devrimi'nin kaderinde değil, genel olarak dünya proletaryasının devrimci mücadelesinde de rol oynayacaklardı.

Petersburg'a varışının öngününde, Rusya'daki Bolşevik örgütün yayın organı *Novaya Jizn*'de, Bolşeviklerin genel tutumu şu satırlarla dile getirilmişti: "Sosyal-Demokrasi, İşçi Sovyeti'ni proleter eylemleri yürütme organı olarak kuvvetle desteklese bile, Sovyet'in işçi sınıfının politik liderliğini alma denemeleriyle aynı kuvvetle savaşmayı sürdürmelidir." (*Lenin Döneminde Leninizm-1*, Marcel Liebman, s.103, Belge Yayınları 1990.)

Lenin'e gelince, o zaten Parti'nin kitlelerle yeni bağlar kurması, bu çerçevede Parti'nin bileşiminin dönüştürülmesi, eski şemalara bağlı kalınmaması yönünde Bolşeviklere sürekli telkinde bulunuyordu. Bolşevikler arasında beliren sovyet mi parti mi? şeklindeki ikilemi yanlış buluyor, "Görevlerimiz ve İşçi Vekilleri Sovyeti" başlıklı makalesinde "hem işçi vekilleri Sovyeti, hem de Parti" diye yanıtlıyor ve böylece kendini diğer Bolşeviklerden ayırıyordu. Bir yandan sovyetlerin Menşeviklerde uyandırdığı fetişizmi eleştirirken, öte yandan parti ve kitleler arasındaki diyalektik çelişkiyi çözmeye çalışan Lenin, Sovyet'in geçici devrimci hükümetin embriyosunu sayılması gerektiğini savunuyordu. Birçok konuda ayrı düşündüğü Troçki ile bu noktada birleşiyordu. Lenin'in tutumunu değiştiren sovyetlerin başarısıydı. Onları izliyor, yeni ve beklenmedik bir olguyu anlamaya çalışıyordu. Önceleri grev savaşım organları olarak doğan sovyetler, zamanla ayaklanma organlarına dönüştü. Bu özgünlüğü dikkate alan Lenin, sovyetlerin işçi-köylü ittifakına kapı aralamasını savunuyordu. Yani sovyetleri, proletarya ve köylülüğün "devrimci demokratik diktatörlüğü" düşüncesiyle birleştirmeye çalışıyordu.

Lenin'in bu dönemdeki düşünceleri, anlaşılacağı gibi, henüz sovyetlerin, proletaryanın politik egemenlik araçları olduğu şeklinde bir kavrayışı içermez. O bu düşünceye, Şubat Devrimi'nde yeniden ortaya çıkan sovyetlerin ikili iktidar durumuna yol açtığı devrimci koşullarda ulaşır.

DEVİRİM ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Kautsky, Amerikan ve Rus İşçileri adlı çalışmasında, proletaryanın ve burjuvazinin politik güçleriyle kapitalist gelişmenin düzeyi arasında dolaysız bir ilişkinin bulunmadığına dikkat çekmiştir. Birbirine zıt bu iki ülke arasında şöyle bir kıyaslama yapar: "Bunlardan birinde, sınıflardan biri haddinden çok, yani kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle orantılı olmayacak kadar gelişmiştir, öteki ülkedeysse öbür sınıf böyle gelişmiştir. Bu devletlerden birinde — Amerika'da — kapitalist sınıftır bu, ötekinde — Rusya'da — ise proletarya. Amerika'nın dışında hiç bir ülkede, sermayenin diktatörlüğünden bu kadar kesinlikle söz edilemez, buna karşılık militan prole-

SOVYETLER, BOLŞEVİKLER VE LENİN

Bolşevikler, *Ne Yapmalı*'daki düşünceler ışığında, partinin denetleyemediği kendiliğinden işçi hareketlerine aşırı bir güvensizlik duyuyorlardı. 1905'in hemen bütün grevleri de bu nitelikteydi. Sovyetleri de bu yapıda gören ve sağlam bir parti önderliği olmadan devrimin başarı şansının olmayacağına inanan Bolşevikler, direktiflere uymayan bu yeni kuruma sempati duymuyorlardı.

Menşeviklerin tutumu ise tam tersineydi. Sovyetlerin oluşumunu doğuran hareketlerin kendiliğinden doğası onlara cazip geliyordu. 1903 Konferansından sonra, Lenin'in merkeziyetçi ve hiyerarşik bir örgütü savunmasına ağır eleştiriler yöneltilmişlerdi. Plehanov, Martov, Akselrod vd. kendiliğindenliğe tam bir hareket serbestliği tanıyan bir partiden yanaydılar. Şimdi 1905 baharındaki olaylar, proletaryanın disiplinli, otoriter bir partiye ihtiyaç duymadan da devrimci politik bir hareket geliştirebileceğini gösteriyordu. Martov, daha önce proleter demokrasinin eğitim yeri işlevini görecektir "devrimci özyönetim örgütleri"nin oluşturulmasını önermişti. Sovyetlerin çıkışı da bunu karşılıyordu. Ancak Menşevikler, bu "özyönetim örgütlerini" ne proletaryanın iktidar aygıtları olarak görme eğilimindeydiler, ne de bunlar aracılığı ile iktidarı almasını istiyorlardı.

Bolşevik örgütün Rusya sorumlusu Bogdanov, anti-sosyalist partinin çekirdeğine dönüşebileceğini öne sürerek, Sovyetin, Bolşevik parti programının ve merkez komitesinin otoritesini tanımaya zorlanmasını savunuyordu. Bu çizgi, Parti'nin sovyetleri boykot etmesi gibi bir uç noktaya kadar gidiyordu. Buna karşın farklı düşünenler de vardı ve Bolşeviklerin bir kısmı Moskova Sovyeti'nde denetim sağlayabilmişlerdi. Ne var ki, sonuçta Bolşeviklerin sovyetlerde oynadıkları rol, genel olarak silikti. Lenin'in

tarya Rusya'nın dışında hiç bir ülkede bu kadar büyük bir önem kazanmamıştır.."Rusya'nın kapitalist dünyadaki büyük devletlerin en gerisi olması, ekonomik gelişmenin politik gelişmeye temel teşkil ettiğini öne süren maddeci tarih anlayışıyla çelişkili gibi görünür; ama gerçekte maddeci tarih anlayışını bir araştırma yöntemi olarak değil yalnızca hazır bir kalıp olarak gören hasımlarımız ve eleştiricilerimizin tanımladığı maddeci tarih anlayışıyla çelişkilidir, o kadar."

(Aktaran, Troçki, *Sonuçlar ve Olaslıklar*, s.51.)

Buna karşın Menşevikler, klasik Marksist şemaya bağlı kalarak, yani üretici güçlerin gelişme düzeyini esas alarak, sosyalist devrimin ancak güçlü bir proletaryanın eseri olabileceğini, dolayısıyla, Rus poletaryasının kapitalizmin gelişmesi içinde güçlenebileceğini, Rus kapitalizminin ise ancak burjuva devriminin zaferiyle gelişebileceğini savunuyorlardı. Bu ise, iki devrim arasında bir zaman aralığını — aşamalı devrim anlayışını — öngörüyordu. Yani Menşevikler, 1905 devrimi sürecinde, proletaryaya burjuvazinin yardımcı bir müttefiki rolünü biçiyordu. Köylülükle ittifak yaparak sürdürülecek bir devrim stratejisinin ise narodnik sapmaya dönüşeceğine ve burjuvaziyi ürktürerek devrimi gerçekleştirmekten vazgeçireceğine inanıyorlardı. Mayıs 1905'teki konferanslarında resmî görüşlerini şöyle ifade ediyorlardı: "Sadece bir tek durumda; sosyalizmin gerçekleşmesi için gerekli şartların belirli bir olgunluğa eriştiği ileri Batı Avrupa ülkelerinde devrim zafere ulaştığı takdirde, sosyal demokrasi kendi inisiyatifiyle bütün gücünü iktidarı ele geçirmeye ve mümkün olduğu sürece onu elinde tutmaya yöneltmelidir. Bu durumda, Rus devriminin sınırlı tarihî çerçevesi son derece genişleyebilecek ve sosyalist dönüşümler yolunda ilerlemek mümkün olacaktır." (*Bolşevik Devrimi-1*, E. H. Carr, s.60, Metis y. 1989). Menşevikler, Rusya'da burjuvazinin zayıflığından, mekanik bir determinizmle, işçi sınıfının da politik egemenliğini kuramayacak kadar "zorunlu olarak" zayıf olduğu sonucunu çıkarıyorlardı.

Lenin ise, tam tersine, Rus burjuvazisinin, burjuva devrimini tamamlayacak kapasitede ve bilinçte olmadığı gerçeğinden proletaryanın devrime önderlik etmesi gerektiği sonucuna varıyordu. Bu yüzden, ona göre, Menşeviklerin politikası devrimin perspektiflerini geliştirmek bir yana, burjuvazinin direncini artırmaktan başka bir sonuç vermeyecekti; devrimi sonuna kadar götürecek tek devrimci sınıf proletarya olabilirdi. Lenin, bu görüşlerini *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* adlı kitabında, formüle etti.

Narodnik anlayıştaki gibi anti-kapitalist değilseler de, köylüler, mülkiyetin temellerinden birini

oluşturan toprakları toprak sahiplerinden alma eğilimindeydi. Dolayısıyla, proletarya, otokrasiiyi devirmek ve burjuva demokratik devrimini tamamlamak için köylülükten müttefik olarak yararlanabilirdi. Şöyle diyordu Lenin: "Proletarya, kuvvet yoluyla otokrasiiyi ezmek ve burjuvazinin tutarsızlığını etkisiz hâle getirmek için köylü yığınlarıyla ittifak kurarak, demokratik devrimi sonuna kadar götürmelidir. Proletarya, kuvvet yoluyla burjuvazinin direncini kırabilmek için,

köylülüğün ve küçük-burjuvazinin kararsızlığını etkisiz hâle getirmek için, halkın yarı-proleter unsurlarıyla ittifak kurarak sosyalist devrimi başarmalıdır." (*İki Taktik*, Sol yayınlar, 1977, s. 119.)

Lenin, Proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün, "kalımlı olmayan, geçici bir sosyalist amaç" olduğunu özellikle belirtiyordu. "Dünyadaki her şey gibi, proletaryanın ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünün de bir geçmişi ve bir geleceği vardır. Bunun geçmişi otokrasidir, serflik, monarşidir ve ayrıcalıklardır. Bu geçmişe karşı savaşım, karşı-devrimle savaşta proletaryanın ve köylülüğün "irade birliği" olanağı vardır, çünkü burada çıkarların birliği vardır. Geleceği ise özel mülkiyete karşı savaşım, ücretli işçilerin işverene karşı savaşımıdır, sosyalizm için savaşımıdır. Burada iradenin birliği olanaksızdır. Burada önümüzdeki yol, otokrasiden cumhuriyete değil de, küçük-burjuva demokratik cumhuriyetten sosyalizme doğru uzanır. (a.ge. s. 98.)

"Elbette, bugünkü tarihsel koşullarda, geçmişin unsurları, geleceğin unsurları ile içiçe girmişlerdir; iki yol kesişmektedir. Ücretli emeğin özel mülkiyete karşı savaşımı, otokrasii koşullarında da vardır; serflikte bile vardır. Ama bu, hiç de bizi gelişmenin bellibaşlı aşamaları arasındaki mantıksal ve tarihsel ayrımı yapmaktan alıkoymaz... Tarihin akışı içersinde, bu iki devrimin tek tek özgün unsurlarının içiçe geçmiş oldukları yadsınabilir mi? Ve Avrupa'daki geleceğin sosyalist devrimi, demokrasi alanında geride bırakılmış olan bir sürü tamamlanmamış şeyi tamamlamak zorunda kalmayacak mıdır?" (age, s.99.)

Burada görüleceği gibi, Lenin, özü itibarıyla, kesintisiz bir devrimden yanadır. Lenin bunu Eylül 1905'teki bir makalesinde daha açık olarak şöyle dile getirmiştir: "Demokratik devrimden hemen ve kesinlikle kuvvetimizin, sınıf bilinçli ve örgütlü proletaryanın kuvvetinin ölçüsüyle uyum içinde, sosyalist devrime geçeceğiz. Kesintisiz devrimden yanayız. Yarı yolda durmayacağız." (Aktaran Marcel Liebman, s.96.) Peki bunun Troçki'nin sürekli devrim formülasyonundan farkı nedir? Bilindiği gibi, (bu satırların yazarı dahil olmak üzere) tarihi Stalin'nin gölgesinde okuyan-

lar, anlam olarak aynı olan iki terime farklı içerikler atfetmişlerdir. Soruya nesnel bir yanıt vermek için şimdi de Troçki'ye bakalım.

LENİN-TROÇKİ VE SÜREKLİ DEVRİM

Kuşkusuz Troçki, 1905 devriminde Şubat'tan itibaren aktif rol oynayan tek siyasî önderdir. 1903'te örgüt sorunu konusunda Lenin'le arası bozulmuş, ama Menşeviklerle işbirliği de kısa sürmüştü; şimdi onları proletaryanın devrimdeki önderliği konusunda liberal olmakla suçluyordu. Kautsky'nin analizinden hareketle Lenin'le aynı sonuca ulaşıyordu: "Bütün bunlar Rus "uşağın", "efendisinden" daha önce iktidarı ele geçireceği sonucuna varmamızı gerektirmiyor mu?" diye soruyordu Menşevikleri eleştirirken. (*Sonuçlar ve Olasılıklar*, s.52) Troçki'nin Kautsky'den aktardığı (üretici güçlerin gelişme düzeyiyle ters orantılı, yani burjuvazinin zayıf, proletaryanın ise güçlü olduğu şeklindeki) tespit şu varıyla biter: Bunun sonucunda, "Tüm Rusya'nın çıkarları için mücadele, şu anda ülkede varolan tek güçlü sınıfın, sanayi proletaryasının sırtına yüklenmektedir." Dolayısıyla, "mücadele, mutlakiyetle sanayi proletaryası arasındaki tek bir mücadeleye, köylülerin hatırı sayılır bir destek sağlayabilecekleri ama önderlik yapamayacakları tek bir mücadeleye dönüşmüştür."

Troçki'nin sürekli devrim terimini Marx'tan aldığı bilinmektedir. Marx, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde ve ardından 1850'de "Komünistler Birliği'ne Çağrı"sında sürekli devrim kavramını ortaya koymuştur. Troçki'nin formülasyonu Marx'ın mantığına uygun olmakla birlikte, tarihsel olarak esas itibarıyla Kautsky'nin Rus proletaryası analizine dayanmaktadır. Elbette ki bunu Troçki'nin tezini küçümsemek anlamında değil, bir tespit olarak söylüyoruz. Hem, o dönem tüm Marksist hareketin saygın bir önderi olan Kautsky'nin analizi, şaşırtıcı bir şekilde, tarihsel materyalizmin tutarlı bir uygulamasıdır. Egemen sınıf-devlet arasındaki ilişkide ve devrimin neden süreklilik/kesintisizlik özelliği taşıdığı konusunda Troçki'nin daha ileri bir diyalektik kavrayış gösterdiğini ise bize şu satırlar gösteriyor:

"Proletaryanın politik egemenliği, iktisadî köleliği ile yan yana yaşayamaz. Proletarya, hangi politik bayrak altında iktidara gelmiş olursa olsun, sosyalist politika yolunu izlemek zorundadır. Bir burjuva devriminin iç işleyişi ile politik egemenliğe itilmiş proletaryanın, kendisi bunu istese bile, görevlerini burjuvazinin toplumsal egemenliğinin cumhuriyetçi-demokratik şartlarının yaratılması ile sınırlayabileceğini düşünmek hayalcilik olur. Proletaryanın politik egemenliği, geçici bile olsa, her zaman devlet yardımına gerek duyan sermaye-

nin direncini son derece zayıflatacak ve proletaryanın ekonomik mücadelesine dev boyutlar kazandıracaktır. (...) Proletarya diktatörlüğünün kaçınılmaz sosyo-ekonomik sonuçları kendilerini hızla, politik sistemin demokratikleştirilmesinin tamamlanmasından çok daha önce, ortaya koyacaktır. "Asgarî" ve "azamî" programlar arasındaki duvar, proletarya iktidara gelir gelmez yıkılır." (age, s.89.)

Sözkonusu olan Geçici Devrimci Hükümet'ti ve bu hükümeti kuracak olan da İşçi Delegeleri Sovyeti'di. Dolayısıyla, Troçki, Geçici Devrimci Hükümet'in sosyalist önlemler almaktan geri duramayacağını, köylülerin ihtiyaçlarını karşılamak için azamî çaba harcarsa bile, bir işçi devleti gibi hareket etmeye zorlanacağını söylemiş oluyordu. Bu nedenle, devrimin karakteri burjuva olsa bile, "devrimin kesin bir zafere ulaşması hâlinde, iktidar, mücadelede önderlik yapan sınıfın eline", yani proletaryanın eline geçeceğinden, "hükümetin politikasının içeriğini" de o belirleyecektir. Bu hükümete köylülüğün devrimci temsilcileri katılmış olsalar bile. Ki, zaten, "doğru ve sağlıklı bir politika, kent küçük burjuvazisinin, aydınların ve köylülüğün nüfuzlu önderlerini iktidara çağırmaya iteleyecektir proletaryayı." (age, s.55.)

Açıktır ki, Troçki, sorunu iktidarın sınıf karakteri açısından ele almaktadır. Tarihsel deneylerin ışığında köylülüğün bağımsız bir rol oynayamayacağı olgusu iktidarın proletarya tarafından yönlendirilmesine imkan verecektir. "Her geçen gün, iktidardaki proletaryanın politikasını derinleştirecek ve onun sınıf karakterini gittikçe daha çok belli edecektir."

Troçki'nin söyledikleriyle Lenin'kileri kıyasladığımızda, ikisi arasında bir yöntemsel yaklaşım farklılığı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kapitalizmin geriliği nedeniyle proletaryanın henüz iktidarı alabilecek kadar olgunlaşmadığını düşünüyordu Lenin. Bu nedenle, otokrasinin yıkılmasıyla birlikte kurulacak Geçici Devrimci Hükümet'in iki devrimci sınıfın ittifakına dayanmasını öneriyordu. Lenin'in tasarladığı demokratik devrimde, öncülük proletaryaya verilmişse de, proletaryayla köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü formülasyonu oldukça bulanıktır. Proletarya ile köylülük arasında, yukarıda aktardığımız gibi, "irade birliği" oluşacağına dair önsel bir inanç vardır. Peki köylülüğün ve genel olarak küçük-burjuvazinin, proletaryadan ve burjuvaziden bağımsız bir iradesi, onlardan bağımsız olarak izleyebileceği ideolojik ve politik bir çizgisi var mıydı? Tüm bu açılardan bağımsız bir rol oynayabilir miydi? İşte sorun gelip burada düğümlenmektedir.

Troçki köylülüğün devrimi sonuna kadar götürme yeteneğinde olan bir sınıf olmadığını, ya burjuvazinin ya da proletaryanın ar-

kasına takılmak dışında üçüncü bir yol izlemeyeceğini savunuyordu.. Lenin ise, yıllar sonra 27 Mart 1921'de Nakliyat İşçileri Tüm-Rusya Birlik Kongresi konuşmasında şöyle diyecekti:

"Siyasi ruh hâli bakımından değerlendirildiğinde onun [köylülüğün] nasıl bir güç olduğunu biliyorsunuz. O yalpalayan bir güçtür.... Bu güç proletaryanın önderliğiyle burjuvazinin önderliği arasında yalpalıyordu. Dev çoğunluğa sahip olan bu gücün kendi önderliği neden yoktu? Bu kitlenin ekonomik yaşam ilişkileri, kendilerinin birleşemediği, biraraya gelemediği türden olduğu için... Kendi deneyimlerimizden biliyoruz — ve bunun onayını, en son çağı, diyelim ki, tüm dünyada son yüzelli yılı alacak olursak, tüm devrimlerin gelişiminde görüyoruz — ki, sonuç her zaman ve her yerde aynıdır: ... Ya proletaryanın önderliği altında, ya kapitalistlerin önderliği altında. Orta bir yol yok." (Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, Sol Yay., Haziran 1977, s.86-87.)

İktidarın sınıf karakteri meselesine gelince.. Tartışma, 1917 Şubatında Çarlığın devrilmesinden sonra, bu kez Bolşevikler arasında, devrimin tam göbeğinde şiddetlenerek yeniden gündeme gelmişti. Bir tarafta Lenin ve karşısında onun "eski Bolşevikler" dediği Zinoviyev, Kamanev ve diğerleri. Onların savunduğu, eski *İki Taktik* formülüydü. Lenin bunu "yeni ve canlı gerçeğin özgünlüğünü incelemek yerine, ezberlenmiş bir formülü ahmakça yinlemek" olarak değerlendirmekte ve Paris Komünü tipinde bir iktidar, yani işçi sınıfının devrimci deneyiminden çıkan Sovyet iktidarını önermekteydi. *Nisan Tezleri* partiyi bölünme aşamasına getirmiş ve Lenin "eski Bolşevikler" tarafından şiddetle eleştirilmişti. Bu itiraz, âdeta 1905'te sovyetlere takındıkları tutumu anımsatmaktaydı. Yine sovyetlerin önemini kavramakta zorlanıyorlardı. Ne var ki Lenin'in otoritesi, partinin büyük bir hata yapmasının önünü almış ve Ekim 1917'ye gelindiğinde doğru bir tutum alabilmesini sağlamıştı. 1917'de "Taktik Üzerine Mektuplar"da bu "eski Bolşevikler"e karşı şöyle yazar: "proletaryayla köylülüğün devrimci demokratik iktidarı, Rus Devriminde daha önceden gerçekleşmiş bulunuyor (belli bir biçimde ve belli bir noktaya kadar), çünkü bu formül, yalnızca sınıflar arasında ilişkiyi öngörüyordu, bu ilişkiyi, bu işbirliğini gerçekleştiren somut siyasal bir kurumu değil." Yani formülü, iktidarın karakterini değil, dayandığı ittifakı ifade etmek için kullandığını yazıyordu Lenin. Ve ekliyordu: "Bu formül artık eskimiştir." (*Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, s.24, Sol

y.1979.) Aynı yerde, çok daha önemli ve kesin bir belirlemede bulunuyordu: "İktidarın bir sınıftan ötekine geçişi, sözcüğün salt bilimsel anlamıyla olduğu kadar, politik ve pratik anlamıyla da bir devrimin birinci, başlıca ve esas belirtisidir."

Bu, salt 1917'nin devrim sürecine özgü bir saptama olarak düşünülemez, yalnızca 1905 devrimi için değil, genel olarak geçerli olması gereken "bilimsel" bir belirlemedir. Böyle düşündüğümüzde, Troçki'nin sürekli devrim teorisinin Marksist bir teori olduğu sonucuna varmamız gerekir. Başka türlü düşünmek, yalnızca Stalinizmin, 1924'lerden sonra iktidarı elde tutma mücadelesinin bir aracı olarak tarihi geriye doğru ideolojik yapılandırma girişiminin tutsağı olma anlamına gelmez, Marksist devlet teorisiyle de çelişme anlamına gelir.

Devrim perspektifleri ve iktidarın sınıf karakteri konusu, önemini bugün de koruyor. Zira 1905 Rusya'sında yaşanan saflaşma günümüzde de devam ediyor. Şu farkla ki, bizim gibi geri kapitalist ülkelerde, bir zamanlar burjuva demokratik görevlerin ağırlığını toprak sorunu, yani feodalizmin tasfiyesi oluştururken, bugün kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bu sorun giderek ağırlığını kaybetti. Ağırlık "demokrasi" ve "bağımsızlık" sorununa indirgendir. Bu yüzden de Stalinist literatürde, kapitalizmin sınırlarını aşmayan "anti-emperyalist demokratik devrim" ve "cephe" çeşitlemelerinden geçilmiyor.

SON SÖZ

1905 devrimi, 20. Yüzyıl'ın ilk büyük devrimi.. Çeyrek yüzyılı aşkın bir süredir, dünya bir "devrim tutulması" yaşıyor. Tek bir muzaffer devrimin bile yaşanmamış olması bir yana, uluslararası burjuvazi, proleter devrimlerin yaşandığı coğrafyada, Rusya'da, Doğu Avrupa'da, Çin'de kapitalizmin yeniden kurulmasının verdiği güvenle, artık devrimler çağının kapandığı fikrini kitlelere aşıyor. Hatta, Kırgızistan'da, Ukrayna'da olduğu gibi, "pembe devrimler"le devrim fikrini yozlaştırma çabasında. Solda da azımsanmayacak bir kesim, devrim umudunu yitirmiş, tıpkı Menşevikler gibi, "aşırı muhalefet çizgisine" yatmış durumda. Ama emperyalist-kapitalist sistemin yarattığı devasa ilişkiler her geçen yıl daha fazla birikiyor ve büyük işsiz kitlelerin yapısal bir durum hâline gelmesi gibi, sorunlar daha da kronikleşiyor. Devrimin köstebeği şimdilik derinden derine ilerliyor. Yüzünü Latin Amerika'da göstermeye başladı bile.

Öyle görünüyor ki, 21. Yüzyıl'ın 1905'i, yalnızca yüzyılın geleceğine damgasını vurmayacak, burjuva uygarlık çağına son verecek proleter devrimin ilk büyük depremi olacaktır.

Kadına Yönelik Şiddet

Dünyada her üç kadından en az biri veya yaklaşık bir milyar kadın, hayatlarının bir noktasında dayak yemiş, istemeden seks yapmaya zorlanmış, farklı bir biçimde tacize uğramaktadır

Son zamanlarda TV kanallarında sık sık görülen Lara isimli kadın şarkıcı İbrahim Tatlıses'in programında Tatlıses'in kadın dövdiğüne inandığını söyledi. Tatlıses, "Dövdüm ama pişmanım," deyince Lara dayak yiyen kadınlar için, "Kaşınmıştır," diye fikrini beyan etti! Bir başka medyatik kadın, Hülya Avşar da, "Bir kadın dayak yerse hak etmiştir," türünden görüş açıklıyor. Ya da Şile'de bir kadına tecavüz eden polis memuru, "Kırmızı mont giymişti, tahrik oldum," diye kendini savunuyor.

Adam eşini döver, dayağa tanık olanlar veya kadının çığlıklarını duyanlar, "Karı-koca arasına girilmez!" diye müdahale etmezler. Erkek, "Karım değil mi, severim de, döverim de!" der.

Asıl kötüsü, bazı kadınlar da öyle derler. "Kocam değil mi, sever de, döver de!" diye dayakçı kocalarını mazur görürler. Fakat öyle de olsa hiç bir insan dayak yemekten hoşlanmaz. Dayak yemenin insana verdiği fiziksel acı kadar, o aşağılanmanın getirdiği onur kırıcılığı da en az fiziksel eziyet kadar önemlidir.

Bütün istatistikler ve saptamalar, şiddete maruz kalan evli kadınların önemli bir bölümünün şikâyet etmediğini, hattâ çevresindekilere (kendi annesine, babasına) duyurmadığını çünkü utandığını veya çocuklarını düşünerek sustuğunu gösteriyor.

Oysa, utanması gereken şiddete uğrayan değil, şiddeti uygulayan kişidir. Fakat, tutucu toplumsal ön yargılar o denli kuvvetlidir ki, kadını döven erkek utanacağına, dövülen kadın utanır.

Türkiye'de kadına şiddetin en uç noktası töre cinayetleri ve namus cinayetleri diye adlandırılan, kadını öldürmektir.

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, öldüren kişilerin %32,9'u öldürdükleri kişinin namusunun lekelenmediğini söyleyerek karımdı, kız kardeşimdi, annemdi, namusunu kirletti diye öldürmüştür. Kaatillerin %18,4'ü dinin emriyle, %13,7'si erkeğin şerefi, %10'u kadının iffeti için öldürdüğünü belirtmiştir.

Namus meselesi yapılan konuların ayrıntısına bakıldığında öldürülen kadınların %48,5'i zina, %10,6'sı bekâret, %9'u âşık olmak, %7'si bir erkekle konuşmak, %6'sı izinsiz evden dışarı çıkmak gerekçeleriyle öldürülmüştür.

Erkeğin kadına şiddet uygulaması onu insan olarak değil, mal — kendi malı — gibi görmesinden ileri gelmektedir.

Erkekteki kadın düşmanlığı o haldedir ki, Birleşmiş Milletler verilerine göre cinsiyeti doğmadan önce kız olarak saptanan bebeklerin bazıları salt bu ne-

denle kürtaajla aldırılmakta veya doğduktan sonra kız bebekler ilgisizlik ve bakımsızlıktan ölmektedir, yani bilerek ölüme terk edilmektedir.

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ RAPORU

Kadın üzerinde uygulanan şiddet sadece Türkiye'ye özgü değil. En uyarından en ilkeline kadar dünyanın her yanında bütün toplumlar hâkim olan erkektir. Örneğin, dünyada kadın haklarının en gelişkin olduğu, cins ayrımcılığın en az yapıldığı ülkelerden biri olan İsveç'te bile kadınlar erkeğin şiddetinden kurtulmuş değildir ve 8,5 milyon nüfuslu İsveç'te 200'ü aşkın kadın sığınma evi bulunduğunu söylersek, oradaki erkek şiddetinin ölçüsü de anlaşılabilir olur. (Bu arada, koca, baba, erkek kardeş ve oğul şiddetinin çok çok daha baskın olduğu 70 milyon nüfuslu Türkiye'deki kadın sığınma evleri sayısının 19 olduğunu da notlarımıza ekleyelim.)

Birleşmiş Milletler "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisi" kadına yönelik şiddeti "cinsiyete dayalı ve kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü sonucunu doğuran ya da bu sonucu doğurmaya yönelik özel hayatta veya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskıdır ya da özgürlüğün keyfi şekilde engellenmesidir" diye tanımlar. Uluslararası Af Örgütü'nün Kadına Yönelik Şiddet konusunda 2004'te yayınlanan basın duyurusunda (No: 050) şöyle deniliyor (www.amnesty-turkiye.org-MMII-MMY ilk yayımlandığı tarih 05.03.2004):

Aşağıdaki istatistikler kadına yönelik şiddetin dünya çapında ne denli ağır ve yaygın bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bu rakamlar bu insan hakları ihlalinin gerçek boyutunu göstermemektedir. Kapsamlı ve ayrıntılı olamadıkları için ihtiyatlı bir biçimde ele alınmalıdır. Kadına yönelik şiddet sistematik olarak araştırılmamakta ve gerçek istatistik verileri bulunmamaktadır. Birçok kadın, uğradığı şiddeti rapor etmemektedir: utanmakta, kendilerine şüpheyle yaklaşılmasından, inanılmamasından veya daha fazla şiddete maruz kalmaktan korkmaktadırlar. Bazı ülkelerde bu sorunla ilgili hiç bir bilgi olmaması ve bazı ülkelerde de kapsamlı bilgi bulunmaması, bu sorunun ülkeye özel olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine, incelenmesi ve baş edilmesi için daha fazla araştırma yapılması gerektiğinin altını çizmektedir.

KÜRESEL KÖY

Kadına yönelik şiddet küçültülmüş bir dünyada, 1000 kişilik bir küresel köyde nasıl görünürdü? (Ra-

kamlar BM, WHO-Dünya Sağlık Örgütü ve devletlerin ya da devlet dışı örgütlerin (NGO) istatistiklerine dayanarak verilmektedir.)

* Nüfusun 500'ü kadın. Aslında 510 olacaktı ama 10 bebek cinsiyet kökenli kürtaj nedeniyle hiç doğamadı veya ihmal sonucu bebekken öldü.

* 300 kadın Asyalı

* 167 kadın tüm hayatlarının bir noktasında dayak yemiş veya bir başka şiddet türüne maruz kalmıştır.

* 100 kadın tecavüz veya tecavüze teşebbüs kurbanı olacaktır.

KADINLAR VE NÜFUS

* Dünya nüfusunun % 49.7'si kadın (3.132.342.000 kadın; 3.169.122.000 erkek) (BM Nüfus Dairesi)

* Normalde yaşıyor olması gereken en az 60 milyon kız çocuğu cinsiyet tercihli kürtaj veya erkek çocuklarından daha önemsiz olarak görüldükleri için yetersiz bakım nedeniyle çeşitli toplumlarda "kayıplar"lar. (E, Joni Seager, 2003).

AİLE İÇİ ŞİDDET

Aile içi şiddet farklı biçimlerde görülmektedir: tokat, yumruk, tekme ve dayak gibi fiziksel saldırıdan sindirme, sürekli küçümseme ve aşağılama, ailesinden ve arkadaşlarından tecrit etme, hareketlerini izleme ve kısıtlama, bilgiye ve yardıma erişimini engelleme gibi kontrol amaçlı tavırları da içeren psikolojik tacize kadar geniş bir spektrumda görülmektedir.

Dünya çapında her üç kadından en az biri, veya yaklaşık bir milyar kadın hayatlarının bir noktasında dayak yemiş, zorla seks yapmaya zorlanmış ya da farklı bir biçimde tacize uğramaktadır. Bunu yapan genellikle kendi ailesinden veya tanıdığı biridir. (E, L Heise, M Ellsberg, M Gottemoeller, 1999).

* Kadınların yaklaşık % 47'si ilk cinsel ilişkilerinin zorla olduğunu bildirmektedir. (A, WHO 2002).

* Kadın cinayet kurbanlarının yaklaşık % 70'i erkek partnerleri tarafından öldürülmüştür. (A, WHO 2002).

* Kenya'da haftada birden fazla kadının erkek partneri tarafından öldürüldüğü bildirilmektedir. (E, Joni Seager, 2003).

* Zambia'da haftada beş kadın erkek partneri veya aile bireyi tarafından öldürülmektedir (E, Joni Seager 2003).

* Mısır'da kadınların % 35'i evliliklerinin bir noktasında kocalarından dayak yemiştir. (A, UNICEF 2000).

* Bolivya'da 20 yaş ve üzeri-

rindeki tüm kadınlar son 12 ay içinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır. (A, WHO 2002).

* Kanada'da aileye yönelik şiddetin maliyeti, tıbbi bakım ve verim kaybı dahil yılda 1.6 milyar dolardır. (A, UNICEF 2000).

* ABD'de her 15 saniyede bir kadın, genellikle kocası/partneri tarafından, dövülmektedir. (Dünya Kadınları hakkında BM Çalışması, 2000).

* Bangladeş'te tüm cinayetlerin % 50'sini partnerleri tarafından öldürülen kadınlar oluşturuyor (E, Joni Seager, 2003).

* Yeni Zelanda'da kadınların % 20'si erkek partnerleri tarafından dövüldüğü veya fiziksel tacize uğradığını belirtmekte (A, UNICEF 2000).

* Pakistan'da kadınların % 42'si şiddeti kader olarak görüyor; % 33'ü karşı koymak için çok çaresiz olduklarına inanıyor; % 19'u karşı koymuş ve % 4'ü buna karşı harekete geçmiş. (Hükümetin 2001 yılında Pencap'ta yaptığı çalışma).

* Rus hükümet dışı örgütlere göre, Rusya Federasyonu'nda 36,000 kadın her gün kocaları veya partnerleri tarafından dövülüyor (D, OMCT 2003).

* İspanya'da 2000 yılında her beş günde bir kadın erkek partneri tarafından öldürüldü (D, Joni Seager, The Atlas of Women).

* Britanya'da haftada yaklaşık 2 kadın partnerleri tarafından öldürülüyor (E, Joni Seager, 2003).

CİNSEL ŞİDDET

Tecavüz cinsel şiddetin en şiddetli biçimidir. Ayrıca istenmeyen gebelik ve HIV/AIDS gibi cinsel yolla bulaşan hastalıklara da yol açmaktadır. Ancak, tecavüz, içinde damgalanmayı barındırdığı için, büyük oranda gerçeğin altında belgelenmekte ve nadiren cezalandırılmaktadır.

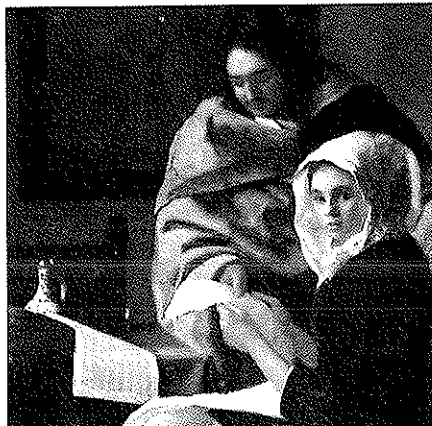
Dünya çapında her beş kadından biri hayatlarında tecavüz veya tecavüz girişimi kurbanı olacaktır (WHO 1997).

Güney Afrika'da her gün 147 kadın tecavüze uğramaktadır (Güney Afrika Irk İlişkileri Enstitüsü 2003).

* ABD'de her 90 saniyede bir kadın tecavüze uğruyor (ABD Adalet Bakanlığı, 2000).

* Fransa'da her yıl 25.000 kadın tecavüze uğruyor (Avrupa Kadınlar Lobisi, 2001).

* Türkiye'de kadınların % 35,6'sı bazen, % 16,3'ü sık sık aile içi tecavüze uğruyor (2000 yılında yayınlanan taramalar, Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik, WWHR Yayınları: İstanbul, 2000).

Kesintiye Uğrayan Müzik Dersi. Detay

KADIN VE SAVAŞ

Çatışmalar sırasında kadınlara yönelik şiddet salgın boyutlarına ulaştı. Kitlesel tecavüzler sistematik biçimde bir savaş silahı olarak kullanılmaya başladı. Üstelik çatışmalar sırasında kadınlar, bazen aileleri için temel ihtiyaçları karşılayabilmek için, fiziksel ve ekonomik zorlamalarla faşistik yapmak zorunda kalıyorlar. Savaş kadınları başla yönlerden de etkilemektedir: mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin çoğunluğunu kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır.

Dünya çapında mültecilerin % 80'ini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır (BMMYK, 2001).

* Milyonlarca kadın ve çocuk tüm dünyada yaşamakta olan 34 toplumsal, etnik, siyasi ve/veya uluslararası silahlı çatışmalarda kısılmışlardır (1 Ocak 2003 itibariyle aktif toplumsal silahlı çatışmalar, CSP - Sistemik Barış Merkezi).

* Kadın ve kız çocuklarının ticareti çatışma bölgelerinin % 85'inde görülmektedir (Save the Children 2003).

* Kadın dernekleri Ekim 2002'den bu yana Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Uvira bölgesinde 5000 tecavüz vakası tespit etmiştir; bu, günde 40 vaka anlamına gelmektedir (A, BM 2003).

* Ruanda'da 1994 soykırımı sırasında 250.000 ila 500.000 arası kadın, yani kadınların yaklaşık % 20'si tecavüze uğramıştır (Uluslararası Kızıl Haç raporu, 2002).

* Sierra Leone'de yerlerinden edilmiş kişilerin % 94'ü tecavüz, işkence ve cinsel kölelik gibi cinsel saldırılara maruz kalmıştır (C, İnsan Hakları için Doktorlar, 2002).

* Irak'ta Nisan 2003'ten bu yana savaş sırasında ve sonrasında, aralarında sekiz yaşında kız çocuklarının bile bulunduğu en az 400 kadının tecavüze uğradığı bildirilmiştir (İnsan Hakları İzleme Örgütü Araştırması, 2003).

* Kadınlar ve Silahlı Çatışmalar Çalışma Masasının 2001 raporuna göre, Kolombiya'da her 14 günde bir kadın zorla "kayıp" ediliyor (A, UNIFEM 2001).

* 1975 - 1979 yılları arasında Kamboçya'da yaklaşık 250.000 kadın zorla evlendirilmişti. Kızıl Kmerler rejimi sırasında ortalama olarak her Kamboçya köyünde iki grup-arası evlilik gerçekleşmiş olabilir (UNIFEM).

* Bosna - Hersek'te, 1992 yılında 5 ay süren çatışmalar sırasında 20.000 ila 50.000 arası kadın tecavüze uğradı (IWTC. Küresel Kadın Ağı #212. 23 Ekim 2002).

* Kosova'daki bazı köylerde ergenliğe ulaşmış kadınların % 30 - % 50'si Sırp kuvvetlerinin tecavüzüne uğramıştır (Uluslararası Af Örgütü, 27 Mayıs 1999).

ZARAR VERE UYGULAMALAR

Dünyanın gerçek anlamda her kültüründe, "normal" veya "geleneksel" sayıldığı için görünmeyen kadına yönelik şiddet biçimleri bulunmaktadır.

Dünya çapında 135 milyondan fazla kadın ve kız çocuğu kadın sünneti olmuştur ve her yıl 2 milyon kız çocuğu ve kadın (her gün 6000 kişi) bu riskle karşı karşıyadır (A, BM, 2002).

* Şu an 10-17 yaş grubunda olan 82 milyon kız çocuğu 18 yaşına basmadan evlenecektir (UNFP).

* Afrika'nın 28 ülkesinde kadın sünneti uygulanmaktadır (D, Uluslararası Af Örgütü, 1997).

* Nijer'de en yoksul genç kadınların %76'sı 18 yaşından önce evlenecektir (A, UNFPA 2003).

* Mısır'da 15-49 yaş arası evli kadınların % 97'si sünnet edilmiştir (WHO taraması, 1996).

* İran'da, çoğunluğu etnik Arap olan Kuzistan bölgesinde, 2003 yılında iki aylık bir süre içinde 20 yaşından küçük 45 kadın, yakın akrabaları tarafından "namus" cinayetine kurban gitmiştir (*Middle East Times*, 31 Ekim 2003).

* Kadın sünnetinin Hindistan, Endonezya, Malezya ve Sri Lanka gibi Asya ülkeleriyle Avustralya'daki göçmen topluluklarda görüldüğü bildirilmiştir (A, BM 2002).

* (Hindistan'da yılda yaklaşık 15.000 "çeyiz cinayeti" yaşanmaktadır. Bunların çoğu kaza süsü verilen mutfak yangınları sonucu olmaktadır (Injustices Studies. Vol. 1, Kasım 1997).

* Kadın sünneti Danimarka, Fransa, İtalya, Hollanda, İsveç, İsviçre ve Britanya'daki göçmen toplulukları arasında uygulanmaktadır (A, BM 2002).

KADINA YÖNELİK ŞİDDETTE DEVLETİN BAŞARISIZLIĞI

Kadına yönelik şiddet çoğunlukla bildirilmiyor. Kadınları bu olayları bildirmekten alıkoyan çeşitli unsurlar var: Misilleme yapılacağı korkusu, ekonomik olanakların olmaması, duygusal bağımlılık, çocuklar için kaygı duyma ve giderim olanaklarına erişememe. Çok az ülkede polis, yargı ve tıbbi personele, tecavüz vakalarıyla nasıl ilgileneceklerine dair özel eğitim verilmektedir.

Dünya çapında şiddete uğrayan kadınların %20-70'ı WHO çalışması için kendileriyle görüşülene kadar hiç kimseye bundan bahsetmemiş (WHO, Cenevre, 2002).

* Güney Afrika'da tecavüz nedeniyle mahkumiyet oranı ortalama %7. Bu, 2003 yılında rapor edilen tecavüz sayısının üçte biri (Mart 2003, Polis Yıllık Raporu).

* Mısır'da fiziksel şiddete uğrayan kadınların %47'si bunu hiç kimseye söylememiş (Nüfus temelli çalışma, 1999), (A, WHO 2002).

* Şili'de tecavüze uğramış kadınların sadece %3'ü olayı polise bildirmektedir (A, WHO 2002).

* ABD'de kadınların %16'sı tecavüzü polise rapor etmektedir; bildirmeyenlerin yaklaşık %50'si, isimlerinin ve özel ayrıntıların açıklanmayacağı garanti edilirse bunu yapacaktır (Ulusal Mağdur Merkezi/Suç Kurbanları Araştırma ve Tedavi Merkezi, 1992).

* Avustralya'da 12 ay içinde fiziksel saldırıya uğramış kadınların %18'i bunu hiç kimseye söylememiş (Nüfus temelli araştırma, 1999).

* Bangladeş'te kadınların %68'i dayak yediğini hiç kimseye hiç bir zaman söylememiş (A, WHO 2002).

* Avusturya'da 90'lı yıllardaki tecavüz davalarının %20'si mahkûmiyetle sonuçlandı (E, Londra Metropolitan Üniversitesi, 2003).

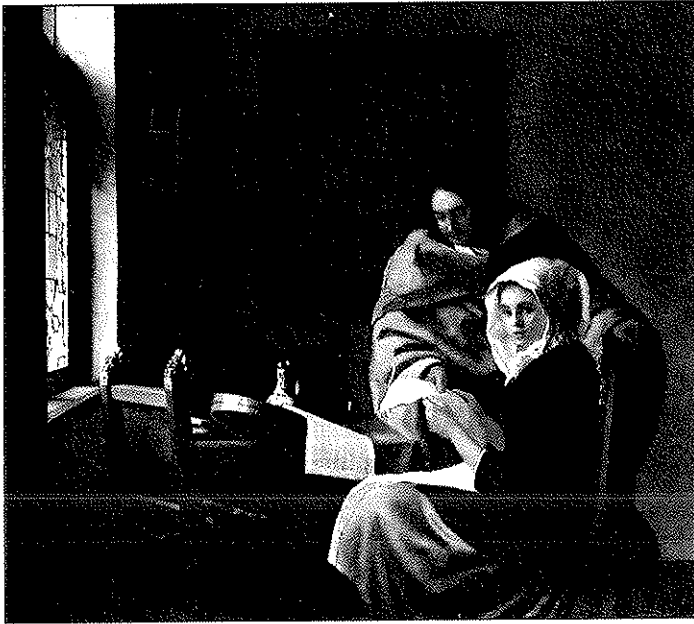
* İrlanda'da fiziksel tacize uğramış kadınların %20'si polise başvurmuş (Nüfus araştırması, 1999), (A, WHO 2002).

* Rusya Federasyonu'nda aile içi şiddet mağduru kadınların %40'ı kolluk kuvvetlerinden yardım talep etmiyor (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, Kadın 2000, Rusya).

* Britanya'da tecavüze uğramış kadınların %13'ü saldırıyı polise bildiriyor (E, Joni Seager, 2003).

CEZASIZ KALAN ŞİDDET

Kadına yönelik şiddet sıklıkla kontrolsüz ve cezasız kalıyor. Bazı ülkelerde bununla ilgili hiç bir yasa yok, başka ülkelerde ise yasalar bazı şiddet biçimlerini cezalandırabilirken bazılarını yasanın kapsamı dışında bırakıyor. Gerekli yasaların bulunduğu durumlarda bile birçok ülkede yasalar tam olarak uygulanmıyor.

Kesintiye Uğrayan Müzik Dersi. 1660/61 dolayları.
Tuval üzerine yağlıboya. 39.3x44.4 cm.

Dünya çapında 2003 yılında en az 54 ülkede kadınlara yönelik ayrımcı yasalar bulunuyordu (BM Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü raporuna göre).

* BM Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörünün 1994-2003 incelemesinde, incelenen ülkelerin neredeyse tamamında kolluk kuvvetleriyle ilgili sorunlar olduğu görülüyor.

* 79 ülkede aile içi şiddete karşı hiç yasa yok (ya da bilinmiyor) (UNIFEM, Not a Minute More, 2003).

* Eldeki bilgilere göre aile içi tecavüz sadece 51 ülkede cezaî bir suç olarak tanımlanıyor (UNIFEM, 2003).

* Sadece 16 ülkede cinsel saldırıyla ilgili özel yasa bulunuyor; sadece 3 ülkede kendi başına kadına yönelik şiddet suç fiili kategorisi olarak tanımlıyor (Bangladeş, İsveç ve ABD) (A, UNIFEM 2003).

* Bolivya, Kamerun, Kosta Rika, Etiyopya, Lübnan, Peru, Romanya, Türkiye, Uruguay ve Venezuela'da, ceza yasası uyarınca tecavüzcü kurbanla evlenmeyi teklif eder ve kurban da kabul ederse serbest bırakılmakta (D, Joni Seager, The Atlas of Women, 2003).

* Sözde "Namus" savunması (tamamen ya da kısmî olarak) Peru, Bangladeş, Arjantin, Ekvator, Mısır, Guatemala, İran, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Türkiye, Batı Şeria ve Venezuela'nın ceza yasalarında yer almaktadır (A, BM 2002).

HIV/AIDS

Kadına yönelik şiddet, giderek daha çok, önemli bir kamu sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Şiddet kadının doğurganlık sağlığının yanı sıra fiziksel ve zihinsel sağlığını da çeşitli biçimlerde etkileyebilir. Kadına yönelik cinsel şiddet, HIV/AIDS bulaşma oranının aynı yaş grubundaki erkeklerden daha çok kadınlarda görülmesiyle sonuçlanmaktadır.

Dünya HIV/AIDS hasta nüfusunun %51'i (20 milyondan fazla) kadın (A, UNIFEM 2003).

* Dünya çapında HIV enfeksiyonlarının yarısından fazlası 15-24 yaş grubundaki gençlerde görülmekte ve HIV pozitif 15-24 yaş arası gençlerin %60'ı kadın (UNAIDS, 2003).

* Hergün meydana gelen 15, 000 yeni enfeksiyonun %55'i kadın (UNAIDS, 2003).

* Avrupa, alt-Sahra Afrika ve Kuzey Amerika'nın birçok şehrinde artık AIDS 20 - 40 yaş arası kadın ölümlerinde önde gelen nedenlerden biri (UNAIDS, 2003).

* 2003 yılında üç milyon kişi AIDS bağlantılı hastalıklar nedeniyle öldü (UNAIDS, 2003).

Vermeer'in Kapalı Dünyası

Ayfer Coşkun —

Döneminin Hollanda resim sanatının önde gelen üç ressamından biri olarak kabul edilen Vermeer, ölümünden sonra çok uzun bir zaman boyunca, 19. yüzyıla kadar, ilginç bir unutuluş süreci yaşadı

“Kırmızı Şapkalı Kadın”, “Mektup Okuyan Kadın”, “Turbanlı Genç Kız”, “İbrikli Kadın”, “İnci Tartan Kadın”, “Uyuyan Genç Kız”....

Ve pencerelerden sızan ışığın sarmaladığı, bazen de okşayıp geçtiği, uyuyan, bir şeyler yapan ama hep dingin kadınları Johannes Vermeer'in...

Asıl adıyla değil de daha çok doğduğu kent olan Delft'le anılan sanatçının, ev içlerinin huzurlu ortamlarında görüntülediği figürlerin hemen hepsi kadın. Karısı, aşçısı, hizmetçisi ya da kızlarından bir-ikisi olabilirler ve belki de yaşamıyla ilgili yapılan bir filmdeki “İnci Küpeli Kız” gibi sevgilisi...

Peki, kendisi nasıl birisiydi? Otoportresini aramak boşuna. Zaten kullandığı erkek figürü de çok az. Belki "Ressam ve Modeli"ndeki ressam o olabilir ama ne yazık ki, salt sırtı görülebiliyor. "Gökbilimci" ya da genç bir kıza müzik dersi veren adam da olabilir. Kim bilir? Vermeer'in nasıl birisi olduğunu bi-

lemediğimiz gibi, yaşamı ile ilgili de fazla bilgi yok elimizde. 1632 yılında, Hollanda'nın Delft kentinde doğduğu, 1653 yılında evlendiği ve bu evlilikten bazı kaynaklara göre sekiz, bazılarına göre on, hattâ on bir çocuğu olduğu belirtilmektedir. Ölüm ise onu oldukça genç yaşta, 43 yaşında yakalamış. Böylesine kalabalık bir aileyi nasıl ve neyle geçindirdiği konusu da onun bilinmezlerinden.

Yaptığı küçük boyutlu tablolarını pazarlayıp pazarlayamadığı konusunda bilgi olmasa da, hiç gravür çalışmadığı halde, bunun ticaretini yaptığına dair kaynaklardan söz edilmektedir.

Kalabalık olmayan ve çevrelerini olabildiğince boş bıraktığı figürlerinde, fazla hareketlilik göze çarpmaz. Onda ne Rönesans'ın çizgiye dayanan desen resmi, ne de İtalyan Barok'unun hareketli figürleri vardır. Renk uyumu ve ışığı kul-

lanmadaki ustalığının, hemen izleyiciyi alıp götürdüğü, dingin bir dünyanın ressamıdır o. Tablolarında sıcak renkleri çok da fazla kullanmayan sanatçı, genellikle her tab-

losunda bir rengin değişik tonlarını kullanmayı tercih etmiştir. Ve hemen tüm çalışmalarında ışığın girdiği — ki genellikle bize göre sol taraftan girer — iç mekanda sağladığı dinginlik, derinlik en başarılı olduğu yöntemidir.

Vermeer, tablolarında kullandığı eşyaları son derece özenle ve iğneyle kuyu kazarcasına bire bir işlemektedir. Bir halı, duvardaki bir işleme, bir vazo, flu da olsa bir tablo onun fırçasında yeniden yaşam kazanmaktadır. Halının desenleri tüm görkemi ve gerçekliğiyle tabloya can vermektedir.

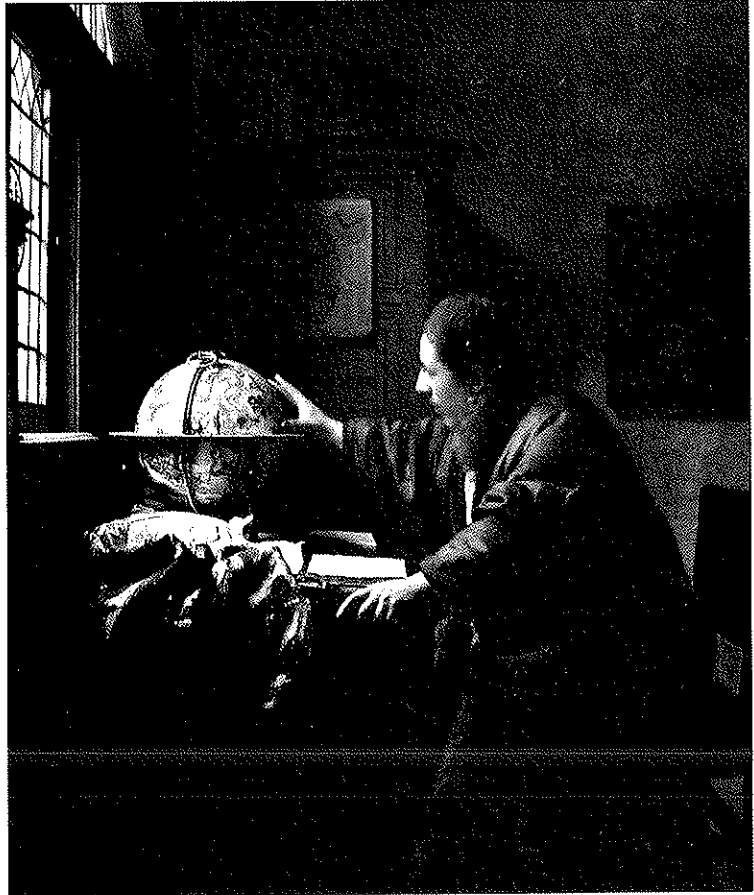
"İnci Küpeli Kız" salt öyküsü ya da üzerine yapılan o harikulâde film nedeniyle değil, biçem olarak da ilgi çekici bir tablodur. Başındaki türbanın biçimi bir yana, fondaki zifiri karanlık duvar, onun resminde pek görülen bir şey değildir. Ama böylece genç kız âdeta kulağındaki küpeyle yarışır hâle gelmiştir. Onun istediği de bu olmalı.

Onun tablolarında, mükemmeli bulmuş olmanın rahatlığıyla yeni arayışlara rastlanmaz. Öyle ki, hep aynı biçemi izlemiştir. Kısa diyebileceğimiz yaşamında 40 kadar tablo yapmış olan sanatçı, bir önceki kuşağın, hattâ başka ülkelerdeki kendi kuşağı ressamlarından farklı olarak dinî konuları pek az işlemiştir. Mesleğinin ilk dönemlerinde yaptığı, "Marta'nın Evinde", "İsa", "Meryem" gibi birkaç tablonun dışında, bu konulara değinen çalışması bulunmamaktadır. Onun bu tutumunun, 17. Yüzyıl'da ülkesindeki büyük değişimden kaynaklandığı açıktır. 16. Yüzyıl'ın sonuna doğru yaşanan karışıklık, din ve ırk savaşlarının 1609 ateşkesiyle bitmesiyle birlikte doğan Hollanda ekolü, artık tarihî ve dinî konuları bir tarafa bırakmıştır. Bunun ardından da günlük yaşamla ilgili konular, adeta ortak bir dil yaratmanın aracı görevini yüklenmiştir. Çünkü aydınlar

Latince konuşmakta devam ederlerken, tüm bu kavgaların ardından henüz ortak bir dil oluşturulamamıştır toplumda. İşte böyle bir ortamda, resim ve diğer plastik sanat dalları, ülkede birleştirici bir rol üstlenmişti. İnsanlar bu resimlerde kendilerini bulmakta ve artık salt dinî sahnelerin içinde kaybolup gitmemekteydiler.

Vermeer'in "Ara Sokak" ve "Delft'ten bir Görünüm" diye bilinen, yalnızca iki manzara çalışması vardır. Özellikle Delft manzarasının yer aldığı tablosunda, kentin slüeti, ve bulutların arasından süzülen ışığın suların koynuna dalışı, suyla ışığın inanılmaz buluşması çok etkileyicidir. Bunları da yapmamış olsaydı, onun evinden hiç çıkmadığı düşünülebilirdi.

Sanatçının çalışmalarında ilgi çekici bir başka saptama da, tablolarında hiç bir bebek ya da çocuk figürüne rastlanmamış olmasıdır diyebiliriz. Sayılar değişik olarak verilse de, sonuçta çok çocuklu bir ressa-

Gökbilimci. Tuval üzerine yağlıboya, 50x45cm. 1668.

İnci küpeli kız. Tuval üzerine yağlıboya, 46.5x40cm. 1665 dolayları.

mın bu tavrı konusunda herhangi bir kayda rastlamamakla birlikte, gözler ister istemez kucağında bebeği olan bir kadın ya da annesinin eline tutunmuş bir çocuk aramaktan kendini alamıyor.

Tüm tablolarında tuval kullanan sanatçının, ünlü tablolarından biri olan "Kırmızı Şapkalı Kadın" ise, ahşap tabela üzerine yaptığı tek çalışma olarak tanınmaktadır.

Döneminin Hollanda resim sanatının ilk üç ressamından biri olarak kabul edilen Vermeer, ölümünden sonra çok uzun bir zaman boyunca, 19. Yüzyıl'a kadar, ilginç bir unutulmuş süreci yaşamıştır. Daha sonra Eugene Fromentin, sonra da Marcel Proust ve Andre Malraux tarafından âdeta yeniden keşfedilip, en iyi ressamlardan biri olarak

dünyaya tanıtılmıştır. Üzerine çeşitli eleştiriler yazılıp, araştırmalar yapılırken, onun resim sanatındaki yeri de tartışılmıştır. Ünlü ressam Camille Pisaro'nun, oğluna yazdığı bir mektupta Vermeer'in empresyonizme bu denli kapalı tablolarını nasıl çözümleyeceğini bilemediğini belirtmesi, onun resminin nasıl didiklendiğinin göstergesidir. Yukarıdaki yazarların yönlendirmesiyle başlayan araştırmalar sonucu, bulunan tüm tablolarından yalnızca "Aracı Kadın" ve "Gök bilimci"de tarih ve imza olması, yapıtlarının saptanması ve dizin yapılmasını son derece güçleştirmiş ve uzun yılları almıştır.

Bugün dünyanın en ünlü müzelerinde yer alan, imzasız Vermeer'ler, yılların unutulmuşluğuna meydan okumayı sürdürmekteler.

Sıradan İnsanların İç Dünyasını, Kara Alaydan da Yararlanarak Yansıtan Vüs'at O. Bener

Konur Ertop —

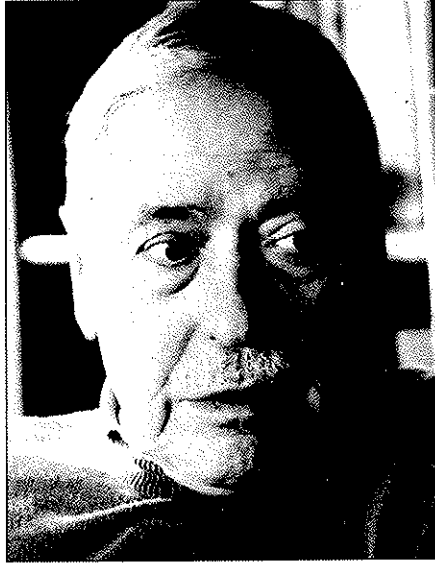
Vüs'at O. Bener'in yapıtları yaşam deneyleriyle zenginleşirken anlatımı da kişilerinin karmaşık iç dünyasını, bilinçaltı serüvenini yansıtacak yolda geliştirdi

Ahmet Hamdi Tanpınar, 1951 yılında dönemin kalburüstü genç yazarlarını değerlendirirken çok yeni bir imzanın öyküsünü örnek göstermişti:

"Yeni İstanbul'un müسابakasındaki 'Dost' hikayesini okudunuz mu, bilmiyorum. Orada Homeros'a layık bir cümle vardı: 'Kasap dükkânında öküzün yüreğinden yavaş yavaş damlayan kan...' "

Yeni İstanbul gazetesinin bir yıl önce *New York Herald Tribune* ile birlikte düzenlediği öykü yarışmasında ikinci olan "Dost" öyküsü, Vüs'at O. Bener'indi. Yarışmada Samim Kocagöz, Orhan Kemal gibi ünlüler arasından sıvıran genç yazarın yapıtını, Tanpınar'la birlikte seçiciler arasında bulunan Memduh Şevket Esenal da pek beğenmişti. O yıllarda *Seçilmiş Hikâyeler* dergisini yayınlamakta olan Salim Şengil'e, öykünün yazarını bulmasını, onunla tanışmak istediğini söyledi. Yıllar sonra artık ünlü bir yazar olan Vüs'at Bener, edebiyat dünyasına adım atarken öykünün bu büyük ustasıyla görüşmesini şöyle aktaracaktır:

"M.Ş.E.'nin çalışma odası. Koltuklarında uslu edepli oturan milletvekilleri. Duvarlarda M.Ş.E.'nin resim çalışmaları. Utangaç bir yüzle odaya alınan (subay üniformalı)

V.O.B.'yi, M.Ş.E. çok sıcak karşılar, sırtını sıvazlar şefkatle, yanına oturtur. İkram faslından sonra, 'Bu genç adama dikkatle bakın, ülkemizin önemli öykü ustalarından biri olacağına inandığım bu insanı şimdiden selamlayın!' der, milletvekillerine. Sözlerini tuhaf bulduklarını gizlemeye çalışan yüzleri ciddi bir tavırla süzen M.Ş.E., konuklarının yarım ağız kutlama mırıltılarından hoşnut görünür. Tatlı tatlı, bıyıkaltı gülümseyerek kapılara kadar geçirir Şengil'le, V.O.B.'yi.

Şaşkındım. Yerin dibine geçmişim âdeta. Bacaklarım titrek. Al basmış, suratıma. Koluma giren Şengil'le, yanılmıyorsam Karanfil Sokağı'nı adımlıyoruz. Şengil sevinçle, 'Hadi bakalım, dergi seni bekliyor,' diyor... Kaçınılmaza tutuklandım o gün, yazılamayan öyküler yazıldı, birbiri ardına yayınlanmaya başladı..."

"Dost" öyküsündeki dul memur Niyazi Bey görev yaptığı kasabada ara sıra akşamüstleri kasap Ali'nin dükkânına uğrar, birlikte kasabın evine giderek içki içip vakit geçirirler. Ancak onu kadınlara karşı taş kalpli biri olarak görür, karısı Naciye'ye acır. Kadının da ona ilgi duyduğu görülür. Kasabın çağrısına uyup evine gittikleri bir akşam kasap Ali sızdıktan sonra Niyazi sa-

rılıp öptüğü kadının gece de yatağına gelmesini beklerken uyuyup kalır.

Sabahleyin bir mektubunu bulduğu Naciye, ancak evlenirlerse onun olabileceğini söylemekte, "Eğer maksadınız benimle evlenmek değilse kendimi intihar ederim. İnanmazsın, bak yaparım," demektedir. Kahvaltı hazırlayan genç kadınla kalbini kırmadan konuşmaya çalışır:

- Anladım, arada başkası var.

Soluk aldım.

- İyi tahmin ettin. Yalnız söz vermiş ol sam gene neyse.

Yüzü değişiverdi.

- Ortada tamiri imkânsız bir hadise de var!

Anlamadı.

- Yani onu almaya mecburum. Yoksa...

İnanmadı.

- Anladın değil mi?

- Kim bu kız?

- Tanımazsın, Bursalı.

Durakladı.

- Çocuk da var mı?

Başımı eğdim.

Düşündü. Acır gibi yüzüne baktı. Sonra kırık bir sesle gülerek:

- Eh, ne yapalım, dedi. Üzülme.

Şaşırdım. Yineledi:

- Ne yapalım, sağlık olsun. Ver mektubumu öyleyse.

Uzattım.

- Darılmadın ya.

- Yo, niye darılacakmışım?

Gözlerinde kesin bir anlatım.

- Bak bir delilik edersen...

Cevap vermedi. Buruşmuş kâğıdı ocağa attı.

Dışardan Ali'nin bağırması duyuldu:

- Naciye, kahvemi getir."

Neredeyse yarım yüz yıl sonra yazar, bu öykünün kişilerle ilgili olarak şöyle diyecektir:

" 'Dost'taki Kasap, Niya zi Bey, Naciye, bu üçü var ya, bu üçü başka türlü davranamazlar artık. Başka ki-

şilik değildirlir. Hayatta vardır yoktur, 'Nasıl yarattım ben bunu acaba?' diye düşünemiyorum. Onlar benim dostlarım artık, yani onlarla içli dışlı olmuşuz. Ve onları o şekilde yaratmışım, yaratma da değil, onlar beni kullanmışlar aslında."

"Dost" öyküsünün yer aldığı aynı addaki kitabı, *Seçilmiş Hikayeler* dergisi yayınları arasında çıktı. Böylece 1950 sonrası öykücülüğümüz içindeki özgün yerini aldı.

Babası doktora derecesi sahibi bir fizik öğretmeniydi, annesi Fransızların Merzifon'daki Sörlük okulundan yetişmişti. Ailede annesinin de, babasının da yakınları arasında iyi öğrenim görmüş, bilgili, kültürlü kişiler az değildi. Sorbon Üniversitesi'ni bitirmiş felsefe öğretmeni, *Büyük Felsefe Ansiklopedisi*'nin yazarı Cemil Sena Ongun, amcasıydı. Genlerinde taşıdığı birikim kadar evin, okulun verdiği kazanımlar da onu dil sevgisine, kültür, sanata yönlendirmeye başlamıştı. Babasının görevi nedeniyle bulundukları Kıbrıs'ta İngiliz Koleji'nde başlayan öğrenimini Bursa'da Işıklar Askeri Lisesi'nde sürdürdü. Burayı pekiyi dereceyle bitirirse üniversitede okuma hakkını kazanacak, kimya mühendisi olacaktı. 2. Dünya Savaşı'nın patlaması bu olanağı ortadan kaldırdı. Kara Harp Okulu'nu birincilikle bitirdi. Ancak Askeri Sağlık Kurulu'nca gözlerinde astigmatmiyop bulunduğu tanısıyla levazım sınıfına ayrıldı.

Kore Savaşı'na asker gönderildiği 1950 yılında DP yönetimine ters düşen siyasal görüşleri yüzünden kardeşi Erhan Bener ve arkadaşları Oğuz Ermumcu'yla birlikte Ankara Gençler Derneği soruşturması sırasında tutuklanıp yargılandılar. Üç ay süren cezaevi günleri, delil yetersizliği nedeniyle, soruşturmaya gerek olmadığı kararıyla sona erdi.

1953'de istifa ederek kıdemli Yüzbaşı rütbesiyle ordudan ay-

rıldı. Daha sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirerek Karayolları Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. 1978'de emekliye ayrıldıktan sonra 13 yıl bir sendikada danışmanlık yaptı.

"Dost" öyküsünü M.Ş.E'nin beğenmesinde kasaba yaşamına, sıradan insanlara yönelik gözlem gücünün büyük payı vardı. Ustalığını geliştirirken bu izleği türlü ayrıntılarıyla işlemeyi sürdürdü. Az yazan, uzun aralıklarla ürün veren bir yazar oldu. Anlatım yenilikleri deneyen, dille hesaplaşan yapıtları geniş okur topluluklarına seslenemediyse de kılı kırk yaran, en güç beğenir eleştirmenler, bu yapıtların edebiyat geleneğimizi zenginleştirdiğini onayladılar.

Dost kitabını *Yaşamazsınız*, *Siyah Beyaz*, *Mızıkalı Yürüyüş*, *Kara Tren*, *Kapan* kitapları izledi. Öykülerinin yanı sıra *Ihlamur Ağacı*, *İpin Ucu* gibi oyunları, *Buzul Çağının Virüsü*, *Bay Muannit Sahtegi* adlı iki romanı olan Vüs'at O. Bener'in şiirleri de *Manzumeler* kitabındadır.

Vüs'at O. Bener'in çevremizde olup bitenlerle, insanoglunun sorunlarıyla ilgili olarak anlattıklarına kara alaycılık eşlik eder. Bu nedenle Semih Gümüş onunla ilgili inceleme kitabına "Kara Anlatı Yazarı" adını vermiştir.

Semih Gümüş, yazarın "Havva" öyküsü için "Vüs'at O. Bener'in en çarpıcı öykülerinden biri. Bir yazınsal yapıtın insanın nasıl içini acıtacağını, yaralayacağını, etkileyeceğini gösteren kısa bir öykü bu" demektedir.

Öyküye adını veren Havva, küçük bir kızları olan bir ailenin yanına aldığı, köyden gelmiş, kimsesiz bir çocuktur. Onu küçük kızın anlattıklarından tanırız: Saçları keçe gibidir. Bakımsız, çirkin bir kızdır: "Burnu da öyle biçimsiz ki! Yamyassı. Tıpkı okul kitaplarımızdaki maymunun burnuna benziyor burnu. Hiç sevmiyorum onu. Pis, hırsız."

Eğitim görmemiştir, evde olmayacak işler yapar: 'Misafir odamızdaki güzelim halımızı kesmiş. Deli mi ne? Annem: 'Kız niye kestin halıyı?' dedi. O: 'Kuş var halının içinde' dedi. 'Beyaz kuş. Onu çıkar-tacaktım?' "

Anne kız ne kadar soğan yiyebileceğini anlamak için Havva'ya on beş soğan birden yedirirler; içine tuz doldurdıkları sigarayı içirerek hâline gülerler!

" 'Sal' öyküsü için çağa en yakışanı diyorum. Yani insanlar arasındaki ilişkiler ne kadar zayıf, dikkatsiz, sorumsuz... Sorumsuzlukları ortaya koyan bir öykü 'Sal'. Birbirlerine bir şey sormuyorlar, yüzme biliyor-musun diye. Kaldı ki öbür kişi de, neden yüzme bilmediğimi söylemedim diyor. Yani çok hayati, can alıcı bir noktada bile insanların birbirlerine güvenmeyişlerini değil, güvenme, sorumluluk duygularının olmadığını ortaya koyan bir kısa öykü 'Sal'. Sevdiğim bir öykü, bu çağı da çok iyi betimliyor, öyle sanıyorum. Bu çağı özetliyor bir tür. Öyle bir yere geliyorsunuz ki, bütün ilişkilerde hep kaçamak var. Neme lâzımın çok tipik örneği. İki insan alıyorsun, kurtarmaya gelen adamın psikolojisiyle, ikisi arasındaki çatışmayı, işte o zaman da tamamen içgüdü'nün, dürtü'nün insanı nerelere götürebileceğini görüyorsun. 'Sal' öyküsüne sempati-m var.

'Bir Lahza-i Tahattur' ise, çağlar arası ilişkiyi gündeme getiren bir öykü. Yaşlı bir adam, ölmüş, karısı da ölmüş, onun ağzından anlatıyor. Daha doğrusu kuşaklar arası bir ilişki anlatılıyor. Hem yaşlı hem orta kuşaktan Osmanlı dönemini, bugün yaşamış, bu ikisi arasında çocuklarıyla olan ilişkisini, ilgisini ortaya koyuyor. Bir de bu ilişkiyi, ilgiyi dil yönünden anlatıyor. Bakıyorsunuz adam Osmanlıca konuşurken çok iyi bir Türkçe de konuşuyor.

Gelelim 'Biraz da ağla Descartes' öyküsüne: Bu öyküde, gerçek anlamda kaygılanması gereken faşizmin ne zaman başladığı vurgulanıyor."

Deneyimsiz, beceriksiz Havva kendini koruyamaz, tehlikelere karşı önlem alamaz: bir kaza geçirir, güçlükle sağlığına kavuşur. "Kütük gibi şişti bacağı. Geceleyin asmadan üzüm koparmaya çıkmış, düşmüş, doğru idare lambasının üstüne. Cam kırıkları ayağına girmiş hep. Aptal."

Çöplüğe atılmış yağ tenekesinin dibini sıyırması, onun artık kurtulamayacağı ağır bir hastalığa yakalanmasına yol açar. "Babam eğilip doktorun kulağına birşey söyledi. Doktor başını salladı. Sonra Havva'nın gözleri açıldı. Annem Havva'nın yanına gitti, yatağına diz çöktü. 'Kızım Havva, iyi misin evladım?' dedi. 'Bak iyileştin artık. Canın bir şey istiyor mu? Ne pişireyim sana?' Havva baştan bir şey demedi. Sonra gözünü iri iri açtı: 'Baklava,' dedi. Sonra öldü."

Semih Gümüş, "Havva" öyküsünün yanına, "ilki" adlı öyküyü yerleştirmektedir.

"Vüs'at O. Bener'in en güzel birkaç öyküsü arasındadır 'İlki'. (Belki Havva ile birlikte en güzel iki öyküden biri.) (...) 'İlki'nin, yalnızca Vüs'at O. Bener'in değil, öykü yazınımızın da en başarılı öykülerinden biri olduğunu düşünüyorum."

Söz konusu öykü yatılı okula verilmiş bir öğrencinin bir kış gecesi tatil için evine dönüşünü anlatır. Öykücünün kasabaya ilişkin gözlemleri, insan davranışlarına yaklaşımları olağanüstüdür. Ayrıntıların sözcük ekonomisi içinde sergilenişi dikkat çekicidir:

"İstasyon gerilerde kaldı. Büyük, yoğun, taş. Puslu ışıkları yaygın. Acı soğuk. Atların nalları buzları kırıyordu. Sokak lambaları ölü ölü mat aydınlıkta. Ayak parmaklarım sızlıyordu, dizlerim donuyordu... Ağaçlar çıplak, donuk, katı. Şehir tortoptu, dumansızdı, büzülmüştü. Mangallarda kıvılcımlar bile sönmek üzeredir. Üstlerini örten kül çoktan soğumuştur. Odalar soluk kokuyordur: ağır, kekre."

Öykücünün bir dergi için bir keresinde kendi seçtiği üç öyküsü ise "Sal", "Bir Lahza-i Tahattur", "Biraz da Ağla Descartes" öyküleri olmuştur.

Vüs'at O. Bener'in yapıtları yaşam deneyleriyle zenginleşirken anlatımı da kişilerinin karmaşık iç dünyasını, bilinçaltı serüvenini yansıtacak yolda geliştirdi.

Özyaşamöyküsünden yola çıkan *Buzul Çağının Virüsü* romanı, yazarın yaşadığı dönemin toplumsal çalkantılarını göz önüne serer:

"Ne anlatayım bilmem ki, sayın yargı-cım? Sıradan bir memurum işte, bildiğiniz gibi. Öyle ilgi çekici bir yanı yok ki hayatımın.' Hayatım bildiğiniz gibi güzel.

'Vaar, vaar!' Tarhana tartar/boğazımı yırtar/Amerika kardeş/gel beni kurtar/

'Vallahi ne diyeyim, varsa lütfedin, siz söyleyin ben de öğreneyim.' İleri mi gittik? Kolu savruldu boşlukta. Kovsa da gitsem.

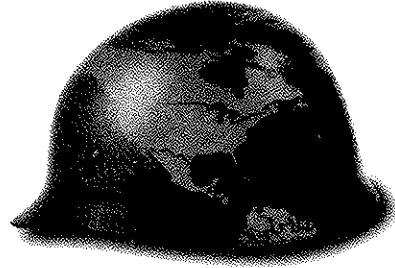
'Susmakla ne geçecek sanıyorsun eline? Kafası çalışan birine benziyorsun. Ne demeye bulaştın bu pis işlere? Yazık, acıyorum doğrusu sizler gibi az çok mürekkep yalamış, devlet memuru sorumluluğu yüklenmiş, devletine, milletine gönül vererek hizmet ifâ etmek üzere ş'eytmiş...' ne etmiş? Söylemin sonunun bağlayamayacağını anlayanların te-

laşıyla kesiverdi birden sözünü. 'Ben de ki-me laf söylüyorum sanki!' Daktilosunun başında akşam aşını düşünen, adamı boşta gezer, horantası kalabalık kadına döküyor der-dinin gerisini. 'Kös dinler bunlar. Kanları zehirlenmiş bir kere. Ne desen boş!' Gene neyse tutabildi kendini, 'Moskof tohumu!' demedi. Birinci şube müdürü kadar kaba de-ğil. Gitti hışımla masasına, kaykıldı koltuğu-na, başı çatlıyor ağrıdan, iki parmağıyla sı-vazlayıp durduğuna göre alnını. Migrense er-gotaminli bir hap alsanız!"

Sıradan insanların iç dünyasını kara alay-dan da yararlanarak anlatan Vüs'at O. Be-ner, 1950 sonrası anlatı edebiyatımızda en yakın bağları Nezihe Meriç, Bilge Karasu, Onat Kutlar, Leyla Erbil, Sevim Burak, Oğuz Atay gibi adlarla kurulacak bir yazar olarak tanımlanabilir.

YALÇIN YUSUFOĞLU

küreselleşme
@emperyalizm

BELGE YAYINLARI

Vüs'at O. Bener

Cemil Eren

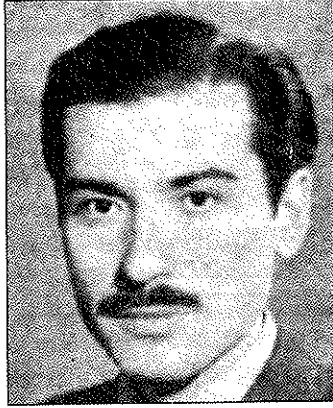
O, çok büyük bir yazar ve gerçek bir dosttu. Yanında olma şansını yakalayanlar ve biz dostları, hepimiz, ondan bir şeyler öğrenmişizdir, diye düşünüyorum

Vüs'atla tanışalı yarım yüzyıl geçmiş. Elli'li yılların ikinci yarısıydı...

O yıllarda, sanat ve sosyal yaşantının odak noktası olan Adil Han önemli bir mekandı; her şey oraya odaklanıyordu. Kızılay Zafer meydanı, Adil Han 26 numaralı oda, yaşantıdaki bütün etkinliklerin birleştiği ve dağıldığı bir merkezdi. Üç beş galeri, sinemalar, yabancı kültür merkezleri, tiyatrolar yakınımızdaydı. Kızılay denen yer Ankara'nın kalbi gibiydi. Akşam üzerleri iş yerlerinden yeni ayrılmış yorgun insanlar, orada aşağı yukarı bir iki tur atarak yorgunluk çıkarırlardı. Piknik lokantası her zaman oturup bira içen tanıdık birilerine rastlayacağınız çok ünlü bir yerdi. Tiyatro sanatçıları, operacılar, müzisyenler, gazeteciler, yazarlar, mimarlar, ressamlar oranın müdavimlerindendi. Özen diye bir pastane/kahve vardı, onun terasında oturup sohbet etmek bir ayrıcalıktı; Paris kahvelerini aratmazdı. Ben de arada bir gider, birileriyle ahbablık ederdim. Adil Han'daki atölyem Kızılay'da dolaşan sanatçı ve yazarlara alternatif bir mekân sunmuştu.

Önceleri, yakın arkadaşım ressam Ruhi Bak-sı çalıştığı bankadaki işi bitince doğru bana gelirdi. Sonra başka sanatçılar da gelmeye başladılar. Eşref Üren, Arif Kaptan, İhsan Cemal Karaburçak, Şerefür Ayiter, Adnan Turani, Lütfü Günay, Jerfi Kayıhan, opera sanatçısı Nevzat Çidamlı sık gelenler arasındaydılar. Tiyatro sanatçısı Kemal Bekir benimle aynı katta bir elektrik bürosunda muhasebecilik yapardı. Ulvi Uraz boş geziyordu. Oğuz Bora benim yaptığım bir dekorla, Tennessie Williams' dan Can Yücelin çevirdiği *Cam Kırıkları*'nı Beşinci Tiyatroda sahnelemeye çalışıyordu.

Orta okulda beraber okuduğumuz Turgut Uyar'la, uzun yıllar sonra, Bakanlıklarda bir yer-

de karşılaşmıştık. Yazarlar da atölyemi öğrenmişlerdi. Bunlar arasında İlhan Berk, Tarık Dursun, Güner Sümer, Can Yücel, Yılmaz Guruda, Tefvik Akdağ, Bilge Karasu ve Vüs'at O. Bener vardı.

İlk sergimi 1957 yılının Ocak ayında Türk-Amerikan Derneğinde açmıştım. İkinci sergiyi Tektaş Ağaoğlu'nun önerisi ile birlikte, atölyemde yapmıştık. Atölye küçük olduğundan açılışı iki güne bölmüştük.

Vüs'at'la ilk sergiden önce mi tanışmıştık, onu pek anımsamıyorum; ama resimlerimi görünce, iki tanesini kardeşi Erhan Bener'e düğün armağanı olarak satın almıştı: Deniz kavkıları ile yapılmış iki kolaj.

Vüs'at'ın *Dost* öykülerini, onunla tanışmadan önce okumuştum. Tanıştığımız sıralarda *Seçilmiş Hikayeler* dergisinde çalışıyordu.

Benim atölyem Bayındır sokağına bakardı. Vüs'at'ın evi de Mithat paşa caddesindeydi. Evi-ne giderken Bayındır sokaktan geçerdin. Pence-re-den geçtiğini görür, seslenirdim; yukarı gelirdi, bir süre sohbet ederiz, sonra Raziye eve gelmiştir, bekletmeyim der, giderdi.

Raziye Vüs'at'ın ikinci eşi idi. Bir gün onunla da tanıştık; esmer güzeli bir kadındı. Annesi Lübnan'lıymış. Esmer bir İspanyol da denebilirdi, Tektaş Ağaoğlu'na göreyse Kızılderili kanı taşımaktaydı. Neşeli, güleç yüzlüydü. Ne zaman evlerine gitsem sevinçle karşılardı. Bir şeyler ikram etmeyi ve sohbeti severdi.

Vüs'at'ın gelir durumu iyi sayılmazdı; askerlikten istifa ederek ayrıldığı için emekli maaşı alamadığı gibi, yarım gün kadar çalıştığı işten de çok az para kazandığını sanıyordum.

O günlerde ben, kolaj çalışmaları yapıyordum; elime geçen dayanıklı ve plastik değeri olduğuna inandığım malzeme artıklarını — deniz

yıldızı, midye kabukları, ıstakoz kısıkaçları, çakıl taşları, iğne ve metal parçaları, vb. — kalın boyalarla kontrplak gibi sert, dayanıklı zeminler üzerine yapıştırıyordum. Araştırmaydım bunlar.

Vüs'at, ne yaptığımı ve nereye doğru gittiğimi kestirebiliyor ve beni yüreklendiriyordu. Türk Amerikan derneğinde açtığım sergi için, Bilge Karasu *Forum* dergisinde destekleyici bir yazı yazmıştı.

Vüs'at, Erhan Bener'e evlilik armağanı olarak aldığı iki resmin bedelini tamamen ödeyemediği için sıkılıyor ve iş dönüşü bana uğramaktan çekiniyordu. Bir gün pencereden bakarken, başını önüne eğmiş, sözde gizlendiğini sanarak kendi adımlarıyla evine doğru gittiğini fark edince, canım sıkıldı ve arkasından seslendim; bunun üzerine dönüp yukarı geldi. "Uğramak yok mu?" diyerek onu rahatlatmak istedim.

O yıllarda en çok görüştüğüm iki yazar arkadaşım Turgut'la Vüs'at'tı. Turgut, yeni yazdığı şiirleri bana okurdu; Geyikli Gece, adlı şiirini ilk dinleyen ben oldum sanıyorum; yeni bitirdim, demişti.

Vüs'atla bazen birlikte Yenimahalle'deki evimize giderdik, veya Pazar günü o çıkar gelirdi. Bir iki kez de karımla aramızda geçen geçimsizlik tartışmalarına tanık olmuştum. Boşanma davasında onu tanık göstermişim. Vüs'atla dostluğumuz ilerledikçe bir yakınımızın evliliğinden dolayı, akraba olduğumuzu keşfetmiştik.

Benim atölyemden eş dost eksik olmadığı gibi, Vüs'atın evinde de konuk eksik olmazdı. Cevat Çapan, Füzûzan, Oğuz Atay onun evinde karşılaştığım yazarlardandı. Oğuz Atay'ı İstanbul'dan tanırdım; Ankara'da askerlik yaptığı için Vüs'atın evinde ona sık sık rastlar olmuştum. Ressam Hayrullah Tiner'e de rastlamıştım. Büyük bir resmi de uzun süre Vüs'atların duvarında asılı kalmıştı. Amerika'ya göç ettiğini duymuştum.

Vüs'atın müzik bilgisi hatırı sayılır derecede iyiydi. Raziye bir dönem Ankara radyosunda müzik yayınları yaptığında, o zamanların ünlü müzik yorumcusu Faruk Güvenç'i hayretler içinde bırakan programları ve yorumları hazırlayan da Vüs'at'tı. Batı müziğine tutkundu ve iyi de bilirdi. Onun dışında bizim klasik müziğimizi de ne kadar iyi söyleyebildiğini ileriki yıllarda öğrenecektim.

Vüs'atla Raziye arasındaki evlilik yorgunluğu aralarında geçen önemli bir olayla ortaya dökülmüştü.

Nuri İyem Ankara'ya gelmişti. Can Yücel ve Vüs'atla buluşup, o yıllarda pek gözde olan, ya-

zarların, çizerlerin sık uğradıkları Üç Nal lokantasına gittik. Bugün Ulusta bulunan Gima'nın arka taraflarında bir yerdeydi. Yerimize geçerken bir iki tanıdık yüze de rastlamıştık. Yemek bittikten sonra sohbete epeyce devam ettik. Birden fark ettik ki bizden başka kimse kalmamıştı. Nuri İyem bir yerlere daha gitmekte kararlıydı. Tren istasyonunun yanında ünlü Gar Gazinosu vardı. Can, evine döndü, biz üçümüz oraya gittik.

Sadece yemek yenip çıkılacak bir yer değildi; müzik ve dansözler vardı. Nuri de, Vüs'at ta böyle bir yerin tadını çıkarmasını biliyorlardı... Çok içip, iyi eğlendiğimizi anımsıyorum.

Ertesi sabah Vüs'at atölyeye geldi. Çok geç bir saatte eve döndüğü için Raziye kapıyı açmamış. O da sokağa bakan pencereyi kırıp içeri girmiş ve korkunç bir kavga patlamış. Masa, sandalye kırmacasına ciddi bir kavga. Yakın bir fırtınanın başlangıcı olmuş o kavga. Biriken anlaşmazlıklar ortaya dökülmüş. Bir zaman sonra Vüs'at açıkladı, ayrılmaya karar vermişler. Tanıklık eder miymişim? Raziye sormam gerek, dedim. Anlaşmalı bir boşanma olacağı için, o da istedi tanık olmamı. Bir celsede ayrılık kararı çıktı. Adliyeden Kızılay'daki bir lokantaya gittik.

Raziye çok iyi bir dosttu; ayrılmaları bir dönemin kapanması gibi hüznlendirmişti beni.

Yıllar sonra Raziye aradı, yeniden evlenmiş, eşiyile tanışmamı istedi, eve geldiler. Orhan Suda ile evlenmiş. Başka bir gün evlerine çağırıldılar, gittim. Raziye mutlu görünüyordu. Birkaç yıl sonra ayrılmışlar diye duydum. Bir daha hiç görüşemedik; neden sonra ölüm haberini aldım. 1961'de ben Paris'e giderken, o zaman Vüs'atla evliydim, Raziye'nin Paris'te yaşayan bir teyzesi varmış, onun adresini vermişti. Köpeklerle yaşayan yaşlı bir hanımdı; köpekler yüzünden kimseyi evine alamıyordu. Lübnanlıydı. İkimizi, dışarıda yemeğe davet eden Romanyalı mühendis arkadaşı, bana salyangoz yedirmeye çalışmıştı. Türkiye'ye dönmeyip Paris'te kalmam için de çabalamıştı. Yeni ayrılmıştık eşimle, Barış ve Zeynep küçüktüler, beni bekliyorlardı, kalmayıp döndüm.

Vüs'at Karayolları'nda işe girmişti. İş yeri bana çok yakındı. Bir gün, İstanbul'dan bir kız arkadaşı ile birlikte gelmişti. Annesi ve babasıyla oturduğundan alıp eve götürmemiş. Eski dostlarının hiç ummadığı bir zamanda çıkıp gelmeleri veya onu telefonla aramaları Vüs'atı çok sevindirirdi; onları bana keyifle anlatırdı.

Ayşe ile tanıştığında Tunalı Hilmi caddesinin Esat tarafında küçük bir evde oturuyordu. Bir

gün habersiz uğradığımda Ayşe ile tanışmıştık. İstanbul'dan Vüs'atı görmeye gelmiş. Flört dönemleriydi. Ayşe daha sık gelmeye başlamıştı. Bir süre sonra da temelli geldi.

12 Mart'ın sıkı yönetim dönemiymi. Evler kontrol altındaydı. Bir aramada, yada sayın muhbirlerin işgüzarlık yapacaklarında zor durumda kalmak korkusu vardı içlerinde. Muhtarlara talimat verilmişti, hangi evde kimlerin oturduğu kayıtlara geçirilmişti. Bir an önce evlenmeleri gereğine dayanarak evlendiler. Çankaya'da Portakal çiçeği sokağına taşındılar.

Bilge, Atilla Bölükbaşı, Ayşe ve Vüs'at sık sık Mehmet Kemal'in işlettiği Kalem lokantasına giderdik. O sıra Erhan Bener, Neşecan çifti İstanbul'da oturuyor olmalıydı. Meyhane kalabalık olurdu; onlar önceden ayırttıkları iyi bir masaya yerleşir, Kalem'deyiz, gel diye telefon ederlerdi. O akşamlarda çok eğlendiğimizi anımsıyorum. Alaturka şarkıları ve kantoları hepsi de iyi bilirdiler. Kanto söylemek Ayşe ile başlamıştı, galiba. Meyhaneden çıkıp bize gittiğimizde şarkıların tonu yükselirdi. Vüs'at, onu az tanıyanların sandığı gibi, asık suratlı, aksi bir kişi değildi; güler oynar, şakalar yapardı. İçkilerin dozu arttıkça onun neşesi ve coşkusu da artardı. Bir akşam Zeynep, Vüs'at, ben bir arkadaşımıza gitmiştik, Vüs'at o akşam tanışmıştı onlarla; ama sevdi arkadaşlarımızı. Pikap'ta müzik vardı. Vüs'at ev sahibi hanımla dans etmek için ısrar etti; masayı kenara çektik. Coşmak, oynamak istiyordu. Ev sahibi pek istekli değildi; ama kırmadı, kalktı dansa. Biz katılamadık. Onlar dönüp durdular. Bizi de azarladı, sizin kanınız donmuş, diye. İttiği zaman şarkı söylemeyi ve oynamayı severdi. Zeynep'le sık sık eve çağırırdık, gelirlerdi. O gece Ayşe yoktu. Birlikte olmak sevindirirdi bizi. Zeynep'in yaptığı yemeklere ve resimlere bayılırdı; bu kızda bambaşka bir şeyler var, derdi. Eve her gelişinde resimlerini görmek ister ve çok beğendiğini belirtmekten kaçınmazdı; bu kız hepinizden iyi, derdi.

Son yıllarda çok hastalanır olmuştu; her seferinde Erhan ilgilenir, hastaneye götürür, tedavisini yaptırır, sonra evlerine getirir, Neşecan'ın Şefkatli ellerine teslim ederdi; veya Bilge'de kalırdı iyileşene dek. Bilge'nin eşi Atilla çok genç

yaşta kalp krizine yenik düşmüştü. Çok severdi Atilla'yı.

Vüs'at hasta yatarken bile, güzel birini gördüğünde canlanırdı; güzel bir hemşirenin kendisiyle yakından ilgilendiğini ballandıra ballandıra bana anlatırken gözlerinin içi gülerdi. Bir apartmanın kapıcı dairesinin evi olarak yapılmış küçük evine gittiğimde de İstanbul'dan onu görmeye gelen eski sevgililerin öykülerini dinlerdim.

1994 yazında Ayşe ile birlikte Bodrum Yalıkavak'ta Monakus otelinde tatil geçirdiler. Bir gün ben de ziyaretlerine gittim. Rezervasyonu bitince, Ayşe'nin dönmesi ge-

rekiyormuş. Vüs'at daha da kalmak istiyordu. Gelir seni alırım, istediğin kadar bende kalırsın, dedim. Sevindi. Tatilleri bittiği gün gidip aldım.

Bizim ev dağ başında, Gök Burun denen bir yerde. Ormanın eteğinde. En yakın yerleşim yeri olan Gölköy'e dört kilometre uzaklıkta. Bir mezra. Issız bir yer. Evin arkası orman, önü zeytinlik, aşağısı mandalina bahçesi, daha sonra da deniz. Tepenin yamacındayız. Eski bir Bodrum evi.

Eve giderken birkaç günlük erzak götürme zorunluluğu var. Arabayı doldurup gittik. Bitişimizde, ana oğul iki kişinin yaşadığı eski bir ev var. Deniz kıyısında da koskocaman bir villa. Arada kalan yıkık, küçük evde de hayvan besleyen Musa ile Ali oturur.

Etrafın bakımsız hâlini görünce Vüs'atın memnun olmadığını sezdim. Ama terasa oturup ta denizi ve Torba'ya doğru yelken açan gemileri görünce ve ertesi sabah mavi ve pırıl pırıl denizimize girince, keyfi yerine geldi. Villanın sahipleri yoksa deniz tamamen bizim olurdu.

Etrafı dolastık. Akşam üzeri Gölköy'e gittik. Vedat Türkali gelmiş mi diye bakındık. Gölköy'de oturan bir arkadaşımıza uğradık. Ertesi gün için ondan yemek çağırısı aldık. Vüs'at çok keyiflendi. Arkadaş hanımdı. Terasta yediğimiz yemeği sivrisinekler zorlaştırırsa da, yine de eğlenceliydi. Böyle akşamlarda coşardı Vüs'at.

Evimiz Gölköy ana yoluna altı kilometre uzaktaydı; toprak bir yoldan eve çıkmak yirmi dakika alırdı. Bir iki gün evde vakit geçirdikten sonra, tekrar gitmeyi göze alabilirdik.

Hiç böyle uzun süre bir arada kalmamıştık. Evde elektrik yoktu, akşamları beş numara

gaz lambasını yakardım, yemeğimizi tüp gazlı ocakta pişirdik. Bazen da mangal yakar ızgara balık yapardık; rakı vazgeçilmez içkimizdi. Etrafta ışık olmadığı için gök yüzünde yıldızlar pırıl pırıl yanardı. Yalnız kaldığım zamanlar, bir gökyüzü kitabından, takım yıldızların yerlerini saptayarak vakit geçirirdim. Vüs'at'a da göstermişim bazı yıldızları. Akşamları ya yıldızları seyrediyor, ya da Gököy'de veya Bodrum'da dolaşıyorduk. Deniz kıyısında bir lokantada balık yemenin rakılı lezzeti, Vüs'atın yoğun sigara dumanları arasından denizden gelen melteme karışırdı.

Yıldız'larla ışıklanan Gök Burun gecelerinin, çakal ve köpek ulumalarına karışan baykuş sesleri dışındaki mutlak sessizliği ve parlak Saman yolu, ikimize de terapi gibi geldi. On gün kadar kaldıktan sonra onun da gitmesi gerekti. Bodrum'a götürüp otobüsüne bindirdim.

O sonbahar yayınlanan *Manzumeler* kitabını bana verirken Gök Burun'u konu alan yeni yazılmış bir şiirini de eklemek inceliğini göstermişti:

07/Ekim/1994

Cemil Eren dost'a,

Vega yıldız'ının altında
Cemil Eren'in kartal yuvası
Fırçası daim elinde çilekeş
Kulaç attık birlikte
Gökburun koyu'nun yemyeşil sularında
Yettiğince soluğumuz
Fitili titrek gaz lambası
Mangal safası
Ama dinmiyordu bu dünya'da ayrılan dostların yası
Olsun dedim kardeş
Kalır belki macerası
'Mahsun Yüzlü Şövalye'nin
Bizim de boş uzun yaşamak değil
Tutkumuz, Muradımız.

Son on on beş yıldır sağlığından hep yakınır-
dı. Bu şiir, bir veda mektubu gibi gelir bana.

Aylardan beri yattığı Başkent Hastanesi'nde bana söyleyemediklerini, on bir yıl önce yazmış gibi. Dializ'e bağlı kalmak zorunluluğundan, evine çıkamaması, onu hastane odasında görmeye gitmemizi gerektiriyordu. "Sen neleri atlattın, bunu da atlatacaksın" demekten başka bir şey söyleyememiştin. Gözlerini diker, bakar, bakardı. Bir şey söylemek ister gibi titreşimler olurdu gözlerinde. Söylemezdi... O an kendimi suçlu gibi hissederdim. Erhan, Bilge, Ayşe etrafımızda olur; Ayşe, Vüs'atı yürümeye zorlar, o sızlanır, yürüyemiyorum işte, diye isyan eder,

yine de bir iki adım atmaya çalışırdı.

Ayşe, Vüs'atın, dönüşü olmayan bir akıntıya kapıldığıнын bilincindeydi. Son altı yedi aylık hastalık döneminde Vüs'ata çok iyi baktı; Bilge ile birlikte, elinden gelen özeni gösterdi. Hastanın gece gündüz yanında bulunacak bir bakıcıyı sağlamakta titizdi; sık sık değiştirildiler; ya dayanamayıp kendileri gidiyorlar, ya da Ayşe kusur bulup işlerine son veriyordu. Elbette yenisini bulmak kolay olmuyordu.

Vüs'at, ziyaretlerimizde, bunun son görüşmelerimiz olacağını seziyor olmalıydı; bakışlarında umut pırıltısı kalmamış gibiydi. Her ayrılışında içim kararırdı. Çok acı çektiğini görüyordum. Oksijene ve Dializ makinesine bağımlı kalmak kolay değildi. Yapacak bir şey de kalmamıştı. Teselli laflarına itibar etmediğini bakışlarında görüyordum; bir an evvel gidin yanımdan da rahat rahat öleyim, der gibiydi. Ziyaret saati olduğu için çıkartırlardı bizi; istediğimiz kadar kalamazdık yanında. Bilge, Erhan, ben çıkardık, Ayşe Vüs'ata ve bakıcısına son talimatları bir kere daha vermek için arkada kalır, biz dışarıda onu beklerdik.

Bir başka gidişimde Yiğit de vardı, amcasını görmeye gelmişti İstanbul'dan. Sevinmişti Vüs'at; onların ilişkileri baba oğul gibiydi. Çok değer verirdi Yiğit'e. Barış ve Zeynep'le gittiğimizde de sevindiğini gözlemiştim.

Bir gün Erhan telefon etti ve ağabeyimi kaybettik, dedi. Bu haberi her an bekliyordum; ama yine de yaşadığını bilmenin garip bir rahatlığı vardı, sanki hiç ölmeyecekti... Ölümsüz sandığım koca Vüs'at bizi terk etmişti.

O, çok büyük bir yazar ve gerçek bir dosttu. Yanında olma şansını yakalayanlar ve biz dostları, hepimiz ondan bir şeyler öğrenmişizdir, diye düşünüyorum.

Küllenen anılar ancak küçük bir uyarı ile bilinç alanına çıkar. Elli yıl sürmüş dostluğun anı birikimi her an bilinç alanında bulunamaz. Bu yazıyı uzun bir zaman dilimi içinde yazsaydım, daha neleri anımsayacaktım!

Mezarlıkta Vüs'atın çok sevdiği yeğeni Yiğit Bener mezara bir kalem bırakınca, kalemi kırarak mı atmıştı? Benim dayanma gücüm koptu. Yıllar önce kaybettiğim ressam arkadaşım Vedat Mavitan'ın mezarına oğlu Bihrat'ın iki fırça ile üç tüp boya bırakmasını anımsadım ve patladım. Gücün de bir kırılma noktası var. Bu iki davranış arasındaki, eski uygarlıkları anıştıran anlamlı benzeşme ilginçti. İnanç farkına rağmen, yine de yaşamın bitişi mi simgeliyordu? Yoksa başka boyutta yeni bir yaşamın başlangıcını mı? Biri bitişi, diğeri devamlılığı mı?

Aziz Bey

*Şu ara kendini çok özletiyor.
Kitapları yerini tutmuyor*

1915—1995

Doksan yıl önce doğdu.
Yetmişinde yeni diş sürdü.
Seksen yaşında öldü.

Çok erken öldü. Hep bizimle kalacak sanmıştım. Onsuz yapamıyorduk, hemen hiç bir şey yapılmıyordu. Sivas'ta ölümünden kıl payı dönmesi nerden üzerine vazifeydi..?

Yetmişinde diş sürmesi biraz erken olmuştu ama demek ki gerekmişti.
Diş nedir?

En temel savunma organımız. Çaresiz kalan kadıncağzın üzerine çullanan magandanın suratını ısırması, söz gelimi... nezakete sığmaz mı? Isırmaz mı? Ne yaparız?

Dişlerimizle bir şey daha yaparız.

Güleriz...

Gülmek diş gösterme eylemidir. Isırmanın bir öncesi. En çirkinimiz bile gülünce güzelleşiyorsa dişleri olduğundandır. Dişsiz ağıza gülmek, gülmeye dişsiz ağız yakışmaz!

Öyleyse gülmek insana en yakışan insanlık hâlidir. Bir de, insan insansa, ağızdaki dişler göstermelik olmadığı içindir.

Çoğu muhitte kadının gülmesinin ayıp, erkeğinkinin katmerli ayıp sayılması boşuna mı? Kadın erkek hepimizi, bizleri savunmasız kılmak için akla gelmiş bir hinlik!

Aziz Bey, doksanından sonra da sağolsun, baştanberi her fırsatta herkesi güldürmeyi, her türden — içte, dışta — magandalığa topluca diş göstermeyi iş edinmişti. Nerdeyse her iş ondan soruluyordu. Der-

dine yanan "çaresiz"lerin — bir kere değil, kaç kere! — Marko Paşa'sıydı. O yüzden başına gelmedik şey kalmadı ama, üstüste konulduğunda boyunu aşan kitapları bir yana, her yaptığıyla, gülmenin ayıp sayıldığı muhitlere az zaiyat verdirmedi.

Şu ara kendini çok özletiyor.

Kitapları yerini tutmuyor. —T. Ağaoğlu.

Millî Futbol/Millî Hezeyan

Refik Zerengil

*O utanç silinemez, bizlere sürülen kara leke temizlenemez.
Eğer biraz saygınlık iadesi sağlayacak irade varsa, FIFA'nın
vereceği cezalar ne olursa olsun sorumlular yaptıklarının
bedelini Türkiye'nin müeyyideleriyle ödemelidirler.
Yurttaş olarak bunu beklemek hakkımızdır*

Ardarda patlak veren rezaletler gösteriyor ki, futbol birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kulüplerle, mafyalarla, müşterek bahislerle, politik manipülasyonlarla, şikelerle, asıl rakip takımın üçüncü takımlarla maçlarında o üçüncü takım oyuncularına, hattâ yönetimlerine dağıtılan ya da kazandıkları takdirde arttırılan teşvik pirimleriyle, astronomik paraların, entrikaların, gizli-açık oyunların döndüğü bir sektör hâline gelmiştir. Bizdeki stadyum fanatikleri ve medyadaki kimi figürlerin tahrikleri de bu komplekse dahil olduğuna göre, şiddeti de futbolun bir parçası saymak gerekir.

Burada tabii ki, yeni bir olgudan söz etmiyoruz. Örneğin, uzunca bir süre Federasyon başkanlığı yapan zatin seçilmesinde Alaattin Çakıcı'nın rol oynadığını hepimiz biliyoruz. Basında söz edildi, genel kurul öncesinde Çakıcı başkan adaylarından Trabzon'lu zata telefon eder ve eğer seçilmek istiyorsa Eyüp Sultan'da 102 koyun keserek fakirlere dağıtmasını ister. Başkan adayı futbol adamı bir hemşehrisine rica eder, bu ünlü Galatasaraylı kamyonlarla koyunları Eyüp'e götürür, Allahuekber nidaları altında kitle hâlinde katledilen koyunlar — Ramazanlarda ve başka zamanlarda parasız dağıtılan her şeyi kapışmak için birbirini çiğneyen — bedavacılar dağıtılır. Böylece, o şahıs Çakıcı sayesinde başkan seçilir, basında yazılan bu olayı da tekzip etmeyerek kabul eder.

Veya Yargıtay'da cezası onaylanan aynı Çakıcı Beşiktaş Jimnastik Kulübü adına bir emekli MİT mensubunun, eski bir Terörle Mücadele birimi görevlisinin Çakıcı resimli pasaportuna aldığı İtalyan vizesiyle yurt dışına çıkar. Çakıcı'nın bu işte baş rolü oynayan o zamanki BJK Futbol Menajeri Sinan Engin'le yaptığı telefon görüşmesi meğer polis tarafın-

dan kaydedilmiştir, vize işinin gecikmesi üzerine Çakıcı'nın, Beşiktaş'ın Yüzüncü Yıldönümü'nde aldığı şampiyonluğu kendisinin sağladığını vurgulayarak, "Ben Yüzüncü Yıl'da Beşiktaş'ı şampiyon yaparken iyiydi de, şimdi bir işimizi halledemiyorsun!" diye Sinan Engin'e tarizde bulunduğu basına yansır.

Daha önceki yıllarda Kupa finalinin ilk ayağında Trabzonspor'u 3-0 yenen Bursaspor'un hakem manipülasyonu ve Federasyon emriyle rövanş maçında nasıl 5-0 mağlup edilerek kupanın Trabzon'a verildiği de açık seçik basına yansımıştı.

Van takımının siyasal nedenlerle nasıl ite kalka birinci kümede tutulduğu, aynı şekilde Mehmet Ağar'ın takımı diye bilinen Elazığspor'un Diyarbakır'da Diyarbakırspor'u nasıl yenerek birinci kümede bırakıldığı (ama ertesi yıl benzer gayretlere rağmen küme düşmekten kurtulamadığı) futbol izleyenlerin meçhulü değildi.

Veya aralarında Gökdeniz Karadeniz ve Ogün Temizkanoglu isimli ünlü milli futbolcuların da bulunduğu bahsi müşterek skandalında, Akçaabat-Kayserispor maçı öncesinde Arnavutluk mafyasından manipülasyon için külliye yetli miktarda paranın geldiği ortaya çıkmıştı. [Avrupa'nın en fakir ülkelerinden Arnavutluk'un spor mafyası bile 72 milyon nüfuslu Türkiye'de cirit atabiliyorsa, gerisini varın siz hesap edin!]

Başbakan Turgut Özal Malatya'lıydı, Malatyaspor onun zamanında Birinci Lige çıktı, uzun süre Lig'de kaldı. Gitti, tekrar geldi. Kulübün Özal'ın en parlak devrinde başkanlığını yapan ve Özal'ın itimadına mazhar olan kişi, bazı mafya gruplarıyla ilişkiliydi, sonradan organize suçlardan arandı, tutuklandı, vb.

M. Ali Ağca'nın suç ortağı olarak kayıtlara

geçen ve uzunca süredir yurt dışında uyuşturucudan hapis yatan ülkücü Oral Çelik hatırlanacağı üzere Türkiye'ye döner dönmez Malatyaspor'a başkan seçilmişti.

Bunlar aysbergin sadece yüzeydeki kısmıdır, futbol dünyasında dönen pisliklerin yüzeye yansıyan küçük bir bölümüdür. Transferlerde dönen dolaplardan, alınan verilen komisyonlardan veya kulüplerin kara para aklama mekanizmaları olarak kullanılmalarından tutun da, taşra politikacılarının kendi takımlarını kollamalarına, hattâ sahaya inip hakem dövmelelerine kadar her türlü rezillik bizim futbolda yaşanır.

İSVİÇRE MAÇLARI

Türkiye ile İsviçre futbol takımları arasında 12 ve 16 Kasım 2005 tarihlerinde oynanan 2006 Dünya Kupası baraj maçlarında yaşananlar futboldaki rezaleti millî heyecan ve hezeyan hâline getirdi.

Bern'deki ilk maç öncesi seremonide İsviçreli seyircilerin bir kısmı Türk millî marşı çalınırken gürültü yaptı. Bu daha sonra tahrikçilerin baş malzemesi olacaktı. Oysa, açık sözlü spor yorumcularının da döne döne belirttikleri gibi, birçok millî maçta Türk seyirciler rakip takımın marşı çalınırken aynı şeyi yapmayı huy edinmişlerdir. Veya içerideki lig maçları öncesinde milli marş çalınırken ev sahibi takımın izleyicilerinin karşı takımın klüp başkanına ya da belli bir oyuncusuna sövmeleri, yani seremoniyi kitlesel küfür için vesile yapmaları sıkça rastlanan bir olaydır. Fanatik seyirciler kendi milli marşları sırasında da sövüp saymaktadırlar.

Türk millî takımı Bern'de çok kötü oynayarak ve 2-0 yenilip hezimetten ucuz kurtulduktan ve barajı geçip finallere gitme şansını çok zora soktuktan sonra Fatih Terim mağlubiyete kılıf geçirmek için provokasyona başladı. Eski millî futbolcu ve futbol yorumcusu Engin Verel Bern'de maç sonrası tanık olduğu olayı anlattı (Kanal D, Üçüncü Devre. 20/11/2005.)

Maç sonrası Terim yanında 8 kişiyle stadyumdaki basın merkezinin olduğu yere gelir. Kapalı camlı kapıyı yumruklarla, güvenlik görevlisi genç kadın eliyle 2 dakika bakleyin diye işaret eder. Terim de kızarak basın toplantısı yapmaz ama gene orada aynı akşam Türk gazetecilerine verdiği demeçte kendisinin basın merkezine alınmadığını, güvenlik görevlisi tarafından tartaklandığını söyler. Tekrar edelim, Fatih Terim'in "beni tartakladı" dediği güvenlik görevlisi genç bir kadındır. [Ayıp, hoca, ayıp, sen ki koskoca bir İmparatorsun,

hokka kadar kadından "dayak yemek" sana yakıştı mı? Bunu erkeklğine yedirip nasıl söyleyebildin, anlam veremedik!!]

Öte yandan, maç sırasında İsviçreli oyuncuların Türk futbolcularını tahrik etmek için onlara İngilizce veya Türkçe küfrettikleri veya birtakım profesyonel hileler yaptıkları doğrudur. Fakat Avrupa'da futbolcu denilince genellikle cahil, gelişmemiş, iptidai erkek tipi anlaşılır. Türkiye'de ise ünlü futbolcular genellikle büyük veya orta boy kentlerde yetişmişlerdir, yetiştirme sürecinde az çok yontulmuşlardır. Bizim futbolcuların genellikle iptidai oldukları söylenemez. Avrupa'da çoğunun konuştukları dil bile az kelimeli, bozuk şive, kötü bir dildir. Oralarda küçük kasabalara varıncaya kadar 5 yaşından itibaren oyuncu ve takım yetiştiren futbol okullarının varlığı nedeniyle futbol kitleye yayılmıştır. Kendini küçük yaştan başlayarak futbola veren, öğrenimini önemsemeyen, çoğu liseyi bile doğru dürüst okumayan delikanlılar, lise muadili birtakım ikinci üçüncü derecede okullarda yarım yamalak öğrenim görürler. Çoğu sağcıdır, tutucudur, hattâ — zenci değilse — bazıları ırkçıdır. Alman genç millî takım antrenörü ve eski millî futbolcu Stilike'nin Türklere karşı ırkçı sözlerini anımsarsınız. En fazla millî olmuş Alman futbolcusu ünvanını taşıyan Lothar Matheus da aynı zihniyettendir. Soldan güçlü rüzgârların estiği 1960'lı ve 70'li yıllarda Alman millî takımındaki bazı

nl futbolcular solcu olarak tanınıyorlardı ama öyle futbolcu bugün kalmamıştır. Futbolcuların oyun kalitesi yükselmiş ama insan kalitesi düşmüştür. Keza, 60'larda Paris'in kültür kalbi ve Varoluşçuluk akımının merkezi Saint-Germain semtinin aydınları Paris St. Germain isimli bir futbol klübü kurmuşlardı; şimdi bu takımın stadı Parc de Prince'in fanatikleri neo-faşist Front National partisinin taraftarıdırılar.

Kısacası, İsviçre'li futbolcuların sütten çıkmış ak kaşık olmadıklarını söylemek için bu açıklamaları yaptık. Nitekim İstanbul'daki ma bitiminde de soyunma odasına giderken tekme atan, itişip kakışan İsviçre'li oyuncular vardı. Ama Türk futbolcuların fevrî tavırları, daima patlamaya hazır dinamit gibi olmaları (kolaycacık provokasyona gelmeleri) onları daha saldırgan kılmıştır. Hele hele, bazı Türk oyuncularını Dede Korkut masallarındaki Deli Dmrl misalidirler.

Yenilgi akşamı Fatih Terim'in başlattığı tahriki Federasyon millî takımlar sorumlusu Davut Diřli, "Biz onlara İstanbul'da göstereceğiz!" diye tehditlerle sürdürdü. Sonra takımın psikologu Acar Baltaş da onlara katıldı. Basından Fatih Altaylı pasaport kontrolünden başlayarak İsviçrelilerin burunlarından fitil fitil getirilmesi için yol yordam gösterdi, ilh...

İSTANBUL OLAYLARI

Ve gerçekten de onlara İstanbul'da "gösterdiler"! Mesela daha uçak kapısından körüğü adımlarını atar atmaz sarı gömlekli görevliler burunlarına şanlı Türk bayrağını dayayarak saldırganlığı başlattılar. Kafile pasaport ve gümrükte tam 2,5 saat beklettildi. Ulusal transit salonundan çıkan oyuncu ve yöneticilere 30 cm. kadar yaklaşıp bağırp çağırınlar oldu, birisinin elindeki pankartta kusurlu bir Almanca cümleyle "Cehenneme Hoş Geldiniz" yazılıydı. Diğr bir pankartta oyuncuların anaları İngilizce sinkaf ediliyordu ve en nihayet bir başkasında yanlış bir İngilizce'yle "orospu çocukları" denilmek istenmişti.

Besbelli ki emniyet istese Hava limanına gelen protestocu grubu uzakta tutar, konuk kafile mensupları üzerinde böyle terör yaratmalarına göz yummazdı.

Bayraklı taşkın, saldırgan gösteri ve şamatalar içinde konuk kafile zor bela otobüslerine bindiler ama bu kez Karaköy-Salı Pazarı sapağında bekleyen güruh otobüslerini yumurta yağmuruna tuttu. Oysa kafileyi taşıyan otobüsün güzergahını değıştirmek pekâlâ mümkündü. Bu yapılmadığı gibi, tersine, konukların terörize edilmesine uağın kapısından itibaren devlet yardımcısı olmuştur.

Bütün bunlar sadece Federasyon'un değıl, Hava Meydanı Müdürlüğü'nün, pasaport kontrollerinden sorumlu Emniyet yetkililerinin ve gümrüklerden sorumlu diğr yetkililerin de suça ortak olduğnu göstermekteydi. Yani Federasyon'uyla, Devlet Hava Meydanları Genel Müdürlüğü'yle, Emniyet ve Gümrük idareleriyle tam bir millî işbirliği yapılmıştı.

Kafile mensupları kaldıkları Çırağan Otelinden ma saatine kadar hiç çıkmadılar, oynayacakları stadyumda antrenman yapıp, sahayı tanımak oyuncuların hakları olduğı halde bundan da vazgeçtiler. Yani millî devlet destekli hezeyancıların estirdikleri terör İsviçre kafilesini 48 saatten fazla otelde mahsur bıraktı.

Tribnlerde on binlerce Türk bayrağı vardı, Stadyum dışında bayraklar federasyon veya başka bir merkez tarafından bedava dağıtılıyordu. Seremonide İsviçre millî marşı sırasında büyük gürültü ve ışıklama yapıldı. Dürüst yorumcuların sonradan belirttiklerine göre ma sırasında — futbol dilinde İngilizce "banch" (bank) tabir edilen — İsviçre teknik heyet ve yedek kulübesine bayrakların plastik sopaları ve pet şişeler yağdı. Sahaya girmesine göz yumulan iki sorumsuz kişi, Davut Diřli tarafından sokulmuştur. Ayrıca rövanş maçı vesilesiyle Sedat Peker'in de devreye girdiğı basında ne sürülmüştür.

Ma biter bitmez İsviçreli futbolcular süratle soyunma odalarına koşunca, Türk oyuncular da aynı hızla onları takip ettiler, arbede orada koptu.

ASLOLAN, SUÇLULARI TÜRKİYE'NİN CEZALANDIRMASIDIR

Bu yazı yazıldığında FIFA'nın vereceğı cezalar henüz açıklanmamıştı. Fakat asloLAN, sorumluların yaptıklarının bedelini ödemeleridir. Çünkü, Bern maçından sonra

birçok futbol yazarı geliyorum diyen tehlikeyi uyardığı halde, kimse önlem almadığı gibi, tersine, gerilim yaratarak, İsviçreliler sindirilerek onları farklı yenip eleme planı yapılmıştır. Federasyonun televizyon kanallarına gönderdiği ve Fatih Terim'in kampta oyunculara sükunet tavsiye ettiği (size bir tokat atarlarsa öteki yanağınızı çevireceksiniz, dediği) görüntüler

düzmedir, zaten o sözlerin banda kaydedilmesi bile mizansenin bir parçasıdır. Oyuncuların sükunetle değil, kışkırtılarak beyin yıkamaya tâbi tutuldukları sahadaki tavırlarından görülmüştür. Zaten, Fatih Terim motivasyon adı altında oyuncularına ajitasyon çekmekle, "aslanım, kaplanım" diye onları gaza getirmekle tanınan bir hocadır. Maç bittiği anda koşan İsviçreliler'i Türk oyuncularının takip etmeleri için eliyle "koşun, saldırın" işaretini o yapmıştır, bunu, "Hâdisi çıkmasın için yaptım," diye izah etmişse de, hadise asıl o yüzden çıkmıştır. İsviçrelileri kovalamasalardı o kavgaların hiç birisi olmayacaktı. Terim, elenmeyi her iki maçın hakemine de yıkarak işin içinden sıyrılmak istemiştir. Ayrıca, koridordaki olayları çeken TV kameramanını döverek kaseti zorla alanlar da gene görevlilerdir. Soruşturmayı yürüten Başbakanlık Teftiş Kurulu işi ciddi, elini de çabuk tutmalıdır. Zaman geçmesi işin uyutulup unutturulması demektir.

Federasyon sadece antrenör Mehmet Özdiğer'in ve bir-iki Federasyon üyesinin kellesini vererek işin içinden sıyrılmak, olayı soğutmak, zamanın her şeyi unutturacağını düşünerek suçlu örtbas etmek niyetindeydi, fakat sonuçta olağanüstü kongre kararı almak zorunda kaldı. Siyasî iktidarın empoze etmesiyle seçimi kazanmışlardı, gene aynı irade tarafından kongreye götürüldüler.

Futbolcuları tahrik eden ve sahaya gergin çıkaran Fatih Terim istifa etmemiştir. Bu durumda görevinden alınmalıdır. [Girişte anlattığımız futbol ilişkileri yumağının içindeki ünlü isimlerden olan ve federasyon başkanlığına adaylığını koyan M. Ali Yılmaz, Terim'in tahriklerde bulunmasının nedeninin parasal olduğunu, Terim'in, finallere gidemeyerek 500 milyar liralık primden olduğunu, bu

nedenle o kadar hiddetlendiğini söylemiştir. Öyle midir, değil midir bilemeyiz, ama Fatih Terim kendi ihtiraslarıyla, megalomanisiyle ulusumuza bu utancı yaratanların başında gelmiştir.] Fatih Terim'in öfkesi devam etmiştir, hâdiseli maçtan 12 gün sonra bile kendisine gelememiştir, ona hava limanında rastlayan ve yanına yaklaşan (mesleklerini ya-

pan) kameraman ve TV muhabirlerini, "Hokkabazlık yapmayın... benden uzak durun!" diye kovalarken olduğu gibi saldırgan ve kabadayı davranışı kendisinin bulunduğu mevkide artık bir gün bile durmaması gerektiğini göstermektedir. Aynı Terim İsviçre'de ifade verdikten sonra İstanbul'a döndüğünde yaptığı basın toplantısında medyayı suçlamış ve medyanın kendisine yönelttiği eleştirilerle FIFA'nın eline koz ve kanıt sunduğunu söyleyerek, "Evladınızı kendi elinizle yakıyorsanız," diyerek suçlama içinde kendisini acındırmaya bile başvurmuştur.

Üçüncü tahrikçi, millî takımın psikologu Prof. Acar Baltaş'tır. İş adamlarına ve şirketlerin üst düzey elemanlarına iş yaşamına ilişkin psikoloji seminerleri vermekle tanınan Acar Baltaş'ın İstanbul maçı öncesinde, "Rakibi psikolojik baskı altına alarak yeneceğiz," tarzında verdiği demeçler futbolcuları psikolojik bakımdan eğitmesi gereken uzmanın, tam tersine, onları kışkırtarak, gererek olayların fitillenmesinde payı olduğu unutulmamalıdır.

Hava alanındaki emniyet, gümrük ve teknik yer görevlilerinin o günkü âmirleri de mutlaka soruşturmaya dahil edilmeli, kusurlu olanlara idarî müeyyide uygulanmalıdır.

Türkiye'de milli takımlar veya klüpler sayısız uluslararası maç oynanmışlardır, bu maçlarda UEFA veya FIFA'dan cezalar alınmakla birlikte hiç birisinde böyle olaylar yaşanmamıştır.

Bu utanç silinemez, bizlere sürülen kara leke temizlenemez, eğer biraz saygınlık iadesi sağlayacak irade varsa, FIFA'nın vereceği cezalar ne olursa olsun sorumlular yaptıklarının bedelini Türkiye'nin müeyyideleriyle ödemelidirler. Yurttaş olarak bunu beklemek hakkımızdır. (15. 12. 2005.)

Yılbaşı ve bayram dönemi, şirketlerin satışlarını ve tüketimi arttırmak için her yöntemi denediği, bıkırtıcı bir reklâm bombardımanıya geçti. İnternet turumuzda reklâmın, kapitalist tüketim sürecindeki kısa ve uzun dönem etkisi, ürün satışının ötesinde tüketim kültürünü bir yaşam biçimi olarak sunması, yabancılaştırıcı yönü, politikayla ilişkisi, vb. üzerine ilginç yazılara, sitelere rastladık (ör. www.adbusters.org: „televizyon kapatma haftası, „satın almama günü“ gibi kampanyalar düzenleyen 120 bin tirajlı bir Kanada dergisinin sitesi). Bu sayı için ise, Türkiye’de geniş kesimlerin yeterli temel gıdayı, kamusal hizmeti bile alabilecek durumda olmadığını bilincinde olarak tüketici haklarını savunmaktan geri durmayan TÜKODER ile artık web sitesi açılan Türkiye Sosyal Forumu’na uğradık

www.tukoder.org.tr

Tüketiciyi Koruma Derneği (TÜKODER) 1990’da, „tüketici haklarının korunması, geliştirilmesi ve tüketicilerin kendilerini koruyabilmeleri için gerekli bilinç ve örgütlülük düzeyine ulaşabilmeleri“ni amaçlayan 50 kadar gönüllü tarafından İstanbul’da kuruldu ve 1998’de „kamu yararına çalışan dernek“ oldu. „Bağımsız bir tüketici örgütü“ olarak 15 yılda çok sayıda panel, yarışma, sergi, ulusal ve uluslararası toplantı (ör. Ulusal Gıda Güvenliği Zirvesi) tüketici günleri, imza kampanyaları düzenleyen, projeler üreten, „Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun“ (1995) öncesinden başlayarak bu konuda kamuoyu oluşturan TÜKODER, açtığı toplu hak arama davaları, Rekabet Kurulu’na başvurularıyla da adını duyurdu. Köprülerden ücretsiz geçiş, doğalgazda yüzde 60 indirim, Özel Tüketim Vergisi’nin iptali, sağlıksız gıdalar konusunda verdiği mücadeleyle toplumda saygın bir yer edindi. 1996’da Uluslararası Tüketiciler Birliği (Consumer International; www.consumersinternational.org) üyesi olan, uluslararası tüketici kongrelerine katılan TÜKODER’in 46 şubesi ve 20 binin üzerinde üyesi bulunuyor.

TÜKODER anasayfasında „dolaylı vergi, dolaysız soygun“, „yeterli ve güvenli gıda“, „tüketicinin yoksulluk bütçesi“ (2006), „kuş gribi“ gibi güncel konularda bilgi ve görüşler bulunabilir. Menülerden, „Dikkat“ başlığı altında, alışverişlerde tüketiciye öğütler, „ayıplı mal ve hizmet“ karşısında yapılacaklar, „Şikayetler“, geçmiş „Kampanyalar“ (kredi kartları, cep telefonu, gıda vb) hakkında bilgi, „Mevzuat“ (yasa, yönetmelik, tebliğ ve mahkeme kararları), „Kitaplık“ başlığı altında dernekte bulunan kitap listesi, köprü ve otoyol ücretine zammın durdurulmasıyla ilgili karar metni, „Haber Servisi“ne abonelik olanağı bulunabilir. Üst menüden ise „Tükoder kimdir“ (tüzük, tarihçe), „Şubeler“, „Genel Merkez“ (merkez kurulları, iletişim adresleri, yerel etkinlikler), „Üyelik“ koşulları ve „İletişim“ bilgilerine erişilebiliyor. Ayrıca İngilizce oldukça geniş bilginin yer aldığı site, metin içindeki

bağlantılarla da kolayca dolaşılabilir.

türkiye sosyal forumu

www.sosyalforum.org

Türkiye Sosyal Forumu (TSF), „yeni liberal politikalara, ayrımcılığa ve savaşa karşı“ 28 siyasi parti, sendika, meslek örgütü, vakıf, dernek, girişimin ortak çağrısıyla geçen yılın Haziran ayında kamuoyuna duyuruldu. Dünyadaki sosyal forum hareketleri paralelinde „Türkiye’deki yüzlerce sosyal hareketi bir araya getiren bir zemin“ oluşturmayı amaçlayan Türkiye Sosyal Forumu, Ekim ayında İstanbul’da toplanacak. TSF’de „yüzün üzerinde toplantı ve sosyal aktivite“de „özellikle Türkiye’deki sosyal hareketlerin deneyimleri ve çözüm önerileri“nin tartışılması hedefleniyor. TSF, Şubat ayında dünyada milyonlarca insanı harekete geçiren DSF paralelindeki etkinliklerin yanı sıra, 6-9 Nisan 2006 tarihlerinde Atina’da yapılacak 4. Avrupa Sosyal Forumu’na geniş bir katılım hedefliyor. Geçen yılın Eylül ayında İstanbul’da, çoğu Avrupa’dan 167 sosyal hareketin temsilcileriyle ASF’nin üçüncü hazırlık toplantısı yapıldı.

TSF anasayfasından Avrupa ve Türkiye Sosyal Forum’larının hazırlık toplantıları hakkında bilgi ve raporlara ulaşmak mümkün. Son ASF hazırlık toplantısı raporu, yapılan açılış konuşmaları, siteye son eklenenler ve basında çıkan haber ve yorumlar da anasayfada öne çıkarılmış. Ayrıca menü üzerinden „TSF Hakkında“ genel bilgiye, „TSF İlkeleri“ne, „Bilgiler“ altında hazırlık süreçleriyle ilgili raporlara, çalışma grubu bilgilerine, kuruluş belgelerine, formlara (ASF seminer önerisi, TSF danışma süreci), kuruluş ve genişleme dosyalarına, makalelere, „Etkinlikler“le ilgili duyurulara, sosyal forumlar hakkında „Yayınlar“a, DSF, ASF ve Akdeniz SF hakkında bilgilere, TSF bültenine (2 sayı) erişilebilir. Sitede sosyal forum süreçlerine katılan Türkiye ve dünyadan toplumsal hareketlerle ilgili geniş bir bağlantı listesi (siteler, elektronik posta adresleri), haberleşme ve tartışma için bir „Mail Listesi“ (2002 İstanbul SF çalışmalarından beri 1300 kadar mesaj) ve „ilişki için“ iletişim verileri de bulunuyor (İngilizce sayfalar ise henüz hazırlık aşamasında).

“Yoksullukla Yaşamayı Öğrenmek

Türkel Minibaş

Hong Kong dünyanın bize göre uzak bir köşesi. Avustralya da öyle. İki uzak köşede de sokak işsizlik ve yoksulluk korkusuy-la kaynıyor.

Diğer bir köşeden küresel dünyaya bakan İstanbul sokaklarında da aynı endişe kol geziyor. Nüfusun en zengin yüzde 20'si ile en yoksul yüzde 20'si arasındaki fark 1437 kat!

Bu yıl 30'uncusu gerçekleştirilen İktisatçı-lar Haftası'nın konusu da zaten bu nedenle “İktisat ve Yoksulluk”tu. Dahası, IFMC'nin (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Me-zunlar Cemiyeti) 1974'ten beri süregelen topla-ntısına ilk kez “yoksulluk” gibi karamsar bir başlık seçilmişti.

En zengin ülkelerde yaşayan yüzde 20 üst gelir dilimi ile en fakir ülkelerde yaşayan yüzde 20'lik alt gelir dilimi arasındaki ge-lir farkı 1960'tan bu yana hızla artmış, 74 kata ulaşmışsa!.. Afrika ve Asya'nın birçok ülkesinde kişi başına düşen gelir 100-300 dolar arasındayken ABD gibi gelişmiş ülke-lerde 30 bin doların üstündeyse “yoksullu-ğu” tartışmamak mümkün mü! (...)

Kaldı ki, Hong Kong'daki Güney Koreli çiftçilerin, Güneydoğu Asya'nın pamuk üre-ticisi ve konfeksiyon işçilerinin öfkesiyle Avustralya'da yükselen ırkçı şiddetin de kö-keninde aynı korku var: yoksulluk.

Zira, 6. Bakanlar Konferansı'yla küresel hizmet ticaretine kazandırılan özgürlükler karşısında emekçi sınıfların refah düzeyleri-ni korumaları artık mümkün değil. Tarım ve tarım dışı sektörler küresel sermayenin sınır tanımaz yapısı karşısında devletin kendileri-ni korumasını istemekte.

Malûm, korumanın yolu da gümrük ver-gileri ve istihdam artırıcı politikalarla geçmekte. (...) Ülke ekonomisinin bütünü açısından baktığınızda ise:

— Gümrük vergilerinin en aza indiril-mesi, hatta bazı mal ve hizmetlerde tama-men kaldırılması ithalatçı konumdaki az gelişmiş ülkelerin dış ticaret açığını daha da yükseltmekte;

— Kaynakların etkin kullanımı adına, kıt

kaynaklara dayalı üretim yapan birçok sek-tör piyasayı terketmeye zorlanmakta; ithalat-la ikame edilmektedir.

— Üretimin, emeğin fiyatının düşük ama niteliğinin görece de olsa yüksek olduğu ül-kelere kaymasına neden olmakta; dolayısıyla istihdamı da daraltmaktadır.

Dünya kadar küresel sermayenin yatırımla-rıyla dünya piyasasına açılan Güney As-ya'nın pamuk ve konfeksiyon üreticilerinin paniği de zaten bu nedenle. Baskıcı rejimler sayesinde düşük ücret, fazla çalışma saatle-riyle yaratılan büyümenin küresel sermayeyi tatmin etmediğini sonunda anladılar!

Bu noktada birkaç saptama yapmakta ya-rar var:

— IMF ve Dünya Bankası danışmanlığın-da hazırlanan ekonomi programları birbirine alternatif değil, bir bütündür, WTO'nun (Dünya Ticaret Örgütü) Bakanlar Konfe-rans'ından çıkan metinlerin içeriğini oluşturu-maktadır.

— WTO roundlarının temel işlevi ülkeler arasında var olan eşitsizlikleri gidermek de-ğil, bu eşitsizliklerden küresel ticaret adına yararlanmaktır.

— IMF, Dünya Bankası ve WTO üçlüsü yoksulluğa insanlığın ayıbı olduğu için de-ğil, yoksul ülkeler içinde bulundukları çev-reyi kötü kullanarak küresel ticareti engelle-diği için karşı çıkmaktadır.

Şimdi gelin de, “Birçok ülkede iktisadi et-kinlik uluslararası yarar ve çıkarlar göz önü-ne alınarak yapılmakla birlikte; ulusal çıkar-lar gözönüne alınmışcasına değerlendirmeler yakıştırılır,” diyen Joan Robinson'u abımsa-mayın!

IMF programlarında yer alan bankacılık, tarım, enerji, sosyal güvenlik reformlarının işsizliği ve yoksullaşmayı arttırmadığını..! Dünya Bankası'nın da ev kadınlarına meslek kazandırmak, girişimciliği arttırmak için ver-diği kredilerle yoksulluğun giderileceğine inanın..! ”

(Cumhuriyet, 19 Aralık 2005.)

BM'de Temel İnsan Hakları Belgeleri

Bundan 60 yıl önce kurulan Birleşmiş Milletler'in kuruluş belgesi olan BM Kuruluş Bildirgesi, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan insansızlıkları olduğu kadar iki dünya savaşı arasında çeşitli Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da iktidara gelen faşizmi de dikkate alarak İnsan Hakları'na özel bir vurgu yapıyordu. Beş kurucu devlet tarafından yayınlanan BM Kuruluş Bildirgesi'nin 1. maddesinde sayılan dört amaçtan birisi "insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve desteklenmesi için uluslararası işbirliği" olarak belirlenmişti.

56. Maddede üye devletlerin BM Örgütüyle işbirliği içinde veya tek tek gerçekleştirmeyi vaadettikleri kazanımlar arasında "ırk, cinsiyet, dil veya din farkı gözetmeksizin herkese insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak sağlanması ve saygı gösterilmesi" yer alıyordu.

Daha sonra İnsan Hakları Komisyonu kuruldu ve bir taslak metin üzerinde çalışmaya başladı. Çalışmalar sonucunda 30 maddelik "İnsan hakları Evrensel Bildirgesi" 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edildi. Sonraki yıllarda kurulan ayrı komiteler sözkonusu insan haklarını detaylandırarak iki belge hazırlıklarına girişti.

Böylece son hâline getirilen iki taslak 16 Aralık 1966'da Genel Kurul'da gene oy birliğiyle kabul edilerek imzaya açıldı. 1976'da yürürlüğe giren bu iki belge

"Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" ile "Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi" idi.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi: Belgeye imza koyan her devlet o belgede ifade edilen hakların yerine getirilmesi ve geliştirilmesini taahhüt ve bu amaçla gerekli uluslararası işbirliklerine girmeyi kabul etmektedir. Herkes serbestçe seçtiği işte

çalışma (md. 6); ayırım yapılmaksızın herkese âdil ve istenilir çalışma koşullarına sahip olma (md.7); sendika kurma ve sendikalara üye olma (md. 8); sosyal sigorta dahil sosyal güvenlik olanaklarına sahip olma (md. 9); ailenin, anne, çocuk ve gençlerin himaye edilme ve yardım görme ve herkesin evlenmede özgürce seçme (md.10); herkesin yeterli yaşam standardına sahip bulunma (md. 11); en yüksek bedensel ve zihinsel sağlık koşullarına (md. 12); eğitim görme (md.13) ve kültürel yaşama katılma ve bilimsel ilerlemeden yararlanma (md. 15) hakkına sahiptir.

Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi: Yaşama hakkı en temel haktır (6); işkence yapmak, zor kullanmak, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve cezalandırma uygulamak suçtur (7); kölelik, köle ticareti ve angarya yasaktır (8). Belgede ayrıca, keyfî tutuklama ve cezalandırmanın yapılamayacağı (9), gözaltı ve tutuklama tarzında özgürlüklerden yoksun kalan tüm kişilere insanca muamele yapılacağı (10); hiç kimsenin salt bir akit hükümlerini yerine getirmediği için tutuklanamayacağı (11); herkesin serbestçe seyahat edebileceği, bir ülkeyi serbestçe terkedebileceği, hiç kimsenin kendi ülkesine girmekten alıkonulamayacağı (12); kişinin mahkemelerde ve duruşmalarda eşitlik hakkına ve medenî ya da cezaî işlemlerde teminata sahip olacağı (14); ceza yasaları yürürlüğünün geriye doğru işletilemeyeceği (15); herkesin yasalar önünde şahıs olarak tanınacağı (16); özel hayata, ai-

le ve eve ya da haberleşmeye keyfi ve yasa dışı müdahalelerin, şeref ve itibara yasa dışı saldırıların yapılamayacağı belirtilmektedir.

Keza adı geçen sözleşmede, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (18); fikir ve ifade özgürlüğü (19) tanınırken her türlü savaş propagandası ile ayırma, düşmanlığa veya şiddete yol açacak her türlü milliyet, ırk veya din düşmanlığı savunuculuğu yasaklanmakta (20); toplanma, birleşme ve örgütlenme özgürlükleri (21 ve 22) teminat altına alınmaktadır.

Sözleşme, tüm yurttaşların kamu işlerinde görev alma hak ve fırsatlarına sahip olmalarını, gizli oyla belirli zamanlarda seçme ve seçilme hakkına sahip bulunmalarını da (25) korumaktadır.

Sözleşme içerdiği maddelerin bazılarının yasalarla özel olarak belirtilmedikçe ve ulusal güvenlik, kamu sağlığı, kamu düzeni veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla gerekli olmadıkça kısıtlamaya uğratılamayacağını kabul etmektedir.

Kısıtlanamayacak Haklar: Ne var ki, haklardan bazıları her ne suretle olursa olsun hiç bir kısıtlamaya tâbi tutulamayacak haklar olarak tasrih edilmektedir. Bunlar: Yaşama hakkı (6), kişinin işkence veya kaba muameleye ya da cezalandırmaya uğratılamayacağı, kölelik ve angaryaya, zorunlu hizmetkârlığa müsaade edilemeyeceği (7), bir akit gereğinin yerine getirilmemesi nedeniyle kişinin hapsedilemeyeceği (8/1-2); ceza yasasına ex-post facto (makabline şâmil) uygulamaların yapılamayacağı (15), herkesin yasa önünde şahıs olarak tanınması (18), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (18) haklarıdır.

Bu iki sözleşme daha sonra başka BM belgeleriyle genişletilmiş ve daha da ayrıntılandırılmışsa da, insan haklarına ilişkin asıl üç temel belge yukarıda saydıklarımızdır.